

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Економічний факультет
Кафедра фінансів

АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НОРД УНІВЕРСИТЕТ (НОРВЕГІЯ)

МАТЕРІАЛИ

ХІІІ Міжнародної науково-практичної конференції
«Світові тенденції та перспективи розвитку
фінансової системи України»

Рекомендовано до друку та для розміщення
на веб-сайті економічного факультету
Вченою радою економічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Протокол № 3 від «25» жовтня 2016 року)

Рецензенти:

М.І.Крупка, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка;

О.П.Нікіфоров, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. наук.-практ. конференції, 27-28 жовтня 2016 р./ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – 289 с.

Редакційна колегія: В.Д. Базилевич, д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України; І.О. Лютий, д.е.н., проф.; З.С. Варналій, д.е.н., проф.; А.І. Ігнатюк, д.е.н., проф.; С.В. Науменкова, д.е.н., проф.; С.Я. Боринець, к.е.н., проф.; Т.В. Грищенко, к.е.н., доц.; В.А.Делас, к.е.н., асист.; Л.М. Демиденко, к.е.н., доц.; Н.С.Івахненко, к.е.н., асист.; М.О.Кнір, к.е.н., доц.; О.В.Любкіна, к.е.н., доц.; Н.С.Медведкова, к.е.н., асист.; Є.А. Носова, к.е.н., доц; О.О. Солодка, к.е.н., доц.; Ю.В. Петленко, к.е.н., доц.; Н.В.Погрібна, к.е.н., асист.; Р.В. Рак, к.е.н., доц.; О.Д. Рожко, к.е.н., проф.; М.В. Романюк, к.е.н., доц.; Ю.Л. Наконечна, к.е.н., доц.; О.В.Чеберяко, д.і.н., проф.; К.Ф.Черкашина, к.е.н., доц.; В.М.Шелудько, к.е.н., доц.; О.Б. Яфінович, к.е.н., доц.

Збірник містить матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України», що відбулася 27-28 жовтня 2016 року на базі кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основними напрямками роботи науково-практичної конференції були: фінансова політика та ефективність функціонування бюджетної системи України; корпоративні фінанси та конкурентоспроможність національної економіки; світові тенденції та розвиток національного фінансово-кредитного ринку в умовах фінансової глобалізації; національні фінансові системи в умовах посилення глобалізаційних процесів. Особлива увага приділена актуальним питанням подолання негативних макроекономічних тенденцій та відновлення ефективного функціонування різних складових фінансової системи України в умовах фінансової глобалізації та загострення соціально-політичної ситуації.

Видання розраховано на представників наукової спільноти, викладачів, фахівців у галузі фінансів, працівників органів державного управління, студентів вищих навчальних закладів.

Тези розміщуються в авторській редакції.

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладена на авторів.

ЗМІСТ

Алексееенко Людмила Михайлівна

Партика Павло Миколайович

Інноваційні інструменти фінансового ринку в умовах зміни вектору глобального розвитку: інвестиційний аспект..... 10

Баранник Лілія Борисівна

Світові тенденції пенсійного забезпечення та досвід України 14

Береславська Олена Іванівна

Лібералізація механізму валютного регулювання у контексті євроінтеграційних процесів в Україні 18

Боголіб Тетяна Максимівна

Бюджетна політика в умовах трансформації економіки України..... 23

Варналій Захарій Степанович

Державне бюджетування та фінансова безпека України..... 27

Васильченко Зоя Миколаївна

Новітні банківські технології..... 32

Воронкова Олена Миколаївна

Формування доходів місцевих бюджетів: новітні тенденції в умовах децентралізації..... 35

Жихор Олена Борисівна

Жерліцин Дмитро Михайлович

Реалізація фінансової політики у сфері місцевих фінансів України..... 39

Затонацька Тетяна Георгіївна

Актуальні питання щодо оподаткування суб'єктів ринку електронної комерції в Україні..... 43

Зянько Віталій Володимирович

Фінансовий детермінант розвитку підприємницької інноваційної діяльності . 46

Коваленко Вікторія Володимирівна

Гармонізація системи регулювання банків України як домінуючих учасників фінансового ринку 49

Кулиев Руфат Атакиши оглы <i>Бизнес и общество: малое семейное предпринимательство в различных странах мира</i>	53
Лазебник Лариса Леонідівна <i>Розвиток механізму оподаткування прибутку підприємств в Україні</i>	58
Луніна Інна Олександрівна <i>Перспективи фіскальної консолідації в Україні у контексті світових тенденцій</i>	62
Малий Іван Йосипович Королук Тетяна Олександрівна <i>Макроекономічне регулювання фінансового сектора</i>	66
Мамедов Захид Фаррух <i>Реформирование системы регулирования финансового рынка: вызовы глобализации</i>	70
Міщенко Світлана Володимирівна Тихонов Ігор Юрійович <i>Використання CRM-систем у банківському бізнесі</i>	74
Науменкова Світлана Валентинівна <i>Фінансові репресії: економічний зміст, форми та інструменти</i>	78
Олешко Анна Анатоліївна <i>Трансформація державної політики фінансової безпеки України</i>	82
Рекуненко Ігор Іванович <i>Стан та перспективи розвитку інституту маркет-мейкерів на вітчизняному фондовому ринку</i>	85
Савчук Наталія Володимирівна <i>Фінансова функція держави і механізм її реалізації в умовах макроекономічних дисбалансів</i>	89
Sanko Hanna <i>Transformation of the Ukrainian consumer: effects and implications for the ukrainian society</i>	92

Сідельникова Лариса Петрівна <i>Інституціональні засади формування бюджетних ресурсів держави.....</i>	95
Сірко Анатолій Васильович <i>Брак ефективного власника – ключовий чинник гальмування інвестиційного процесу в Україні.....</i>	99
Ткаченко Наталія Володимирівна <i>Активізація розвитку фінансового посередництва в Україні.....</i>	103
Ходжаян Аліна Олександрівна <i>Вплив глобалізаційних процесів на фінансову безпеку України.....</i>	106
Хрущ Ніла Анатоліївна <i>Проблеми державного регулювання страхового ринку в Україні.....</i>	109
Худиев Низами Наджафкули <i>Перспективи розвитку національних страхових ринків в постсоветському економічному просторі.....</i>	112
Чеберяко Оксана Вікторівна Рябоконт Оксана Олександрівна <i>Проблеми збалансування місцевих бюджетів в сучасних умовах.....</i>	115
Чорнодід Ігор Степанович <i>Проблема бідності в Україні.....</i>	119
Швець Наталія Романівна <i>Капітал банку в системі банківського регулювання та нагляду.....</i>	122
Шемаєва Людмила Григорівна Юрків Надія Ярославівна <i>Проблеми забезпечення фінансової безпеки у банківській сфері в умовах гібридної війни проти України.....</i>	126
Білик Ростислав Романович <i>Фіскальна політика розвитку регіонів України в умовах бюджетної децентралізації.....</i>	134
Вірченко Володимир Віталійович <i>Проектне кредитування в системі фінансування комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.....</i>	138
Грищенко Тетяна Василівна <i>Напрями забезпечення митної безпеки України в сучасних умовах.....</i>	142

Гудзинська Людмила Юріївна <i>Бюджетний ресурс в підвищенні ємності ринку банківського кредитування: стан та оцінка потенціалу</i>	145
Делас Віталіна Анатоліївна <i>Сучасні особливості функціонування світового валютного ринку</i>	149
Демиденко Людмила Миколаївна Наконечна Юлія Леонідівна <i>Формування акцизної політики в Україні в умовах реалізації угоди про асоціацію з ЄС</i>	153
Івахненко Ірина Сергіївна <i>Проблеми функціонування та розвитку строкового ринку в Україні</i>	155
Колдовський Артем Володимирович Чернега Катерина Віталіївна <i>Таргетування валютного курсу, як альтернативний напрям монетарного регулювання</i>	159
Коляда Тетяна Анатоліївна <i>Розвиток міжбюджетних відносин в умовах запровадження бюджетної децентралізації в Україні</i>	161
Крупка Ігор Михайлович <i>Функціонування банків з іноземним капіталом на вітчизняному фінансовому ринку</i>	165
Мацук Зоряна Андріївна <i>Інституціоналізм в теорії ринку цінних паперів</i>	169
Мельник Валентина Анатоліївна <i>Сучасні інструменти підтримки експортної діяльності українських компаній</i>	172
Мєдведкова Наталія Сергіївна <i>Актуальні аспекти механізму стимулювання іноземного інвестування</i>	176
Момот Олександр Михайлович <i>Тенденції розвитку банківських установ в умовах глобалізаційних процесів</i> ...	180
Мороз Павло Андрійович <i>Особливості фінансової політики України в 2017 році та передумови відновлення зростання національної економіки</i>	183

Носова Євгенія Анатоліївна <i>Екологічний податок та його адміністрування на рівні суб'єкта господарювання в Україні.....</i>	187
Онищенко Світлана Володимирівна <i>Удосконалення системи індикаторів бюджетної безпеки держави.....</i>	192
Петленко Юлія Володимирівна <i>Фінансування інтегрованих корпоративних структур в умовах нерозвинутого ринку капіталу України .....</i>	196
Рак Роман Володимирович <i>Напрямки оптимізації боргової політики зовнішніх державних запозичень в Україні .....</i>	199
Рожко Олександр Дмитрович <i>Взаємозв'язок бюджетного процесу з механізмом управління державними фінансами.....</i>	203
Слатвінська Марина Олександрівна <i>Модернізація фінансової системи України: передумови і перспективи.....</i>	207
Солодка Ольга Олегівна <i>Критерії визначення рейтингу угод CDO.....</i>	210
Спасів Наталія Ярославівна Надал Сергій Віталійович <i>Індикатори вітчизняної інвестиційної активності.....</i>	212
Ткачук Ірина Ярославівна <i>Фінансові аспекти соціальної відповідальності громадських організацій України.....</i>	215
Ушеренко Світлана Василівна <i>Інституціоналізація фінансово-кредитних інструментів державної підтримки іноваційної діяльності.....</i>	219
Черкашина Катерина Федорівна <i>Нові банківські продукти як елемент антикризових заходів в Україні .....</i>	222
Чумак Оксана Володимирівна <i>Концепт корпоративних фінансів державного сектору.....</i>	226

Шевченко Володимир Юліанович <i>Міжнародні чинники кризи та стабілізації національної банківської системи .....</i>	229
Шевченко Ольга Валеріївна <i>Фінансова спроможність територіальних громад та її вплив на регіональну нерівномірність .....</i>	233
Возненко Андрій Анатолійович <i>Бюджетне фінансування транспортного сектору національної економіки ..</i>	237
Григорська Олена Станіславівна <i>Співвідношення понять «макроекономічна фінансова політика» та «мікроекономічна фінансова політика» .....</i>	242
Демиденко Владислав Ігорович <i>Зарубіжний досвід податкового регулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва .....</i>	245
Діброва Олена Леонідівна <i>Вбудовані детермінанти податку на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи .....</i>	248
Єгізарова Каріне Юрїївна <i>Оптимізація бізнес-процесів і фінансових потоків за допомогою виробничої кооперації .....</i>	251
Зенюк Людмила Александровна Вострокрылова Иулиания Игоревна <i>Инвестирование инновационной деятельности как фактор обеспечения конкурентоспособности экономики Республики Беларусь.....</i>	254
Нагиев Руфат <i>Особенности риск-ориентированного подхода внутреннего аудита в банках</i>	257
Підчоса Людмила Василівна <i>Перспективи провадження бюджетування, орієнтованого на результат ....</i>	260
Трофимчук Олег Анатолійович <i>Роль державних витрат в контексті соціально-економічного розвитку України .....</i>	262

Федосова Вікторія Єдуардівна

Напрями удосконалення оподаткування доходів громадян: концептуальне бачення..... 266

Федчишен Віталій Анатолійович

Джерела фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні 270

Чекановський Віталій Петрович

Перспектива розвитку міжбюджетних відносин в умовах децентралізації бюджетної системи..... 274

Чернега Катерина Віталіївна

Валютне регулювання в Україні: сутність та особливості 278

Ювженко Наталія Миколаївна

Стратегічні напрями вдосконалення бюджетної безпеки України..... 280

Любкіна Олена Вікторівна

Особливості оцінки фінансових активів на граничних ринках капіталу..... 284

Алексєєнко Людмила Михайлівна,
д.е.н., професор,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету;
Партика Павло Миколайович,
здобувач,
Тернопільський національний економічний університет

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ЗМІНИ ВЕКТОРУ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Формування нової багатополлярної фінансової системи потребує розробки довгострокової фінансової стратегії, одним з векторів якої є розвиток міжнародної кооперації. Для стимулювання економічного розвитку необхідно брати до уваги існування значних розходжень в економіках розвинених держав і країн з ринками, що формуються і розвиваються, які полягають не тільки в доступі цих країн до ринків капіталу, технологій і трудових ресурсів, а й використанні ринкових інструментів.

Фахівці Всесвітнього економічного форуму у дослідженні «Роль фінансових послуг у суспільстві. Розуміння впливу технологічних інновацій на фінансову стабільність» визнають, що відновлення стабільності фінансового сегменту та довіри до нього в суспільстві є важливою доктриною глобалізаційного економічного розвитку. У 2014 році інвестиції у сферу фінансових технологій склали 12,21 млрд. дол. США; інвестиції у фінансові технології в Європі збільшилися на 215% порівняно з 2013 роком. У 2015 році світові інвестиції у сферу фінансових технологій досягли піка в 19,1 млрд. дол. США. Уже в першому кварталі 2016 року інвестиції у сферу фінансових технологій склали 5,3 млрд. дол. США [1].

Ефективність інноваційних інструментів фінансового ринку залежить від особливостей програм монетарного стимулювання, нетрадиційного інструментарію регулювання (кількісного пом'якшення), «гонки девальвацій» валют світу щодо долара («валютних війн»), незабезпеченої ліквідності в глобальному масштабі. В фінансовій сфері застосовують такі технології: технології фінансового самообслуговування; Інтернет-банкінг; мобільний банкінг; SAAS-рішення; Big Data; IT-аутсорсинг; сервіси особистих фінансів; сервіси для управління корпоративними фінансами; гео-технології; скорринг; краудфандинг; p2p-кредитування; NFC-технології; інновації для торгівлі; Tablet commerce. При розробці інноваційних інструментів і технологій застосовують методики потрібних індикаторів ліквідності і методи «технік моментів» для мінімізації їхньої уразливості [2; 3; 9, р. 15–23].

Після фінансово-економічної кризи 2008–2009 років відбулося коректування в розміщенні фінансово-економічного потенціалу на міжнародній

арені: частіше реципієнтами фінансової допомоги, яку надають міжнародні фінансові організації, стали виступати розвинені європейські країни, у той час як «зростаючі економіки» ставали нетто-кредиторами. Це зумовило розвиток двох взаємозалежних тенденцій: об'єднання країн, що розвиваються, для реформування світової фінансової системи, а також посилення національних і створення багатофункціональних фінансових інститутів у країнах з ринками, що формуються (Азійський банк). Зауважимо, що більшість інвесторів перебуває в стані готовності до швидкого виводу своїх інвестицій з ринків.

Фундаментальні проблеми довгострокового характеру і перманентність ринкової турбулентності різко підвищили інвестиційну привабливість фондових активів у порівнянні з реальним сектором економіки, що вплинуло на інвестиційні наміри економічних агентів. Поділяємо точку зору головного наукового співробітника Казахстанського інституту стратегічних досліджень В. Ю. Додонова, що поступова «ерозія» й скасування положень Закону Гласса-Стіголла (Banking Act) привели до об'єднання в універсальних банках двох видів діяльності (кредитної й інвестиційної) та суттєво змінили пріоритети на користь операцій на фінансових ринках спекулятивного характеру, що сприяло «перекосам» в існуючій фінансовій архітектурі світу [4, с. 132; 5].

Розвиток інноваційних інструментів і технологій фондового й боргового ринків, ринків деяких похідних фінансових інструментів суттєво залежить від регуляторних заходів Федеральної резервної системи, яка безпосередньо впливає на ключові світогосподарські процеси, динаміку руху капіталів, стан інвестиційного клімату й кон'юнктуру фінансових і товарних ринків. Зміни в політиці центробанків провідних західних країн викликають різкі перепади в русі спекулятивного капіталу, що зумовлює уразливість економік країн, які розвиваються. Тому фахівці Міжнародного валютного фонду країнам з ринком, що формується, і країнам, що розвиваються, рекомендують інвестувати в розвиток освіти, інфраструктури й інститутів для переймання й освоєння технологій із країн з розвинутою економікою [3]. Водночас ці країни пішли на скорочення своєї податкової бази, надаючи дорогі податкові стимули для залучення іноземних інвестицій.

Новим інноваційним інструментом Європейського центрального банку у контексті подальшого пом'якшення монетарної політики стали так звані «цільові» LTRO (Targeted longer-term refinancing operations (TLTRO)) [6]. Цей різновид кредитів від центрального банку має довгостроковий характер і строк погашення 4 роки (на початок 2016 року це був максимальний строк для всіх програм надання ліквідності з боку ЄЦБ). Додатковою відмінністю TLTRO від традиційних LTRO є їх цільова спрямованість (призначені для збільшення обсягів кредитування банками нефінансового приватного сектора Єврозони); підвищена доступність банківських кредитів для приватних корпорацій і громадян. Програма TLTRO була спеціально розроблена для того, щоб стимулювати кредитування реального сектору економіку і уникнути різкого підвищення цін (на нерухомість чи акції). Тому в цій програмі був закладений

ряд механізмів, покликаних дестимулювати вкладення у фінансові активи (державні облигації) або нерухомість.

Банки, що брали участь у програмі TLTRO, мали право на одержання фінансування від ЄЦБ у сумі не більше 7% від загального обсягу кредитів, виданих нефінансовому сектору Єврозони. При цьому вони могли рефінансувати раніше отримані позики під більше низькі ставки. У Європейському Союзі також діють програми покупки активів (QE), які впливають на ринок, сприяючи зниженню ставок для широкого кола цінних паперів (державних цінних паперів, облигацій).

Проведення Європейським центральним банком безпрецедентних заходів щодо пом'якшення грошово-кредитної політики (вербальних і монетарних інтервенцій) спрямовано на підвищення грошової пропозиції й стимулювання інвестиційної активності в Єврозоні. Деякі експерти досліджують доцільність застосування такого нестандартного інструмента як «розкидання грошей з вертольота» (helicopter money) [7].

У міжнародній практиці як інструменти стимулювання економічного росту широке поширення одержали спеціалізовані інститути розвитку. Ці інститути обслуговують стратегічно важливі проекти, що перебувають поза сферою інтересів банківських установ через високі ризики або низьку дохідність, але мають достатній потенціал довгострокового економічного зростання й модернізації.

Особливий інтерес представляє Банк розвитку Китаю, який з часу свого створення в 1994 році вніс значний внесок у зростання економіки країни. У праці віце-президента дослідницького інституту Банку розвитку Китаю Ліксинга Цзоу «Підйом Китаю: фінансування розвитку й стійкий розвиток» визначено, що основною проблемою Китаю є відставання сучасної системи кредитування від колосального попиту на фінансування індустріалізації й урбанізації, створення інфраструктури й реалізацію соціальних проектів [8]. У даному комплексному дослідженні китайського досвіду зазначено, що доцільно не тільки використовувати ринкові інструменти для довгострокового фінансування національної економіки, а й залучати інститути розвитку, які покликані взяти на себе функцію «сполучної ланки» між державою й ринком.

Діяльність китайських фінансових інститутів ґрунтується на національній специфіці: використання переваг планового господарства й традиційної китайської культури – орієнтація на досягнення суспільного блага, яке є стійкою ідеологічною базою для діяльності різноманітних інститутів. В Китаї ініційовано новий етап реформування Банку розвитку Китаю: заплановано його перетворення з державної установи в комерційний банк; визначено напрями розвитку корпоративного управління, бізнес-процесів, інноваційного й ризик-менеджменту.

Особливої уваги заслуговує запропонована Ліксинг Цзоу модель функціонування інститутів фінансування розвитку за принципом «держава на вході – фінанси як інкубатор – ринок на виході» [8, с. 253]. Ця модель

передбачає підтримку взаємозв'язку між державним і ринковим механізмами, зокрема використання фінансових інструментів в визначених державою пріоритетних сферах для ліквідації так званих «провалів ринку», зберігаючи властиві ринку гнучкість й пристосування до мінливих обставин. Менеджмент Банку розвитку Китаю у своїй діяльності має керуватися концепцією «стратегічної опції», виділяючи проекти, що мають високий потенціал і вимагають ефективного управління за допомогою інструментів фінансування розвитку.

У рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Нацкомфінпослуг реалізує проект «Технічна допомога за пріоритетними напрямками фінансового сектору в Україні» EU-FINSTAR, який сприятиме розвитку цього сектору і залученню передових інноваційних інструментів.

Список використаних джерел

1. Чим небезпечні фінансові інновації (16.07.2016). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eizvestia.com/uk/finance-ukr/full/832-chim-nebezpechni-finansovi-innovaci%d1%97>.
2. Фельдман А. Б. Производные финансовые и товарные инструменты: учебник / А. Б. Фельдман. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 421 с.
3. МВФ начинает обсуждения будущего международной валютно-финансовой системы. 17 марта 2016 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/russian/index.htm>.
4. Додонов В. Ю. Монетарная политика ФРС как фактор возникновения глобального финансового кризиса / В. Ю. Додонов // Проблемы национальной стратегии. – 2016. – № 2 (35). – С. 131–149.
5. Фридмен Дж., Краус В. Рукотворный финансовый кризис. Системные риски и провал регулирования. Engineering the financial crisis. Systemic risk and the failure of regulation: пер. с англ. / Джеффри Фридмен, Владимир Краус. – М.: ИРИСЭН: Мысль, 2012. – 320 с.
6. Bindseil, Ulrich; Domnick, Clemens; Zeuner, J?rg. Critique of accommodating central bank policies and the 'expropriation of the saver': A review // ECB Occasional Paper Series. No 161. May 2015. P. 3–6. URL: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbop161.en.pdf>.
7. Hirst, Tomas. What is helicopter money? // World Economic Forum. 13 August 2015. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2015/08/what-is-helicopter-money/>.
8. Zou Lixing. China's rise: development-oriented finance and sustainable development / Lixing Zou // China Development Bank Research Institute. – China, 2014. – 448 p.
9. Estwick Stacey. Financial Flexibility and the Moderating Role of Principal-principal Conflict // The Journal of Finance. – 2014. – Volume 13. – Issue 2. – 46 p.

Баранник Лілія Борисівна,
д.е.н., професор,
Університет митної справи та фінансів

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ДОСВІД УКРАЇНИ

Пенсійне забезпечення є найважливішим питанням соціально-економічної політики будь-якої держави, від його рівня залежить добробут значної частини непрацездатного населення. Крім того, воно зачіпляє економічні інтереси працездатних членів суспільства, які по закінченню своєї трудової діяльності також набувають статус пенсіонерів.

До кінця ХХ ст. у світі існувала переважно так звана солідарна пенсійна система. Її криза розпочалася в 1970-х роках у розвинутих країнах світу і стала очевидною вже на початку 1980-х. Головними причинами стали старіння населення, зменшення народжуваності, активні міграційні процеси, економічні спади. Це сприяло значному зростанню витрат на виплату пенсій, які не можна було профінансувати за рахунок коштів пенсійних фондів. Тож виникла потреба в активному субсидіюванні пенсійної системи (далі – ПС) з державного бюджету, що забиравало кошти з інших галузей економіки і гальмувало розвиток країн.

Наприкінці ХХ ст. пенсійні реформи розпочалися практично в усіх країнах світу. Їх метою було побудова і оновленої національної системи пенсійного забезпечення, яка б враховувала економічні, політичні і соціально-демографічні зміни у власних країнах та в світі загалом. Реформування ПС відбувалося як модернізація розподільної пенсійної системи без введення накопичувальних принципів; здійснення переходу до накопичувальних схем і різке обмеження при цьому розподільного сектора; прийняття варіанту, що поєднує розподільний і накопичувальний принципи. Третій варіант був обраний більшістю як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються. Вивчення світового досвіду пенсійного реформування показало, що накопичувальна система нині є більш прийнятною, оскільки сприяє збільшенню сукупних національних накопичень, що є причиною збільшення інвестицій і економічного зростання; не залежить від демографічних ризиків, які ставлять під загрозу розвиток розподільчої системи; забезпечує достатній рівень диференціації розмірів пенсії залежно від заробітку і ефективності використання пенсійних накопичень [1]. Але не всюди це зрозуміли. Компанія Aon Consulting провела опитування більше, ніж 7500 працівників із 10 європейських країн, яке показало, що урядові структури та роботодавці в цих країнах приділяють недостатньо уваги інформуванню громадськості про важливість пенсій у довгостроковій перспективі. Тільки 12% опитаних у Великій Британії цікавляться пенсією. У Бельгії таких 34%, Швейцарії – 33%. Найвищий показник в Європі – 37% у Німеччині. «Багато людей сліпо наражаються на бідну старість, якщо вони не будуть більш активно займатись пенсіями», - вважає Олівер Роландс, керівник пенсійного напрямку у країнах Європи, Близького

Сходу та Африки компанії Aon Consulting [2]. Це в повній мірі стосується й українців.

Загальносвітові тенденції торкнулися й України та не найліпшим способом вплинули на систему пенсійного забезпечення її громадян. За умовами життя пенсіонерів, згідно з дослідженням міжнародної благодійної організації Help Age International, що вивчала рівень життя людей похилого віку, Україна опинилася на 82-му місці з 96-ти країн [3]. Через суттєве порушення балансу між працездатною та непрацездатною частинами населення відбулось посилення навантаження на Пенсійний фонд України (ПФУ), який самостійно не справляється з фінансуванням пенсій. Обсяг дотацій в пенсійну систему з державного бюджету став фактором ризику стану системи державних фінансів. Склалася ситуація, за якої в середньостроковій перспективі виконання пенсійних зобов'язань держави можливе лише за умови нарощування державних запозичень. Крім того, наразі відбуваються й певні структурні зміни в фінансовій системі держави, викликані розбудовою ринкових відносин і необхідністю створення оптимальної фінансової моделі соціального забезпечення. Все це вимагає зміни фінансової моделі ПС країни. Створення трирівневої пенсійної системи в Україні розпочалось з 2004 р. Однак суттєвих успіхів поки що не принесло.

У травні цього року уряд вніс до Верховної Ради України проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій» (проект № 4608). У ньому враховано зміни, що відбулися в суспільстві за рік із часу подання попереднього проекту, а також пропозиції громадськості, фахівців, народних депутатів. У разі прийняття цього законопроекту запрацює трирівнева ПС. Як же вона працюватиме після ухвалення урядового законопроекту?

У солідарній ПС передбачено повністю ліквідувати «спецпенсії». Усім громадянам, незалежно від того, ким і де вони працювали та який статус мали, із досягненням ними пенсійного віку пенсія буде нараховуватися за єдиним законом, за єдиними правилами. Для розрахунку пенсії в солідарній ПС береться заробітна плата, з якої сплачувалися внески до ПФУ, і загальний стаж роботи особи. Також законом встановлено максимальний (10 мінімальних) і мінімальний рівні пенсій. Таким категоріям громадян, як чорнобильці, діти війни, інваліди війни, матері, що народили п'ять і більше дітей, а також особам, які мають особливі заслуги перед Україною, будуть встановлюватися надбавки до пенсії у розмірі від 10 до 30 і максимум 40% прожиткового мінімуму. Але виплачуватися вони будуть із держбюджету, що не впливатиме на баланс ПФУ.

У разі прийняття закону накопичувальна система почне діяти із другої половини 2017 р. Із її запровадженням усім працюючим особам віком до 50 років за їх вибором у спеціально створеному державному Накопичувальному фонді або в обраному ними недержавному пенсійному фонді (НПФ) буде відкрито індивідуальні накопичувальні пенсійні рахунки. На них щомісячно в обов'язковому порядку будуть надходити гроші, які сплачуватимуться на користь працюючих осіб

у 2017 р. – у розмірі 2% від нарахованої працівнику зарплати, із збільшенням щороку на 1%, до 5% – у 2020-му і наступних роках.

Ці гроші із моменту їх зарахування стають приватною власністю громадян із правом їх успадкування. Вони є джерелом для майбутньої (другої) пенсії особи, яку вона зможе отримуватиме із накопичувальної системи. Для надійного збереження та примноження пенсійні кошти другого рівня будуть інвестуватися в суворо визначені законом активи.

Громадяни, яким залишилося до пенсії десять і менше років, мають право добровільно за рахунок власних коштів та використовуючи для цього встановлені законом податкові пільги накопичувати на власну користь гроші на індивідуальному рахунку в пенсійній системі другого рівня.

Професійна пенсійна система є новою для країни. Вона створюється у складі другого рівня ПС для працівників, задіяних на роботах із шкідливими і важкими умовами праці за так званими списками №1 і №2. Для таких працівників у межах професійної ПС аналогічно тому, як це робиться в обов'язковій накопичувальній системі, відкриваються індивідуальні професійні пенсійні рахунки. На ці рахунки роботодавці щомісяця в обов'язковому порядку сплачуватимуть певний, встановлений законом платіж у вигляді відсотка до нарахованої працівнику зарплати (від 7 до 15%). Відсоток залежатиме від категорії робочого місця. Отже, для тих, кого це стосується, створюється їхня третя пенсія – із професійної накопичувальної пенсійної системи.

Принципи формування професійної складової пенсії працівників освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, а також державних службовців та осіб, прирівняних до них, аналогічні попереднім. Єдина відмінність – значно менший відсоток професійного платежу (для держслужбовців – 2,5%). Мотиви, за якими ці категорії внесено до професійної системи, - це спроба роботодавця (у більшості випадків держави) створити стабільніші умови праці, ніж в інших суспільних секторах.

Третій рівень пенсійної системи – це система недержавного пенсійного забезпечення. В ній внески добровільно сплачуються роботодавцями або самими громадянами із використанням системи податкових пільг до НПФ.

Із прийняттям законопроекту №4608 на третій рівень ПС чекає активний розвиток, оскільки тепер українці стануть учасниками другого (обов'язкового) рівня накопичувальної ПС, а це абсолютна більшість працюючих, і матимуть можливість добровільно обрати для особистого пенсійного накопичувального рахунку будь який НПФ. Ринок послуг НПФ почав діяти у 2005 р. На початок 2016 р. в Україні зареєстровано 72 НПФ, зокрема 61 відкритий (їхнім вкладником може стати будь-яка юридична або фізична особа), 6 корпоративних (створених юридичною особою для забезпечення додатковою пенсією своїх працівників), 5 професійних (створених профспілками чи їхніми об'єднаннями для своїх членів). Активи НПФ на 1 січня 2016 р. становили близько 2 млрд грн. На початок 2016 р. кількість громадян, які уклали пенсійні контракти з фондами, сягнула 837 тис. осіб [4].

Досягти ефективного покращення рівня життя населення та соціального захисту як пенсіонерів, так і всіх малозабезпечених громадян, тривалої стабільності страхового пенсійного фонду можна лише шляхом здійснення реформування всієї економіки України, спрямованого на створення нових робочих місць, легалізації зайнятості та заробітної плати, підвищення її рівня, скорочення неповної зайнятості та безробіття, зменшення трудової еміграції. Таким чином, реалізація завдань пенсійної реформи можлива лише за умови консолідованих, узгоджених та відповідальних дій законодавчої і виконавчої влади, підтримки громадських організацій і широких верств суспільства.

Список використаних джерел

1. *Иванова Е. И.*, Мировой опыт развития пенсионных систем: общемировые тенденции и межстрановые различия / Е.И. Иванова, А.А. Сидорня // Молодежный научный форум: Общественные и экономические науки: электр. сб. ст. по материалам VIII студ. междунар. заочной науч.-практ. конф. – М.: «МЦНО». – 2014 –№ 1(8) / [Электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: [http://nauchforum.ru/archive/MNF_social/1\(8\).pdf](http://nauchforum.ru/archive/MNF_social/1(8).pdf)<http://nauchforum.ru/node/2318> – Назва з екрана.
2. Міжнародний пенсійний вісник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pension.kiev.ua/files/newsletter_issue17_18_may2010_ua.pdf – Назва з екрана.
3. HelpAge International: Helping older people live full and secure [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helpage.org/>
4. Пенсійна реформа: біг на місці чи нова спроба? <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/pensiyna-reforma-big-na-misci-chi-nova-sproba-.html> – Назва з екрана.

Береславська Олена Іванівна,
д.е.н., професор,
Університет Державної фіскальної служби України

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Для України підписання Угоди про асоціацію з ЄС є важливою і необхідною умовою забезпечення її подальшої інтеграції в глобальний економічний і фінансовий простір. При цьому успішність процесу інтеграції України у світову спільноту залежить від швидкості адаптації її монетарної політики до стандартів країн, які входять в Європейський економічний і валютний союз. Найголовнішим кроком до такої адаптації є реалізація режиму інфляційного таргетування, ефективність якого істотно залежить від лібералізації вітчизняного механізму валютного регулювання.

У сучасній економічній літературі проблеми лібералізації механізму валютного регулювання є предметом активних наукових досліджень таких відомих учених як: А. Гальчинский, В. Геєць, М. Єршов, М. Карєв, А. Кузнєцов, С. Моїсєєв, А. Петрик і інші. В той же час, незважаючи на безліч робіт, в яких містяться фундаментальні рекомендації відносно вибору напрямів зміни монетарного режиму і реалізації валютно-курсової політики, недостатньо уваги приділено питанням лібералізації механізму валютного регулювання в контексті євроінтеграційних процесів.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні основних напрямів лібералізації механізму валютного регулювання в Україні.

Зміна пріоритету грошово-кредитної політики Національного банку України (НБУ), який ґрунтується на реалізації режиму інфляційного таргетування, обумовлює перехід до плаваючого валютного курсу гривні, який повинен формуватися на основі попиту і пропозиції на валютному ринку. При цьому основною умовою вільного курсоутворення є лібералізація механізму валютного регулювання.

На сьогодні механізм валютного регулювання в Україні має високий ступінь репресивності і характеризується наявністю повної лібералізації за рахунком поточних операцій платіжного балансу відповідно до вимог статті VIII Статуту МВФ, і істотними обмеженнями за рахунком фінансових операцій. При цьому в реальній практиці ситуація є складнішою. Зокрема, існування широкого переліку заборон на виведення капіталу з країни обмежують, хоча і не прямим шляхом, повну свободу трансакцій за поточним рахунком. Економічні суб'єкти, реалізуючі такі угоди, у тому числі експортно-імпортні послуги, трансфери дивідендів, процентних виплат і тому подібне, вимушені доводити у банках, податкових і контрольних органах влади їх легальність. Усе це підвищує трансакційні витрати в міжнародній торгівлі, знижує конкурентоспроможність українських підприємств, а також додає роботи

банкам, зобов'язаним мониторити усі фінансові операції, що перевищують суму в 150 тис. грн.

Перелік обмежень, існуючих за рахунком фінансових операцій, охоплює повний набір транскордонних операцій фінансового ринку, у тому числі купівлю і продаж цінних паперів (акцій, облігацій, а також інструментів інвестиційних фондів), операцій на валютному ринку, операцій з дериватами, прямі іноземні інвестиції (особливо українських резидентів за кордоном), купівлю нерухомості, відкриття банківських рахунків за кордоном, розміщення активів інвестиційних фондів на зовнішньому ринку і тому подібне. При цьому законодавство, яке регулює рух фінансових потоків, не торкаючись деталей окремих правових норм і конкретних обмежень, можна охарактеризувати так: наявність великої кількості обмежень і їх низька сукупна прозорість. Відсутній єдиний закон, що регулює угоди за рахунком фінансових операцій. Діють правові акти різного рівня, прийняті в різний час, у тому числі підзаконні акти (постанови і інструкції НБУ), які створюють складну і заплутану картину діючого механізму валютного регулювання; лазівки у законодавстві, що дозволяють легальним шляхом обходити обмеження на здійснення валютних операцій по статтях платіжного балансу; подвійна асиметрія валютних обмежень, а саме: переважна більшість валютних обмежень існують на вивезення капіталу, ніж на його ввезення (насправді потрібна симетрія, оскільки інвестори не хочуть ввозити капітал за відсутності свободи його вивезення) лівова частка обмежень торкається більше резидентів, ніж нерезидентів; відсутність єдиного регулятора; волюнтаризм і непрозорість в ухваленні відповідних рішень з регулювання руху фінансових потоків.

Аналіз практики регулювання руху капіталу показує, що діюча система валютних обмежень є неефективною в регулюванні фінансових потоків як в Україні, так і за її межами. Досить згадати кризові 1998, 2008 і 2014 роки, коли ця система була не в змозі стримати панічну «втечу» капіталу, наслідком чого стала стрімка девальвація курсу національної валюти. Існуючі валютні обмеження також не можуть стримати спекулятивний приплив капіталу на внутрішній фінансовий ринок.

Підкреслимо, що за макроекономічною неефективністю діючого механізму регулювання фінансових потоків, існують певні проблеми і в інших сферах. Зокрема, цей механізм сприяє створенню: негативного зовнішнього іміджу України як закритої країни; додаткових бар'єрів для припливу іноземних інвестицій; перешкод в міжнародній інтеграції і розвитку внутрішнього фінансового сектора; додаткових трансакційних витрат для усієї економіки; дискримінація малого і середнього бізнесу (великому бізнесу завжди легше отримати необхідні ліцензії або обходити діючі обмеження); стимулу для лобювання і корупції.

Таким чином, специфіка механізму валютного регулювання в Україні дає підстави говорити про те, що необхідно приймати стратегічне рішення про поступову лібералізацію руху капіталу в найближчій перспективі.

Лібералізація механізму валютного регулювання передбачає істотне зменшення видів операцій, що підлягають валютному контролю. Виходячи з цього, усі капітальні і фінансові операції платіжного балансу, а також операції на внутрішньому валютному ринку необхідно класифікувати по чотирьох категоріях: 1) операції, що потребують отримання ліцензії від НБУ, видача якої повинна узгоджуватися із загальними принципами формування механізму валютного регулювання; 2) операції, які вимагають реєстрації. Резидент як сторона відповідної валютної операції повинен до фактичного проведення цієї операції зареєструвати її в НБУ в установленому порядку; 3) операції, що не вимагають повідомлення до початку її проведення уповноваженими банками, професійними учасниками фондового ринку, митними органами і іншими суб'єктами валютних відносин (звіт в НБУ про проведення такої операції надається впродовж певного терміну після її здійснення); 4) операції, що не вимагають отримання ліцензії на її здійснення, реєстрації або повідомлення про неї.

Враховуючи зазначене, лібералізація механізму валютного регулювання повинна супроводжуватися наступними заходами: поступовим зменшенням переліку операцій і сум за ними, які вимагають отримання ліцензії і реєстрації; послідовним розширенням переліку операцій і сум за ними, які потребують повідомлення про здійснену операцію або взагалі не вимагають ліцензування, реєстрації або повідомлення; одночасним введенням ефективних систем моніторингу руху капіталів; застосуванням НБУ тимчасових заходів (валютних обмежень) у виняткових обставинах, а саме: погіршення стану платіжного балансу або валютного ринку.

Відмітимо, що в Україні умови для успішної лібералізації механізму валютного регулювання на сьогодні ще недостатньо сформовані і вимагають подальшого відпрацювання його правових норм. Зокрема, законодавство по валютному регулюванню вимагає уточнення і введення ряду нових норм, а саме:

- поняття «монетарний суверенітет», сутність якого полягає у визначенні національної грошової одиниці (гривни) як єдиного законного засобу платежу на території України, а також одного із засобів платежу в міжнародному обороті. Це може бути досягнуто шляхом розширення використання гривні за поточними валютними операціями, а саме: надання можливості проведення розрахунків за експортно-імпортними операціями без обмеження кола країн, з резидентами яких ці операції можуть здійснюватися, а також надання права здійснення переказів за неторговими операціями;

- визначення і уточнення повноважень Кабінету Міністрів України та інших уповноважених органів у царині проведення операцій з валютними цінностями;

- забезпечення реальної і інструментальної незалежності НБУ, яка надасть йому право бути основним органом валютного регулювання та валютного контролю і гнучкіше застосовувати інструменти, наявні в його

арсеналі, передбачаючи при цьому поступову відміну валютних обмежень. Враховуючи сказане, НБУ необхідно дозволити самостійно встановлювати і визначати: перелік інструментів регулювання операцій, пов'язаних з рухом фінансового капіталу, які банк зможе застосовувати залежно від стану валютного ринку і платіжного балансу України і відповідного рівня макроекономічних показників; критерії, які повинні служити основою для змін в арсеналі інструментів регулювання конкретних валютних операцій; структуру валютного ринку, порядок і умови торгівлі на ньому валютними цінностями. Ці повноваження дозволять розширити (звужити) коло учасників ринку залежно від макроекономічної стабільності і достатності розвитку фінансових ринків в аспекті їх ліквідності, капіталізації, насиченості похідними фінансовими інструментами; межі сум і термінів кредитів в іноземній валюті, наданих уповноваженими банками і небанківськими фінансовими установами на території України; вид, форми, порядок і терміни надання суб'єктам господарювання - резидентами і нерезидентами інформації, необхідної для здійснення моніторингу валютних операцій і складання статистики зовнішнього сектора; відповідальність за порушення валютного законодавства; перелік і класифікацію типів валютних операцій (поточні; операції, пов'язані з рухом фінансового капіталу; операції з обміну валют); перелік валютних операцій, здійснюваних без обмежень, і валютних операцій, здійснюваних при дотриманні встановлених умов, а також тих, до яких застосовується конкретний механізм регулювання цих операцій.

Висновки. Реалізація запропонованих заходів лібералізації вітчизняного механізму валютного регулювання здатна істотно підвищити його ефективність. В той же час їх впровадження можливе за умови узгодження дій у сфері лібералізації руху капіталу і істотного розвитку грошово-кредитної і фінансової систем країни. У свою чергу, лібералізація руху капіталу повинна відбуватися в контексті посилення загальної конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Значна амплітуда коливань цін на світовому товарному ринку може негативно вплинути не лише на стійкість зовнішнього сектора країни, але і на її загальну платоспроможність.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Макроекономічні та монетарні передумови політики зростання // Вісник НБУ. – 2004. – № 8. – С. 6–8.
2. Карев М. Г. Инфляция, реальный обменный курс и денежная политика в экономике с ограниченной эластичностью потока капитала по процентной ставке / М. Г.Карев // Экономический журнал ВШЭ. – 2009. – № 3. – С. 329–359.
3. Моисеев С. Р. Денежно-кредитная политика: теория и практика: [учеб. пособие] / С. Р. Моисеев. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2011. – 784 с.

4. Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності : світовий досвід і перспективи для України : [монографія] / О. І. Петрик; відп. ред. акад. НАНУ В. М. Геєць. – К.: УБС НБУ, 2008. – 369 с.

Боголіб Тетяна Максимівна,
д.е.н., професор,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Бюджетна політика як важлива складова фінансової політики дозволяє ефективно перерозподіляти фінансові ресурси всередині економічної системи відповідно до визначених цілей та завдань економічного розвитку країни, регулювати фінансово-економічні відносини.

Створення нового типу економіки і проведення структурних реформ, які забезпечать підвищення рівня життя в умовах створення за останні роки основ ринкової економіки вимагає оцінки ресурсного потенціалу у досягненні поставлених завдань. Важливим показником, який відображає як фінансове забезпечення, так і роль держави в економіці, взаємодію держави і бізнесу, являється податкове навантаження і результативність державних витрат. Поруч із іншими повноваженнями і інструментами економічної політики бюджетна політика являється основним інструментом визначеного результату. Довгострокова бюджетна стратегія являється одним із інструментів бюджетної політики.

Питанням формування та реалізації бюджетної політики, її впливу на соціально-економічний розвиток країни присвячені праці зарубіжних вчених О. Блантара, П. Еггервала, Дж. М. Кейнса, А. Лернера, Р. Масгрейва, П. Масгрейва, М. Романовського, Дж. Сакса, Дж. Стігліца.

Значний внесок у дослідження бюджетної політики зробили українські вчені В.Л. Андрущенко, І.О. Луніна, І.О. Лютий, В.М. Суторміна, В.М. Федосов, І.Я. Чугунов, С.І. Юрій.

Більшість вчених зазначають, що бюджетна політика є дієвим інструментом стимулювання економічного та соціального розвитку суспільства.

Україна знаходиться в циклі структурної фінансово-економічної кризи, водночас в процесі початку структурних реформ. Успішну реалізацію структурних реформ забезпечує досконала бюджетна політика.

Досконалість бюджетної політики в значній мірі залежить від довгострокового бюджетного планування. Головне завдання довгострокового бюджетного планування взаємопов'язано із завданнями створення умов довгострокового сталого росту економіки і підвищення рівня і якості життя населення.

Важливим засобом забезпечення довгострокової бюджетної збалансованості служить реформування окремих секторів бюджетної сфери, включаючи зміни механізмів фінансування, які використовуються.

Це важливо для української фінансової системи і для національної економіки в цілому. Особливо в нинішніх умовах зтяжної фінансово-економічної кризи.

У 2014 році падіння ВВП склало 7,6%, у 2015 році – 9,9%, за 9 місяців 2016 року зростання ВВП складає 1,3% [5].

Споживчі ціни у 2015 році зросли на 68%, у 2016 році на 36,2%, споживча інфляція склала в 2015 р. 43,4% до грудня 2014 року, у 2016 році темпи дещо уповільнилися і за 9 місяців споживча інфляція склала 30% [5].

Починаючи з II кварталу 2015 року починається поступова стабілізація економічної ситуації, адаптація економіки до нових умов господарювання. Скорочення обсягів промислового виробництва в 2015 році склало 20,6%, в січні-квітні і до кінця року 13% [1, с. 86].

У 2015 році експорт товарів порівняно з 2014 роком знизився на 27%, а імпорт – на 29,3%. Вищі темпи падіння імпорту товарів та послуг ніж експорту, зумовлені тривалим зниженням економічної активності, девальвацією гривні та зменшенням споживання енергоресурсів [5].

Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу у 2015 році становив 0,2 млрд. дол. США у 2014 році [5].

Макроекономічна нестабільність негативно впливає на стан фінансової системи і її складову бюджетну систему.

На сучасному етапі трансформаційних перетворень і циклічних коливань доцільним є запровадження довгострокового бюджетного планування.

Довгострокове бюджетне планування запроваджено у практику багатьох країн США, Великої Британії, Нової Зеландії, Австралії. Необхідність переходу до довгострокового бюджетного планування визначається перш за все загрозою бюджетній стійкості в умовах несприятливих довгострокових тенденцій (перш за все демографічних, кризових, військового конфлікту на Сході). Старіння населення навіть у більшості розвинутих країн веде до росту соціальних витрат (на пенсійне забезпечення, охорону здоров'я); кризові явища в Україні збільшили витрати на субсидії, на житлово-комунальні послуги, соціальні допомоги; військовий конфлікт на Сході призвів до значного зростання витрат на оборону. При цьому значно знизився ріст економіки і доходи бюджету. Аналогічні тенденції характерні для країн ЄС. Так, зростання витрат в країнах ЄС в найближчі 40 років, пов'язаних зі старінням населення, може досягти 8% ВВП, соціальна підтримка біженців 7% ВВП [1, с. 86]. Результатом може стати значний ріст бюджетного дефіциту і серйозне послаблення макроекономічної збалансованості. Горизонт довгострокового планування в різних країнах складає від 10 років у Канаді до 75 років у США.

В Україні проблеми бюджетної стійкості обумовлені великою залежністю економіки і бюджету від сировинного сектору (видобуток вугілля, газу, залізної руди), фінансової допомоги міжнародних інституцій, втрати Україною однієї третьої території (яка має потужну сировинну базу), залежності від вартості сировини, яку Україна закуповує (газ, вугілля, нафта), значного підвищення

реального обмінного курсу гривні. Податкове навантаження в сировинному секторі значно переважає податкове навантаження в інших секторах.

Довгострокове планування дасть можливість сформулювати пріоритетні завдання, оцінити необхідні ресурси для їх реалізації і визначити можливі джерела для цих ресурсів. Таким чином, довгострокове планування дозволяє відійти від інерційного підходу, коли асигнування розподіляються на основі індексації тенденцій попередніх років. Важливо також, що більшість заходів, які дозволяють скоротити рівень витрат, при збереженні рівня якості державних послуг, які надаються, передбачають реформування відповідного сектора економіки. Такі структурні реформи мають тривалий термін реалізації. Довгострокове планування дозволяє своєчасно виявити їх необхідність і зважено підійти до реалізації.

Довгострокове планування може також стати реальним кроком на шляху до підвищення ефективності витрат бюджету, виступаючи в той же час стримуючим фактором для необґрунтованого росту витрат.

У 2014 році в Україні було прийнято Стратегію структурних реформ «Україна 2020». Дана стратегія визначає комплекс структурних реформ, які зможуть забезпечити сталий розвиток української економіки, а Бюджетна стратегія не була розроблена і затверджена [6].

Довгострокове бюджетне планування здатне зіграти важливу роль у підвищенні макроекономічної збалансованості і якості бюджетної політики в цілому.

Довгострокове бюджетне планування буде сприяти зниженню всіх видів макроекономічних ризиків, пов'язаних із системою державних фінансів, приведе до підвищення інвестиційної привабливості української економіки, зниження вартості запозиченого капіталу та має стати важливим фактором прискореного розвитку української економіки.

Важливими задачами нового етапу бюджетної політики ми вбачаємо:

- пріоритет довгострокового і середньострокового бюджетування, яке дозволить урахувати стратегічні пріоритети економічної політики;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів, орієнтацію бюджетних витрат на досягнення кінцевих соціально-економічних результатів;
- підвищення доступності і якості державної освіти і охорони здоров'я;
- зниження бідності, підвищення результативності соціальної політики;
- конкурсні принципи розподілу бюджетних ресурсів, розширення практики залучення недержавних підприємств до надання послуг, які фінансуються із державного бюджету;
- відкритість і загальна доступність інформації зі здійснення витратних операцій на всіх рівнях бюджетної системи.

Список використаних джерел

1. Боголиб Т.М. Бюджетная политика как инструмент макроэкономической стабильности / Т.М. Боголиб // Економічний часопис – 2015 – №3-4 – с. 84-88.
2. Бюджетний Кодекс України. – К.: Юрінком, 2016 – 124 с.
3. Закон України «Про державний бюджет України на 2016 рік» – К.: Верховна Рада, 2016 – 136 с.
4. Проект Закону України «Про державний бюджет України на 2017 рік» – К.: Верховна Рада, 2016 – 15 с.
5. Інформація про соціально-економічне становище країни. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://Minfin.gov.ua>.
6. Стратегія структурних реформ «Україна 2020». – К.: Юрінком, 2014 – 76 с.

Варналій Захарій Степанович,
д.е.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕРЖАВНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Фінансова безпека держави – це захищеність, стабільність, стійкість та певна незалежність фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників. Система фінансової безпеки реалізується на базі сукупності принципів, які здійснюються за допомогою методів фінансової безпеки держави і забезпечують максимально можливий рівень економічної безпеки загалом. Стан фінансової безпеки держави також залежить від сучасної інституційно-правової бази забезпечення функціонування фінансової сфери та державної фінансової політики в умовах глобалізаційних процесів.

Система фінансової безпеки держави має дуже складну структуру, яка охоплює усі основні сфери фінансово-економічної політики держави. Фінансова безпека України включає бюджетну, банківську, грошово-кредитну, інвестиційну, валютну та боргову безпеку та безпеку небанківського фінансового ринку. Для кожного сектору існують свої загрози та індикатори стану, проте вони є тісно між собою пов'язані та становлять єдину систему оцінки та регулювання рівня безпеки. Для більшості показників визначаються критичні значення, перевищення яких ставить під загрозу безпеку країни у фінансовій сфері. Перелік показників, методика їх розрахунку та критичні значення кожна країна визначає сама на основі рекомендацій міжнародних організацій та власних досліджень.

Основним завданням фінансової безпеки держави є захист фінансової системи від внутрішніх та зовнішніх загроз, які систематично виникають під впливом глобалізаційних процесів. Найбільші загрози фінансової безпеки України криються у сфері зовнішньої заборгованості, високої вартості банківських кредитів, значного рівня доларизації економіки, зростання тіньового її сектору, розвитку корупції та рейдерства, зростання рівня непродуктивного відтоку капіталу тощо. Що в свою чергу призводить до уповільнення темпів економічних реформ та ефективних інтеграційних процесів держави. Лише при системному підході вирішення питання зміцнення фінансової безпеки в контексті економічної безпеки держави можна досягти найкращих результатів, а саме, переорієнтуватися на ринкові механізми виходу в безпечну зону, яка дозволить визначити пріоритети фінансових чинників в економічній сфері як найважливішої умови зміцнення фінансової безпеки України.

Вітчизняний досвід та імплементація зарубіжного досвіду дає можливість запропонувати шляхи забезпечення фінансової безпеки України, а саме:

зниження рівня доларизації економіки; проведення політики щодо збільшення довіри до національної грошової одиниці; лібералізація грошово-кредитної політики, а не її одностороння спрямованість на мінімізацію інфляції; підвищення капіталізації та ліквідності організованого ринку цінних паперів тощо.

Не менш важливими шляхами забезпечення фінансової безпеки є: проведення зваженої політики бюджетування на базі розрахунку і прогнозування основних макроекономічних показників, реформування бюджетного процесу на всіх рівнях; поетапне скорочення бюджетного дефіциту; зменшення зовнішнього боргу шляхом скорочення фінансування дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх запозичень тощо. Саме у такому контексті необхідно розглядати роль та значення державного бюджетування в системі забезпечення фінансової безпеки України.

Слід зазначити, що ефективне бюджетування передбачає не лише мінімізацію витрат при одночасній максимізації отриманих результатів, а й побудову бюджетної системи, організацію бюджетного процесу, наявність сучасних методів та інструментів у бюджетній сфері, які сприятимуть задоволенню соціальних та матеріальних потреб суспільства, розвитку національної економіки.

Неефективність процесів бюджетного планування та прогнозування, необґрунтованість показників, які беруться за основу при визначенні структури та обсягів державного бюджету, порушення законодавства при складанні проекту Закону України «Про державний бюджет», врахування необґрунтованих та нереальних джерел доходів, завищення обсягів та визначення нераціональних напрямів державних видатків є головними проблемами державного бюджетування на етапі складання та затвердження державного бюджету України. Крім того великий негативний вплив на державне бюджетування України має надмірно високий рівень корупції, тіньової економіки та тінізації бюджетних відносин тощо. Зазначені та інші вади призводять до формування таких бюджетних показників, які не дозволяють виконувати бюджет, досягати поставлених цілей бюджетної політики, як наслідок, унеможливають ефективне та раціональне управління державними фінансами.

Бюджетування як управлінська технологія виникло у другій половині ХХ сторіччя у розвинених країнах і застосовувалось у фінансах господарюючих суб'єктів. Спеціальні технології бюджетування (від англ. слова «budgeting»), що об'єднують аналіз, приймання бюджетних рішень та управління фінансами на державному і місцевому рівнях досліджувалися різними науковцями та практиками у сфері фінансів, і з часом виробилися різні підходи до розуміння сутності цього процесу.

У вітчизняній науковій думці існує розуміння поняття «бюджетування» як стандартизованого процесу визначення обсягу і складу витрат, пов'язаних з

діяльністю окремих структурних одиниць і підрозділів та забезпечення покриття цих витрат ресурсами підприємства.

На нашу думку, доволі вузько розглядається це поняття різними науковцями, які визначають бюджетування на рівні держави як систему організації бюджетного процесу, систему формування бюджету, яка відображає взаємозв'язок між планованими бюджетними витратами і досягнутими результатами. Мета бюджетування визначається як «дослідження відповідності витрачених ресурсів і отриманих результатів, оцінка значущості та економічної і соціальної ефективності тих чи інших видів діяльності, що фінансуються з бюджету» [4]. Існує також думка, що під бюджетуванням слід розуміти весь процес управління бюджетними коштами на основі встановлених пріоритетів розвитку країни, фіскальної стратегії, обґрунтованих розрахунків бюджетних видатків і оперативного управління програмами у ході їх виконання для досягнення встановлених цілей [1, с.9].

Узагальнюючи існуючі підходи та враховуючи риси, які набуває бюджетування у сучасних умовах, його слід розглядати як функцію державного управління в бюджетній сфері, яка забезпечує досягнення цілей бюджетної політики, ефективного управління фінансовими ресурсами державного бюджету шляхом складання, реалізації та коригування доходів та видатків державного бюджету відповідно до економічних умов, фінансових можливостей держави та потреб суспільства на певному етапі соціально-економічного розвитку [5].

Окремим аспектом дослідження бюджетування є визначення взаємозв'язку категорій «бюджетного процесу» та «бюджетування» [3]. Оскільки бюджетування походить від англійського слова «budgeting», яке перекладається також як «бюджетний процес», дані поняття часто ототожнюють. Проте у різних країнах існують відмінності у етапах, з яких складається бюджетний процес. Тому сучасне розуміння «бюджетування» та бюджетного процесу в конкретній країні можуть не співпадати. Так, бюджетний процес можна розглядати як «процес цілеспрямованої, систематичної, і безперервної взаємодії органів влади, які мають бюджетні повноваження за допомогою загальних функцій управління» [2] та включає у себе стадії складання, розгляду, затвердження і виконання бюджету з послідовним звітуванням про результати діяльності.

Державне бюджетування тотожне бюджетному процесу, дані категорії є синонімічними [6]. Таке прирівнювання цих понять має певне підґрунтя, адже у зарубіжній науці та практиці розуміючи бюджетний процес вживають категорії “budgetprocess” (бюджетний процес), “budgeting” (бюджетування), “publicbudgeting” (державне бюджетування), “publicsectorbudgeting” (державне бюджетування, бюджетування на рівні держави). Проте це суперечить деяким поглядам на сутність категорії бюджетування, зокрема, державного, адже існують певні відмінності від бюджетного процесу.

Державне бюджетування, стверджує К. Коваленко, необхідно розглядати як процес планування, складання, коригування, балансування доходів та видатків державного бюджету відповідно до цілей бюджетної політики, фінансових можливостей держави, економічних умов та потреб суспільства на певному етапі соціально-економічного розвитку [5, с. 3].

На нашу думку, державне бюджетування – це система (комплекс) заходів щодо визначення напрямів можливих обсягів акумулювання доходів бюджету та витрачання бюджетних ресурсів, їх коригування, що відбуваються (повинні відбуватися) на кожному з етапів бюджетного процесу, а також співставлення цих показників та визначення їх структури, з врахуванням певних чинників фінансово-економічного розвитку, соціальних потреб суспільства, національних економічних інтересів.

Державне бюджетування є безперервним і комплексним процесом, який полягає у встановленні методів та критеріїв відбору інформації, яка береться до уваги при складанні бюджету, методів аналізу та прогнозування, на основі яких визначаються основні соціально-економічні тенденції. На основі цих тенденцій формується уявлення про економічну ситуацію, яка очікується у бюджетному періоді та обсяги і структура фінансових ресурсів держави (доходна частина), якими вона може розпоряджатися у цей період. Також з огляду на виявлені тенденції та проголошений курс держави, визначаються та коригуються орієнтири та пріоритети бюджетної політики, з огляду на які визначаються основні напрями витрачання державних ресурсів задля задоволення суспільних інтересів (видаткова частина).

Балансування доходів та витрат держави передбачає за необхідності зменшення видатків шляхом зменшення їх обсягів та структури, або пошуком додаткових джерел доходів чи джерел фінансування дефіциту. Саме у цьому й полягає вплив державного бюджетування на стабільність, стійкість та певну незалежність фінансової системи країни, а отже – на забезпечення фінансової безпеки України.

Список використаних джерел

1. Бабич Т.С. Бюджетування в Україні: становлення та перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.: спец. 08.00.08. "Гроші, фінанси і кредит" / Бабич Т.С. – Київ, 2008. – 245 с.

2. Бюджетний кодекс України: станом на 13 березня 2015 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50. – с. 1778. – ст.572.

3. Варналій З.С. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення / З. С. Варналій, Т. В. Бугай, С. В. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 271 с.

4. Іонін Є.Є. Бюджетування як засіб реалізації ефективної фінансової політики держави / Є.Є. Іонін. // Економічний аналіз. – 2013. – Том 14. – № 1. – С. 261-266.

5. Коваленко К.В. Зовнішній державний фінансовий контроль у підвищенні ефективності бюджетування України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.: спец. 08.00.08. "Гроші, фінанси і кредит" / К. В. Коваленко. – Київ, 2015. – 20 с.

6. Seal W. Interpreting the dynamics of public sector budgeting: a dialectic of control approach / Will Seal, Amanda Ball // Financial Accountability and Management. – 2011. - №27 (4). – P. 409–436.

Васильченко Зоя Миколаївна,
д.е.н., професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОВІТНІ БАНКІВСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ

Інвестиційний банкінг є одним з тих напрямів банківської діяльності, де створюються і використовуються новітні продукти та технології. Характерною ознакою діяльності провідних інвестиційних банків на сучасному етапі стало використання так званої високочастотної торгівлі фінансовими інструментами.

Найчастіше високочастотна торгівля (high-frequency trading, HFT) розглядається як різноманітний набір алгоритмічних технологій, об'єднаний однією ознакою – висока швидкість, або, з іншого боку, вкрай низька затримка (extremely low latency). Існує також і більш вузький погляд на HFT, коли вона визначається як «стиль торгівлі», що припускає в якості обов'язкового елемента багаторазове відкриття/закриття позицій по одному елементу в ході торговельного дня. Таким чином, високочастотна торгівля – це стратегія, побудована на можливості швидкого прийняття та реалізації інвестиційних рішень (зазвичай за допомогою «механічних» торгових систем, що підказують рішення трейдеру, або з використанням алгоритмів, які торгують без участі людини).

Високошвидкісна або високочастотна торгівля почала набувати популярності ще на початку цього століття, але в останні кілька років вона стала невід'ємною ознакою сучасного фінансового ринку. Так, за даними консультативно-аналітичної компанії Tabb Group у 2012 р. частка високочастотної алгоритмічної торгівлі на фондовому ринку США становила понад 70%, а у 2013 сягнула майже 80%, тоді як у 2009 р. складала лише 21%. Для європейських ринків характерною була така сама тенденція: починаючи лише з 9% у 2007 р., вже у 2013 р. за оцінками європейського регулятора ринку цінних паперів, вона становила на різних ринках від 45 до 35% [1]. Дані з основних ринків Азіатсько-Тихоокеанського регіону свідчать про меншу частку високочастотної торгівлі у порівнянні з американським чи європейським ринками (від 15 до 30%), однак, враховуючи активне запозичення на цих ринках технологій західних країн, можна очікувати на наступне зростання цього показника до рівня ЄС та США.

Таким чином, високочастотна торгівля фінансовими інструментами є найбільш поширеною у США. Найбільше вона використовується для торгівлі цінними паперами, що посвідчують право власності (акції та пайові цінні папери) (70%), ф'ючерсами (50%) та опціонами (40%). Широке використання високочастотної торгівлі інструментами власності, насамперед, спрямоване на підвищення ліквідності таких інструментів на біржовому ринку.

Основними характеристиками високочастотної торгівлі є такі [2]:

- вона базується на широкому застосуванні новітніх технічних інструментів для реалізації низки різних стратегій, починаючи від маркет-мейкінгу до арбітражу;

- це кількісний інструмент, який використовує алгоритми на всьому ланцюжку інвестицій: аналіз ринкових даних, формування відповідних стратегій торгівлі, мінімізація торговельних витрат і виконання угод;

- для неї характерний високий щоденний торговельний оборот і значна питома вага скасованих заявок у порівнянні з кількістю виставлених. Зазвичай це співвідношення перевищує 90%;

- реалізація й успішність виконання стратегій високочастотної торгівлі переважно залежать від здатності бути швидшими за конкурентів, оскільки рахунок йде на мікросекунди;

- висока щільність виставлених заявок, коли протягом однієї секунди може генеруватись по кілька сотень заявок лише по одному інструменту.

Варто зазначити, що на розвиток високочастотної торгівлі суттєво вплинули і такі якісні зміни, що відбувалися на ринку впродовж останнього десятиліття:

- широкомасштабні регуляторні реформи на основних фінансових ринках, спрямовані на посилення конкуренції в сегменті надання фінансових послуг;

- зміна багатьма біржами власної бізнес-моделі з перетворенням їх на публічні компанії та впровадження ними електронної торгівлі, яка надала доступ до цінних паперів широкому загалу інвесторів, а не обмеженій кількості членів біржі, як це було раніше;

- зміна структури біржової індустрії, коли злиття та об'єднання бірж з різних країн та навіть континентів надало інвесторам можливість одночасного доступу до кількох торговельних майданчиків, розширивши тим самим можливості просторового арбітражу.

Хоча в останні роки багато компетентних органів уже почали дослідження впливу на ринок автоматичного трейдингу і високошвидкісної торгівлі, крах американського ринку, який відбувся 6 травня 2010 р., сприяв тому, що це питання було висунуто на перший план. Саме в цей день провідні фондові індекси США зазнали найбільшого за свою історію внутрішньоденного коливання курсів. Зокрема у другій половині дня основні індекси ринку акцій та ф'ючерсів, які до цього часу вже знизилися більше ніж на 4% у порівнянні з попереднім днем, раптово впали більш як на 5-6% протягом кількох хвилин, а потім так само швидко повернулися до своїх попередніх значень. Майже 8 тис. акцій та паперів індексних фондів відчули на собі подібні короточасні коливання курсів, які інколи сягали 15%. Проте деякі цінні папери постраждали значно сильніше. Протягом кількох хвилин було укладено майже 20 тис. торговельних угод із 300 цінними паперами за курсом, які більш як на 60% відрізнялися від попередньої ціни. Деякі акції втратили майже 100% своєї вартості і продавалися за ціною в \$0,01. За 15 хвилин ринок втратив понад \$1 трлн. Але такі незвичні торги тривали всього кілька хвилин і до кінця

торговельного дня основні фондові індекси майже відновилися, втративши лише близько 3% у порівнянні з попереднім днем. Наступного дня деякі американські біржі прийняли рішення, згідно з яким торги, що відбувалися 6 травня протягом 20 хвилин (з 14-40 до 15-00) було визнано недійсними.

Події 6 травня наочно показали, які ризики несуть у собі сучасні торговельні технології, а саме: в стресових умовах взаємодія між автоматизованими торговельними програмами (торговельними роботами) і алгоритмічними торговельними стратегіями може швидко підірвати ліквідність учасників торгів і викликати безлад на ринках, а високий обсяг торгів не завжди є надійним індикатором ліквідності ринку, особливо в період значної волатильності.

Як наслідок, високочастотна торгівля стала предметом чисельних розглядів, ініційованих американськими регуляторами фондового ринку (Securities and Exchange Commission, SEC) та ринку похідних цінних паперів (Commodity Futures Trading Commission, CFTC) [3]. Також ця проблема знайшла відображення в ряді ініціатив та пропозицій, висунутих компетентними органами інших країн.

Список використаних джерел

1. The High-level group on financial supervision in the EU / The de Larosière Group Report. – 2013 [Електронний ресурс]. – Доступний з http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf
2. Global Systemically Important Banks: Assessment Methodology and the Additional Loss Absorbency Requirement. – Basel Committee on banking supervision. – 2014. – October.
3. Regulatory Issues Raised by the Impact of Technological Changes on Market Integrity and Efficiency// Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions. – 2012. - [Electronic resource]. – Retrieved from: <http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD354.pdf>

Воронкова Олена Миколаївна,
д.е.н., професор,
Університет Державної фіскальної служби України

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В Україні у зв'язку з останніми змінами у бюджетному та податковому законодавстві, що були прийняті у грудні 2014 р. і зумовлені не стільки економічними, скільки воєнно-політичними чинниками, тема владної і відповідно бюджетної децентралізації набувала особливої актуальності. За останній рік зроблено значний крок вперед у реформуванні міжбюджетних відносин та податкової системи, зокрема змінено модель бюджетного фінансування, враховуючи перерозподіл джерел доходів і посилення ролі місцевого оподаткування.

У формуванні доходів місцевих бюджетів домінуюча роль належить податковим надходженням. В Україні склалася негативна ситуація із низьким рівнем власних податкових доходів місцевих бюджетів. Багато років частка надходжень місцевих податків і зборів у доходних частинах місцевих бюджетів коливалася на рівні 1 %, а витрати на адміністрування окремих місцевих податкових платежів були меншими за суми їх сплати. У процесі формування власних доходів місцевих бюджетів логічно постає питання посилення податкової автономії місцевої влади, оскільки переважна частина податкових доходів місцевих бюджетів формується за рахунок регульованих доходів. Податкова автономія місцевих органів самоврядування в Україні обмежується правом встановлення місцевих податків і зборів у межах їх переліку та граничних ставок, встановлених Податковим кодексом України. Стаття 12 цього Кодексу чітко визначає повноваження сільських, селищних, міських рад щодо податків та зборів, і ці повноваження навряд чи можна назвати автономними. Тому треба зауважити, що успішність децентралізації державного управління значною мірою буде залежати від того, який рівень фінансової, зокрема податкової, незалежності буде надано місцевій владі.

З іншого боку, результати аналізу відповідних статистичних даних свідчать про те, що бюджетна децентралізація в частині доходів місцевих бюджетів відбувається більше на словах, ніж на практиці. Проведене дослідження показало, що відбувається зниження частки доходів місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів) у доходах Зведеного бюджету України, дохідні частини місцевих скарбниць дотепер більшою мірою формуються за рахунок міжбюджетних трансфертів та переданих доходів, а органи місцевого самоврядування позбавлені реальної податкової автономії.

Найбільш результативними заходами бюджетної децентралізації в частині формування доходів місцевих бюджетів, на нашу думку, є передача до місцевих скарбниць акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання

роздрібної торгівлі підакцизних товарів, а також плати за надання адміністративних послуг і державного мита у повному обсязі. Місцева влада тепер зацікавлена у легальному оформленні цивільно-господарських операцій та попередженні нелегальної торгівлі підакцизними товарами. Потенційно ефективним у перспективі вважаємо передачу до місцевих податків податку на майно із розширенням бази оподаткування за рахунок комерційної нерухомості та автомобілів із великим об'ємом двигуна, проте на сучасному етапі цей податок буде затратний в адмініструванні.

Дискусійним моментом у новій моделі формування доходів місцевих бюджетів вважаємо зменшення надходжень податку на доходи фізичних осіб та збільшення надходжень екологічного податку та податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, навіть попри те, що надходження останнього істотно зросли у 2015 р. Передача частини ПДФО до Державного бюджету позбавила місцеві бюджети частини найбільш ефективної статті доходів, хоча як компенсацію до місцевих бюджетів передано два нових види доходів: освітню та медичну субвенції. На нашу думку, доцільно було б залишити ПДФО у місцевих бюджетах у повному обсязі, і передати відповідні витрати на освіту і медицину без передачі вказаних субсидій. Надходження екологічного податку і податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки залежать від наявності у регіоні відповідних підприємств, які їх сплачують, а регіональне розташування підприємств в Україні вкрай нерівномірне. Тому такі джерела доходів доцільно повністю залишати у Державному бюджеті.

Зважаючи на вищевказане, можна сказати, що в Україні і досі реально функціонує централізована модель формування дохідних частин місцевих бюджетів. Ми також приєднуємося до думки, що згадані законодавчі нововведення не забезпечать обіцяну урядом бюджетну децентралізацію, оскільки із передачею додаткових джерел доходів за громадами закріплюється величезний обсяг нових видатків, зокрема їм передається майже вся освіта, медицина, культура, дорожнє та житлово-комунальне господарство. Водночас збільшуються частки відрахувань в центр платежів, які переважно залишалися на місцях: податку на доходи фізичних осіб, рентної плати за користування надрами. Тому питання бюджетної децентралізації в Україні залишається відкритим [7, с. 226].

Ще одним відкритим питанням залишається знецінення доходів місцевих бюджетів, коли їх зростання нівелюється інфляційними процесами. Загальну суму доходів місцевих бюджетів у 2015 р. було заплановано на 15 % більше порівняно з 2014 р., а інфляція за 2015 р. становила 43,3 %. Тому реальна вартість зазначених доходів тільки за попередніми розрахунками втричі менша за номінальну. Якщо врахувати також передачу до місцевих бюджетів додаткових витрат, реальна вартість яких відповідно до інфляції теж зросла втричі, то фінансові можливості місцевої влади зменшуються ще більше.

Проте маємо зауважити і на прогресивних зрушеннях у процесі децентралізації формування доходів місцевих бюджетів. Зокрема у 2015 р. відбулося значне посилення ролі місцевих податків і зборів як джерел наповнення місцевих скарбниць. За січень–жовтень 2015 р. порівняно з аналогічним періодом 2014 р. частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів збільшилася майже втричі, а на 1.11.2015 р. річний плановий показник за даним видом доходів вже було виконано на 99,2%. Це означає, що місцеве оподаткування почало набувати відповідного фіскального значення.

Ці й інші прогресивні зрушення в процесі бюджетної децентралізації насамперед були забезпечені законодавчими та організаційними новаціями у бюджетній та податковій сферах. Однак система влади та адміністративно-територіальний устрій в Україні залишилися старого зразка, тому без завершення адміністративної реформи і прийняття належних змін до Конституції України вказані прогресивні зрушення можуть зупинитися. Місцеві органи самоврядування так і не мають реальної самостійності у питаннях формування дохідних частин своїх бюджетів. Також очевидно, що вони виявилися не готовими до таких кардинальних змін в аспекті децентралізації, і часто чекають на вказівки „зверху”, хоча саме вони мають бути головними провідниками децентралізаційних зрушень.

Тому подальше прогресивне провадження децентралізації формування доходів місцевих бюджетів має ґрунтуватися не тільки на законодавчих ініціативах, а також на посиленні активності органів місцевої влади щодо створення сприятливих умов для наповнення місцевих скарбниць.

Список використаних джерел

1. Коаліційна угода ВРУ VIII скликання від 21.11.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS23590.html
2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
4. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 р. № 79-VIII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

6. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України 28.12.2014 р. № 80-VIII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

7. Проць Н.В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації / Н.В. Проць // Фінансовий простір. – 2015. – № 1. – С.221–227.

Жихор Олена Борисівна,
д.е.н., професор,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О.М. Бекетова;
Жерліцин Дмитро Михайлович,
д.е.н, професор,
Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій

РЕАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Обґрунтована фінансова політика є одним із найважливіших фінансових засобів місцевих органів управління і сприяє політичній підтримці фінансового планування; запобіганню небезпечним ситуаціям та управлінню ними; концентрації уваги на фінансових умовах функціонування місцевої громади; забезпеченню обґрунтованих засад та критеріїв фінансового управління; досягненню консенсусу та послідовності у процесі ухвалення фінансових рішень; створенню фінансової стабільності, покращення кредитоспроможності; розумінню підходів до фінансового управління як посадовими особами місцевих органів управління, так і громадянами; мінімізації коливання відповідних параметрів фінансового управління; гарантуванню і забезпеченню безперервності фінансової стабільності за тих умов, коли місцеві органи управління перебувають під загрозою негативного впливу коливань в економіці, зниження місцевої економічної активності, зменшення обсягів трансфертів з боку центрального уряду тощо.

Процес підготовки і прийняття управлінських рішень щодо реалізації фінансової політики у сфері місцевих фінансів може бути структурований у наступному вигляді [1]: 1. Організація процесу розробки фінансової політики, визначення функціональних обов'язків відповідних посадовців, виконавчих структур, персоналу та ролі громадян у цьому процесі. 2. Визначення змісту процесу розробки фінансової політики, всебічне (комплексне) та вибіркоче врахування інтересів всіх зацікавлених осіб. 3. Огляд чинної політики і практики, що включає ідентифікацію засад та проблем чинної політики та практики. 4. Обґрунтування основних засад місцевої політики і практики, які включають аналіз здійснюваної політики. 5. Розробку проекту політичних положень, що передбачає написання проекту основних політичних положень документу з фінансової політики. 6. Розгляд та ухвалення політики головами департаментами та комітетами із питань фінансової політики; ухвалення рішень відповідними органами управління. 7. Оприлюднення та реалізація фінансової політики органів місцевого самоврядування та державної фінансової політики у цілому, що передбачає подальший моніторинг її запровадження.

Провідним методом, що застосовується під час реалізації фінансової політики держави та органів місцевого самоврядування є *програмно-цільовий*

метод сутність якого складається в управлінні коштами для досягнення конкретних результатів із застосуванням оцінки ефективності використання цих коштів під час підготовки та реалізації управлінських рішень. Згідно Бюджетного кодексу України програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів.

Необхідність переходу до більш широкого застосування програмно-цільового методу при формуванні місцевих бюджету сьогодні є одним з головних напрямів підвищення ефективності реалізації фінансової політики. При традиційній практиці формування бюджетів увага часто зосереджується саме на ресурсній частині виробничої функції державного та муніципального секторів, і мало уваги відводиться отриманим результатам. З іншого боку, програмно-цільовий метод формування і виконання бюджету базується на зовсім іншому підході до формування бюджету, особливістю якого є те, що процес розпочинається із зосередження уваги на результатах, які необхідно досягти, а вже далі ставиться питання про те, які ресурси слід використати для досягнення цих результатів.

На сьогодні можна сформулювати дві головні причини до більш активного використання методів програмно-цільового управління у бюджетній та фінансовій практиці органів місцевого самоврядування:

По-перше, країни з ринковою економікою у процесі свого розвитку прийшли до необхідності збереження як непрямих заходів регулювання ринкових стосунків (тарифні угоди, механізми регулювання і координації функціонування системи оподаткування в інтересах ринку та ін.), так і заходів прямого державного управління окремими процесами і підприємствами. В усіх розвинених країнах значна частина витрат бюджету розподіляється безпосередньо на виконання програм. У економіці України певний час спостерігалася зворотна картина: основну частину бюджету отримували міністерства і відомства, а частина, що розподіляється на фінансування програм, була украй незначною. Таким чином, як і при планово-директивній економіці, фінансові кошти спрямовуються структурам, що управляють, - міністерствам і відомствам, - а не на конкретні заходи.

По-друге, заходи прямого державного впливу на процеси формування ринкової економіки і її реструктуризації мають бути дієвими, зрозумілими і чітко визначеними. Цього можна досягти, передусім, шляхом розробки програм, що засновані на принципах та пріоритетах фінансової політики та спрямовані на стимулювання розвитку певних території та країни у цілому.

До числа найбільш відповідних для цілей програмного рішення проблемних питань можна віднести саме проблеми розвитку, реконструкції і переоснащення окремих сфер економіки згідно пріоритетів фінансової політики та державної політики регіонального розвитку, а також прискорення формування ринкової інфраструктури економіки (доріг, телекомунікацій, електронних систем взаєморозрахунків, систем податкового контролю тощо). Перехід до створення ринкової інфраструктури має бути поетапним і

погодженим, при цьому перехід до наступного етапу у рамках реалізації відповідної програми здійснюється, якщо досягнуті і схвалені результати попереднього. Тільки поетапний і погоджений перехід здатний повною мірою забезпечити розподіл послідовно створюваних елементів ринкової інфраструктури серед великої кількості учасників ринку.

Головним плановим документом у якому визначаються пріоритети щодо реалізації фінансової політики у сфері місцевих фінансів – є програма економічного і соціального розвитку регіону. Відповідний індикативний план складається з двох частин: концептуальної системи та системи показників. План розробляється на основі Державної концепції науково-технічного розвитку України. Програма економічного і соціального розвитку регіону має відображати насамперед науково-технічні та інноваційні пріоритети держави та органів місцевого самоврядування, з огляду на прогнозування стратегії науково-технічної та інноваційної політики, їх моделювання та вибір пріоритетних напрямів розвитку науки і технологій.

На сьогодні перелік дієвих фінансових важелів впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси розвитку територій значно обмежений. Тому головним завданням державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку є розширення повноважень органів місцевого самоврядування та поглиблення змін щодо децентралізації влади, а особливо у фінансовій сфері.

Висновки. Провідним методом, що застосовується під час реалізації фінансової політики держави та органів місцевого самоврядування є програмно-цільовий метод сутність якого складається в управлінні коштами для досягнення конкретних результатів із застосуванням оцінки ефективності використання цих коштів під час підготовки та реалізації управлінських рішень. Згідно Бюджетного кодексу України програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів (за рішенням відповідної місцевої ради). Для обґрунтування завдань і показників відповідних програм соціально-економічного розвитку територій використовуються цілий комплекс універсальних та специфічних методів підготовки та прийняття управлінських рішень.

Головним плановим документом у якому визначаються пріоритети щодо реалізації фінансової політики у сфері місцевих фінансів – є програма економічного і соціального розвитку регіону. Відповідний індикативний план складається з двох частин: концептуальної системи та системи показників. План розробляється на основі Державної концепції науково-технічного розвитку України. Програма економічного і соціального розвитку регіону має відображати насамперед науково-технічні та інноваційні пріоритети держави та органів місцевого самоврядування, з огляду на прогнозування стратегії науково-технічної та інноваційної політики, їх моделювання та вибір пріоритетних напрямів розвитку науки і технологій.

Розроблені програми розвитку територій є головним плановим документом, проте реалізація передбачених фінансовою політикою заходів забезпечується на основі комплексу важелів впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси регіону. До основних важелів впливу можна віднести наступні економічні та адміністративні важелі. У зв'язку з тим, що перелік дієвих важелів впливу органів місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси розвитку територій значно обмежений, головним завданням державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку є розширення повноважень органів місцевого самоврядування та поглиблення змін щодо децентралізації влади та розвитку фінансової автономії місцевих громад.

Список використаних джерел

1. Місцеві фінанси у схемах і таблицях : навч. посіб. / [М. А. Гапонюк, А. С. Буряченко, В. П. Яцюта та ін.] ; за заг. ред. В. М. Федосова. — К. : КНЕУ, 2010. — 600 с.
2. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Пер. с англ. — М.: Изд-во МГУ: ИНФРА-М, 1997. — 720 с.

Затонацька Тетяна Георгіївна,
Д.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ РИНКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Ринок електронної комерції здійснює все більший вплив на загальний розвиток глобальної економіки. Оскільки ринок електронної комерції (е-комерції) характеризується динамічним зростанням, актуалізуються питання оподаткування операцій, що відбуваються за допомогою електронної взаємодії.

Останнім часом все більше науковців та фахівців звертають увагу на процеси формування ринку е-комерції, зокрема, розглядаються основні тенденції розвитку ринку, чинники, які стимулюють його розвиток, особливості державного регулювання.

Питання оподаткування суб'єктів ринку е-комерції є одним із центральних в структурі державного регулювання даного ринку. Специфікою даного ринку є те, що операції, які супроводжують укладення угоди, часто відбуваються в віртуальному просторі. Звертаючи увагу на процес оплати товарів, зазначимо, що рух грошових потоків у віртуальному просторі відстежити практично неможливо. Розглянувши дані процеси з точки зору податкових органів, зазначимо, що Інтернет – новий спосіб взаємодії між продавцем і покупцем, що не скасовує податкових зобов'язань. У зв'язку із цим, виникає потреба узгодження національного законодавства з існуючими нормами та правилами оподаткування, які діють в провідних країнах світу. Враховуючи віртуальну природу угод щодо купівлі (продажу) товарів або послуг в мережі Інтернет, процес оподаткування суб'єктів ринку електронної комерції має низку особливостей, що зумовлює необхідність адаптації чинної системи оподаткування до певних норм та принципів, що діють на ринку е-комерції.

Слід зазначити, що оподаткування суб'єктів ринку електронної комерції в Україні здійснюється на базі загальних правил щодо стягнення платежів із суб'єктів господарської діяльності, при цьому не враховуються специфічні умови функціонування ринку. Даний фактор обумовлює можливості та, відповідно, мотивацію бізнес-суб'єктів до повного або ж часткового ухилення від сплати податків.

В залежності від певного виду економічної діяльності суб'єкти ринку е-комерції поділяються на певні групи, тому доцільним є визначення найбільш ефективного способу оподаткування для кожної групи окремо, що є необхідною умовою забезпечення позитивного соціального та економічного ефекту. Виходячи із цього та розглядаючи особливості діяльності різних груп суб'єктів, визначимо основні проблеми, пов'язані з їх оподаткуванням:

1. Часткове або повне ухилення посередників від сплати податку на прибуток.

2. Проблема подвійного оподаткування при проведенні транскордонних операцій.

3. Проблеми, пов'язані із бажанням виробників мінімізувати обсяг сплачуваних податків шляхом трансферу виробництва в країни з максимально низькими ставками оподаткування.

На думку автора, деякі із цих проблем можна перетворити у переваги та стимули до ведення господарської діяльності в Україні за умов ведення гнучкої політики оподаткування.

Варто зазначити, що існує пряма залежність між станом розвитку ринку та обсягом податкових надходжень від суб'єктів ринку е-комерції. На сьогодні розвиток ринку електронної комерції в Україні гальмують багато факторів, зокрема, відсутність стимулювання суб'єктів вітчизняного ринку та повільний процес виходу на ринок світових лідерів електронних платіжних систем (що теж пов'язано із відсутністю достатніх ринкових та регуляторних стимулів) тощо. За таких умов доцільним є визначення стимулюючих інструментів податкової політики в Україні на основі дослідження зарубіжного досвіду регулювання.

Розглядаючи зарубіжний досвід регулювання питань оподаткування суб'єктів ринку е-комерції, варто зазначити, що основа міжнародної системи оподаткування суб'єктів ринку е-комерції була закладена у 1998 році в Оттаві на Конференції ОЕСР «Світ без кордонів: Розуміючи потенціал електронної комерції», де було розроблено концепцію еволюційного розвитку Модельної конвенції оподаткування суб'єктів ринку електронної комерції. У 1998 році Комітет з податкових питань (СФА) Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) завершив розробку рамкових умов оподаткування.

Переходячи до досвіду податкового регулювання ринку е-комерції на рівні окремих країн та об'єднань країн, розглянемо досвід лідерів за показниками розвитку даного ринку – ЄС, США та Китаю.

В США дотримуються позиції щодо створення режиму невторчання держави у процеси на ринку е-комерції та закликають до відміни митних зборів.

Принципу мінімального втручання дотримуються країни-лідери, враховуючи стрімкий розвиток ІКТ та ринку е-комерції, зокрема, Канада, Південна Корея, Австралія, Японія.

Підхід країн ЄС до питання оподаткування суб'єктів ринку е-комерції ґрунтується на адаптації існуючого національного законодавства до принципово нових умов, що діють на ринку та не надають податкових пільг суб'єктам ринку е-комерції щодо податку на прибуток. Дана позиція обґрунтовується з точки зору необхідності наповнення бюджетів держав-членів ЄС. У 2015 році Комісією ЄС було визначено основні цілі щодо забезпечення

лідерства Європейського Союзу на ринку е-комерції шляхом створення Стратегії розвитку єдиного цифрового ринку [1].

Оподаткування суб'єктів ринку е-комерції викликає дискусії в наукових та фахових колах. Проте на практиці можна прослідкувати, що лідерами глобального ринку е-комерції застосовуються схожі методи податкового регулювання. Дослідження зарубіжного досвіду дало змогу визначити пріоритетні напрями податкової політики щодо ринку е-комерції. Зокрема, доцільним є звільнення від сплати податку на прибуток для певних груп суб'єктів ринку е-комерції, що дозволить детінізувати даний сектор та збільшити обсяг надходжень від сплати ПДВ, а також стимулювати вітчизняні та іноземні компанії до ведення діяльності на українському ринку е-комерції.

Список використаних джерел

1. Digital-Single-Market-Strategy [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://g8fip1kplyr33r3krz5b97d1.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2015/04/Digital-Single-Market-Strategy.pdf>

Зянько Віталій Володимирович,
д.е.н., професор,
Вінницький національний технічний університет

ФІНАНСОВИЙ ДЕТЕРМІНАНТ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інноваційна діяльність капіталомістка та ризикова. Водночас, як свідчить світовий досвід, вкладання коштів в інноваційну діяльність – один з найперспективніших напрямів інвестування і для більшості підприємств у країнах з розвиненою ринковою економікою інноваційна діяльність виступає об'єктом підвищеної уваги, чого, на жаль, не можна сказати про вітчизняних підприємців.

Низька ефективність підприємницької інноваційної діяльності в Україні пояснюється багатьма чинниками: недосконалістю законодавчої бази для її регулювання; нерозвиненістю інноваційної й інвестиційної інфраструктури, зокрема слабкістю банківської системи та венчурних фондів; загалом нестабільністю національної економіки; несприятливою для розвитку бізнесу нинішньою політичною ситуацією в країні, прагненням значної частини молодих високоосвічених науковців до еміграції. Але перш за все низька активність інноваційної діяльності вітчизняних підприємств пояснюється тим, що вона вимагає значних грошових й інтелектуальних ресурсів, а залучення останніх потребує, знову таки, чималих грошових витрат.

Саме фінансовий детермінант в умовах ринкової економіки є головним чинником підвищення ефективності інноваційної діяльності. Тому низька активність та ефективність підприємницької інноваційної діяльності в Україні зумовлена насамперед нестачею фінансових ресурсів – власних коштів підприємств та проблемами залучення на втілення інноваційних проектів грошових запозичень через тривалий термін окупності таких проектів та великий ступінь ризику, притаманний їм.

Поданий на затвердження Верховною Радою України державний бюджет на 2017 рік уряд вважає «бюджетом розвитку». Напевне такий бюджет повинен припускати серйозні інвестиції або податкові пільги для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Водночас очевидно, що такої щедрості – як надання податкових пільг в обсягах, як це було раніше, український уряд у нинішній складній економічній ситуації дозволити собі не може, тому його увага має бути сконцентрована на проведенні ретельної ревізії витрат державних фінансів. Щоб відбулися нарешті позитивні зрушення в інноваційній галузі потрібно, щоб сфера державних фінансів стала для неї пріоритетною.

Наразі, як свідчать офіційні статистичні дані, у 2015 році інноваційною діяльністю в промисловості України були зайняті лише 824 підприємства, або 17,3% із обстежених промислових підприємств, а основними джерелами

фінансування інноваційної діяльності залишаються (як і було раніше) власні кошти цих підприємств: у 2015 році їх частка досягла 97,2% від загального обсягу витрат в інновації, проти 85,0% у 2014 році та 72,9% у 2013 році [1, 2]. Та, незважаючи на високу питому вагу власних джерел у загальній сумі фінансування інноваційної діяльності, їх абсолютний обсяг є незначним, що пов'язано зі збитковістю та низькою рентабельністю підприємств реального сектора. Іноземні інвестиції у загальному обсязі джерел фінансування інноваційної діяльності за три останні роки через несприятливу політичну та економічну ситуацію в Україні зменшились майже у 7 разів – з 13,1% у 2013 році до 1,8% у 2014 році, та 1,9% у 2015 році. Традиційно вкрай низькою залишається частка коштів вітчизняних інвесторів у цій сфері: у 2013 році вона становила 1,3%, у 2014 – 0,1%, у 2015 році – 0,8%. Фактично у 2015 році на інноваційні проекти лише 11 підприємств залучили кредити вітчизняних банків на суму 113,7 млн. грн. Стільки ж вітчизняних підприємств отримало кошти на фінансування інноваційних витрат з державного бюджету та 15 підприємств – з місцевих бюджетів, що в загальному обсязі склало 0,7% (589,8 млн. грн) [1, 2]. Але навіть ці обмежені кошти спрямовуються переважно не у визначені державою пріоритетні напрями інноваційної діяльності, а надаються добувним підприємствам та низько технологічним виробництвам (металургії, хімії). Такий галузевий розподіл коштів консервує існуючу застарілу технологічну структуру виробництва і не сприяє прогресивним структурним зрушенням [3, с. 218]. А тому й за зведеним індексом інновацій (SII-Summary Innovation Index), відповідно до якого у Європейському Союзі визначається статус країни з чотирьох можливих: інноваційний лідер; активний інноватор; помірний інноватор; інноватор, що формується; та складається відповідний рейтинг Україна має найнижчий статус – «інноватор, що формується» зі значенням зведеного індексу інновацій 0,206, що є вдвічі меншим за середнє по країнах ЄС (0,544) [3, с. 311].

Отже, як видно з вищенаведених статистичних даних, в Україні склався вкрай низький рівень фінансової, зокрема бюджетної, підтримки підприємницької інноваційної діяльності. Але ж без достатньої частки бюджетних витрат у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності жодна країна не може успішно реалізувати інноваційну модель розвитку економіки. З огляду на це українському уряду необхідно визначити успішні у майбутньому ринкові пріоритети промислової та інноваційної політики й саме на них максимально спрямувати фінансову підтримку. Бюджетну підтримку мають отримувати насамперед підприємства, що займаються перспективними науковими дослідженнями, зокрема вона повинна спрямовуватися у сфери, пов'язані з п'ятим, а особливо шостим, технологічними укладами, а також на модернізацію на основі використання сучасних досягнень науки і техніки традиційних та високотехнологічних для України економічних секторів, як то космічної галузі, ядерної енергетики, аграрного сектора.

Оскільки комерційні банки неохоче надають кредити інноваційно

активним бізнесам (це стосується не лише банків в Україні, але й загалом у світі), позаяк такі фірми часто не мають необхідної заставної бази, до того ж нині вітчизняний банківський сектор вкрай обмежений у ресурсах для здійснення довготермінового кредитування інноваційної діяльності, то одним з найважливіших напрямів українського уряду має стати створення умов для розвитку венчурних фондів, як альтернативного джерела фінансування інноваційної діяльності.

Поряд із бюджетною та кредитною підтримкою варто здійснювати цілеспрямовану політику щодо збільшення фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств. Також, незважаючи на нинішню складну економічну і політичну ситуацію, значні грошові витрати, на які уряд змушений йти, щоб збільшити фінансування українських Збройних сил, реформувати силові відомства та вести боротьбу з корупцією, треба відшукати можливості для стимулюючих заходів і у податковій сфері, які дадуть змогу бізнесу накопичувати фінансові ресурси для здійснення інноваційної діяльності. Зокрема, доцільно звільнити від оподаткування прибуток підприємств, який вони спрямовують на розвиток виробництва на інноваційній основі, надати можливість підприємствам у разі впровадження ними інноваційних проектів застосовувати норми прискореної амортизації.

Таким чином, підвищення ефективності підприємницької інноваційної діяльності потребує задіяння цілого комплексу позитивних факторів, серед яких визначальну роль у ринковій економіці відіграє фінансовий детермінант. Втілюючи в практику стратегію інноваційного розвитку економіки це потрібно обов'язково враховувати.

Список використаних джерел

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Текст]: [стат. збірник/відп. за випуск О. О. Кармазіна]. – К. : Держстат України, 2015. – 255 с.
2. Інноваційна діяльність промислових підприємств України. [Електронний ресурс]. – Доступний з : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

Коваленко Вікторія Володимирівна,
д.е.н., професор,
Одеський національний економічний університет

ГАРМОНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВ УКРАЇНИ ЯК ДОМІНУЮЧИХ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Сучасні глобалізаційні процеси впливають на інтернаціоналізацію фінансових ринків, що призводить до розвитку двосторонніх та багатосторонніх зав'язків між національними та іноземними регуляторами з метою створення системи міжнародного співробітництва попередження та нейтралізації системних ризиків, регулювання сегментів фінансового ринку та інвестиційної діяльності.

Стабільна діяльність банків України в певній мірі залежить від ефективного функціонування системи регулювання. У порівнянні з усіма учасниками фінансового ринку, банки займають домінуючу нішу на ньому з позиції надання фінансових послуг та їх ролі у піднесенні економічного зростання в державі.

Проблематикою удосконалення системи регулювання банків України на сьогодні є в першу чергу упорядкування інфраструктури фінансового ринку, що викликано не виконанням фінансовими посередниками функції фінансового забезпечення сталого економічного розвитку, недостатньою незалежністю органів регулювання та нагляду, відсутністю інформаційної прозорості, відсутністю стійкого розвитку.

Слід звернути увагу на те, що регулювання діяльності банків здійснюється на засадах міжнародних стандартів, які розповсюджуються і на інших фінансових посередників (табл. 1).

Гармонізація системи регулювання за фінансовими посередниками, зокрема банками, необхідна з наступних причин.

По-перше. Одним з основних елементів «аварійного пакету реформ», - неплатоспроможні банки / фінансові установи, які загрожують макроекономічною дестабілізацією і фіскальними ризиками, панічними настроями вкладників і інвесторів.

Реформування фінансового ринку повинно відбуватися задля відновлення макроекономічної і мікроекономічної стабільності з метою запобігання загострення проблеми бідності в короткостроковій перспективі.

По-друге. Здоровий фінансовий ринок є обов'язковим для відновлення довіри (довіра вкладників і інвесторів) і збільшення внутрішніх заощаджень та міжнародних інвестицій, які є необхідними передумовами для фінансування стійкого зростання (фінансування малого та середнього бізнесу, якість / оновлення технологій і експортне фінансування, інфраструктура) [5, с. 44].

Таблиця 1

Міжнародні стандарти регулювання фінансових ринків

Сфера регулювання	Стандарт	Регулююча організація
Транспарентність у сфері фінансової і грошово-кредитної політики	Кодекс транспарентності при проведенні грошової і фінансової політики	МВФ
Транспарентність у сфері фіскальної політики	Кодекс транспарентності фіскальної політики	МВФ
Розповсюдження інформації	Спеціальний стандарт розповсюдження інформації	МВФ
Банкрутство	Банкрутство і права кредиторів	Світовий банк
Корпоративне управління	Принципи корпоративного управління	ОЕСР
Бухгалтерський облік та фінансова звітність	Міжнародні стандарти фінансової звітності	Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності
Аудит	Міжнародні стандарти аудиту	Міжнародна федерація бухгалтерів
Платіжна система і розрахунки	Основоположні принципи функціонування платіжних систем	Комітет з платіжних і розрахункових систем
Цілісність ринку	40 рекомендація + 9 спеціальних Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей	FATF
	Спеціальні рекомендації з запобігання фінансування тероризму	
Банківський нагляд	Основні принципи ефективного банківського регулювання та нагляду	Базельський комітет з банківського нагляду
Регулювання фондового ринку	Цілі та принципи регулювання фондового ринку	Міжнародна організація комісій з цінних паперів
Страховий нагляд	Основні принципи для страхових регуляторів	Міжнародна асоціація регуляторів страхового ринку

Джерело: систематизовано автором за матеріалами [1; 2; 3; 4]

Таким чином, необхідна трансформація системи регулювання за фінансовими посередниками з точки зору інституційного визначення регулюючих органів та запровадження в повному обсязі системи макропруденційного регулювання.

Подальше удосконалення системи регулювання банків України базується на реалізації стратегії макропруденційного регулювання та нагляду. На сьогодні в організаційній структурі Національного банку України створено департамент фінансової стабільності, основними повноваженнями якого є реалізація стратегії макропруденційної політики, а саме:

– аналіз фінансової стабільності, у тому числі аналіз системних ризиків, що загрожують стійкості фінансової системи, розроблення модельного інструментарію та регулярне проведення стрес-тестування фінансового (банківського) сектору;

– розроблення інструментарію макропруденційної політики для запобігання системним кризам і мінімізації негативних наслідків макроекономічних шоків;

– аналітична та адміністративна підтримка діяльності міжвідомчої Ради з фінансової стабільності, Комітету з фінансової стабільності НБУ та координація робіт з питань фінансової стабільності.

Реалізації концепції макропруденційного регулювання повинна проходити в три етапи, а саме:

I етап – формування стратегії концепції: реалізація конкурентних переваг у фінансовому секторі економіки; адаптація банківських систем до кризових процесів у світовій економіці; визначення пріоритетів стратегічних ініціатив розвитку банківських систем; координація норм та рекомендацій між всіма рівнями регулювання банківської діяльності (міжнародному, національному та самого банку);

II етап – визначення чинників, що формують необхідні вимоги до макрорегулювання діяльності банків: макроекономічні умови розвитку банківського сектору економіки; зовнішньоекономічні фактори; соціально-економічна політика держави; структурні зміни у фінансовій сфері; особливості бюджетної і податкової політики; інформаційна прозорість бізнес-процесів банку; рівень розвитку та ступінь лібералізації банківської системи, її залучення у процеси глобалізації;

III етап – визначення ключових показників, які використовуються при оцінці ефективності концепції макроекономічного регулювання: група показників, що застосовуються для звітування перед наглядовими міжнародними організаціями та національними урядовими органами; група показників, що характеризують капітальну стійкість як банківської системи в цілому, так і окремих банків з точки зору належності їх до певної групи; індикатори ринкової позиції банківських установ щодо макроекономічного регулювання та нагляду.

Таким чином, регулювання банків України виступає підґрунтям забезпечення їх фінансово стійкого розвитку, що сприятиме економічному піднесенню в державі. Основні заходи, щодо трансформації системи регулювання банків містяться у наступному.

По-перше. Посилення функції макропруденційного нагляду, метою якого є відстеження системних ризиків. Для цього необхідно побудувати формалізований процес аналізу ризиків банківської системи та прогнозування виникнення системних криз у майбутньому. Запровадження інструментів макропруденційного нагляду, у тому числі – резервування капіталу банків в контрациклічних цілях.

По-друге. Створення комітету фінансової стабільності для управління системними ризиками усієї фінансового ринку та усунення прогалин та розбіжностей в нормативних документах, якими запроваджено основи пруденційного нагляду на фінансовому ринку.

По-третє. Фокус нагляду за окремими банками необхідно змістити з виконання нормативних вимог на превентивне управління ризиком. З цією метою за необхідне покращити функціонування мікропруденційного нагляду в банківському секторі та побудувати потужні системи раннього реагування задля раннього виявлення ризиків.

По-четверте. Подальше запровадження консолідованого нагляду за банками відповідно до найкращої міжнародної практики.

По-п'яте. Оздоровлення фінансового ринку через спрощення процедур реструктуризації / банкрутства підприємств (корпоративних і приватних), створення перехідного банку, перегляд мандатів та управління державними банками.

Список використаних джерел

1. Гарбар Ж.В. Вплив державних регуляторів на розвиток фінансового ринку / Ж.В. Гарбар / Агросвіт. – 2014. – № 8. – С. 30-36.
2. Евстратиенко Н.Н. Интеграция финансового регулирования: мировой опыт / Н.Н. Евстратиенко, А.В. Турбанов / Деньги и кредит. – 2013. – № 10. – С. 8-13.
3. Кульпинський С.В. Регулятивні механізми фінансового ринку в макроекономічній динаміці / С.В. Кульпинський // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 66-72.
4. Міщенко В. Підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором України / В. Міщенко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 8. – С. 4-9.
5. Коваленко В.В. Реформування та стратегічний розвиток фінансової системи України / В.В. Коваленко // Science Rise. – 2015. – № 2/3 (7). – С. 43-46.

Кулиев Руфат Атакиши оглы,
д.э.н., профессор,
Депутат Милли Меджлиса
Азербайджанской Республики

БИЗНЕС И ОБЩЕСТВО: МАЛОЕ СЕМЕЙНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В РАЗЛИЧНЫХ СТРАНАХ МИРА

Как показывает мировая практика, малое предпринимательство играет большую роль в экономике стран, так как ему свойственны определенные преимущества. В докладе Международного бюро труда отмечается, что малые и средние предприятия располагают значительными конкурентными преимуществами, часто требуют меньше капиталовложений в расчете на одного работника по сравнению с крупными предприятиями, широко используют местные материальные и трудовые ресурсы.

Собственники малых предприятий более склонны к сбережениям и инвестированию, у них высок уровень личной мотивации в достижении успеха, что положительно сказывается в целом на деятельности предприятия. Субъекты малого предпринимательства лучше информированы об уровне спроса на местных рынках, часто производят товары по заказу конкретных потребителей, дают средства к существованию значительному числу наем-ных работников.

Малые предприятия способствуют большему росту занятости населения по сравнению с крупными предприятиями, тем самым содействуют подготовке профессиональных кадров среднего звена и распространению практических знаний. Малые и средние предприятия по сравнению с крупными в отдельных странах занимают доминирующее положение, как по числу, так и по удельному весу в производстве товаров (выполнению работ, оказанию услуг).

Шансы малого бизнеса на успех повышаются по мере взросления. Фирмы, долго не меняющие владельцев, приносят более высокий и стабиль-ный доход. Американская статистика показывает, что женщины – владельцы малых фирм более удачливы в бизнесе, чем мужчины. Если в управлении участвует не один человек, а предпринимательская команда, которая состоит из двух, трех или четырех лиц, шансы на выживание выше, поскольку коллективное принятие решения более профес-сионально.

Постоянный поиск то проявляющихся, то исчезающих общественных потребностей и непрерывное приспособление к ним составляют основу стратегии малого бизнеса. Некоторые западные специалисты склонны рассматривать малое предпринимательство как школу новых личностных взаимоотношений, полигон испытания методов и принципов организации предпринимательства в будущем. Однако в силу объективного наличия менее благоприятных условий хозяйствования, чем у крупных предприятий, субъекты

малого предпринимательства характеризуются меньшей устойчивостью и конкурентоспособностью, поэтому нуждаются в государственной поддержке в соответствии с программами поддержки и развития малого предпринимательства.

Государственная поддержка малому предпринимательству осуществляется в большинстве стран мира. Так, в ежегодном исследовании Всемирного банка «Ведение бизнеса 2016: оценка качества и эффективности регулирования» отмечается, что за прошедший год 85 развивающихся стран в общей сложности провели 169 реформ в сфере регулирования бизнеса, страны с высоким уровнем дохода провели 62 реформы, в результате чего общее число реформ, реализованных за прошедший год, составило 231 реформу в 122 странах по всему миру.

В течение прошедшего года большинство реформ были направлены на повышение эффективности регулирования посредством его упрощения и снижения стоимости. При этом наибольшее количество реформ было проведено по показателю «регистрация предприятий», который измеряет время, требующееся для получения разрешения для открытия бизнеса, а также все связанные с этим финансовые затраты. В целом, 45 стран - в том числе, 33 развивающиеся страны - провели реформы с тем, чтобы упростить для предпринимателей открытие бизнеса.

Менее распространенными оказались усилия по укреплению правовых институтов и режимов, что привело в течение прошлого года к реализации 66 реформ в 53 странах мира. Наибольшее количество таких реформ было проведено по показателю «кредитование» - в целом 32 реформы.

Данные исследования Всемирного банка за последние 12 лет показывают, что в 2003 году в мире на создание предприятия в среднем требовался 51 день. Сегодня этот показатель сократился в два раза до 20 дней. Кроме того, данные свидетельствуют о конвергенции, направленной на приближение к передовым практикам, так как страны с низким уровнем дохода со временем претворяют в жизнь большее число реформ, чем страны с высоким уровнем дохода. Например, Мозамбик, где в 2003 году предпринимателю требовалось 168 дней на открытие бизнеса, а теперь - только 19 дней.

Доклад также указывает на все более широкое использование Интернета для общения предпринимателей с органами регулирования во всех сферах предпринимательской деятельности, охваченных исследованием «Ведение бизнеса 2016: оценка качества и эффективности регулирования», что свидетельствует о потенциальных экономических выгодах от предоставления электронных услуг. За прошедший год 50 реформ были направлены на введение или улучшение существующих онлайн систем для уплаты налогов, обработки документов, связанных с экспортом и импортом, регистрацией предприятий и недвижимости, а также многими другими сферами.

По данным ежегодного исследования Всемирного банка, Азербайджан в 2016 году находится на 63 месте в рейтинге благоприятности деловой среды

среди 189 стран мира. Наша страна опережает Украину (83 место), Китай (84 место), Узбекистан (87 место), Бразилию (116 место), Иран (118 место) Индию (130 место) и др. Больше всего впечатляет рост индикатора «начало бизнеса» - этот показатель ставит Азербайджан в отчётах Всемирного банка на 7-ое место в мире. В стране срок регистрации компаний составляет всего лишь 3 дня и 2 процедуры для открытия компании.

Несмотря на высокую оценку международных организаций условий ведения бизнеса в Азербайджане в стране последовательно реализуются реформы по дальнейшей поддержке предпринимательства. Так, Президент Азербайджана Ильхам Алиев подписал распоряжение о создании юридического лица публичного типа "ABAD" при Государственном агентстве по оказанию услуг гражданам и социальным инновациям при Президенте. В указе говорится, что с целью поддержки активного участия граждан в соци-ально-экономическом развитии Азербайджана, развития малого и среднего предпринимательства, повышения уровня занятости населения и формирования конкурентоспособных семейных хозяйств будут созданы центры "ABAD" (Упрощенная поддержка семейного бизнеса), осуществляющие социально направленные проекты. Посредством центров "ABAD" будут осуществляться проекты по поддержке семейных хозяйств, малых и средних предпринимателей, создан фонд для финансирования этих проектов; созданы условия для определения семейных хозяйств, малых и средних предпринимателей для проектов "ABAD", использования современного технологического производственного оборудования для производства хозяйственных товаров; оказываться услуги семейным хозяйствам, малым и средним предпринимателям по подготовке бизнес-планов, маркетингу, брендингу и дизайну, финансово-бухгалтерские услуги и услуги по юридической помощи; организация сертификации произведенного продукта в упрощенном порядке на основе принципа "единого окна", продажа и транспортировка произведенной продукции, проведение тренингов по использованию производственного оборудования, обеспечение технической поддержки этого оборудования, информирование о международном опыте и самых передовых технологических новшествах, используемых в сфере сельского хозяйства, проведение контроля и оценки в рамках проекта, организация других мероприятий в связи с развитием производственно направленного предпринимательства.

Исходя из выше отмеченного, нам бы хотелось рассмотреть зарубежный опыт семейного предпринимательства. Семейное предпринимательство имеет глубокие исторические корни во многих странах мира. Старейшими компаниями в мире являются именно семейные компании, такие как японская строительная фирма «Конго Гуми», основанная еще в 578 году. Более 1000 лет успешно работают семья Хоши в Японии (гостиничный бизнес), семья Маринелли в Италии (литье церковных колоколов), семья де Гулэн во Франции (виноделие).

Сегодня семейные компании составляют основу экономики большинства европейских стран, а также США и Латинской Америки. Так, по данным Pricewaterhouse за 2008 год, доля семейных предприятий превышает 50% в странах Евросоюза и 95% в США и составляет от 65 до 90% в странах Латинской Америки.

Из мелких торговых лавок, магазинов, мастерских выросло большинство всемирно известных семейных фирм среди которых: Oral-B, Siemens, Adidas, Samsung Electronics и др.

Так, одно из крупнейших немецких семейных предприятий «Отто» начинало свою деятельность с продажи товаров по каталогам с почтовой доставкой в любую точку мира. На сегодняшний день в компании работают более 75 тыс. сотрудников, а годовая прибыль превышает 15 млрд. долларов.

Сеть супермаркетов АШАН – также пример развившегося семейного бизнеса, теперь уже французского. Владельцы фирмы – семья Мюлье, которой принадлежит 84 % акций компании, в компании работает более 130 тыс. сотрудников, а готовая прибыль превышает 23 млрд. долларов.

Как показывает мировой опыт, семейный бизнес может быть успешен как в области торговли, так и в промышленном производстве товаров, нередко он достигает мировых высот и входит в рейтинги самых прибыльных предприятий мира.

Интересна история становления известной часовой марки Tissot. Фирма «Шарль Тиссо и сын» была основана в 1853 году в Ле-Локле Шарлем-Фелистеном Тиссо (Charles-Felicien Tissot) и его сыном Шарлем-Эмилем (Charles-Emile). Они не только руководили фирмой, но и сами изготавливали часы. Сначала это было небольшое производство: владельцы фирмы раздавали части механизмов и корпуса крестьянам, которые собирали часы у себя дома, а затем приносили их в мастерскую Тиссо. Готовые изделия проверялись на качество сборки и точность хода. В продажу поступали только часы, прошедшие проверку. В 1873 году, после смерти отца, Шарль-Эмиль встал во главе фирмы.

Несмотря на трудности, с которыми в те времена были сопряжены все путешествия, он много ездил по разным странам в поисках свежих идей и новых рынков. Глава дома неоднократно бывал даже в далеких Соединенных Штатах Америки. В отсутствие хозяина делами фирмы руководила его жена, осуществляя контроль за производством и финансами. Результатом поездок

Тиссо-младшего в Россию явилось то, что его фирма, став официальным поставщиком Русского Императорского Двора, получила крупный заказ на изготовление часов для русской армии. Сегодня часы Tissot продаются в более чем 140 странах.

Таким образом, для мирового семейного бизнеса характерно развитие как вширь, увеличивая количество предприятий, так и вглубь, увеличивая доходность. При этом, как отмечают американские аналитики, для семейных

предприятий характерен большой рост дивидендов и прибыли, чем для обычных акционерных предприятий.

Важный шаг поддержки государством бизнеса, в том числе и малого семейного предпринимательства реализуется в Азербайджане. Так, в стране реализуются мероприятия по более активному вовлечению отечественных предпринимателей к конкурсам по госзакупкам (тендерам), меры по повышению таможенных пошлин на ряд сельскохозяйственной и прочей продукции направленные на стимулирование местного производства. Кабинетом Министров Азербайджана сроком на два года повышены таможенные пошлины на ввоз таких видов товаров из-за рубежа, как мясо и пищевые мясные субпродукты (свежее, охлажденное и замороженное мясо домашней птицы), куриные яйца, овощи (огурцы, помидоры, лук, чеснок), фрукты и орехи (грецкие орехи, фундук, виноград, яблоки, груши, айва, хурма), продукты переработки овощей и фруктов (соки), алкогольные и безалкогольные напитки (минеральная и газированная вода), строительные материалы (бентонит, гипс, цемент, клинкер), изделия из камня, гипса, цемента, асбеста (плиты, кирпичи, строительные блоки) и керамические изделия.

То есть, мы являемся свидетелями заботы государства о развитии местного производства и естественно мелкого предпринимательства, так как все вышеперечисленные импортируемые товары не требуют ни крупного фабричного производства, ни значительных инвестиций. От наших граждан требуется только большое желание начать свой бизнес, а кредит на его начало может предоставить Фонд поддержки предпринимательства.

Лазебник Лариса Леонідівна,
д.е.н., професор,
Університет Державної фіскальної служби України

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Податок на прибуток підприємств, незважаючи на деяке зменшення його ролі у формуванні дохідної частини державного бюджету України (табл.1), залишається важливим джерелом податкових надходжень і відіграє значну роль в соціально-економічному розвитку нашої держави, формуванні сприятливих умов для розвитку бізнесу і впливу на економічну активність господарюючих суб'єктів.

Для підприємств сплата податку на прибуток не пов'язана з очевидними економічними вигодами. В системі податкових відносин між прямим відчуженням частини прибутку і непрямими формами привласнення платниками податків будь-яких суспільних благ завжди існувала суперечність. Податок на прибуток підприємств потенційно уможлиблює викривлення економічної поведінки господарюючих суб'єктів, безпосередньо впливаючи на їх мотивацію. Саме цей податок здатний провокувати господарюючих суб'єктів приймати рішення, з макроекономічної точки зору менш ефективні, порівняно з тими, які могли б бути прийняті без оподаткування отриманого ними прибутку. Ця проблема пов'язана з необхідністю виявлення прогресивних і регресивних змін у вітчизняній конструкції податку на прибуток в 1991-2015 рр., що трансформували механізм оподаткування прибутку з метою виявлення резервів його оптимізації.

Механізм оподаткування прибутку - це система регулювання на макрорівні процесів його розподілу і перерозподілу в рамках законодавчо визначених принципів, методів і податкового інструментарію.

В незалежній Україні започаткування механізму оподаткування прибутку підприємств пов'язане із прийняттям в лютому 1992 р. Закону «Про оподаткування доходів підприємств і організацій». В ньому об'єктом оподаткування було визначено валовий дохід підприємств (сума доходів від реалізації продукції, майна, нематеріальних активів). Для цілей оподаткування валовий дохід підприємства зменшувався на суму матеріальних витрат та інших обов'язкових платежів. Ставки податку були встановлені наступні: базова 18%; для дослідних заводів (якщо частка дослідної продукції не менше 80%) - 9%; для спільних підприємств, створених з участю іноземних інвесторів у сфері промисловості та сільського господарства (якщо частка іноземного учасника у статутному фонді перевищувала 30%) – 15%; для казино, відеосалонів, відеопрокату – 70%; для підприємств-посередників – 65% [2].

Таблиця 1

Доходи зведеного бюджету України [1]

Показник	2011		2012		2013		2014		2015	
	млн.грн	%	59лн..грн	%	59лн..грн	%	59лн..грн	%	59лн..грн	%
Усього доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	398553,6	100	445525,3	100	442788,7	100	456067,3	100	652631,0	100
Податкові надходження	334691,9	84,0	360567,2	80,9	353968,1	79,9	367511,9	80,6	507635,9	81,1
Податок та збір на доходи фізичних осіб	60224,5	15,1	68092,4	15,3	72151,1	16,3	75202,9	16,5	99983,2	16,0
Податок на прибуток підприємств	55097,0	13,8	55793,0	12,5	54993,8	12,4	40201,5	8,8	39053,2	6,0
Рентна плата та плата за спеціальне використання природних ресурсів	14826,4	3,7	17537,4	3,9	28863,0	6,5	33596,7	7,4	41958,2	6,4
Акцизний збір з вироблених в Україні підакцизних товарів	26097,1	6,5	28661,0	6,4	27721,3	6,3	28244,2	6,2	38783,8	5,9
Акцизний збір з імпортованих товарів	7822,1	2,0	9767,8	2,2	8946,8	2,0	16855,4	3,7	24326,8	3,7
Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів	34068,8	8,5	37222,6	8,4	31725,6	7,2	31737,0	7,0	39768,0	6,1
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	96025,0	24,1	101604,2	22,8	96543,7	21,8	107287,1	23,5	138764,3	21,3
Місцеві податки	2504,1	0,6	5455,0	1,2	7316,2	1,7	8055,2	1,8	27041,2	4,1
Інші податки та збори	4388,0	1,1	4906,0	1,1	6089,2	1,4	7336,2	1,6	666,2	0,1
Неподаткові надходження	60003,7	15,1	80923,3	18,2	84981,0	19,2	80612,8	17,7	140154,4	21,5
Доходи від операцій з капіталом	2347,5	0,6	2985,8	0,7	1637,0	0,4	2015,8	0,4	1799,5	0,3
Від урядів зарубіжних держав та міжнародних організацій	481,4	0,1	222,9	0,1	1529,3	0,3	5383,0	1,2	3882,2	0,6
Цільові фонди	1029,1	0,3	826,1	0,2	673,3	0,2	543,9	0,1	558,9	0,1

Вже в грудні того ж 1992 р. Декрет Кабінету Міністрів України «Про податок на прибуток підприємств» змінив і об'єкт, і ставку податку на прибуток. Об'єктом оподаткування було визначено не дохід, а валовий прибуток підприємства, а базову ставку було збільшено до 30% [3].

В 1994 р. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» підтвердив в якості об'єкта оподаткування прибуток як різницю суми скоригованого валового доходу та суми валових витрат і амортизаційних відрахувань, що розраховувався на основі сальдового методу. Окремі види доходів і витрат з метою оподаткування визначалися за правилами, іншими ніж у бухгалтерському обліку, що спричинило для платників податку на прибуток необхідність ведення крім бухгалтерського, також і податкового обліку [4].

В грудні 2002 р. Законом «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» з 1 січня 2004 р. була зменшена базова ставка податку на прибуток з 30% до 25% [5]. У грудні 2010 р. був ухвалений Податковий кодекс України, в якому було окреслено зміни механізму оподаткування прибутку підприємств – зниження 25% ставки податку: з 1 квітня 2011 р. по 31 грудня 2011 р. - 23%; з 1 січня по 31 грудня 2012 р. - 21%; з 1 січня по 31 грудня 2013 р. - 19%; з 1 січня 2014 р. - 16% [6]. Це зумовило скорочення і обсягу, і долі надходжень від податку на прибуток до державного бюджету (див. табл. 1). Після прийняття Податкового кодексу до нього вносилося багато змін, зокрема, і щодо податку на прибуток підприємств. Так, в грудні 2014 р. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» протягом 2014 р. була передбачена ставка податку на прибуток не 16%, а 18% [7], а її зниження до 16% декларувалося з 2015 р. Проте в березні 2014 р. Законом України «Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання» ставку 18% залишили [8].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» викладено в модернізованій редакції розділ III Податкового кодексу України щодо порядку обчислення податку на прибуток. Було змінено порядок визначення прибутку для цілей оподаткування як фінансового результату за даними бухгалтерського обліку та його подальше коригування на податкові різниці. При цьому, підприємства з річним доходом, що не перевищує 20 млн. грн., отримали можливість відмовитись від обліку податкових різниць і визначати об'єкт оподаткування на підставі фінансового результату за правилами бухгалтерського обліку. Це означало скасування для таких підприємств окремого податкового обліку для податку на прибуток. Натомість органи ДФС отримали право проводити перевірку правильності ведення бухгалтерського обліку відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, а також визначення доходів, витрат і фінансового результату до оподаткування згідно з відповідними стандартами.

Підприємства ж з річним доходом, що перевищує 20 млн. грн., мають вести облік податкових різниць, визначених Податковим кодексом. Тобто, оподатковуваний прибуток таких підприємств обраховується, виходячи з бухгалтерського фінансового результату до оподаткування, відкоригованого на різниці, які виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів, формуванні резервів, здійсненні фінансових операцій та різниці щодо операцій із продажу або іншого відчуження цінних паперів, а також операцій з інвестиційною нерухомістю та біологічними активами, які оцінюють за справедливою вартістю.

Дослідження історії змін в оподаткуванні прибутку підприємств дало підстави виділити позитивні результати реформування механізму оподаткування прибутку в 1991-2015 рр.: зниження ставки податку, усунення окремого обліку при розрахунку податку на прибуток та ін. Серед негативних можна назвати: перманентність податкового реформування, підміну процесу спрощення податкового законодавства кодифікацією та ін.

Список використаних джерел

1. Макроекономічні показники / Офіційний сайт Національного банку України - Електронний ресурс: - Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896#4
2. Закон України «Про оподаткування доходів підприємств і організацій» № 2146-ХІІ - Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2146-12>
3. Декрет Кабінету Міністрів України «Про податок на прибуток підприємств» № 12-92 - Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/12-92>
4. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 334/94-ВР - Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/334/94>
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 349-ІV - Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/349-15/page>
6. Податковий кодекс України - Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
7. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71-VIII - Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19/page>
8. Закон України «Про запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання» № 1166-VII- Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1166-18/page>

Луїна Інна Олександрівна,
д.е.н., професор,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПЕРСПЕКТИВИ ФІСКАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

В умовах дестабілізації світових фінансових ринків, посилення впливу глобальних факторів та викликів на розвиток національних економік виникає об'єктивна необхідність визначення стратегічних напрямів зміцнення державних фінансів. на основі досягнення компромісу між процесами фінансової консолідації та підтримки економічного розвитку країни. Вирішення цих проблем є актуальним для багатьох країн Європи та світу з огляду на наслідки кризи, зміни у структурі віку населення, зростання міжнародної конкуренції. Для України додатковими факторами дестабілізації бюджетно-податкової системи є несприятлива кон'юнктура зовнішніх ринків, продовження військового конфлікту на сході України, девальвація гривні, стрімке зростання державного боргу та прихованого дефіциту сектора загального державного управління у наслідок випуску державних цінних паперів для збільшення статутного капіталу НАК «Нафтогаз України», комерційних банків, фінансування видатків Фонду гарантування вкладів тощо.

У складних економічних та політичних умовах 2014-2015 рр. заходи щодо запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов економічного зростання забезпечили зменшення дефіциту Зведеного бюджету України до 1,6% ВВП порівняно із 4,6% ВВП у 2014 р. Як відомо, показник бюджетного дефіциту можна поділити на дві частини: одна – первинний дефіцит, пов'язаний із фінансуванням основних функцій держави; інша – дефіцит, пов'язаний із фінансуванням видатків з обслуговування боргу. Зміна рівня державного боргу визначається первинним дефіцитом бюджету та видатками з обслуговування накопиченого державного боргу. Державний борг зростає, якщо вартість його обслуговування перевищує темп росту економіки [1].

На початок 2015 р. прямий державний борг України перевищив 60% ВВП (граничний рівень державного та гарантованого державою боргу, встановлений Бюджетним кодексом України, ст.18), а з урахуванням гарантованого державою боргу – 70% ВВП. Виходячи із середньозваженої вартості державного та гарантованого державою боргу у 2015 р. (приблизно 6,6%) та реальної зміни ВВП (мінус 9,9%), для стабілізації рівня державного боргу первинний профіцит бюджету у 2015 р. мав би перевищувати 16% ВВП (фактично він становив 2,8% ВВП). Тому станом на кінець 2015 рр. державний борг України збільшився порівняно із 2013 р у 2,8 рази та сягнув 67,4 % ВВП.

Наслідки існуючих боргів на багато років вперед обмежуватимуть можливості фінансування основних функцій держави. У 2015 р. майже 17% податкових доходів Зведеного бюджету України та близько 13% його видатків

було спрямовано на обслуговування державного боргу, що є максимальним показником із 2002 р. За рахунок чистого кредитування (84,3 млрд. грн.) було профінансовано більше 12 % загальної суми видатків зведеного бюджету. Однак, лише 9 % приросту прямого боргу держави було витрачено на інвестиції, без яких неможливо створити умови для економічного зростання та збільшення фінансових ресурсів держави. Використання запозичених коштів на фінансування споживчих витрат призводить також до несправедливого збільшення боргового навантаження на майбутні покоління. Фінансові труднощі України змушують її, як раніше й інші країни Європи, відмовитися від повільності і тактичних кроків у всіх питаннях реформи держави і управління [2].

В багатьох країнах ОЕСР реакцією на глобальний фінансовий тиск, погіршення економічної ситуації і стану державних фінансів стала розробка та реалізація планів фіскальної консолідації – комплексу заходів, спрямованих на скорочення державного боргу, покращення структури боргових платежів та зменшення видатків із його обслуговування. Про реалізацію таких планів Естонія і Угорщина заявили вже у 2009 р. Німеччина створила надійні інституційні умови реалізації таких планів – у відповідності до національного стабілізаційного пакету у Основний Закон Німеччині внесено положення (ст.109, абз.3), які зобов'язують федеральний уряд (з 2016 р.) та уряди земель (з 2020 р.) фінансувати свої бюджети без залучення кредитних доходів. На федеральному рівні порушення такого обмеження є можливим лише у випадках необхідності компенсації кон'юнктурних коливань та покращення фінансової ситуації у наслідок природних катастроф або надзвичайних ситуацій. Вимога щодо фінансування федерального бюджету без залучення кредитних коштів означає, що структурна компонента дефіциту не може перевищувати 0,35% ВВП. Методичні і інституційні регулювання запозичень відображено у спеціальному законі про виконання статті 115 Основного Закону.

В Україні відсутні як чіткі цільові орієнтири фіскальної консолідації, так і конкретні плани їх досягнення. Таки орієнтири є важливим фактором зміни негативних очікувань суб'єктів господарювання і кредиторів держави, а отже – підвищення інвестиційної привабливості країни та зменшення вартості державних запозичень. Узагальнення міжнародного досвіду фіскальної консолідації дозволяє зробити висновку про те, що вирішення цих завдань потребує визначення:

- індикаторів ідентифікації етапу консолідації та оцінки стійкості політики консолідації, порогових значень відповідних показників;
- критеріїв успішності процесу консолідації;
- інструментів бюджетної політики (дохідних та видаткових), що мають не лише високий потенціал покращення стану фіскальної системи, але і створюють умови для економічного зростання і підвищення соціальної справедливості. За високого рівня державних видатків та ризиків їх зростання у наслідок старіння населення, суттєва частина консолідації державних фінансів

у багатьох країнах припадає на державні видатки. У період 2009-2015 рр. у середньому по країнах ЄС державні видатки зменшилися майже на 3% ВВП, у т.ч. у Ірландії на 12,1%, у Литві – на 9,8%, у Естонії та Латвії – на 6,5% ВВП.

Для ідентифікації етапу фіскальної консолідації можуть використовуватися показники (у % ВВП): сальдо бюджету або сальдо бюджету, очищеного від структурних коливань; первинного сальдо бюджету або первинного сальдо бюджету, очищеного від структурних коливань. Показники сальдо бюджету, очищені від структурних коливань, дозволяють нівелювати вплив зміни макроекономічної ситуації на стан бюджету. Міжнародні експерти для оцінки процесів консолідації найчастіше використовують показник первинного структурного дефіциту, але різні інтервали зміни показника [3-8]:

- покращення показника (у % ВВП) протягом року на 1,5-2 відсоткових пунктів, або
- покращення протягом двох років щорічно на 0,8-1,5 відсоткових пунктів.

Враховуючи, зменшення дефіциту/збільшення профіциту бюджету може супроводжуватися зростанням державного боргу, фіскальна консолідація може вважатися успішною у випадку покращення двох показників – сальдо бюджету та рівня державного боргу [9,10].

Для України – як і інших постсоціалістичних країн [8] – волатильність макроекономічної ситуації, реструктуризація державних підприємств та банківського сектору, часті зміни податкової політики, не дозволяють коректно оцінювати бюджетні наслідки кон'юнктурних коливань, тому це доцільно здійснювати на основі таких показників сектору загального державного управління: покращення сальдо бюджету, первинного сальдо (дефіциту/профіциту) бюджету, зниження рівня прямого та гарантованого боргу центральних та місцевих органів влади.

За досвідом європейських країн фіскальна консолідація може вважатися успішною, якщо протягом трьох років після її завершення показник первинного сальдо бюджету не погіршується. Необхідною передумовою забезпечення послідовності і успіху фіскальної консолідації в Україні є інституціоналізація відповідних процесів, що потребує внесення змін до Бюджетного кодексу України у частини визначення індикаторів ідентифікації етапу консолідації, порогових значень відповідних показників, критеріїв успішності процесу консолідації, а також вимог до затвердження та реалізації планів фіскальної консолідації.

Список використаних джерел

1. Blanchard, O. Macroeconomics, 3rd ed. – Prentice Hall International, London et al., 2003. – p. 550-551.

2. Kramer H. Längerfristige Perspektiven der öffentlichen Finanzen in Österreich. - Wien, September 2009. [Elektronischer Ressource]. – Доступный з: http://www.managementclub.at/document/20090921_mc-studie_Schuldenfalle.pdf.
3. Alesina A., Perotti R. The Political Economy of Budget Deficits. IMF Staff Papers (42) 1, 1995a. – p. 1-31.
4. Alesina A., Ardagna S. Tales of fiscal adjustments – Why they can be expansionary // Economic Policy (13) 27, 1998. – p. 488-545.
5. Sachverständigenrat zur Begutachtung der gesamtwirtschaftlichen Entwicklung: Staatsfinanzen konsolidieren – Steuersystem reformieren. Jahresgutachten, 2003/2004. – Stuttgart, 2003.
6. Brandner P. Budgetpolitik der Niederlande, Finnlands und Schwedens – Lehren für nachhaltige Konsolidierungen?. Wirtschaftspolitische Blätter (50) 2, 2003. – S.188.
7. Zaghini A. Fiscal adjustments and economic performance: a comparative study. // Applied Economics (33) 5, 2001. – p. 613-624.
8. Analyse ausgewählter Aspekte der Haushaltseinnahmen und –ausgaben sowie von außerbudgetären Fonds und Eventualverbindlichkeiten in den neuen Mitgliedstaaten / Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung (ZEW) GmbH, Osteuropa-Institut (OEI). – Mannheim und München, 2006.
9. Restoring Public Finances, Special Issue of the OECD Journal on Budgeting. – Volume 2011/2, OECD Publishing. – Paris, 2011. – p. 17.
10. Wagschal U., Wenzelburger G. Erfolgreiche Budgetkonsolidierungen im internationalen Vergleich. – Gueterslohn, 2006 – S. 13.

Малий Іван Йосипович
д.е.н., професор,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»;

Королюк Тетяна Олександрівна,
к.е.н., доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

МАКРОЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА

Ще в перші роки незалежності України, коли активно здійснювались «радикальні ринкові реформи», нами акцентувалась увага на тому, що «банки не так сприяють приросту національного доходу, як здійснюють перерозподіл уже нагромадженого багатства» [1, с. 98]. У гонитві за «дешевими грошима банки, зосередивши свою увагу лише на спекулятивній кредитній діяльності, усунулись від виконання своїх основних функцій: мобілізації вільних коштів домашніх господарств і фірм, інвестування економіки...» [2, с. 180], а «відтворення банківського капіталу набуло відносно економічно відокремленого характеру» [3]. В контексті зазначеного потребують перегляду концепції щодо еволюції економічної природи фінансів, процесу становлення та функціонування фінансової економіки, перетворення фінансів на визначальний важіль регулювання не тільки доходів, а й прав власності.

Фінансовий сектор входить до складу фінансової системи як організаційна підструктура і являє собою сукупність банків, небанківських фінансових інститутів та інших інфраструктурних професійних учасників фінансового ринку, що надають фінансові послуги. На сьогодні він виступає одним із чинників економічної динаміки та забезпечення сталого розвитку, а сучасна економіка перетворюється на «фінансоміку», у рамках якої перебувають в обігу величезні обсяги капіталів.

Теорія формування фінансів держави є першою теоретичною засадою трактування фінансів та першим етапом формування фінансової системи в еволюції національної економіки. Але ця теорія не пояснює, яким чином здійснюється генезис фінансової системи, доповнюючи окрім державних фінансів, банківськими та небанківськими фінансовими її складовими. На сучасному етапі інформатизації, поглиблення мережовості та глобалізації економіки, редукція сутності фінансів набуває суперечливої форми. З одного боку, фінансові інститути сприяють мобілізації заощаджень задля інвестування економіки, з іншого, – самі фінансові інститути усвідомлено через використання механізму дезінформації та психологічного чинника (синергетичного ефекту) здійснюють фінансові спекуляції, які й стали причиною фінансових бульбашок та криз.

В системі мотивації діяльності інститутів фінансового сектору формуються елементи розбалансування фінансового механізму та дестабілізації національної економіки. Фінансові посередники можуть виконувати двояку роль: з одного боку, виступати в якості заповнювача вакууму між реальним та грошовими секторами, тим самим стримуючи можливість виникнення різних видів ризиків, а з другого, – фінансові інновації у вигляді фінансових спекуляцій сприяють виникненню світових фінансових криз. Спекулятивне фінансування неминуче, якщо довгострокові інвестиційні проекти фінансуються за рахунок короткострокових позичок [4]. Суб'єкти господарювання, які беруть нові кредити для погашення попередніх, часто не замислюються, що в конкретний момент може настати ситуація, коли уже для сплати боргу необхідно продавати капітальні активи. Стабільність породжує нестабільність, тобто тривала макроекономічна стабільність створює передумови фінансових криз, які обумовлюються неможливістю суб'єктів господарювання погасити свої борги.

На сучасному етапі розвитку діяльність фінансових посередників в Україні характеризується наявністю низки проблем та загроз стабільності їхнього функціонування (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз функціонування фінансових інститутів в Україні

Переваги (Strengths)	Недоліки (Weaknesses)
• широкий спектр фінансових послуг; • розвинута мережа відділень та філій; • наявність саморегульвних організацій; • впровадження принципів макропруденційного нагляду, здійснення стрес-тестування; • гарантування вкладів фізичних осіб; • стратегічне планування та програмування	• розбалансованість активно-пасивних операцій за обсягами, валютою та строками; • переважно спекулятивний характер фінансових операцій і висока частка «проблемних» активів; • низький рівень інвестиційної активності фінансових установ; • низький рівень капіталізації; • формування значного обсягу резервних активів; • низький рівень прозорості фінансових операцій та якості фінансового менеджменту
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
• економічна, політична стабільність; • зниження вартості та підвищення якості фінансових послуг; • розвиток державних механізмів хеджування фінансових ризиків; • забезпечення реальних гарантій споживачам фінансових послуг; • обмеження зовнішніх запозичень банків, встановлення квот присутності іноземного капіталу; • удосконалення нормативно-правового поля, розробка Банківського та Страхового кодексів; • перехід на стандарти Базеля III,	• відрив фінансового сектору від реального та пасивність держави у стимулюванні інвестиційної активності фінансових інститутів; • низький рівень платоспроможності населення та висока вартість фінансових послуг; • асиметрія інформації, низький рівень довіри; • висока частка іноземного капіталу на ринку; • доларизація економіки, зростання залежності від кон'юнктури зовнішнього ринку та політики; • недостатній державний контроль за поширенням фінансових інновацій; • обмеженість процентного каналу монетарної трансмісії; • економічна та політична нестабільність;

Solvency II; • створення фінансового мегарегулятора; • прозорість та відповідальність діяльності; • програми підвищення фінансової грамотності населення; координація монетарної та фіскальної політики	• недосконалість законодавства щодо захисту прав споживачів фінансових послуг; • нерозвиненість фінансової інфраструктури; • недосконалості напрямків диверсифікації фінансових ресурсів; • низький рівень фінансової грамотності населення; корупція, тінізація економіки

Джерело: побудовано авторами

Основні загрози стійкості фінансових інститутів пов'язані з економічною та політичною нестабільністю в країні, високим рівнем доларизації та нестабільністю валютного курсу, зростанням державного боргу та повільним реформуванням національної економіки, зростанням загального рівня цін, зубожінням населення та зниженням попиту на фінансові послуги, низьким рівнем суспільної довіри як до фінансових інститутів, так і органів державної влади тощо.

З метою мінімізації ризиків та загроз функціонування фінансового сектору, забезпечення фінансової стабільності та підвищення його конкурентоспроможності перед органами державної влади постає необхідність здійснення постійного моніторингу діяльності фінансових інститутів та вчасної ідентифікації диспропорцій і суперечностей розвитку. Продуктивна роль фінансових посередників може бути реалізована за умов макроекономічної стабільності, усталеності інституціонального середовища, визначеності та прозорості пріоритетів і напрямів державної політики. Важливо налагодити зворотний зв'язок між фінансовими регуляторами та безпосередньо фінансовими інститутами завдяки підвищенню ролі саморегульованих організацій на ринку фінансових послуг, які репрезентують інтереси фінансових установ.

На сучасному етапі розвитку української економіки як ніколи актуалізується необхідність підвищення інвестиційної активності банків та небанківських фінансових установ. Задля цього держава повинна виступити безпосередньо учасником інвестиційного процесу, сприяючи трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиції, гарантом вкладів і їх доходності; здійснювати позиціонування фінансових послуг страховиків, недержавних пенсійних фондів, інститутів спільного інвестування, забезпечити економічну та політичну стабільність в країні. Для подальшої лібералізації валютного курсу та розширення меж його волатильності необхідні певні макроекономічні передумови: контрольованість інфляції, додержання гранично допустимих меж дефіциту бюджету, взаємоузгодженість фіскальної та монетарної політики, розвиток фондового ринку, механізмів хеджування валютних ризиків.

Сьогодні однозначно можна стверджувати, що за останнє століття роль та інституціональна динаміка фінансової системи в розвитку суспільства радикально змінилася. Сукупність нових ендогенних та екзогенних чинників,

до яких слід віднести інформаційну революцію, загострення дефіциту природних та енергетичних ресурсів, мережеву економіку та трансформацію людських цінностей, додали нових імпульсів у зміну пріоритетів та моделей фінансизації сучасної економіки. Однією із рис сучасного нового економічного порядку є утвердження фінансової системи з одного боку на макrorівні як активного глобального важелю впливу на розвиток національних економік, а з другого – на макrorівні – поширення фінансових спекуляцій веде руйнації самої фінансової системи зсередини.

Особливості державного регулювання фінансового сектору в Україні полягають у тому, що паралельно зі становленням фінансових інститутів формуються та утверджуються інститути державності, що відображається на принципах діяльності, пріоритетах і функціях фінансових інститутів. Актуалізується потреба переосмислення ролі держави у функціонуванні фінансового сектору, яка повинна виступати не тільки спостерігачем, координатором і регулятором, а й активним інституціональним учасником радикальних змін у налагодженні взаємодії між реальним та фінансовим секторами національної економіки.

Список використаних джерел

1. Малий І.Й. Кредитна інфляція в умовах перехідної економіки / І.Й. Малий // Фінанси України. – 1999. – №6. – С 96-105.
2. Малий І.Й. Теорія розподілу суспільного продукту: Монографія / І.Й. Малий. - К.: КНЕУ, 2000, 248 с.
3. Малий І. Й. Банки та їх роль в інфляційному процесі / І.Й. Малий // Банківська справа. – 1999. – №5. – С. 33-37.
4. Minsky Hyman P. The Financial Instability Hypothesis: An Interpretation of Keynes and an Alternative to "Standard Theory" // Nebraska Journal of Economics and Business, 1978. – Vol. 16. - № 1. – P. 13.

Мамедов Захид Фаррух,
д.э.н., профессор,
Азербайджанский Государственный Экономический университет

РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО РЫНКА: ВЫЗОВЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Все мы стали свидетелями того, как глобальный кризис пошатнул основы мирового экономического порядка, заставил монетарные и надзорные институты переосмыслить свою деятельность и заняться поиском новых путей решения возникших проблем. В условиях глобализации финансовых рынков поддержание финансовой стабильности, выступающее неотъемлемой частью макроэкономической стабильности, является первостепенной задачей регулирующих органов по всему миру. Дополнительным поводом к пересмотру национальных систем финансового регулирования стали события начавшегося в 2007 г. глобального финансового кризиса.

Для решения указанных задач каждое государство выбирает такую институциональную модель регулирования, которая наилучшим образом отвечает уровню развития и структуре национального финансового рынка, а также имеющимся возможностям и потребностям в надзорной сфере. В мировой практике не существует единой интегрированной модели как с позиции норм регулирования и надзора, так и с точки зрения организационной структуры ее построения.

Связанные с реформированием системы контроля на финансовых рынках, готовились и проводились в несколько этапов, на это уходило, как минимум, от 5 до 10 лет. И это вполне естественно, ведь, прежде чем начнет работать единый надзорный орган, необходимо гармонизировать национальное законодательство в сфере финансовых рынков. Это очень непростая задача. Например, процесс создания мегарегулятора финансовых рынков в Российской Федерации еще далек от своего завершения и окончательные итоги планируется подвести к 2018 г., когда закончится последний этап перехода к мегарегулированию. К тому моменту непосредственно мегарегулятору предстоит работа над определенным массивом законодательной и подзаконной базы.

В мировой практике не существует единой интегрированной модели как с позиции норм регулирования и надзора, так и с точки зрения организационной структуры ее построения. Основной тенденцией развития систем финансового регулирования в последние 20-30 лет является переход к интегрированным системам (мегарегулированию)[1].

К началу глобального экономического и финансового кризиса было создано около 40 мегарегуляторов. При этом проводилась некоторая общая линия – создание финансового мегарегулятора, отделенного от центрального

банка, хотя были примеры создания мегарегулятора на основе центрального банка (Нидерланды, Сингапур, Чехия, Словакия).

Несмотря на различные мнения исследователей об эффективности мегарегулятора финансового рынка, в посткризисный период реформы финансового регулирования ряда стран были направлены на создание единого финансового регулятора (Швейцария в 2009 г., Финляндия в 2009 г., Литва в 2011 г., Россия в 2013 г.), а также усиление роли Центрального банка (США – в 2010 г., Германия – в 2008 г., Ирландия – в 2010 г., Великобритания – в 2011 г.).

Наиболее успешной в этой сфере является Великобритания, где объединены Центральный банк и финансовый регулятор и на этой основе созданы Управление пруденциального регулирования с функциями надзора за всеми финансовыми компаниями, которое обеспечивает стабильность финансовой системы, и Комитет по финансовой политике, который оценивает макроэкономическую ситуацию и осуществляет меры финансового контроля. Главным стал Комитет по финансовой политике, руководителем которого является председатель Банка Англии.

В 2002 г. в Германии произошел переход от институционального подхода к интегрированному путем объединения Федерального ведомства банковского надзора, Федерального ведомства надзора за рынком ценных бумаг и Федерального ведомства страхового надзора, которое контролирует страховой, банковский и фондовый рынки и нацелено на обеспечение безопасности и устойчивости подконтрольных учреждений. Кризис 2007 г. показал, что координация полномочий в области банковского надзора между BaFin и Бундесбанком оказалась неоптимальной и привела к дублированию проводимых регуляторами действий. В результате в феврале 2008 г. был подписан новый меморандум взаимопонимания, согласно которому уточнялись обязанности BaFin и Бундесбанка и улучшалось межведомственное сотрудничество. В октябре 2012 г. был подписан закон о финансовой стабильности, согласно которому расширяется роль Бундесбанка в части поддержания финансовой стабильности; создается Комитет по финансовой стабильности; уточняются механизмы сотрудничества и обмена информацией между BaFin и Бундесбанком.

В 2009 г. швейцарская система регулирования финансового рынка перешла от функционального подхода к интегрированному. Согласно Федеральному закону о надзоре за финансовыми рынками Швейцарии (Federal Act on the Swiss Financial Market Supervisory Authority, 2007) произошло слияние Федеральной банковской комиссии Швейцарии (Swiss Federal Banking Commission, SFBC), Федерального ведомства частного страхования (Federal Office of Private Insurance, FOPI) и Управления по борьбе с отмыванием денег (Anti-Money Laundering Control Authority) в единый регулятор – Управление надзора за операциями финансового рынка Швейцарии (Swiss Financial Market Supervisory Authority, FINMA). В качестве независимого надзорного органа FINMA обеспечивает защиту интересов кредиторов, инвесторов и

застрахованных лиц, а также надлежащее функционирование финансовых рынков. FINMA осуществляет надзор за банками, страховыми компаниями, биржами, участниками рынка ценных бумаг, отвечает за борьбу с отмыванием денег и при необходимости проводит процедуру банкротства. Координация действий между FINMA, Национальным банком Швейцарии и Департаментом финансов регулируется двумя меморандумами о взаимопонимании. Кроме того, в 2011 г. был подписан трехсторонний меморандум о взаимопонимании, который обеспечивает координацию действий между данными органами в случае финансового кризиса, а также сотрудничество по вопросам финансового регулирования и обмена информацией, касающейся финансовой стабильности [2].

В Азербайджане на различных уровнях активно обсуждался вопрос о создании единого государственного органа по регулированию различных сегментов финансового рынка — суперведомства или, так называемого, «мегарегулятора», к полномочиям которого были бы отнесены все аспекты регулирования и надзора за финансовым рынком [3, с.28].

Старая надзорная система не обеспечивала принцип единства регулирования, контроля и надзора в финансовых секторах. За профучастниками фондового рынка присматривал Государственный комитет Азербайджана по ценным бумагам, за страховыми компаниями — служба Госстрахнадзора при Минфине Азербайджана, за инвестированием пенсионных накоплений — Государственный Социальный Фонд, а за банками — Центральный Банк Азербайджана.

03.02.2016 г. Президент Азербайджана Ильхам Алиев подписал Указ о создании публичного юридического лица — «Палата по надзору за финансовыми рынками». Палата создана с целью совершенствования системы регулирования и надзора над рынком ценных бумаг, инвестиционными фондами, страховым и кредитными организациями, платежными системами, борьбы с финансированием терроризма, легализацией денежных средств и имущества, приобретенного преступным путем, повышения прозрачности и гибкости надзора в этой сфере. Полномочия учредителя Палаты по надзору за финансовыми рынками осуществляются Президентом Азербайджана.

Итак, создание в Азербайджане Палаты надзора над финансовыми рынками обеспечило единое регулирование финансового рынка страны. Несмотря на первые значительные итоги деятельности, перед мегарегулятором стоит множество задач: создание Бакинского международного финансового центра; внедрение институтов финансового омбудсмена; развитие электронного взаимодействия на финансовом рынке; улучшение инвестиционного климата; гармонизация норм законодательства в сфере финансового рынка.

Список использованных источников

1. Мамедов З.Ф. Модернизации финансового надзора и регулирования: мировой опыт и актуальные тенденции. Экономика и управление: проблемы и решения. 2016. - № 5 (53). 168- 176.

2. Мамедов З.Ф. «Новая модель регулирования и надзора финансового рынка: мировой опыт и азербайджанская реалии» // «Правовые и управленческие проблемы деятельности государства и хозяйствующих субъектов: российский и международный опыт». XI Международная научно - практическая конференция. Филиал РГГУ в г. Домодедово. Интеграция. 2016.

3. Мамедов З.Ф., Аббасбейли М.А. Bank sektorunda böhran, pul siyasəti və maliyyə bazarlarına nəzarət modeli: aktual meyllər və dünya təcrübəsi. Bakı, 2016. 212 с.

Міщенко Світлана Володимирівна,
д.е.н., доцент,
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
Тихонов Ігор Юрійович,
аспірант,
ДВНЗ «Університет банківської справи»

ВИКОРИСТАННЯ CRM-СИСТЕМ У БАНКІВСЬКОМУ БІЗНЕСІ

Світова практика свідчить про важливість розвитку банківського бізнесу на засадах розробки та запровадження клієнтоорієнтованого підходу. Це обумовлено необхідністю вдосконалення банківського маркетингу, розширенням доступу широких верств населення до банківських послуг, особливо у віддалених районах, запровадження більш досконаліх моделей управління ризиками, та вдосконалення підходів до залучення клієнтів [6].

Системи клієнтоорієнтованого банківського бізнесу визначають принципові підходи до обслуговування клієнтів, як індивідуальні, так і в розрізі сегментів: продуктів, сервісів, каналів продажу. У загальному вигляді CRM-система (Customer Relationship Management) – це система ведення бізнесу, спрямована на вивчення і розуміння потреб існуючих і потенційних клієнтів. Завдяки консолідації інформації про клієнтів та історії взаємодії з ними формується план їх залучення, що в результаті гарантує збільшення прибутку банку.

На рівні технологій CRM-система – це набір додатків, функцій та інструментів, пов'язаних єдиною бізнес-логікою та інтегрованих у єдине корпоративне інформаційне середовище банку. Використання банками CRM-систем має свої особливості та вирішує чотири основні проблеми банківського бізнесу: стандартизацію процесів обслуговування клієнтів; управління персоналом банку, оскільки саме в банківській сфері дуже багато залежить від взаємодії «клієнт-працівник»; вирішення проблем внутрішньої конкуренції між підрозділами; упорядкування інформації про клієнтів. Найбільш функціональними CRM у 2016 р. визнано наступні системи: Insightly CRM, Zoho CRM, Salesforce Sales Cloud Lightning Professional, Infusionsoft, PipelineDeals, Netsuite OneWorld, Bitrix24 CRM, Pipedrive CRM, Base CRM, Arptivo CRM [8].

Дослідження сучасних CRM-систем дозволяє виділити їх три різновиди:

1. Оперативна CRM-система – це рівень автоматизації оперативних процедур виконавців і керівників різного рівня. До цих систем належать фронт-офісні системи автоматизації маркетингу, продажів і сервісу; системи інтеграції фронт-офісних і облікових підсистем; власне облікові системи, які зберігають і обробляють фінансову інформацію про клієнтів.

2. Аналітична CRM-система – це рівень автоматизації управлінських процесів, пов'язаних з глибоким аналізом даних клієнтської бази банку.

Відповідно, інформаційні системи аналітичної CRM - це системи організації сховищ даних, системи оперативного та статистичного аналізу клієнтської бази. До задач, які вирішують аналітичні CRM, належать: синхронізація розрізнених масивів даних і пошук статистичних закономірностей у цих даних для розробки найбільш ефективної стратегії маркетингу, продажів, обслуговування клієнтів і т.п. Застосування системи даного типу вимагає інтеграції сервісних систем, великого обсягу напрацьованих статистичних даних, якісного аналітичного інструментарію.

3. Колабораційна CRM-система – це рівень автоматизації контактів з клієнтами банку за різними каналами зв'язку (телефон, особистий контакт, електронні канали). Цей вид систем банку може складатися з web-порталу, системи електронної пошти, call-центру, системи обліку та планування контактів. Систем, що підтримують колабораційну CRM, практично немає на ринку, тому що колабораційний процес у більшості випадків суто індивідуальний і має автоматизуватися за рахунок надзвичайно гнучкою CRM-системи.

На основі аналітичних CRM-систем розробляються Sales Intelligence CRM, перевагами яких є можливість проведення різних варіантів продажів та дає уявлення про особливості реалізації товарів, клієнтообіг, прибуток компанії від конкретного клієнта, результати порівняння клієнтів у складі цільових груп.

Сучасною комбінацією оперативних і аналітичних систем є CRM- системи для управління кампаніями, які дозволяють виділяти цільові групи, а також здійснювати двосторонній зв'язок з клієнтами за допомогою розсилки повідомлень рекламного характеру та різноманітних інформаційних матеріалів. Ці системи виконують функції зберігання та обробки результатів проведених операцій та з їх допомогою створюються статистичні бази даних.

Використання CRM-систем у банківському бізнесі забезпечує зростання річного обсягу продажів банківських послуг на 20% та дозволяє підвищити продуктивність роботи менеджерів на чверть, за рахунок компактного відображення інформації про клієнта [7]. Крім того, більшість програмних продуктів в рамках даних систем мають функцію автоматичного створення розкладу співробітника та дозволяють побудувати пріоритетність роботи з клієнтам. Більшість сучасних CRM-систем дозволяють налагодити ланцюжок взаємодії з клієнтами різними менеджерами та на різних етапах процесу продажу банківського продукту, таким чином виключається порушення всього бізнес-процесу у разі відсутності однієї ланки (звільнення персоналу банку). До сучасних тенденцій використання CRM-систем у банківському бізнесі можна віднести такі:

- підвищення мобільності. Мобільні рішення є одним з головних трендів на ринку CRM-систем та стають обов'язковою частиною CRM-рішень. Мобільні додатки дозволяють оперативно звертатися до бази клієнтів, переглядати історію взаємовідносин з банком та приймати рішення без прив'язки до робочого місця;

- використання «хмарних» технологій. Фінансова і валютна нестабільність та невизначеності в економіці обумовлюють необхідність скорочення капітальних витрат, банки віддають перевагу максимально економічним варіантам автоматизації, звертаючи увагу не тільки на вартість впровадження, але і вартість подальшого обслуговування та розширення CRM-системи;

- підвищення попиту на аналітичні CRM-системи. У кризовий період банки шукають шляхи оптимізації та підвищення продажів за допомогою аналітики та інструментів прогнозування. Тому сучасні BI (Business Intelligence) рішення все більше стають частиною CRM-систем. Так, якщо традиційна CRM-система дозволяє зібрати інформацію про роботу з клієнтом, то аналітичні підходи, зокрема, Big Data, дозволяють розширити цю інформацію, наприклад, новинами у ЗМІ або відгуками про роботу банку, а також відомостями про клієнтів в соціальних мережах;

- соціалізація CRM-систем, яка включає інтеграцію з соціальними мережами та надання послуг за допомогою платформ взаємодії, побудованих на принципах соціальних мереж та створення корпоративних соціальних мереж;

- інтеграція CRM-систем з іншими сервісами та інформаційними системами, наприклад з системи бізнес-аналітики та управління процесами, або вбудовування в CRM відповідних модулів, інтеграція в CRM-системи комунікаційних, соціальних та мобільних технологій, що забезпечують більш ефективну взаємодію між співробітниками банку, а також між співробітниками та клієнтами.

Таким чином, посилення клієнтоорієнтованості банківського бізнесу в Україні повинно базуватися на дотриманні відповідності правилам та процедурам щодо надання банківських послуг за умов належного розкриття інформації, діяльності банків міжнародним стандартам, забезпечення відповідального ставлення до всіх категорій споживачів, удосконалення CRM-системи та побудови сервісних моделей ведення бізнесу що сприятиме підвищенню фінансової стійкості, розширенню внутрішніх джерел мобілізації інвестиційних ресурсів та їх подальшої трансформації у інвестиції для зростання ефективності та інноваційності економіки.

Список використаних джерел

1. Банківська система України на шляху євроінтеграції: монографія / за ред. С.А. Буковинського. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. УБС НБУ, 2015. – 496 с.

2. Міщенко В.І. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова // Фінанси України. – 2016. – №5. – С.7-33.

3. Мищенко С.В. Современные проблемы теории денег и денежного обращения. - К.: ЦНИ НБУ, УБД, 2011.

4. Науменкова С.В. Нові тенденції в монетарній політиці та діяльності центральних банків у посткризовий період / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко // Банківська справа. – 2011. – №5. – С.12-29.

5. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С.В. Науменкова // Фінанси України. - 2013. - №10. – С.20 – 33. – Режим доступу: http://fu.minfin.gov.ua/docs/FU_13_10_020_uk.pdf.

6. Науменкова С.В. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні/ С.В. Науменкова. – Вісник НБУ. – 2014. - №11 . – С. 31-37.

7. Jennifer Lonoff Schiff. 11 CRM best practices. -2016. - Режим доступу: <http://www.cio.com/article/3085630/customer-relationship-management/11-crm-best-practices.html>.

8. Rob Marvin, Fahmida Y. Rashid. The Best CRM Software of 2016. – July 29, 2016. - Режим доступу: <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2367263,00.asp>.

Науменкова Світлана Валентинівна,
д.е.н., професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ФІНАНСОВІ РЕПРЕСІЇ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, ФОРМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Термін “фінансова репресія” в науковій літературі вживається переважно в контексті реалізації макроекономічних підходів щодо регулювання фінансової системи держави, фінансових ринків і фінансового сектору. Використання фінансових репресій обумовлене насамперед необхідністю зниження рівня боргового навантаження та поліпшення стану державних фінансів.

В економічно розвинутих країнах світу та країнах Великої сімки (G7) державний борг уже перевищив ВВП, що створює проблеми з його погашенням та призводить до уповільнення темпів економічного зростання. За оцінками фахівців ОЕСР, у багатьох країнах світу державний борг зростатиме й надалі; для скорочення його обсягів традиційних інструментів, пов'язаних із посиленням оподаткування та зменшення державних витрат, уже не достатньо. Отже, уряди цих країн змушені шукати нові рішення, більшість яких ґрунтується на застосуванні фінансових репресій.

У широкому розумінні *фінансові репресії є комбінацією регулятивних заходів центральних банків і урядів, вжиття котрих призводить до викривлення механізмів функціонування фінансових ринків та фінансового посередництва, з метою зменшення відносного боргового навантаження й скорочення витрат на обслуговування державного боргу* [1, с. 33].

На практиці дуже складно провести межу між необхідним фінансовим регулюванням, покликаним забезпечити стабільність функціонування фінансової системи, й таким, котре призводить до деформацій на фінансовому ринку та може негативно відбитися на економічному зростанні. Разом із тим між поняттями “фінансове регулювання” та “фінансові репресії” є відмінності.

Так, фінансові репресії, як і фінансове регулювання, базуються на державному втручанні у фінансову систему та передбачають адміністрування фінансових ресурсів. Зауважимо, що основною причиною фінансового регулювання є слабкість *фінансових ринків*, які за певних обставин не здатні забезпечити ефективний перерозподіл фінансових ресурсів [2, с.36]. У цьому випадку держава стає диригентом фінансових потоків, застосовуючи різноманітні інструменти для скорочення витрат із залучення капіталу, стимулювання фінансування розвитку пріоритетних галузей, здійснення пільгового кредитування та субсидування експорту тощо, а безпосередніми фінансовими агентами уряду є державні банки, чия роль істотно посилюється.

На відміну від фінансового регулювання, *основною причиною фінансових репресій є слабкість бюджетно-податкової політики*. Основним завданням

таких репресій є абсолютне чи відносне зменшення обсягів державного боргу на основі адміністративного перерозподілу фінансових ресурсів чи доходів окремих груп суб'єктів господарювання та громадян у інтересах держави, а наслідками — викривлення процесів ціноутворення на фінансові активи, уповільнення заощаджень, проведення квазіфіскальних операцій для сприяння поповнення державного бюджету тощо [3, с.39].

Крім того, фінансові репресії реалізуються на основі застосування переважно адміністративних, або прямих, інструментів центрального банку, для здійснення безпосереднього впливу на операційну ціль грошово-кредитної політики, тоді як непрямі (ринкові) інструменти дають змогу чинити цей вплив опосередковано, через зміну ринкової кон'юнктури [4].

Слід зауважити, що рівновага грошового ринку та ринку капіталу може досягатися через механізм ринкових коливань процентних ставок, забезпечуючи трансформацію заощаджень у інвестиції. Така модель відома як традиційна, або стимулююча, з огляду на забезпечення ефективного розміщення монетарних активів, зростання продуктивних інвестицій, що призводить до примноження заощаджень та збільшення кінцевих споживчих витрат населення. На відміну від традиційної моделі, механізм фінансових репресій створює передумови для трансформації та прихованого переміщення боргу й супроводжується обмеженням сфери дохідного розміщення коштів, що призводить до зменшення заощаджень населення [1, с. 45-46].

Головною ознакою фінансової репресії вважають наявність від'ємної реальної дохідності в економіці, а одне з головних завдань полягає в підтриманні упродовж тривалого часу номінальних процентних ставок на рівні, нижчому за реальну процентну ставку. За таких умов наявність від'ємної реальної процентної ставки дає змогу зменшити витрати держави на сплату процентів за боргом та сприяє його відносному зменшенню [5].

Період фінансових репресій майже у всіх країнах характеризувався від'ємним значенням реальних процентних ставок за казначейськими векселями – короткостроковими фінансовими векселями уряду, які традиційно використовуються для регулювання ліквідності грошового ринку та є загально визнаним орієнтиром для процентних ставок за кредитами та іншими фінансовими інструментами. Так, станом на початок 2015 р. понад 30 % державних облігацій країн Єврозони на загальну суму близько 2 трлн євро мали від'ємну процентну ставку. В Німеччині цей показник складав 70%, а у Франції – 50% [1, с.35-36].

За оцінками зарубіжних авторів, щорічна «ліквідація державного боргу» шляхом підтримання від'ємних реальних процентних ставок оцінювалася в США на рівні 3,2%; у Великій Британії – 3,6% ВВП, в Австралії та Італії, де рівень інфляції був вищим, щорічний «ліквідаційний» ефект становив, відповідно, 5,1 та 5,3% ВВП [6, с. 24].

Наслідками такого втручання є подальше розбалансованість фінансових процесів, про що свідчить також від'ємне значення показника чистої вартості

фінансових активів сектора державного управління. За даними ОЕСР, від'ємне значення цього показника у багатьох економічно розвинених країнах свідчить про суттєве перевищення вартості фінансових зобов'язань сектору державного управління порівняно з вартістю його фінансових активів, яке спостерігалось у 1995–2013 рр., а в таких країнах, як Японія, США, Італія, Греція, де цей розрив вже перевищив обсяги ВВП [1, с.41].

Основними формами здійснення фінансових репресій є: адміністрування процентних ставок, раціонування джерел кредитування уряду, селективна кредитна політика, контроль руху капіталу. Інструменти застосування фінансових репресій обираються залежно від повноважень суб'єкта (центрального банку країни, уряду, регуляторів відповідних ринків) та специфіки їх застосування [1, с.43-44; 5; 6; 7; 8, с.61, 64-66]. Так, підтримання облікової ставки Національного банку України на рівні, що нижчий за рівень інфляції, є одним з прикладів опосередкованого застосування політики фінансових репресій в окремі періоди: 2007–2010 рр.; 2011 р. та 2014–2015 рр. [1, с. 51].

Запровадження урядами і центральними банками багатьох країн інструментів фінансових репресій та підтримання від'ємної реальної доходності за гарантованими урядом цінними паперами вплинуло на уповільнення темпів зростання заощаджень населення у багатьох країнах світу [7].

Так, отримані результати дослідження свідчать про суттєве перевищення загальної суми державного боргу над валовими національними заощадженнями упродовж 2004–2014 рр. в окремих групах країн. Найбільший розрив між зазначеними показниками був у країнах G7, де перевищення зросло з 4,2 до 6,1 рази; в розвинутих країнах (збільшення розриву з 3,6 до майже 5,0 разів) та в країнах ЄС (збільшення розриву з 2,8 до 4,2 разів) [1, с.46].

Нами зроблено висновок, що активне використання фінансових репресій призводить до *формування кептивного ринку державного боргу*, обслуговування якого потребує все більшу суму коштів. Банківський сектор втрачає ресурсну базу, виникають диспропорції у ціноутворенні на фінансові активи, що спричиняє зниження стабільності фінансової системи в цілому.

Отже, фінансові репресії в багатьох країнах світу стали важливою складовою сучасної державної політики у фінансовій сфері. Низький рівень управління державним боргом на тлі рецесії та економічного спаду негативно позначається на умовах фінансування як урядів, так і банків, що послаблює ефективність монетарної політики центральних банків, порушує паритет між цілями та функціями грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, призводить до уповільнення темпів заощадження населення, а також до суттєвих викривлень механізму функціонування фінансового посередництва та фінансового ринку.

Список використаних джерел

1. Науменкова С. Фінансові репресії у механізмі прихованого переміщення державного боргу: форми та інструменти / С. Науменкова, В. Міщенко // Фінанси України. – 2015. - №8. – С.31 – 55. – Режим доступу: http://fu.minfin.gov.ua/docs/FU_15_08_031_uk.pdf
2. Іванов В. Економіко-правові колізії дослідження фінансових ринків / В. Іванов, С. Науменкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2013. - №12 (153). – С. 35-40.– Режим доступу: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/ua/archives/3032>
3. Міщенко В.І. Політика фінансових репресій: світовий досвід і практика України /В.І.Міщенко, С.В. Науменкова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України (збірник наукових праць) / НАН України. ІРД. – Львів, 2015. – Вип. 2(112). – С.38-41. – Режим доступу: [http://ird.gov.ua/sep/sep20152\(112\)/sep20152\(112\)_038_MishchenkoVI,Naumenkov aSV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20152(112)/sep20152(112)_038_MishchenkoVI,Naumenkov aSV.pdf)
4. Моисеев С.Р. Политэкономия финансовой репрессии / С.Р. Моисеев // Вопросы экономики. – 2002. – №2. – С.36-50.
5. Reinhart C. The Liquidation of Government Debt / С. Reinhart, Sbrancia В. – BIS Working Papers, № 363. – 2011. – 53р. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/work363.pdf>
6. Reinhart C. Financial repression redux / С. Reinhart, J. Kirkegaard, В. Sbrancia // Finance and Development. Vol. 48, №2. June 2011. – P. 22-26. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2011/06/Reinhart.htm>.
7. Науменкова С.В. Влияние денежно-кредитной политики центрального банка на стимулирование экономического роста / С.В. Науменкова, В.И. Мищенко // Проблемы современной экономики (Евразийский международный научно-аналитический журнал). – 2015. - №2(54). - С.168 – 174. – Режим доступу: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=5394>
8. Науменкова С.В. Макропруденційні інструменти в механізмі забезпечення фінансової стабільності / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко // Фінанси України. – 2015. - № 10. – С.53 – 76. – Режим доступу: http://fu.minfin.gov.ua/docs/FU_15_10_053_uk.pdf

Олешко Анна Анатоліївна,
д.е.н., доцент,
Університет Державної фіскальної служби України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Глобальні трансформації безпекової політики, внутрішні протиріччя та нарощування загроз і викликів у фінансовій сфері вимагають проведення ревізії концепту, стратегій та імперативів управління фінансовою безпекою, продукування новітніх механізмів забезпечення національних фінансових інтересів. Як зазначає В. Горбулін: «Ми на порозі глибоких трансформацій поточних військово-політичних та економічних альянсів, зародження нових, пошуку відповідей на нові, несподівані проблеми, – і цим слід скористатися» [1]. В Україні на часі розробка і реалізація антикризової стратегії (програми), фінансова складова якої має ґрунтуватись на засадах стимулюючої грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики з урахуванням критичної обмеженості фінансових та інвестиційних ресурсів [2, с. 29].

Формування державної політики фінансової безпеки держави передбачає: 1) визначення концепту розвитку фінансової системи з урахуванням її забезпечувальної функції щодо функціонування національної економіки; 2) виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз і викликів; 3) розробку стратегії та стратегічних пріоритетів; 4) послідовно-ітераційну розробку взаємоузгоджених інструментів захисту національних фінансових інтересів та заходів з усунення, а за неможливості, – мінімізації зовнішніх і внутрішніх загроз; 5) встановлення критеріїв результативності, оптимальних і порогових значень показників рівня фінансової безпеки; 6) формування і реалізацію регулятивних важелів забезпечення стійкості фінансової системи, достатності і збалансованості фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення сталого економічного розвитку; 7) контроль за виконанням та корегування заходів з урахуванням, виявлених помилок та кон'юнктурних і тенденційних змін.

Концепт державної політики фінансової безпеки України як основний задум, провідна ідея полягає у збалансованому, стійкому і достатньому фінансовому забезпеченні економічних свобод, підприємницької діяльності, розвитку людського капіталу, задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства та населення у глобальному нестійкому середовищі.

Стратегічне забезпечення фінансової безпеки України передбачається шляхом:

спрощення й оптимізації системи оподаткування, формування сприятливого бізнес-клімату та умов для прискореного інноваційного розвитку; підвищення стійкості національної економіки до негативних зовнішніх впливів, диверсифікації зовнішніх ринків, торговельних та фінансових потоків;

ефективного використання бюджетних коштів, міжнародної економічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій, дієвого контролю за станом державного боргу;

стабілізації банківської системи, забезпечення прозорості грошово-кредитної політики та відновлення довіри до вітчизняних фінансових інститутів;

системної протидії організованій економічній злочинності та "тінізації" економіки та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації [3].

Наростаючими викликами фінансовій безпеці України, які потребують регуляторного впливу, є наступні:

– втрата території економічні втрати внаслідок анексії Криму та АТО (близько 30 % ВВП), повернення і відновлення яких потребуватимуть довгострокових фінансових вливань;

– високий рівень тінізації (за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі – 41 % ВВП у першому кварталі 2016 року) та офшоризації економіки (протягом 2004 – 2013 років в офшори виведено понад 116,7 млрд. дол. США [4]);

– зниження відповідальності, безвідповідальність та некомпетентність посадових осіб НБУ та Уряду у прийнятті фінансових рішень;

– значна нерівномірність (диференціація) фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів;

– нестабільність національної грошової одиниці: наявність галопуючої інфляції, яка різко змінюється дефляційними процесами; нестабільність валютного курсу;

– укрупнення, а по суті монополізація банківського сектору, недобросовісна конкуренція та рейдерство;

– руйнація банківської системи, внаслідок якої за станом на 1 жовтня 2016 року у стадії ліквідації знаходиться 79 банків [5], а виплати з фонду гарантування вкладів фізичних осіб у 2015 році сягнули 9 % ВВП, втрата довіри населення до банківської системи, зростання проблемних кредитів;

– високі дефолтні ризики, надмірне боргове навантаження на економіку – державний і гарантований державою борг у 2016 році сягнув 72 % ВВП і становить 38,553 тис. грн. на одну особу, низькі кредитні рейтинги України;

– зростання залежності від кредитування міжнародними інституціями, посилення диктату з боку МВФ щодо реформування економіки і фінансів, наслідком якого є прийняття управлінських рішень, зорієнтованих на виконання боргових зобов'язань із нехтуванням потреб довгострокового соціально-економічного розвитку;

– невиконання фондовим ринком інвестиційної функції, забезпечення якої можливе, у тому числі, шляхом впровадження практики цільового випуску ОВДП на фінансування інвестиційних проектів, заохочення суб'єктів біржової

діяльності до операцій з ОВДП з комплементарним удосконаленням механізму їх випуску і обігу;

– соціально несправедлива тарифна політика в житлово-комунальному господарстві, що призводить, по-перше, до вимивання фінансових ресурсів домогосподарств, по-друге, – до зростання неплатежів з наступним погіршенням фінансового стану енергетичного сектору і підприємств ЖКГ, по-третє, – до зростання видатків бюджету на фінансування субсидій в умовах подальшого зубожіння населення;

– скорочення фінансування суспільних благ (освіта і наука, культура і спорт, охорона здоров'я).

Трансформація державної політики фінансової безпеки як складової єдиної державної політики економічної і національної безпеки, інтегрованої в систему глобальної безпеки має забезпечуватись державно-управлінськими рішеннями, реалізацією стратегічних пріоритетів із захисту національних фінансових інтересів, забезпеченням достатності й збалансованості фінансових ресурсів суб'єктів господарської діяльності і домогосподарств, попередженням зовнішніх і внутрішніх загроз та усуненням негативних проявів фінансової глобалізації.

Магістральним імперативом забезпечення фінансової безпеки України має стати активізація внутрішніх фінансових резервів монопольно-олігархічних груп, що виводяться в офшори, фондового ринку, домогосподарств та корпорацій, спрямованих на фінансування сталого економічного розвитку та зростання добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Горбулін В. Хитромудра невизначеність нового світопорядку // Дзеркало тижня. – 26 серпня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/hitromudra-neviznachenist-novogo-svitoporyadku-.html>

2. Олешко А. А. Антикризові програми і плани національних господарств: особливості реалізації та перші результати / А. А. Олешко // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 23–29.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України" / Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

4. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013 / Global Financial Integrity, December, 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final.pdf

5. Банки, що ліквідуються [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation> - Назва з екрана.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ МАРКЕТ-МЕЙКЕРІВ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ ФОНДОВОМУ РИНКУ

На сьогоднішній день характерною ознакою фондового ринку є те, що у емітента є обмежена кількість ринкових механізмів, за допомогою яких можна вплинути на показники цінних паперів, таких як ринкова вартість, обсяги торгів, величину спреда, ліквідність цінних паперів. Тому ефективне використання існуючої ринкової інфраструктури є важливим елементом реалізації емітентом власної стратегії поведінки на фондовому ринку. Здійснити більш ефективну реалізацію такої стратегії емітенту допомагають такі інфраструктурні учасники ринку як маркет-мейкери, що підтримують ліквідність біржового ринку. Як правило, вони діють по обидві сторони – як продавці, та як покупці.

В той же час, для того, щоб підтримувати котирування цінних паперів емітента, маркет-мейкер повинен мати як достатньо великий пакет цінних паперів, так і фінансову потужність та активно працювати на ринку. В умовах економічних реалій дані учасники на вітчизняному ринку не мають достатніх важелів для повної реалізації своїх можливостей.

Говорячи про маркет-мейкерів, потрібно визначитись із їх статусом на ринку. У світовій практиці офіційними маркет-мейкерами прийнято називати професійних учасників ринку, які забезпечують моментальну ліквідність закріпленим за ними активах, що дозволяє іншим учасникам вільно купувати або продавати ці інструменти в будь-який момент часу. Згідно з правилами фондових бірж – це члени біржі, які зобов'язуються підтримувати ліквідність ринку відповідних цінних паперів та інших фінансових інструментів, які допущені до біржових торгів.

Відповідно до цих правил маркет-мейкери повинні:

- по-перше, розкривати перед іншими маркет-мейкерами свою фінансову звітність;
- по-друге, виконувати додаткові зобов'язання, що покладаються тільки на маркет-мейкерів.

Основними обов'язками маркет-мейкерів є:

- оголошення на регулярній основі (кожен робочий день протягом певного періоду торгової сесії) двосторонніх котирувань шляхом введення в торговельну систему заявок за певними серіями (маркет-мейкер зазвичай має право завершити виставлення котирувань в останні кілька днів перед їх виконанням);

- дотримання мінімально допустимого обсягу заявок на рівні не нижче встановленого в угоді про здійснення маркетмейкінга;

– дотримання встановленого максимально допустимого спреду між котируваннями покупки-продажу;

– відновлення котирувань протягом певного періоду часу після їх задоволення в торговельній системі в межах узгодженого з біржею ліміту зобов'язань маркет-мейкерів.

Крім офіційних маркет-мейкерів, існують і так звані неофіційні, які використовують ті ж принципи роботи, але, на відміну від перших, не пов'язані будь-якими зобов'язаннями. Це дає свободу у виборі величини спреду та обсягу котирувань, а також дозволяє в будь-який момент часу вийти з ринку при виникненні несприятливого тренду. Найчастіше такого роду маркет-мейкери вибирають для роботи інструменти з високою торговою ліквідністю, оскільки велика кількість різноспрямованих угод нівелює трендову складову і сприяє збільшенню прибутку [3].

Особливу зацікавленість в створенні ефективного інституту маркет-мейкерів здатні виявляти емітенти, які повинні чітко розуміти цілі як своєї діяльності, так і посередників.

З огляду на перспективи розвитку фондового ринку України, інститут маркет-мейкерів має важливе значення, саме як інфраструктурний елемент. Розвиток їх діяльності сприятиме більш стійкому функціонуванню фондового ринку України в цілому [1].

Зарубіжний досвід показує, що маркет-мейкери є центральною ланкою біржових торгів, і всі угоди укладаються через них з урахуванням їх котирування.

Слід відмітити, що до найбільш відомих у світі маркет-мейкерів належать: Deutsche Bank, Mizuho Bank, Barclays Bank, PBS, Citi Bank, Chase Manhattan Bank, Union Bank of Switzerland.

Варто зауважити, що в Україні офіційною датою народження маркет-мейкерів вважається 15 травня 1996 року, коли в документі ПФТС «Торгові правила асоціації Позабіржова фондова торгова система» було введено поняття «маркет-мейкер». Але на той момент часу ситуація не змінилася і все залишилося тільки на папері.

Згодом, про необхідність появи інституту маркет-мейкерів на фондовому ринку України почали говорити в 1998 р., що було пов'язано з об'єктивною необхідністю забезпечення сталого функціонування торгівлі цінними паперами, в якому зацікавлені всі учасники ринку. Йшлося про те, що за умови зростання масштабів купівлі-продажу та обсягів укладання угод сегменти ринку фактично самі ініціюють появу інституту маркет-мейкерів. Але, як відомо, масштаби фондових операцій значно знизились після осінньої кризи 1998 р., і ринок ще довго не міг «оговтатися» на всі 100 % [2].

Проте, реально інститут почав працювати лише в липні 1999 року, коли було визначено первинний перелік «маркет-мейкерів» і узгоджено всі юридичні та технічні особливості цього питання.

На сьогодні, на вітчизняному фондовому ринку лише декілька бірж використовують інститут маркет-мейкерів в своїй діяльності, зокрема ПАТ «Українська біржа» та ПАТ «Фондова біржа ПФТС». Серед лідерів за обсягами торгів на ПАТ «Українська біржа» виступають компанії ТОВ «Драгон Капітал», ТОВ «Універ Капітал», ТОВ «ФК «Укранет», ТОВ «ФК «Сократ», ТОВ «І-Інвест», ПрАТ «ІФК «Арт Капітал», які обіймають левову частку усього річного обороту біржі.

В той же час деякі вітчизняні фондові біржі напрочуд відмовляються від інституту маркет-мейкерів у своїй діяльності, мотивуючи це додатковими витратами.

Крім того, на сьогодні НКЦПФР хоче запустити в Україні інститут маркет-мейкерів на ринку облігацій внутрішньої держпозики (ОВДП). Введення інституту маркет-мейкерів, які дадуть ліквідність ринку і дадуть можливість в будь-який момент купити-продати папери, це один з інструментів стимулювання вторинного ринку цінних паперів. Незважаючи на таке бажання з боку регулятора, ще декілька років тому Ерсте Банк повинен був виконувати функції маркет-мейкера на фондовій біржі ПФТС щодо ОВДП.

Однією з головних перешкод для нормального розвитку фондового ринку, а разом з ним і інституту маркет-мейкерів, є недостатність інформації, тому емітент повинен бути готовим йти назустріч інвесторам. Крім того, необхідно мати ефективну законодавчу базу і розвинуту інфраструктуру ринку цінних паперів.

Фундаментальною умовою для розвитку інституту маркет-мейкерів є функціонуючий реальний сектор економіки підприємства зі сприятливими фінансовими показниками і перспективами.

Успіх маркет-мейкера багато в чому залежить від нього самого. По-перше, він повинен мати достатній обсяг фінансових коштів, щоб працювати не тільки із замовленнями інвесторів, але й за власний рахунок. По-друге, не помилитися у виборі емітента. Для цього необхідно починати роботу з великими підприємствами, що мають перспективи щодо збільшення ринкової капіталізації. Спроба розвинути ринок акцій невеликого підприємства, ринкова капіталізація якого не може бути великою, не дасть позитивного результату [3].

Отже, можна зробити висновок, що маркет-мейкери є центральним елементом на всіх провідних біржах світу, оскільки виконують одну з головних функцій на ній – підтримання певного рівня ліквідності цінних паперів. На українському ж біржовому ринку маркет-мейкери не набули широкого розповсюдження, що можна пов'язати з недостатньо розвиненим фондовим ринком та занепадом економіки, особливо її промислового сектору, що не дає можливості емітентам в повній мірі працювати з цими біржовими учасниками.

Список використаних джерел

1. Маркет-мейкери у системі ринкових відносин [Електронний ресурс]: Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку «Україна фінансова». – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/076.htm. – 03.02.2013. – Назва з екрану.
2. Серебренников Д. Стратегии маркет-мейкинга / Д. Серебренников // F&O. – 2011. – № 5. – С. 66-71.
3. Старчієнко О. Маркет-мейкери у системі ринкових відносин [Електронний ресурс] / О. Старчієнко. – Режим доступу : http://www.ufin.com.ua/analit_mat/rzp/076.htm. – 03.02.2013. – Назва з екрану.

Савчук Наталія Володимирівна,
д.е.н., професор,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ І МЕХАНІЗМ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ДИСБАЛАНСІВ

До основних загальновідомих функцій держави відносять наступні: економічна, соціальна і політична. Деякі фахівці сьогодні виділяють регулюючу і оборонну функції держави.

Молодій українській державі сьогодні вже більше ніж 25 років, і цією державою слід управляти. І тому в якості складової економічної функції держави можна виділити її фінансову функцію.

Фінансова функція держави є безпосередньо пов'язаною з іншими функціями, а саме, з соціальною, політичною, оборонною і регулюючою. Саме сьогодні настав час поставити питання про виділення фінансової функції держави, та обґрунтування механізмів її реалізації в умовах макроекономічних дисбалансів. На це є декілька причин і декілька пояснень.

Перше, українська держава обрала шлях демократичного розвитку і поступову інтеграцію в Європейський економічний простір.

В демократичному суспільстві функції держави націлені головним чином на реалізацію інтересів членів суспільства, і це є його ключовою ознакою. І в цьому контексті йдеться про загальносуспільні інтереси, такі як збереження суверенітету та національну безпеку. Бюджет в демократичному суспільстві це система відносин між державою (в особі уряду) та суспільством (в особі виборців). В демократичному суспільстві результативність бюджетної політики оцінюється за показником зростання і/або скорочення реальних доходів та обсягів поточного споживання замість показника «нагромадження капіталу», результати якого можуть спостерігатися лише в довгостроковому періоді.

Друге, наша країна сьогодні знаходиться на межі, коли використовуються ринкові механізми ведення господарства поряд з соціалістичними методами. Іншими словами до капіталізму не дійшли, а від соціалізму не відійшли. Тобто, країна сьогодні має таку модель соціально-економічного розвитку, яка є поєднанням елементів соціалістичної системи господарювання з елементами ринкової економіки.

Третє, як і в усіх цивілізованих країнах світу, державне фінансове господарство сьогодні акумулюється в формі централізованого державного фонду, бюджетного фонду. Ефективність виконання фінансової функції держави залежить від ефективності формування і використання бюджетних коштів. В контексті планування, формування, використання і виконання з'являється поняття «суспільного споживання». Цей термін дозволяє

конкретизувати пропозиції щодо доцільності фінансування пріоритетних напрямів в бюджетній сфері, до яких сьогодні можна віднести наступні:

- Створення інституційної основи для визначення оптимального співвідношення між індивідуальним і суспільним споживанням на основі суспільного вибору;
- Визначення пріоритетності в доходній та видатковій частинах держаного бюджету з точки зору його поповнення та використання бюджетних коштів ;
- Бюджетна або фінансова федералізація, яка повинна надати більше повноважень органам місцевого самоврядування, тощо.

Четверте, банківська система це артерія будь-якої економіки. Саме цей сегмент фінансової системи країни перебуває нібито у стані оздоровлення. Суть оздоровлення полягає в реальному скороченні кількості банків, яка сягала в 90-ті роки більш ніж 230, а сьогодні вже менш ніж 100 банків залишилось на 43 млн. населення України, це означає на 1 млн. припадає аж 2 банки. Скорочення кількості банків, так званий «банкопад» не можна вважати позитивним за причини того, це призводить до скорочення розміру фінансових ринків і обсягу активів по відношенню до ВВП. Як фінансові посередники банки повинні сприяти економічному зростанню, але в той час, коли скорочується кількість банків, скорочується кількість депозитів, знищуються заощадження, і, як наслідок зникають можливості економічного зростання.

Наступним фактором економічного зростання є притік інвестицій та інвесторів. Вони також потерпають від певних негараздів, що пов'язані з валютними обмеженнями і неможливістю проводити операції. Це також здійснює не абиякий вплив на економічний зріст.

І нарешті, політику дефіцитного фінансування можна вважати позитивним кроком, але, за умови, коли ми позичаємо стільки, скільки втрачаємо за рахунок падіння золотовалютних резервів, і при цьому відбувається знецінення національної грошової одиниці. Про який економічний зріст тоді можна вести мову.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 24-56-17 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Кабанов В. Г. Активізація фінансових інвестицій як складова стратегії стабілізації та зростання економіки / В. Г. Кабанов // Фінанси України. – 2010. – № 5. – С. 40.
3. Піхоцький В. Ф. Ефективність бюджетної політики як інструмент соціально-економічного розвитку України / В. Ф. Піхоцький // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 31.

4. Лапшин В. І. Застосування методу аналізу ієрархій у програмно-цільовому методі бюджетування / В. І. Лапшин, В. В. Кузніченко // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 40–46.
5. Алимурзаев Г. Новые доктринальные подходы к межбюджетным отношениям и бюджетная политика федерального правительства / Г. Алимурзаев, В. Хижняков // Российский экономический журнал. – 2001. – № 9. – С. 19.
6. Рибак С. Бюджетна стратегія: українські реалії та зарубіжний досвід / С. Рибак // Економіка України. – 2011. – № 9. – С. 41.
7. Дьяченко Я. Я. Теоретико-методологічні основи забезпечення цільового використання бюджетних коштів / Я.Я. Дьяченко // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 15.
8. Бюджетная система России: [учеб.] / [В. А. Паригина, К. Браун, Д. Э. Стиглиц и др.]. – 3-е изд. испр. и доп. – М.: ЭксмоEducation, 2006. – С. 66.
9. Макаренко В. О. Побудова моделі фінансової системи України на основі системного підходу / В. О. Макаренко, І. О. Прищепчук // Фінанси України. – 2010. – № 5. – С. 35.
10. Шевчук В. О. Вплив бюджету на макроекономічні показники / В. О. Шевчук, Р. І. Копич // Фінанси України, 2010. – № 3. – С. 3–12.

Sanko Hanna,
Professor, M.S. in Accounting and Audit,
Colorado State University,
Global Campus

TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN CONSUMER: EFFECTS AND IMPLICATIONS FOR THE UKRAINIAN SOCIETY

The Ukrainian consumption segment operates according to the cultural and social norms and is based in stratification systems that change over time. Consumer patterns transform for both macro and micro factors. At the macro level, such transformation occurs because of structural changes in the environment. At the micro level, this transformation is attributable to personality consumer's varying tastes.

An evaluation of Ukrainian economic indicators since independence, demonstrate a country performing well below its potential. After the difficult transition of the 1990-s, Ukraine experienced an economic boom in the early 2000-s with average growth rates of up to 7% [1]. The shock of the 2008 global financial crisis showed the vulnerability of the economic model. Ukraine's GDP contracted by nearly 15 % in 2009, for example, the average in OECD countries was 3.7% [2], and was followed by a slow recovery in the ensuing years. Amid the current geopolitical crisis, Ukraine's economy is very fragile and dependent on significant external support.

An additional impediment is that the political situation has to be taken into account. Ukraine became independent when the Soviet Union collapsed in 1991; it remained for the most part dependent on Russia in the ensuing decades. The "Orange Revolution" in 2004 promised new beginnings. However, the post-revolutionary government finally succumbed to scandals and infighting. Pro-Western protests turned into the "Maidan Revolution" in February 2014.

Since 1991 the market of consumer goods has undergone significant changes. Since the economy was gradually transforming from mostly planned to more market-driven model, the supply eventually became in equilibrium with the demand, in some sectors as a result of increasing the import of consumer goods.

The Market forces that influenced consumer behavior in the last 25 years were:

- 1) Increase in product choices increased consumers feelings of happiness and satisfaction;
- 2) When prices of the products started reflecting market forces, consumers became more efficient;
- 3) High inflation rates correlated with the increase in consumption;
- 4) Development of market economy restructured social stratification.

After the crisis that started in 2013 the market forces were influenced by the decline of most economic indicators, such as the decrease in overall consumption as a response to political instability. As a result of the increasing variety and availability of products on the market, the adjusting processes in consumer behavior patterns

continue to transform the Ukrainian consumer. Some of the responses and adjustments that consumers made during the last 25 years were:

- 1) Changing consumption basket;
- 2) Becoming more brand loyal;
- 3) Participating in the private economy;
- 4) Doing more comparative shopping;
- 5) Taking fewer risks;
- 6) Buying less;
- 7) Becoming more price conscious;
- 8) Increase in consumerism;
- 9) Consumerism correlates with the increase in supply and growing national output.

Ukraine wants to move further towards economic integration, because it is the path to modernization. From the one hand, the early years of adaptation to deep and comprehensive free trade area could be complicated in a quite a few areas. This is not surprising because systemic transformations all the time lead to short-term losses for some. From the other hand, domestic consumers, in turn, will have access to high-quality goods in Ukraine at lower prices. Furthermore, safety and better health standards will benefit Ukrainian consumers as they will be guaranteed of the hygiene and quality of the products on sale and reduce the risk of harm to all.

All these political and economic upheaval listed above has exacerbated the financial concerns of most consumers and convinced them to continue to cut back on their spending. When it comes to buying essentials or even the infrequent treat or luxury item consumers work hard to find the best price available and take advantage of discounts.

References

1. The State Statistics Service of Ukraine. (2016). Economic and Financial Data for Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. The National Bank of Ukraine. (2016). Macroeconomic indicators. Retrieved from: https://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=24038763&cat_id=47389
3. Fleur J.M. Laros, Jan-Benedict E.M. Steenkamp (2005). Emotions in consumer behavior: a hierarchical approach. *Journal of Business Research* 58 (2005) 1437–1445.
4. Roberts, J. , Gwin, C., Carlos. R. M. (2004). The Influence of Family Structure on Consumer Behavior: A Re-Inquiry and Extension of Rindfleisch et.al (1997) in Mexico. *Journal of Marketing Theory and Practice*; Winter 2004; 12, 1.
5. Tobacyk J. Babin B., Attaway J., Socha S. , Shows D., James K. (2011). Materialism through the eyes of Polish and American consumers. *Journal of Business Research* 64 (2011) 944–950.

6. Tomer, J. (2002). Intangible Factors in the Eastern European Transition: A Socio-Economic Analysis. *Post-Communist Economies*, Vol. 14, No. 4, 2002.
7. Tsalikis, J., Seaton, B. (2008). Consumer Perceptions of Business Ethical Behavior in Former Eastern Block Countries. *Journal of Business Ethics* (2008) 82:919–928.
8. Ukraine GDP (1987-2016). Retrieved from: <http://www.tradingeconomics.com/ukraine/gdp>.
9. And the World's Most Miserable Economies Are. Retrieved from: <http://www.nationalreview.com/corner/430861/>
10. The 15 Most Miserable Economies in the World. Retrieved from: <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-03-02/the-15-most-miserable-economies-in-the-world>.
11. Structure of total expenditure (1999-2013). Retrieved from: <https://ukrstat.org/en>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ

Нестабільність розвитку економіки України та дестабілізаційні процеси у міжнародному фінансовому просторі продукують поглиблення дилеми щодо процесів конвергенції двох найважливіших інститутів суспільства - держави і ринку. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку визначають потребу у корегуванні стереотипів щодо здатності ринкового господарства самостійно, без втручання держави, знижувати амплітуду циклічних коливань.

Наведене вимагає концентрації уваги на інституціональному середовищі формування бюджетних ресурсів держави, адже не можна не погодитися з твердженням Дж. Б'юкенена, що ефективність діяльності інститутів має визначатися рівнем забезпечення суспільства необхідними благами [1, с. 108]. Інститутами, що сприяють оптимізації механізму акумуляції бюджетних ресурсів, є, по-перше, законодавче і нормативно-правове забезпечення у сфері бюджетної, податкової та боргової політики; по-друге, наявні у країні традиції, звичаї і норми щодо залучення коштів до бюджетного фонду держави.

Законодавче і нормативно-правове забезпечення формування бюджетних ресурсів держави гарантовано Конституцією України, регламентовано Бюджетним, Податковим та Митним кодексами України, законодавчими актами, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, рішеннями органів місцевої влади і місцевого самоврядування, наказами, інструкціями, роз'ясненнями інших державних (місцевих) інституцій у сфері оподаткування, приватизації державного і комунального майна, трансфертної політики, державного (муніципального) кредиту і державного (місцевого) боргу.

Як вдало зазначив Г. Бортіс у праці «Інституції, поведінка та економічна теорія», кожна інституція призначена для виконання відповідної функції у суспільстві [2, с. 64]. Інституціями, які в процесі акумуляції бюджетних ресурсів виступають головними агентами інституціональних змін, є органи державної влади та місцевого самоврядування, що регулюють і контролюють мобілізацію ресурсів бюджету, а саме: Верховна Рада України, Рахункова палата України, органи державної виконавчої влади, органи місцевої влади та місцевого самоврядування тощо.

До неформальних інститутів в заявленому нами контексті відносимо соціальні норми, правила, традиції і звичаї, якими керуються економічні суб'єкти у процесі оподаткування, сплати неподаткових платежів до бюджету, приватизації державного та комунального майна, здійснення державних (місцевих) запозичень. Доволі слушною вважаємо тезу Й. Констанса: «Велике

значення відіграє моральна культура суспільства: або це суспільство, де переважають опортуністична поведінка та обман, або суспільство, в якому чесність та відкритість - найвище за все» [3].

Базовими інститутами будь-якого інституціонального сектору є інститут держави та ринкові інститути: власності, контрактних відносин і трансакційних витрат. Інститут формування бюджетних ресурсів держави оперує переважно управлінськими трансакціями, хоча розвиток ринкових відносин продукує поступове набуття ними ознак ринкових. Управлінські трансакції, що проводяться відповідно до формальних правил, створюють трансакційні витрати, які в загальному розумінні можна розглядати як цінність ресурсів, що спрямовані на створення і використання відповідного інституту. Реформування інституціонального середовища акумуляції бюджетних ресурсів України з урахуванням сучасних соціально-економічних тенденцій в умовах глобалізації потребує значних трансформаційних зрушень і суспільних затрат. Тому упорядкування взаємодії економічних агентів у процесі формування ресурсів бюджету спрямоване на досягнення економії трансакційних витрат. Чим значніша така економія, тим вищою є ефективність інституту. В ході еволюції саме економія визначає можливості виживання й відтворення для інституту: закріплюються саме ті правила, які забезпечують найвагомніше зниження трансакційних витрат.

Ми дотримуємося думки, що збільшенню трансакційних витрат при реалізації бюджетної політики значною мірою сприяють неекономічні чинники, зокрема психологічні, які досить складно врахувати, адже неможливо точно передбачити модель поведінки економічних суб'єктів. Якщо зворотний зв'язок між цілями, заходами й результатами бюджетної політики в процесі акумуляції ресурсів бюджету фрагментарний, а трансакційні витрати значні, або хоча б один з параметрів інституту викликає стійке невдоволення членів суспільства, то напрям розвитку визначатиметься суб'єктивними моделями учасників бюджетних відносин. Саме в цьому випадку генеруються різноманітні інституціональні обмеження і може виникнути інституціональна катастрофа або інші прояви деформації інституціонального середовища формування бюджетних ресурсів держави (інституціональні «пастки», «ями», «розриви», «пустоти», «петлі») (табл. 1).

Значна кількість деформацій інституціонального середовища акумуляції бюджетних ресурсів України актуалізує необхідність врахування неформальних правил при здійсненні трансформаційних реформ, що є можливим лише з використанням постулатів інституціональної теорії.

**Деформації інституціонального середовища
формування бюджетних ресурсів України ***

Деформація	Сутність і форми прояву
Інституціональна пастка	Ухилення від оподаткування, а також спрямування запозичених державою коштів і коштів від приватизації державного майна переважно на забезпечення споживчих потреб, що у більшості випадків не викликає у суспільстві морального засудження
Інституціональна яма	Необхідність реформування податкової системи і вдосконалення порядку розміщення облігацій внутрішньої державної позики, що гальмується відсутністю механізмів, які б не викликали незадоволення та опору платників податків і кредиторів держави
Інституціональний розрив	Недостатній обсяг та низька якість і доступність суспільних благ та послуг, які платники податків отримують за рахунок бюджетних ресурсів держави, а також нерозвиненість внутрішнього ринку державних цінних паперів
Інституціональні пустоти	Нормальне сприйняття суспільством декларування збитків платниками податків або фінансування державою за рахунок запозичених коштів збиткових капіталовкладень
Інституціональна петля	Для вирішення проблеми збільшення обсягів бюджетних ресурсів держави приймаються законодавчі акти, які підвищують податкове навантаження або мають розширити базу оподаткування, однак внаслідок цих дій податкова база і відповідно податкові надходження до бюджету зменшуються, що вимагає перманентного підвищення податкових ставок або обсягів державних запозичень та активізації приватизаційних процесів

* - складено автором

Підкреслимо, що інституціональне середовище формування бюджетних ресурсів держави відповідає рівневі суспільного прогресу в цілому: соціально-економічному, політичному і культурному. Це, насамперед, результат розвитку держави та еволюційного відбору найефективніших інститутів. В Україні інституціональне середовище є складним і суперечливим утворенням. Чимало формальних інститутів, не знаходячи ринкового базису свого функціонування, зазнають трансформаційних деформацій. Наведене спричиняє зростання ролі неформальних інститутів у формуванні та реалізації бюджетної політики, у тому числі в частині мобілізації бюджетних ресурсів, а пізніше, якщо адаптації формальних інститутів до неформальних не відбувається, - і їхнє превалювання над формальними.

Погоджуючись з твердженням Нобелівського лауреата К. Ерроу, що адаптація інститутів є довготривалим процесом і за реструктуризації економіки неможливе швидке досягнення кінцевих результатів [4, с. 79], ми переконані, що інститут формування бюджетних ресурсів України почне ефективно функціонувати тільки після певного адаптаційного періоду, впродовж якого як держава, так і платники податків та кредитори пристосовуватимуться до нього.

Доцільно наголосити на неприпустимості автоматичного копіювання інститутів мобілізації ресурсів бюджету інших держав, адже національні економічні системи не є ідентичними, тому потребують різних регуляторів. Натомість, формування інститутів - процес ендогенний, пов'язаний з досвідом суспільної взаємодії та спільною історією громадян конкретної країни. До того ж, розвинені економіки володіють ефективнішими інститутами акумуляції ресурсів бюджету, ніж економіки транзитивні. Наявність конструктивно побудованого та організованого інституціонального середовища формування бюджетних ресурсів держави є одним з найважливіших чинників плідного функціонування бюджетної політики України у довготерміновій перспективі.

Список використаних джерел

1. Бьюкенен Дж. Конституция экономической политики / Дж. Бьюкенен // Вопросы экономики. – 1994. – № 6. – С. 104–113.
2. Бортіс Г. Інституції, поведінка та економічна теорія: Внесок до класико-кейнсіанської політичної економії / Г. Бортіс. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 560 с.
3. Констанс Й. Элементы общей морально-этической позиции [Електронний ресурс] / Й. Констанс. – Режим доступу: http://www.ofdp.ru/journal/_etika002/index.shtml.
4. Эрроу К. Экономическая трансформация: темпы и масштабы / К. Эрроу // Российский экономический журнал. – 1996. – № 4. – С. 75–87.

Сірко Анатолій Васильович,
д.е.н., професор,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету

БРАК ЕФЕКТИВНОГО ВЛАСНИКА – КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ГАЛЬМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Ефективність ринкової системи господарювання ґрунтується насамперед на приватній власності, у якій концентровано виражаються сутнісні риси людини. Обмеженість економічних благ як даність людського буття за умов суспільного поділу праці зумовлює приватний, відособлений від інших членів суспільства характер їх привласнення і накопичення багатства. Під впливом цих постійно діючих обставин реального життя формується універсальна властивість людини – її прагнення переслідувати у всьому власний інтерес, особисту вигоду. Людина вибирає для себе певну власницьку стратегію поведінки, усвідомлюючи, що так поступає кожен індивід, а тому, налагоджуючи взаємовідносини, доцільно враховувати корисливий (економічний) інтерес своїх контрагентів. А. Сміт, який до власне економічних розвідок професійно вивчав сферу людських почуттів, писав: «Вона (людина – А.С.) швидше досягне своєї мети, коли зважить на їх егоїзм і зуміє показати їм, що у їх власних інтересах зробити для неї те саме, чого вона хоче від них» [1, с. 77]. Мотив суперництва, на базі якого виникає приватна власність, на думку Т. Веблена, залишається дієвим і в подальшому розвитку цього інституту та в еволюції усіх тих рис соціальної структури, до яких має стосунок власність [2, с. 75-76].

Необхідними передумовами реалізації позитивного потенціалу приватної власності є: 1) чітка специфікація і гарантія захисту прав власності; 2) наявність конкурентного середовища, або рівність доступу усіх суб'єктів господарювання до обмежених економічних ресурсів (сировинних, капітальних, трудових, фінансових).

Найбільш досконалою організаційною інновацією на ринку нині є публічна акціонерна компанія. Проте вона містить чималі ризики для реальних і потенційних інвесторів (власників), серед яких найбільшу значущість мають:

– складність механізмів контролю власників за добросовісністю дій топ-менеджменту компанії, яка живить конфлікт інтересів «принципал-агент» через інформаційну асиметрію та можливість опортунізму з боку найманих менеджерів;

– деперсоніфікація власників, проявом якої стає непрозора структура власності компанії, або можливості маскуванню власників за низкою підставних юридичних осіб з тим, аби приховати від громадськості і державного контролю реальних власників, їхнє суспільне становище (статус-кво), ступінь концентрації у них суспільного багатства;

– домінування інституту влади-власності, тобто захоплення важелів внутрішньокорпоративного контролю одним чи декількома власниками контрольного пакету акцій, що, як наслідок, породжує конфлікт інтересів у середовищі співвласників, позаяк уможливує зловживання інсайдерською інформацією на шкоду наявним міноритарним та потенційним акціонерам, оборудки у змові з топ-менеджером з активами і фінансовими потоками компанії тощо.

Ці та інші ризики акціонування, які актуалізують проблему ефективності корпоративної власності, давно вже стали предметом дискусій економістів-теоретиків, фінансистів, правників. Навіть саме поняття «ефективний власник» появилось на світ у зв'язку з акціонуванням економічної діяльності. Аналіз літератури показує, що це поняття припускає різні тлумачення. Але в усякому разі, вважаємо ми, ефективним власником можна вважати того суб'єкта, який активно піклується про зростання рівня капіталізації свого підприємства, вибудовує стратегію зміцнення його ринкових позицій і водночас зацікавлений у підвищенні добробуту усіх інвесторів свого бізнесу.

В Україні акціонування вимушено використано державою як засіб швидкої великомасштабної приватизації і створення ринкової системи господарювання. Переформатування суспільної економічної системи відбувалося поспіхом, без достатнього нормативно-правового забезпечення та інформування населення, за майже повного паралічу державної системи управління та за активною участю злочинного світу. Примітивний перерозподіл суспільного капіталу тут і дотепер використовується як одне з основних джерел приватного збагачення. Найяскравішим свідченням тому є той факт, що майже вся бізнес-еліта в Україні прагне будь-якими способами одержати депутатські мандати задля того, щоби, не лише захистити свої раніше накопичені статки, а й отримати полегшений, у тому числі і поза ринком, доступ до економічних ресурсів. Можливості такого привілейованого доступу до ресурсів і привласнення квазіренти у значних розмірах відкриваються через:

– корпоративне маніпулювання законотворчістю (комплектування провладних чи опозиційних фракцій і депутатської більшості, необхідної для ухвалення рішень; прощтовхування вигідних для себе законодавчих актів, навмисне затримування від розгляду або блокування ухвалення тих актів, що несуть загрозу вузькокорпоративним інтересам);

– просування своїх креатур до складу коаліційного уряду та інших органів виконавчої і судової влади, на керівні посади на державних (муніципальних) підприємствах;

– шахрайські схеми приватизації державних активів (заниження вартості, відсторонення конкурентів, невиконання взятих інвестиційних зобов'язань тощо);

– штучне банкрутування державних підприємств, звичайно у змові з їх керівниками;

- тендери на закупівлю товарів, надання послуг чи виконання робіт, що проводяться за участю підставних учасників та призводять до завищення цін;
- отримання банківського рефінансування та його використання на інші цілі, зволікання з поверненням або взагалі неповернення;
- відшкодування ПДВ за фіктивними експортними операціями та користування тарифними преференціями при імпорتنих операціях і т.ін.

Перерозподіл часток капіталу у корпоративному секторі призвів до гіперконцентрації (за цивілізованими мірками) прав власності. За браком офіційної інформації, можна лише здогадуватися про масштаби цього перерозподілу, адже, якщо до уваги взяти ту обставину, що іноземний інвестор до масової приватизації підприємств законом не допускався, а тепер, як раптом виявилось, у капіталі корпоративного сектора просто таки нашестя крихітних офшорних компаній, то стає зрозумілим, наскільки цей процес був значним. Якщо первісно власників контрольного пакету акцій у тій чи іншій корпорації можна було ще без особливих зусиль ідентифікувати, позаяк тоді під час приватизації адміністрація підприємств була наділена привілеєм, то нині вони чи не скрізь деперсоніфіковані, заховані нерідко за цілою низкою компаній та ще й з іноземною юрисдикцією. Варто згадати, скільки часу НБУ добивався оприлюднення бенефіціарних власників комерційних банків, котрі, як з'ясувалося, спромоглися заснувати і по декілька банків. Та ще показовішим є той приклад, як важко, під тиском інституцій ЄС на початку цього року давалося запровадження законодавчої норми щодо декларування доходів державними чиновниками. Рейдерські захоплення підприємств, свідками яких ми були безпосередньо або через ЗМІ, – це лише видима частина цього айсбергу.

У підсумку усіх переділів прав власності корпорації, незважаючи на їх правовий статус – приватних чи публічних товариств, перетворені на закриті від біржового ринку акцій утворення. Частка організованого ринку у загальному обсязі торгівлі акціями є дуже низькою, коливаючись роками у межах 6-10 % [3, с. 25]. Біржовий ринок прав власності, як відомо, за своєю природою є дітищем корпоративного підприємництва, його життєво необхідною ланкою. Тому відгородження вітчизняних корпорацій від біржового ринку капіталу дає підстави характеризувати їх як квазікорпорації.

Основні причини самоізоляції корпорацій від організованого ринку акцій, а отже, і від притоку вкрай необхідного скрізь для виробничої модернізації довгострокового капіталу:

- відсутність реальних гарантій захисту права приватної власності;
- тотальна корупція в системі державної влади, зокрема в системі судочинства і виконання судових ухвал;
- слабкість економічної конкуренції та монополізація багатьох ринків через нерішучу та непослідовну політику уряду щодо дерегуляції підприємницької діяльності, заохочення малого і середнього бізнесу, а також через низьку ефективність роботи Антимонопольного комітету;

– широкі можливості отримання квазіренти через використання різноманітних «сірих» схем мінімізації податкових і митних платежів, лобіювання держзамовлень та маніпулювання цінами при укладанні угод з державними та комунальними підприємствами;

– полегшений доступ до банківських ресурсів завдяки наявності власних (кишенькових) банків (у складі фінансово-промислових груп);

– брак високої економічної культури та соціальної відповідальності домінантних власників, що проявляється у небажанні та/чи боязні втратити корпоративний контроль і можливості особистого збагачення.

Як бачимо, у такій економіці, де ще не вгамовані процеси перерозподілу суспільного капіталу, де останні набули нових, модифікованих форм, власники корпоративного бізнесу послуговуються іншою шкалою цінностей, бачать перед собою інші, важливіші для них, пріоритети, які вписуються у визначення рентоорієнтованої моделі поведінки. Саме у цьому, а також у провалах економічної політики держави, на наше переконання, криються причини того, чому у корпоративному секторі не сформувався досі ефективний власник, інтереси якого гармонізувалися б з національними економічними інтересами.

Список використаних джерел

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с.
2. Веблен Т. Теория праздного класса: экономическое исследование институций / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 368 с.
3. Річний звіт НКЦПФР за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf

Ткаченко Наталія Володимирівна,
д.е.н., професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

АКТИВІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В УКРАЇНІ

Розвиток конкурентного фінансового сектора та підприємництва в Україні призводить до модернізації всіх складових фінансового ринку. За таких умов особливого значення набуває діяльність фінансових посередників, які акумулюють заощадження економічних агентів з їх наступним перетворенням на інвестиції у реальний сектор економіки. Особливість сучасного етапу розвитку фінансових посередників полягає у вдосконаленні взаємодії між ними з метою підвищення як кількісних, так і якісних показників діяльності інститутів фінансового посередництва.

В економічній літературі фінансове посередництво розглядається в двох аспектах:

по-перше, у традиційному (вузькому) розумінні цього терміну, тобто як діяльність фінансових установ, що опосередковує рух коштів від індивідуальних інвесторів до їх кінцевих користувачів і передбачає залучення та розміщення коштів від власного імені;

по-друге, у широкому розумінні як будь-яка посередницька діяльність на фінансових ринках, що проваджується не лише тими установами, що виконують функцію посередника в акумулюванні коштів і надання їх іншим економічним агентам, а й тими установами, котрі виконують допоміжні функції у фінансовій сфері: надають розрахункові, інформаційні або консультаційні послуги.

Основними атрибутами фінансового посередництва є: мета, суб'єктний склад, інструментарій, функціональне призначення, середовище функціонування, форми регулювання (табл. 1).

Таблиця 1

Основні атрибути фінансового посередництва

Назва	Характеристика
Мета	надання фінансових послуг щодо агрегування капіталу та трансформації обсягів, строків і ризиків його використання, забезпечуючи зниження трансакційних витрат в умовах асиметрії інформації, сприяння ефективній взаємодії учасників фінансового ринку та оптимізації розміщення фінансових ресурсів в економіці
Суб'єктний склад	оференти фінансових послуг: комерційні банки та небанківські фінансові посередники (ощадно-страхові, кредитні, інвестиційні); споживачі фінансових послуг, до яких відносяться як постачальники тимчасово вільних коштів (фізичні та юридичні особи, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які розміщують

	грошові кошти у вклади, в цінні папери емітентів, купують страхові поліси та інше), так і позичальники тимчасово вільних коштів (суб'єкти фінансового ринку, які мають потребу у залученні фінансових ресурсів); допоміжні установи, які є частиною інфраструктури фінансового ринку та сприяють ефективній трансформації заощаджень в інвестиції; державна в особі відповідних органів нагляду; саморегулювні організації.
Інструментарій	Фінансові інструменти – різноманітні фінансові документи, які обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку: фінансові активи, фінансові зобов'язання (боргові фінансові інструменти) та інструменти власного капіталу (дольові фінансові інструменти).
Функціональне призначення	трансформація заощаджень в інвестиції; підвищення мобільності капіталу; зниження вартості залучення коштів; подолання бар'єрів невизначеності (асиметричної інформації); професійний відбір об'єктів інвестування; економія на масштабах операцій; моніторинг та управління ризиками інвестування.
Середовище функціонування	фінансовий ринок, на якому відбувається перерозподіл тимчасово вільних грошових коштів через фінансових посередників на основі використання фінансових інструментів і надання фінансових послуг, поєднаних у фінансові продукти.
Форми регулювання	Державне регулювання, саморегулювання, неформальні норми.

Джерело: складено автором

Так, зокрема об'єднання зусиль банківських і страхових спеціалістів у напрямку розширення сфери збуту пропонованих продуктів, підвищення ефективності обслуговування клієнтів, а також удосконалення підходів до ведення бізнесу в цілому, призвело до появи концепції «банкострахування». При цьому основними перевагами банкострахування є отримання максимального ефекту від координації продаж, поєднання банківських і страхових продуктів, розробка програм залучення нових клієнтів та постійне удосконалення загальної системи обслуговування клієнтської бази. Іншими словами, банкострахування – провідна складова фінансових послуг, що пропонується через механізм взаємодії банків і страхових компаній.

При дослідженні банківсько-страхової моделі комплексного обслуговування споживачів фінансових послуг варто виділяти чотири основні форми взаємодії або співробітництва банків і страхових компаній: агентські відносини, взаємні вкладення в капітал, клієнтські відносини та інтеграція. Результатом такої взаємодії є також і зменшення ризику несприятливих конкурентних і клієнтських дій ринкових одиниць один для одного.

В цілому банківсько- страхова модель функціонування економічних агентів обумовлюється вигідністю для обох сторін та визначається

кон'юнктурою фінансового ринку, який, в свою чергу, визначає будову такої моделі. В сучасних же умовах взаємодія банків і страхових компаній інтенсивно розширюється, та відповідно можна спрогнозувати подовження такої тенденції в короткостроковій і середньостроковій перспективі. Такі інтегровані бізнес-групи фінансового ринку слугуватимуть потужним фактором економічного піднесення як економіки в цілому, так і фінансового ринку зокрема.

Ходжаян Аліна Олександрівна,
д.е.н, професор,
Київський національний торговельно-економічний університет

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Поглиблення інтеграції, прискорене відкриття національних економік здійснює неоднозначний вплив на розвиток країн світу, що функціонують в умовах жорсткої ринкової конкуренції. Для розвинутих країн відкриття кордонів збільшує можливості для залучення інвестицій, технологій, розширення ринків збуту, в слаборозвинутих - призводить до втрати їх потенціалу.

За період незалежності Україна стрімко втягується в глобальні процеси, змінивши свій статус від замкненої економіки до ліберальної та інтегрованої. Про це свідчить динаміка Індексу глобалізації, розрахованого швейцарським Інститутом дослідження бізнесу (КОФ). Індекс економічної глобалізації США за визначений період зріс на 1,2%, Росії – на 310%, України – на 640%.

В умовах перманентності «збоїв» світогосподарської системи високий рівень зовнішньої залежності без відповідних радикальних змін щодо приведення різних сфер економіки до стандартів розвинених країн світу має значні деструктивні наслідки для економіки України. Зростання зовнішньої заборгованості, фінансова нестабільність, нецільове використання коштів, політична і економічна залежність від країн кредиторів стали наслідком неконтрольованої політики іноземного фінансування у формі системних позик. Ці кошти почасти використовуються на фінансування дефіциту держбюджету, що по суті означає їх «проїдання». Застаріла структура економіки та низький рівень конкурентоспроможності національних виробників, в першу чергу за технологічними параметрами, призводять до подальшої консервації сировинної спрямованості експорту, імпорту низькотехнологічної продукції, диспропорцій технологічної і галузевої структури економіки під впливом зовнішнього попиту.

Реалізація цінових параметрів конкурентоспроможності за рахунок дешевої робочої сили та сировини зумовлюють низький рівень доходів населення, відсутність мотивації до підвищення продуктивності праці, міграції робочої сили, формують екологодеструктивний характер промислового виробництва.

При реалізації політики відкритості в глобальному економічному просторі слід враховувати, що негативні процеси, на кшталт економічних та фінансових криз, поширюються швидше, ніж відбувається міжкраїновий обмін економічними досягненнями, а національна економіка України ще не накопичила «достатніх м'язів» для протистояння глобальним дестабілізуючим чинникам. Орієнтація на зовнішні ринки без відповідних інституційних та

структурних зрушень робить економіку вразливою до коливань світової кон'юнктури.

Проблеми довгострокового економічного зростання і розвитку для відкритих економік напряму залежать від належного рівня фінансової безпеки і ефективності державної політики щодо її забезпечення. Макропоказники, що характеризують стан фінансової безпеки, не лише виходять за рамки оптимальних значень відповідних розрахункових індикаторів, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворювальних процесів, а й є гіршими за порогові та, подекуди, граничні значення відповідних індикаторів. Це є свідченням низького рівня стійкості і формування відповідно несприятливих і загрозливих тенденцій функціонування економіки України.

Найбільш суттєвими фінансовими ризиками розвитку економіки України залишаються:

- зростання зовнішньої заборгованості (станом на 1 липня 2016 року валовий зовнішній борг склав 127,2 % ВВП, а борг державного сектору зріс з 13,4% ВВП у 2007 р. до 46,6 % ВВП), що має наслідком політичну і економічну залежність від країн кредиторів [1];

- девальвація національної валюти, обумовлена в т.ч. сформованою тенденцією до зниження цін на ключові товари українського експорту – чорні метали і зернові, яка прогнозовано збережеться до 2017 року [2];

- високий рівень доларизації економіки (48,5%), який провокує зростання залежності господарських операцій і поведінки господарюючих суб'єктів від динаміки курсу долара [3];

- сплески волатильності на світових фінансових ринках, що обумовлюють невизначеність попиту на фінансові активи країни;

- переважно спекулятивний характер іноземного інвестування. Через макроекономічну і політичну нестабільність ПІІ спрямовуються у види економічної діяльності зі швидким терміном окупності капіталу (дві третини надходжень прямих іноземних інвестицій – до банківського сектору, залишаючи поза увагою виробництва реального сектору економіки, які потребують довгострокових фінансових вливань);

- несприятлива зовнішня цінова кон'юнктура для українських виробників в частині зниження світових цін на більшість сировинних товарів, зокрема металеву продукцію, внаслідок запровадження політики низьких цін з боку Китаю та РФ.

Таким чином, слід констатувати, що під впливом дестабілізуючих зовнішніх та внутрішніх чинників погіршення фінансових показників України є суттєвим, що характеризує низький рівень фінансової безпеки національної економіки.

Функціонування і взаємодія національних економік в глобальному економічному просторі має відбуватися за принципом сприяння зовнішньоекономічних зв'язків розвитку національного господарства та прогресивним структурним зрушенням в економіці країни, що інтегрується.

Одним з напрямів наукових досліджень у сфері взаємодії національних економік в глобальному економічному середовищі є пошук оптимальної моделі зовнішньоекономічних зв'язків, яка б відповідала національним інтересам розвитку, що передбачає моніторинг усіх складових економічної безпеки і, зокрема її фінансової складової, з метою забезпечення ефективно організованої фінансової системи держави.

Список використаних джерел

1. Зовнішній борг України на кінець першого півріччя 2016 року (за методологією шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції). Електронний ресурс – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=36693528>
2. Інфляційний звіт НБУ. Квітень 2016 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30350020>
3. Звіт НБУ «Грошово-кредитна та фінансова статистика». Липень 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=35883772>

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Страховий ринок України є найпотужнішим сектором небанківських фінансових послуг в Україні. Даний сегмент ринку постійно нарощує свої фінансові можливості, які стосуються не тільки економічної, комерційної та інвестиційної діяльності, але й значним чином впливає на соціальний розвиток у державі та є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків.

Державне регулювання страхової діяльності є визначальним і необхідним чинником розвитку страхової справи в Україні. Це пояснюється не тільки природою інвестованих коштів страхових організації, а й відсутністю у фактичних власників цих грошових коштів (страхувальників), об'єктивної можливості контролювати наскільки ефективно страховик розпоряджається наданими йому коштами.

Державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників [1].

Регулююча функція держави в страховій діяльності проявляється в наступному:

- прийнятті нормативно-правових актів, що регулюють страхову діяльність, в тому числі й фінансові правовідносини в цій сфері;
- встановленні обов'язкових видів страхування в інтересах суспільства і окремих категорій його громадян;
- проведенні спеціальної податкової політики;
- встановленні пільг страховим компаніям для стимулювання їх діяльності;
- створенні особливого правового механізму, що забезпечує нагляд за функціонуванням страховиків і виконанням, поряд з нормами інших галузей законодавства, вимог фінансового законодавства [2, с. 158].

Страховий нагляд забезпечує збалансування інтересів усіх суб'єктів страхових відносин: держави, страховика та страхувальника.

Створення в Україні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг сприяє вдосконаленню державного регулювання за страховою діяльністю та формуванню адекватних основ розвитку вітчизняного страхового бізнесу. Однак, враховуючи складну економічну ситуацію в країні; недосконалість вітчизняного страхового та податкового законодавства; велику кількість страхових компаній (загальна

кількість страхових компаній станом на 30.06.2016 році становила 343, у тому числі страхових компаній, що здійснюють страхування життя – 45, а страхових компаній, що здійснюють страхування видів, інших, ніж страхування життя – 298); недостатнє технічне і ресурсне забезпечення уповноваженого органу нагляду за страховою діяльністю та обмежені можливості використання інформаційних технологій, ускладнюється процес регулювання страхового ринку.

Вагомі функції у сфері нагляду за страховим ринком можуть покладатися на саморегулюючі організації, тобто специфічні інститути, що стимулюють ринкове регулювання страхових відносин. На страховому ринку України на статус саморегулюючої організації претендує Ліга страхових організацій України (ЛСОУ), яка була заснована у 1992 році як неприбуткове об'єднання учасників вітчизняного ринку страхових послуг.

Основними завданнями Ліги страхових організацій України є: сприяння розвитку страхового ринку; захист прав та інтересів учасників ринку страхових послуг, що є членами Ліги; сприяння формуванню та вдосконаленню правової бази страхової діяльності; сприяння підвищенню кваліфікації та професіоналізму керівників та спеціалістів учасників ринку страхових послуг; ознайомлення громадськості з діяльністю учасників ринку страхових послуг та їх роллю в економічному житті України; сприяння реалізації антимонопольного законодавства в сфері страхової діяльності; утвердження взаємної довіри, надійності, порядності та ділового партнерства у взаємовідносинах між учасниками ринку страхових послуг та споживачами страхових послуг; доведення до учасників ринку страхових послуг законодавчих та нормативних актів органів державної влади та управління з питань, що стосуються сфери страхової діяльності; розробка рекомендацій з питань методології страхової справи.

Необхідно зазначити, що характерною рисою сучасного етапу розвитку фінансового сектора провідних країн світу є консолідація систем нагляду за його діяльністю на основі концентрації наглядових функцій. Ґрунтуючись на світових тенденціях, вітчизняні фахівці обговорюють об'єднання таких наглядових органів, як Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національного банку та створення державного «мегарегулятора», тобто органу, який буде здійснювати ефективне регулювання всієї фінансової галузі [3, с. 79].

Таким чином, необхідність реформування системи державного регулювання страхового ринку в Україні обумовлена врахування сучасних потреб страхового ринку щодо запровадження методик формування страхових резервів, які точніше враховуватимуть актуарну сутність зобов'язань страховика за договорами страхування, оновлення підходів та методології оцінки обсягу страхових зобов'язань відповідно до міжнародних тенденцій та

досвіду у цій сфері, врахування Міжнародних стандартів фінансової звітності щодо перевірки адекватності страхових зобов'язань страховика.

Водночас, з огляду на необхідність дотримання належного рівня платоспроможності страховика та забезпечення виконання зобов'язань за договорами страхування, запровадження прогресивних підходів до оцінки обсягу страхових зобов'язань страховика має бути поєднано із заходами щодо очищення фінансів страховиків від неякісних активів, зокрема шляхом встановлення вимог до власного капіталу страховиків.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про страхування»: офіц. текст / [Верховна Рада України; Закон від 07.03.1996 № 85/96-ВР, зі змінами та доповненнями]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Ткаченко Н.В. Державне регулювання страхової діяльності / Н.В. Ткаченко // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 109/2010. Серія: Економіка і фінанси. – С. 157-162
3. Сподарева О. Г. Розвиток системи державного регулювання страхового ринку України / О. Г. Сподарева // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2010. – № 684. – С. 76-80

Худиев Низами Наджафкули оглы,
д.э.н., профессор,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТРАХОВЫХ РЫНКОВ В ПОСТСОВЕТСКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В конце XX века после развала союзного государства стали формироваться национальные страховые рынки независимых государств. Однако, следует отметить, что эти рынки если по форме были так называемы свободными, то в реальной действительности по содержанию были олигополистическими. Как свидетельствует анализ современного состояния страховых рынков в этих странах все отчетливее проявляется олигополистическая модель постсоветского страхования, характеризующая следующими основными признаками и свойствами.

Во-первых, здесь страхователи жестко подчиняются системе отношений, при которой интересы страховщиков и стоящих за ними собственников капитала превалируют над интересами страхователей. А это проявляет себя доминантным положением обязательных видов над добровольными, невысоким уровнем показателя выплат, зависимостью объема страхового рынка от макро и микроэкономических колебаний ВВП, обычно низким уровнем макроэкономических показателей страхового дела. Так, удельный вес страховых премий в ВВП в анализируемых странах симметрично и очень ярко отражают эти процессы.

Таблица 1

Год	Доля сборов страховых премий в ВВП, %	
	Украина	Азербайджан
2013	1,60	0,51
2014	1,71	0,65
2015	1,51	0,49

Как видим, удельный вес страховых платежей в ВВП за период 2013-2015 гг. в Украине снизилась с 1,60%, до 1,51%, а в Азербайджане соответственно – с 0,51% до 0,49%. Следует отметить, что это происходит на фоне положительной динамики стоимостных показателей отечественных страховых рынков. Однако “драйв” рынка, нельзя отождествлять с ростом его только стоимостных показателей. Так как, в данном случае качества этого «роста» явно не отвечает естественным потребностям участников-потребителей рынка, да и всего общества. Количественные показатели могут успешно расти только в принудительном рынке (и то до определенного времени), что и происходит в этих странах. Процесс стагнаций клиентской базы укрепляется в условиях

постепенной снижении доли добровольного страхования, что свидетельствует об отсутствии в страховом рынке клиентаориентированности при продаже страховых услуг. На наш взгляд, введение обязательных видов страхования требует более системного подхода с учетом оценки значимости страховых рисков, социально-экономических факторов, исключив неоправданное нарушение прав и интересов страхователей. Азбука страхования гласит, что к обязательному страхованию следует обратиться лишь в том случае, когда оно является наиболее эффективным способом решения общественно значимых проблем.

Другим немаловажными признаком олигополистического модели заключается в том, что при такой модели функционирования национального страхового рынка «успешно – отчетливо» падает общественное значение страхового дела. Упор на административно-принудительный модель функционирования рынка, в конечном счете, привело к очевидной закономерности: принуждению потребителей к тому, чтобы они тратили деньги на страхование. К сожалению, по сути дело, это становится основным фактором, определяющим динамику рынка. Специалисты хорошо знают, что динамика рынка непосредственно зависит от платежеспособного спроса: чем выше последний, тем устойчивее и стабильнее будет развитие страхового рынка.

Как показывает практика, при административно принудительной модели страхового дела создаются мифы о «низкой страховой культуре» народа. Если присмотреться по внимательнее, «низкая культура» при такой модели присуща не страхователям, а самим страховщиком. Именно об этом и свидетельствуют показатели уровня выплат в целом по национальному рынку.

Таблица 2

Год	Уровень выплат по национальному страховому рынку	
	Украина	Азербайджан
2008	29,4	27,9
2010	26,4	34,1
2015	27,2	34,0

Как видно, за эти годы, в среднем, в обеих странах она составила примерно 1/3 собранных страховых премий. Если учесть, что страхование – это эквивалентные экономические отношения, то суть этой экономической категории явно не допонимается на этих рынках.

Такому положению способствует, не малой степени, также, почти не контролируемый рост расходов на ведение дела. Они высоки как на Украине, так и в Азербайджане. Следует отметить что по отдельным страховым компаниям республики, в разные годы этот показатель, иногда достигал почти

до 55-60% от собранных платежей. Как говорится, такое положение дел, уже не «поддается» к разумному научному анализу.

Проведенный нами анализ не был бы полным, если, мы не затрагивали, такие факторы как уровень инфляции, недостаточная капитализация страховых обществ, низкая инвестиционная привлекательность страхового бизнеса, состояние в перестраховании или же такие показатели, как доля в сборах на мировом страховом рынке, страховая премия на душу населения и др. Отметим, и они не в пользу рыночной модели страхования. А это заставляет нас искать причины, именно, в самой современной системе страховых отношений. Поэтому, формирование условий для развития страховых отношений, а не консервация сложившегося состояния олигополистического рынка, предлагает переход к качественно новому принципу функционирования отечественных страховых рынков

Научный анализ современного положение страховых рынков в постсоветском пространстве, однозначно и не предвзято свидетельствует о том, что модернизация механизма функционирования страхового рынка предполагает исключительно активное участие государства и самих страхователей в рыночных преобразованиях страхового дела. Процесс структуризации модели воспроизводства страхового капитала, ориентированный на удовлетворение насущных потребностей физических и юридических лиц требует креативной активизации роли государства и расширением функций самих страхователей.

Чеберяко Оксана Вікторівна,
д.і.н., к.е.н., доцент, професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка;
Рябоконт Оксана Олександрівна,
аспірантка,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ЗБАЛАНСУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах проведення фінансової децентралізації в Україні особливого значення набуває забезпечення належними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, оскільки переважно з місцевих бюджетів здійснюється фінансування заходів економічного і соціального розвитку територій, а їх розвиток блокує бюджетна централізація - коли кошти, зароблені на місцевому рівні, забирають до державного бюджету, а потім "зверху" визначають, скільки дати кожній області, незважаючи на те, хто і скільки перерахував податків до державного бюджету, і які регіони більше потребують бюджетних трансфертів і дотацій.

Запроваджені зміни в соціально-економічній сфері, реалізація адміністративної реформи обумовлюють необхідність здійснення корегувань в системі державного регулювання, які спрямовані на модернізацію економіки держави та підвищення добробуту громадян. Аналіз структури та збалансованості місцевих бюджетів дозволить конкретизувати не лише проблеми місцевих бюджетів, але й виявити їх значення у фінансовій системі в умовах децентралізації.

На сьогодні в Україні кількість населення сіл коливається від 500 до більше 12 тис. осіб; селищ міського типу – від 1 тис. до 20 тис. осіб; міст – від 1 тис. до 2,9 млн. осіб; 40% із 12 тис. територіальних громад мають чисельність жителів менш як 1 тис. осіб, а майже 10% громад – менш як 500 осіб. При цьому, на відміну від інших країн, в Україні невеликі громади мають надто багато обов'язків порівняно з їх розмірами та відповідно фінансовими можливостями.

Згідно ст. 103-2, 103-3, 103-4 Бюджетного кодексу України видатки місцевих бюджетів на надання всіх видів послуг із охорони здоров'я; послуг із базової та середньої освіти, професійно-технічної освіти фінансуються, переважно за рахунок субвенцій з державного бюджету. [1] Це доволі вагома частка видатків в загальному обсязі видатків населення: у 2015 р. вона становила в Україні 60,2%, у тому числі на охорону здоров'я – 77,9%, на освіту – 59,0%. При цьому останніми роками спостерігається зростання частки субвенцій у доходах місцевих бюджетів з 28,5% у 2014 р. до 56,6% у 2015 р. Це

дозволяє стверджувати, що центральні органи влади контролюють використання значної частини місцевих бюджетів.

Стосовно доходів основною проблемою є проблема їх достатності. Якщо відбудеться перерозподіл видаткових повноважень, це повинно супроводжуватися відповідним перерозподілом податкових надходжень на користь місцевих бюджетів. Неможливо об'єктивно встановити, наскільки «достатніми» є дохідні джерела, проте факти свідчать, що, зокрема, сфери охорони здоров'я та освіти залишаються значно недофінансованими. [5]

Також, одним із викликів сьогодення щодо забезпечення життєдіяльності та розвитку територіальних громад стало протистояння на сході України. Значно збільшується навантаження на фінансові можливості міського бюджету, виникають додаткові витрати, непередбачені у ньому на поточний бюджетний період. Усе це викликає нарощування кредиторської заборгованості по видатках міського бюджету,

В умовах постійного збільшення кількості переселенців потреба міста у додаткових асигнуваннях на здійснення видатків для забезпечення повноцінного функціонування бюджетних установ та служб міста, якісного і своєчасного виконання органами місцевого самоврядування перед громадою зобов'язань, покладених на них державою, зроста майже до 40 млн грн. В такій ситуації органи влади міста вимушені звертатися до Кабінету Міністрів України з проханням непередбачених 90 млн грн трансфертних коштів у вигляді додаткової дотації [5]. Все це свідчить про слабкість місцевих бюджетів, відсутність у них певного "запасу міцності" на випадок надзвичайних ситуацій та непередбачуваних обставин.

На сьогодні в Україні міжбюджетні трансферти є основним важелем бюджетного регулювання у сфері місцевих фінансів, важливим інструментом бюджетної безпеки та засобом вирівнювання фіскальних дисбалансів та розвитку регіонів. В останні роки відбулися суттєві зміни в бюджетній сфері України, починаючи з 2010 року відбувається збільшення розриву між кількістю отримуваних місцевими бюджетами трансфертів і обсягом їх власних доходів.[3]

Аналізуючи структуру доходів місцевих бюджетів, слід підкреслити їх велику залежність від трансфертів, а структура формування доходів місцевих бюджетів має такий вигляд: 52% - державні трансфери (дотації й субвенції), решта - власні доходи бюджетів: податок на доходи фізичних осіб - 61,5%, плата за землю - 12,6%, неоподатковані надходження - 12,2% та місцеві податки - 7%.[8]

Загалом дотації для будь-якого регіону є доречними, якщо кошти вкладаються у розвиток, а не "проїдаються". Насправді ж виходить, що чим більше грошей витрачають на депресивні регіони, тим гірше вони живуть.

Особливістю міжбюджетних відносин у 2015 році є запроваджені зміни до Бюджетного кодексу України, прийняті законом від 28 грудня 2014 року № 79-VIII (Таблиця 1).

Порівняльна таблиця законодавчих змін

До 31.12.2014 р.	Після 01.01.2015 р.
Дотація вирівнювання	Базова дотація
Кошти, що передаються до Держбюджету та місцевих бюджетів з інших бюджетів	Реверсна дотація
Додаткові дотації	Додаткові дотації

Джерело: складено авторами за даними [1].

Головною відмінністю системи вирівнювання є скасування дотації вирівнювання і запровадження базової (реверсної) дотації, а також освітньої субвенції, субвенції на підготовку робітничих кадрів, медичної субвенції, субвенції на забезпечення медичних заходів окремих державних програм та комплексних заходів програмного характеру.

Цими змінами запроваджено механізм, коли держава шляхом надання спеціальних трансфертів (субвенцій) повністю бере на себе відповідальність щодо фінансового забезпечення поточних видатків установ медичної та освітньої сфери, що належать до повноважень місцевих бюджетів, і вони складають значний обсяг у їх видатках.

З урахуванням зазначених змін частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів зросла на 2,7 % і становила 59,1%. При цьому практично усі трансферти спрямовувались на соціально-культурну сферу. Приріст обсягів міжбюджетних трансфертів за 2015 р. порівняно з попереднім роком склав 33,2%. Їх зростання відбувалось швидшими темпами, ніж доходів місцевих бюджетів. [4]

Суттєвих змін у структурі доходів місцевих бюджетів, які на 56,3% планується сформувані за рахунок трансфертів у 2017 році, не відбудеться. Для виконання державних програм соціального захисту населення з надання пільг, житлових субсидій і допомоги планується спрямувати чотири субвенції на суму 108 млрд 12,5 млн грн, що на 20 млрд 298,9 млн грн, або 23,1%, більше, ніж затверджено на 2016 рік, і становить 53,6% загального обсягу передбачених у законопроекті субвенцій місцевим бюджетам. [9]

Децентралізаційні процеси в сфері місцевих фінансів є необхідними та своєчасними, оскільки дозволять підвищити рівень бюджетної та фінансової безпеки через підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів та можливість визначати пріоритети розвитку регіонів на місцях.

Зроблені вдалі спроби представити результати оцінки ролі бюджетної децентралізації в Україні в 2006-2015 рр. та особливостей сприйняття населенням ініціатив із децентралізації влади, відображеній у науковій доповіді "Розвиток бюджетної децентралізації в Україні" [7, с.2]. Провідні учені ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" розглядають проблемні аспекти розподілу повноважень у системі органів місцевого самоврядування та формування бюджетів сільських громад. Це дозволило авторам визначити

стратегічні завдання щодо підвищення ефективності бюджетної системи та забезпечення відповідального виконання органами влади різних рівнів функцій публічної влади.

Досвід розвинутих країн дає зрозуміти, що рівень добробуту населення зростатиме за наявності сильної місцевої влади, яка здатна вирішувати поточні проблеми населення, відстоювати інтереси мешканців певних окремих територій при здійсненні загальнодержавних програм та заходів. Щоб зміцнити органи місцевого самоврядування, необхідно ним передати бюджетні повноваження та вирішення питань щодо надходження коштів до їхніх бюджетів у належних розмірах, забезпечити прозорість розподілу трансфертних коштів тощо. Останнє підвищує значення міжбюджетних відносин при подальшому розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2010. - № 50-51. - ст.572 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. – Назва з екрана

2. Бутурлак Т.О., Майдич І.І. Збалансування місцевих бюджетів на основі дотацій вирівнювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://futurdreamer.wordpress.com/2015/10/24/збалансування-місцевих-бюджетів-на-о/>

3. Бутурлак Т.О., Майдич І.І. Цільове фінансування місцевих бюджетів за рахунок субвенцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://futurdreamer.wordpress.com/2015/10/25/цільове-фінансування-місцевих-бюдже/>

4. Діяльність та дані Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс] // Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень: [сайт]. - Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/> – Назва з екрана.

5. Зайло І.І. Проблеми збалансування місцевих бюджетів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=281>

6. Ольшанський О. В. Збалансування міського бюджету: сучасні виклики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-4/doc/3/07.pdf>

7. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні: наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук І.О. Луніної; НАН України, ДУ “Ін-т екон. та прогноз. НАН України”. – К., 2016. – 70 с.

8. Чепіжко В. Хто фінансуватиме депресивні регіони // Урядовий кур'єр . – 2016. - 9 жовтня.

9. Рішення Рахункової палати "Висновки щодо проекту Закону України "Про Державний бюджет України на 2017 рік" від 30.09.2016 № 19-1.

ПРОБЛЕМА БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

Проблема бідності – це дуже актуальна тема сучасності. Бідність визначається як неможливість унаслідок недоліку засобів підтримувати спосіб життя, властивий конкретному суспільству в конкретний період часу. Видів бідності є два: абсолютна, коли людина не здатна задовольняти основні потреби в їжі, одязі, житлі за наявні доходи та відносна, коли особа не може дозволити собі жити так, як вона вважає, прийнято в суспільстві.

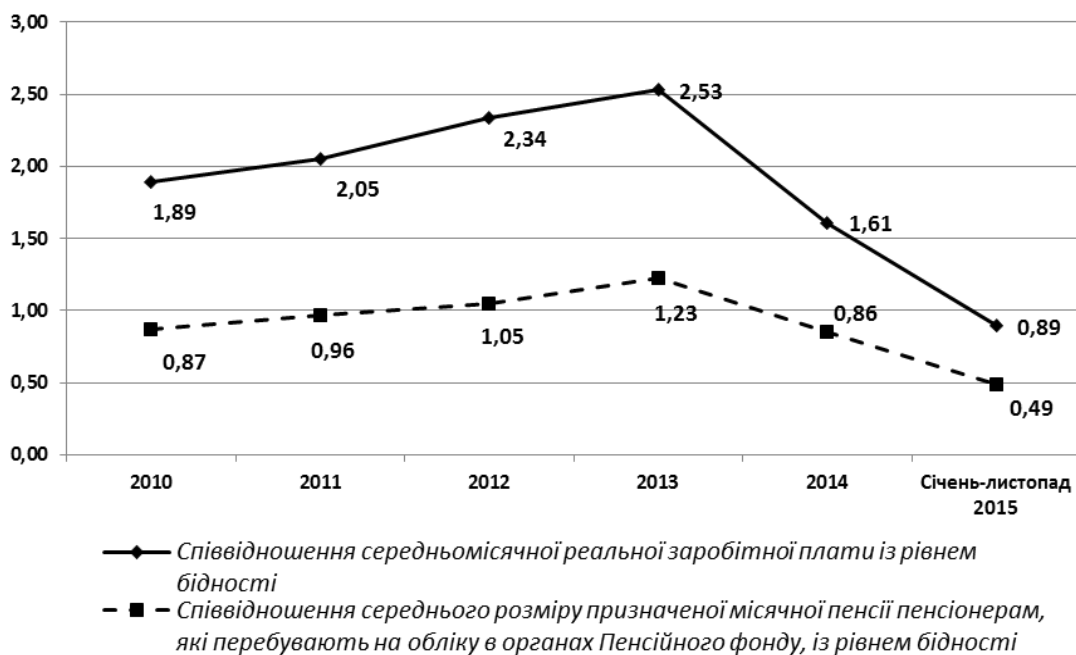
Бідність є наслідком багатьох взаємозалежних соціальних факторів, серед яких:

- економічні – падіння доходів населення, низька заробітна плата, безробіття;
- соціальні – інвалідність, старість, хвороби, дитяча бездоглядність;
- демографічні – неповні родини, молодь і старше покоління зі слабкими позиціями на ринку праці.

У 104 країнах, що були оцінені за допомогою ІББ, приблизно 1,56 млрд. осіб – або більш як 30% населення – живуть за межею багатовимірної бідності. Усі країни із найбільшим рівнем бідних осіб за показниками ІББ знаходяться у Африці: Ефіопія (87%), Ліберія (84%), Мозамбік (79%) та Сієр Леон (77%). За абсолютними показниками найбільше осіб, що живуть за межею багатовимірної бідності, знаходиться у Південній Азії, включаючи 612 млн. тільки у Індії. Недостатні темпи економічного розвитку, періодичні кризи, безробіття, інфляційні явища, а також низькі доходи населення зумовлюють проблему бідності в Україні.

Вартість праці та розміри її оплати мають визначальний вплив на формування національного добробуту, адже конкурентні переваги країни за сучасних умов господарювання в основному залежать від людського та соціального потенціалу. Низька вартість праці залишається однією з найгостріших проблем України. Одним з основних індикаторів стану рівня життя населення є показник реальної заробітної плати та пенсії. За межею бідності, яка відповідно до стандартів ООН встановлена на рівні 5 доларів США на день (150 доларів США - на місяць), проживає більш як половина населення України. Бідність не можна уникнути чи подолати, а головне, щоб бідність не стала проблемою. Але для України це вже проблема. Як засвідчує рисунок 1 з 2010 року співвідношення середньомісячної реальної зарплати, середнього розміру пенсії та рівня бідності в Україні зростало та досягло свого максимуму в 2013 році, відповідно співвідношення середньомісячної реальної зарплати та рівня бідності становило 2,53 а співвідношення середнього розміру пенсії та рівня бідності становило 1,23. У 2015 році співвідношення досягло критичних значень відповідно 0,89 та 0,49. Україна є єдиною країною Європи,

де середній рівень середньомісячної реальної зарплати знизився нижче рівня бідності та який вдвічі перевищує рівень середнього розміру пенсії. Наслідком проблеми бідності населення є зниження людського потенціалу країни, особливо в сфері освіти та охорони здоров'я. Політика подолання бідності має стати найголовнішою ціллю для сучасної України та має бути спрямована на створення відповідної законодавчої, нормативно-правової бази та відповідних сприятливих умов для подолання бідності в країні.

Рис.1. Співвідношення середньомісячної реальної зарплати, середнього розміру пенсії та рівня бідності в Україні (грн./грн)
Джерело: складено автором за даними [4]

У забезпеченні розв'язання соціальних проблем велика роль належить державі. Соціальна політика держави є важливим напрямом впливу на соціальний статус країни, оскільки являє собою систему заходів правового, економічного та організаційно-адміністративного характеру, спрямованих на регулювання соціальних відносин у суспільстві; забезпечення стимулів для високопродуктивної суспільної праці і надання соціальних гарантій населенню, на створення умов самореалізації особистісного потенціалу людини і забезпечення стратегічних пріоритетів та умов соціального розвитку відповідно до сучасних світових стандартів. Основні напрями діяльності сучасної соціальної держави включають: заходи із заохочення економічного зростання (стимулювання попиту на ринку праці, політика цін і доходів тощо); перерозподіл національного доходу на користь соціально вразливих верств (за ознакою віку – молодь та пенсіонери, за ознакою статі – жінки, за ознакою фізичних вад – інваліди тощо); розвиток доступних для всіх охорони здоров'я, освіти, культури. Головне завдання соціальної держави зумовлює визначення

основних принципів, які мають усвідомлюватись громадянами і реалізуватись через діяльність державних та недержавних інституцій, а саме: принцип загального добробуту, принцип соціальної справедливості; принцип солідарності; принцип субсидіарності; принцип соціальної безпеки [6].

У першу чергу мова повинна йти про перетворення мінімальної заробітної плати з формально - статистичного показника в інструмент реального впливу на економічні процеси. Пріоритетне підвищення мінімальної заробітної плати одночасно означає і зниження рівня диференціації доходів. Крім того, це створює стимул до праці і підвищує економічну ефективність, так як в цьому випадку підприємець буде робити ставку на більш кваліфіковану працю з більшою віддачею. Також потрібне поетапне економічно обгрунтоване підвищення мінімальної заробітної плати й підтримання її випереджального зростання порівняно з іншими мінімальними соціальними гарантіями, - подальше вдосконалення Єдиної тарифної сітки.

Успіх чи невдача політики у сфері доходів і зайнятості мають вирішальне значення для забезпечення ефективного соціального розвитку. Актуальним залишається питання формування ефективного ринкового механізму регулювання доходів і заробітної плати. Основу такого механізму повинна скласти система тісного взаємозв'язку і параметрів ціни праці та вартості робочої сили. Тільки така система здатна включити в дію механізми людського капіталу, а, отже, і всю сукупність мотиваційних механізмів.

Список використаних джерел

1. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь / Е.М.Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор та ін. – К.: 2013. – 341 с.
2. Приступа Є. Якість життя людини: категорії, компоненти та їх вимірювання / Є. Приступа, Н. Кеуриш // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2010. – № 2. – С. 54–63.
3. Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: монографія / Лібанова Е.М., Макарова О.В., Курило І.О. та ін. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. – 320 с.
4. Державна служба статистики України.- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
5. Соціальний захист та соціальне включення в Україні. Європейська комісія. Генеральна дирекція з питань зайнятості, соціальних справ і рівних можливостей / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=750>
6. Ільчук Л.І. Концепція соціальної держави в Україні / Л.І. Ільчук, А.В. Сивак // Центр перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України НАН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=31 :2010-06-13-21-09-40&catid=20:2010-06-13-21-06-26

Швець Наталія Романівна,
д.е.н., професор,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

КАПІТАЛ БАНКУ В СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ

Наглядові органи України відповідно до вимог часу переходять до принципів ризик-орієнтованого нагляду, визначальною рисою якого є спрямування потужніших наглядових ресурсів у ті сфери й об'єкти банківського сектора, де спостерігається підвищений ризик, що загрожує надійній та стабільній роботі банківської системи країни. Відповідно до правил ризик-орієнтованого нагляду основним джерелом покриття банківських ризиків, які за своєю суттю притаманні більшості банківських операцій, є капітал банку. Щоб забезпечити стабільну та надійну роботу банківської системи держави, наглядові органи повинні жорстко контролювати розмір банківського капіталу, щоб дотримувалася його мінімальна величина, необхідна для покриття взятих на себе банком ризиків. Попередні розробки представленої наукової проблеми представлені в авторських працях [7-8].

Зрозуміло, що національні наглядові органи розробляють власні методики визначення достатності капіталу банківських установ, проте є певні міжнародні стандарти у цій сфері, на які спираються наглядовці провідних країн світі. Найважливіший світовий стандарт у цій сфері - угоди Базель II [3] та Базель III [4]. Однією з найголовніших відмінностей Базеля III від Базеля II являється перехід від рекомендацій до вимог, за невиконання яких передбачена відповідальність. Банки, які не зможуть привести свою діяльність у відповідність до вказаних вимог, будуть вимушені зменшувати розміри бонусних виплат та скоротити виплати дивідендів за акціями.

Базель III складається з трьох основних компонентів: реформа капіталу, новий порядок щодо ліквідності, системний ризик і взаємопов'язаність, при чому два останні репрезентовані Базельським Комітетом вперше. В свою чергу перший елемент – реформа капіталу - представлений декількома положеннями: якість капіталу, охоплення ризиків, контролювання фінансового важеля (ліверіджу), буфери. Два останні положення першого елемента також є новими для Базеля.

У цілому Базель II та Базель III не змінили визначення або компоненти капіталу банку, встановлені Базелем I. Однак згідно з Базелем III практично всі відрахування з капіталу повинні відбуватися на рівні звичайних акцій, а не капіталу першого рівня, як це було передбачено попередніми Базельськими документами [2]. Вимоги Базеля III в основному зосереджені на власному капіталі, оскільки він являє собою найвищий рівень ліквідності і являється найкращою формою амортизації фінансових втрат. У 2019 році співвідношення

сумарного капіталу банку та буфера збереження капіталу до зважених за ризиком банківських активів повинно сягнути позначки у 10,5%. Перехідними є значення 8,7%; 9,3%; 9,8%.

Загальний ріст вимог до банківського капіталу відобразився на підвищенні рівня його структурних елементів. Так, значно виросли мінімальні вимоги до величини акціонерного капіталу. Якщо раніше ці вимоги складали 2% від суми зважених за ризиком активів (RWA) до вирахування податків, то теперішнє значення складає 4,5% після вирахування податків. Капітал першого рівня згідно вимог Базеля III повинен бути збільшений з 4% до 6%.

Буфер збереження капіталу представляє собою додатковий резерв обсягом 2,5% капіталу першого рівня. Мета такого резервування полягає в гарантії того, що банки будуть підтримувати резерв капіталу, який може бути використаний для амортизації збитків в періоди фінансових та економічних стресів.

Окрім нагляду за виконанням вимог Базельських угод, національним регуляторам відводиться роль контролерів обсягів кредитування в національних економіках. Інструментом для виконання цієї функції служить антициклічний буфер, значення якого коливається від 0% до 2,5% власного капіталу банку. Застосовуватися цей буфер повинен на розгляд національних органів нагляду та регулювання, коли надмірне зростання обсягів кредитування буде пов'язане з нарощуванням загальносистемних ризиків.

Регулятивний капітал, визнаний наглядовими органами як джерело покриття неочікуваних збитків, складається з акціонерного капіталу та нерозподіленого прибутку (капітал 1 рівня, або основний капітал), і додаткового капіталу (капітал 2 рівня). Банки можуть залучати і так званий капітал 3 рівня, заснований на короткострокових субординованих запозиченнях, який за певних умов може використовуватися для дотримання мінімальних вимог до достатності капіталу. Капітал 3 рівня представлений в «Доповненні до Угоди про достатність капіталу з метою обліку ринкових ризиків» (Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risk) у 1996 році [5].

В Україні, згідно з Інструкцією НБУ про порядок регулювання діяльності банків України, капітал банку складається з двох, а не трьох елементів: основний капітал (капітал 1-го рівня) та додатковий капітал (капітал 2-го рівня). Необхідності виділяти капітал 3-го рівня в українській банківській практиці немає, оскільки строк субординованих запозичень згідно з чинним законодавством України, складає не менше 5-ти років, тобто відсутній короткостроковий субординований борг. А що стосується чистого прибутку торгового портфеля банку, врахованого за законодавством ЄС, то поки що такої категорії в українській банківській практиці немає.

Якщо звернутися до банківської статистики України за останні роки, то можемо констатувати таке. Банківський капітал у нашій державі є важливим показником, який характеризує фінансову стійкість окремого банку та

банківської системи загалом. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу формуванню капіталу, залежить їх спроможність активно здійснювати банківські операції та надавати послуги, їх місце і роль у процесах економічних перетворень і подальшого розвитку економіки країни на ринкових засадах.

Серед основних позитивних тенденцій розвитку банківської системи у 2016 році варто відзначити подальше нарощування банками регулятивного капіталу – на майже 8 млрд. грн. або 5,9% від початку року до 137,5 млрд. грн.[6] Хоча це і невисокий показник зростання однак стала позитивна тенденція нарощування регулятивного капіталу вітчизняними банківськими установами зберігається.

Отже, застосування вимог останніх Базельських документів Базеля II та Базеля III у вітчизняній банківській практиці є необхідною умовою успішної інтеграції України до світового фінансового простору. А тому Національним банком України повинні бути взяті до уваги стандарти Базеля III (освоєння положень Базеля II активно проводяться НБУ з 2004 року) і розробити конкретні заходи та терміни їх виконання з імплементації положень Базеля III в роботі банківських установ нашої держави.

Ґрунтуючись на основних причинах дотримання банками капіталу на рівні, вищому за мінімальні вимоги, переконані що таке положення необхідне також в українській банківській практиці, причому воно повинно бути закріплене в нормативно-правових банківських актах. На наш погляд, таке перевищення повинно варіюватися залежно від величини активів і ступеня ризиковості банківської установи. Тобто необхідно сформулювати критерії «активності» та ризиковості банку, за допомогою яких можна виставити певну узагальнену рейтингову оцінку. А вже залежно від значення цієї остаточної оцінки банку будуть виставлятися вимоги щодо перевищення мінімальної величини банківського капіталу.

Список використаних джерел

1. Базель III: Аналіз нових тренуваний Базельського Комітета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scorto.ru/downloads/basel_3.pdf. – Назва з екрана
2. Веллінк, Н. Фундаментальне реформування регулятивного механізму для банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/131.htm. – Назва з екрана
3. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Міжнародна конвергенція оцінки капіталу і стандартів капіталу. Виправлена версія» (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework; Базель II, 26.06.2004 року): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>. – Назва з екрана
4. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Міжнародний регулятивний механізм для банків»

(International regulatory framework for banks (Basel III)): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>. – Назва з екрана

5. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Доповнення до Угоди про достатність капіталу з метою обліку ринкових ризиків» (Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risk; 1996 р.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>. – Назва з екрана

6. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593. – Назва з екрана

7. Швець, Н.Р. Теоретико-методологічні засади сучасного банківського нагляду / Н.Р. Швець // Науковий огляд. - №7 (17), 2015. – С. 52-65.

8. Швець Н. Проблемність капіталу банків в умовах світової фінансової кризи / Н. Швець // Економіка України. – 2009, № 12. – С.35–41.

Шемаєва Людмила Григорівна,
д.е.н., професор,
Національна академія Служби безпеки України,
Юрків Надія Ярославівна,
д.е.н., доцент,
Національний інститут стратегічних досліджень

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі Україна перебуває у виняткових обставинах: глибока політична та економічна криза, анексія Автономної Республіки Крим, проведення антитерористичної операції на Сході країни. Проте, причина кризи глибша, ніж зазначені обставини. До цієї кризи призвело зволікання з проведенням необхідних реформ протягом 25 років незалежності. Темпи економічного зростання в Україні значно нижчі за темпи зростання економіки сусідніх західних держав.

Людський капітал, вигідне географічне положення та потужна база природних ресурсів створюють високий потенціал як для виходу з кризи, так і для стрімкого розвитку держави. Але цей потенціал може бути реалізований лише шляхом проведення рішучих та ефективних реформ з використанням кращого досвіду європейських держав *через забезпечення національної безпеки, макроекономічної стабільності, створення сприятливого бізнес-клімату, утвердження верховенства права та протидія корупції, підвищення якості державного управління* [1].

Відповідно до «Стратегії національної безпеки України», затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287-2015 [2] визначено, що основною складовою економічної безпеки держави у сучасній соціально-економічній ситуації в Україні є забезпечення фінансової безпеки у банківській сфері.

У грошово-кредитній сфері на початку гібридної війни (у 2014 р.) ключовими проблемами України були наступні:

- підтримка НБУ штучно фіксованого курсу національної грошової одиниці. Після вимушеної девальвації курсу гривні в умовах валютно-фінансової кризи, з кінця 2008 р. НБУ здійснювало штучну підтримку курсу на рівні близько 8 грн. / грн. США з метою забезпечення прогнозованості та відносної стабільності на депозитному, кредитному та міжбанківському ринках. Проте це не сприяло формуванню фундаментальних умов для укріплення національної валюти, а навпаки – суттєво обмежувала експортний потенціал економіки, натомість стимулювала відносно дешевий імпорт, що пригнічувало власне виробництво;

- низький рівень міжнародних резервів та негативна їх динаміка.

Історичний максимум міжнародних резервів України на рівні 38,3 млрд. грн. був зафіксований у квітні 2011 р., після чого їх обсяг з незначними коливаннями поступово знижувався, досягнувши позначки 20,4 млрд. грн. станом на 01.01.2014р. та 15,5 млрд. грн. на кінець лютого 2014 р. Втрата резервів стала закономірним наслідком політики штучної підтримки валютного курсу в несприятливих зовнішньоекономічних та внутрішньополітичних умовах;

- слабка та нереформована банківська система. Загальна кількість працюючих банків протягом 2008-2013 рр. залишалась практично незмінною та коливалась у межах 175-184 одиниць, при цьому значна їх частка була відверто проблемними, збитковими, недокапіталізованими, «схемними» та «кишеньковими». При цьому реального «одужання» банківської системи після світової валютно-фінансової кризи 2008 р. не відбулось: якість кредитного портфеля банків залишалась сумнівною, зберігалась висока залежність банків від валютних кредитів та депозитів, спостерігався високий рівень присутності іноземного капіталу в банківській системі, кількість працюючих відділень (значна кількість яких були збитковими) суттєво перевищувала реальні потреби економіки та споживачів.

Отже, очищення банківської системи шляхом виведення з ринку та наступної ліквідації проблемних банків є закономірним та об'єктивно необхідним процесом, який потрібно було здійснювати ще у 2010-2013 рр. на фоні відносної фінансової та курсової стабільності після виходу зі світової фінансової кризи 2008-2009 рр. Проте, у зв'язку з відсутністю політичної волі минулого керівництва держави та НБУ, цей процес не був розпочатий своєчасно. Вимушена санація банківської системи розпочалась у значно більш складних умовах гібридної війни, обтяжених військовим конфліктом, політичною кризою, фінансовою та загальноекономічною нестабільністю.

Втрата Криму та військові дії на сході країни протягом 2014-2016 рр. призвели до низки взаємопов'язаних наслідків у банківській сфері:

- розбалансування депозитного та валютного ринків. В умовах військових дій на території будь-якої держави населення завжди піддається ажіотажній поведінці як на депозитному, так і на готівковому валютному ринку. Внаслідок цих імпульсивних дій банківська система будь-якої держави гарантовано втрачає пасиви, а курсові коливання національної валюти створюють реальну загрозу стабільності фінансової системи. Банківська система України загалом за 2014 р. втратила 29 % вкладів населення. Ці втрати однаковою мірою стосуються як гривневих (відплив у сумі 53 млрд. грн., або на 21 %), так і валютних вкладів (скорочення на 9 млрд. дол. США, або на 40 %). Протягом 2015 р. поступове вилучення депозитів фізичних осіб з банківської системи продовжувалось, хоча цей процес і значно уповільнився. За даними НБУ, гривневі вклади фізичних осіб за 2015 р. скоротилися на 2 млрд. грн., або на 1 %; валютні вклади у 2015 р. зменшилися на 5 млрд. дол. США, або на

36 %. Лише протягом 2016 р. негативні тенденції на депозитному ринку були, нарешті, зупинені.

Вилучаючи гривневі депозити з банківської системи, протягом 2014 р. фізичні особи також створювали додатковий тиск на готівковому валютному ринку, внаслідок чого чистий продаж готівкової валюти банками населенню склав 2,4 млрд. дол. США. Натомість у 2015 р. ця негативна тенденція була зупинена та спрямована у зворотному напрямку: чиста купівля готівкової валюти банками у фізичних осіб склала 1,5 млрд. дол. США. У 2016 р. позитивні тенденції на готівковому валютному ринку були остаточно закріплені, свідченням чого є позитивне сальдо купівлі готівки банками у фізичних осіб на рівні 1,9 млрд. дол. США станом на 01.08.2016 р. Суттєве зростання попиту на валютному ринку закономірно провокувало курсові коливання, внаслідок чого курс гривні протягом 2014 р. знизився з 7,99 грн. / дол. США до 15,77 грн. / дол. США, а протягом 2015 р. – до позначки 24,00 грн. / дол. США. Лише у 2016 р. амплітуда коливань валютного курсу стала прийнятною та відбувається у межах показників, затверджених бюджетом та програмою взаємодії України з МВФ.

Проблеми у сфері залучення та утримання вкладів населення закономірно призводили до дефіциту ліквідності на ринку, спонукали банки до пошуку додаткових ресурсів, змушували підвищувати депозитні ставки до рівня 25-30 % річних та звертатись за допомогою до НБУ, отримуючи від регулятора кредити рефінансування. При цьому вимушене активне накачування фінансової системи кредитами рефінансування стало одним із негативних чинників курсової та цінової нестабільності у 2014-2016 рр.;

- вимушена кредитна рестрикція. Стикнувшись із відпливом депозитів, банки також були змушені зупинити кредитування реального сектору економіки, збільшувати кредитні ставки та вимагати від позичальників дострокового погашення вже наданих позик, що вкрай негативно впливало на динаміку виробництва та стабільність кредитного ринку. На негативну динаміку реального сектору економіки протягом 2014-2015 рр. вплинуло багато взаємопов'язаних чинників, проте вимушена кредитна рестрикція, безумовно, була одним із ключових;

- збитковість банківської системи. Вимушене з боку банків скорочення кредитного портфелю також обумовлювало обмеження процентних доходів банківської системи. При цьому одночасно зростали витрати банків за рахунок залучення більш «дорогих» пасивів (депозитів за підвищеними процентними ставками). Обидва ці процеси, що розвивались паралельно, стали ключовими чинниками збитковості банківської системи у 2014-2015 рр. Збитки українських банків за 2014 р. сягнули 53 млрд. грн., за 2015 р. – 67 млрд. грн. Поточна динаміка витрат банків у цьому році (– 7 млрд. грн. станом на 01.09.2016 р.) також дає змогу прогнозувати високу ймовірність збитковості банківської системи по результатах 2016 р.;

- втрата відділень та наданих кредитів. Окрім обмеження процентних доходів на тлі зростання процентних витрат як державні, так і комерційні банки ще у першому-другому кварталі 2014 р. втратили фізичний доступ до власних відділень у Криму та на неконтрольованій урядом території. Станом на 1 квартал 2014 р. у Криму функціонувало більше 1200 відділень державних та приватних банків. Натомість загальні втрати банківської системи від втрати Криму Незалежна асоціація банків України оцінює у 100 млрд. грн.[3]. Зокрема, «Ощадний банк» мав на території АРК 296 відділень, «Приватбанк» - 339, «Райффайзен банк Аваль» - 32, «Укрсоцбанк» - 20, «Фінанси і кредит» - 25, «Укрсиббанк» - 23, «Надра» - 18, «Укргазбанк» - 11, «Дельтабанк» - 8, Укрексімбанк - 7, ПУМБ – 6 [4]. У Донецькій та Луганській області лише державний «Ощадний банк» був змушений закрити 418 відділень (у тому числі 274 відділення в Донецькій області та 144 – в Луганській), а загальна кількість вимушено закритих відділень у Донецькій та Луганській області становить близько 1300 [5].

Втрата фізичного доступу банків до відділень на неконтрольованій території була обтяжена припиненням обслуговування кредитного портфелю фізичними особами та підприємствами, що фізично знаходяться на неконтрольованій території. Більшість цих кредитів на сьогодні можливо вважати проблемними або безнадійними. Отже, якість кредитного портфелю банківської системи поступово, але неухильно погіршувалась: на 01.01.2014р. – 7,7 %, на 01.01.2015р. – 13,5 %, на 01.01.2016р. – 22,8 %, на 01.09.2016р. – 25,8 %. За експертними оцінками [6], справжня питома вага проблемних кредитів у середньому по банківській системі може перевищувати 50%;

- зростання банківських витрат та падіння капіталізації банків. Погіршення якості кредитного портфелю обумовлює необхідність формування під ці позики значних додаткових страхових резервів та провокує зростання банківських витрат і також є одним із ключових чинників збитковості як окремих банків, так і банківської системи в цілому у 2014-2015 рр. Динаміка вимушеного формування страхових резервів демонструє стрімке зростання цієї статті банківських витрат на тлі розвитку кризи у банківській системі: за 2012 р. – 23 млрд. грн., за 2013 р. – 28 млрд. грн., за 2014 р. – 103 млрд. грн., за 2015 р. – 115 млрд. грн.

Окрім припинення обслуговування кредитів, фізична втрата відділень, що є основними засобами (особливо це стосується державного «Ощадбанку», який практично не мав орендованих відділень), згідно правил бухгалтерського обліку обумовлює скорочення капіталу банківських установ. Разом із збитковою діяльністю, ці два чинники обумовили обвальне падіння капіталізації банківської системи у 2014-2015 рр. Регулятивний капітал банків за 2014 р. зменшився на 16 млрд. грн. до 189 млрд. грн., за 2015 р. – на 58 млрд. грн. до 131 млрд. грн. Станом на 01.08.2016р. величина регулятивного капіталу для працюючих банків залишається на рівні 131 млрд. грн.

Втрата активів українськими банками на непідконтрольній території не знімає з них необхідність своєчасно та у повному обсязі задовольняти власні зобов'язання перед вкладниками. Отже, вкладники, що станом на весну 2014 р. фізично знаходились у Криму та на сході країни, знаходять способи отримувати власні депозити на підконтрольній території. Необхідність повертати ці кошти змушує банки шукати додаткові ресурси на ринку та збільшувати відсоткові ставки по депозитах, що додатково розбалансовує банківську систему;

- вимушена санація банківської системи. Проблеми збитковості та недостатньої капіталізації банківської системи змусили НБУ здійснювати заходи по очищенню банківської системи від проблемних банків, внаслідок чого протягом 2014-2015 рр. з ринку було виведено 63 установи. З початку поточного року тенденція скорочення працюючих банків зберігається. Станом на 01.09.2016 р. з ринку було додатково виведено ще 17 банків. Закриття банків також призводить до скорочення кількості їх відділень (на 01.01.2014 – 14 972, на 01.01.2016 – 11 873, на 01.07.2016 – 10 822) і працівників, що створює додатковий тиск на ринок праці. За оцінками Фонду гарантування вкладів [7] (станом на середину 2016 р.), виведення з ринку проблемних банків призвело також до втрати роботи 45 тис. банківських працівників.

Внаслідок вимушеного очищення банківська система стає більш надійною (адже на ринку залишаються найбільш міцні банки, у першу чергу державні та з іноземним капіталом). Проте *значні втрати понесли вкладники, підприємці та юридичні особи, що не підпадали під гарантії Фонду гарантування.* Загалом за 2014-2016 рр. (станом на середину 2016 р.) загальні втрати клієнтів неплатоспроможних банків склали 111 млрд. грн., у т.ч. 59 млрд. грн. – вклади населення, що не покриваються Фондом гарантування («великі» вклади більше 200 тис. грн.), 52 млрд. грн. – кошти суб'єктів господарювання [8]. Ці втрати закономірно *обумовлюють зниження довіри до банківської системи з боку вкладників та інвесторів (у т. ч. іноземних),* на відновлення якої потрібний тривалий час, що вимірюється не місяцями, а роками.

Процес очищення банківської системи в умовах України проявив також додатковий важливіший *недолік*, що полягає у *перерозподілі ринкової частки на користь іноземного капіталу.* За весь період кризи (з початку 2014 р.) з ринку не був виведений жодний великий банк з іноземним капіталом, внаслідок чого частка присутності іноземного капіталу в українській банківській системі зросла з 34,0 % станом на 01.01.2014р. до 53,3 % на 01.09.2016р. Причини такого перерозподілу полягають у значно більших можливостях підтримки з боку іноземних власників, що мають українські банки з іноземним капіталом порівняно з банками з капіталом українського походження. Отже, серед проблем банківської системи останнім часом особливої актуальності набуває *проблема поступової втрати монетарного суверенітету за рахунок зростання частки іноземного капіталу.* І відбувається це не шляхом надходження нових зовнішніх інвестицій у банківську систему, а шляхом виводу з ринку

проблемних банків з капіталом українського походження на тлі підтримки «дочок» іноземними власниками.

У подальшому, в контексті боротьби з наявними та потенційними гібридними загрозами у фінансовій сфері, доцільним є запровадження наступних заходів:

– законодавча заборона надання кредитів рефінансування банкам з акціонерним капіталом російського походження;

– введення додаткового нормативу НБУ під назвою «Норматив максимального сукупного розміру власного капіталу банків з іноземним капіталом державного походження», який має розраховуватись щомісячно по кожній країні інвестування окремо та не повинен перевищувати 10% сукупного власного капіталу банківської системи України.

– стимулювання з боку НБУ додаткової капіталізації банків їх акціонерами, передусім шляхом поступової відмови від чинних обмежень руху капіталу;

– приведення у відповідність нормативів капіталу банківської системи до вимог Базеля III, досягнення у середньостроковій перспективі достатності капіталу банківської системи на рівні, вищому за 10 %;

– часткова комерціалізація державних банків шляхом продажу до 20 % їх капіталу зовнішнім інвесторам, що може забезпечити додаткові надходження до бюджету.

– завершення процедури оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків, у першу чергу – банків, що не дотримуються затверджених планів рекапіталізації;

– сприяння залученню в банківську систему додаткових пасивів, бажано довгострокових, особливо – у гривні.

– активізація використання норми обов'язкового резервування залучених банками коштів як безкоштовної альтернативи операціям НБУ на відкритому ринку.

– відновлення на рівні НБУ практики застосування різних норм обов'язкового резервування залучених коштів для різних валют, що існувала до 30 грудня 2014 р., шляхом застосування підвищених норм резервування залучених коштів для будь-якої іноземної валюти на рівні від 15 %.

– забезпечення у середньостроковій перспективі доларизації пасивів банківської системи на рівні, нижчому за 40 %;

– поступове скасування адміністративних заходів, запроваджених у терміновому порядку для стримування тиску на гривню, у першу чергу – скасування двовідсоткового збору до Пенсійного фонду з фізичних осіб – покупців валюти, що має стати додатковим чинником повернення довіри до гривні та стабілізації її курсу;

– стимулювання своєчасного повернення в Україну валютних коштів підприємств-експортерів, у першу чергу – через механізм автоматичного відшкодування ПДВ та шляхом поетапного зниження норм обов'язкового

продажу їх виручки: на першому етапі – з 65 % до 50 %, на другому – з 50 % до 25 %, на третьому – з 25 % до 0 %;

– *завершення законодавчого впорядкування реструктуризації проблемної заборгованості за кредитами, наданими в іноземній валюті;*

– *внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» у частині встановлення додаткової майнової відповідальності власників істотної участі банку належним їм майном у разі віднесення банку до категорії неплатоспроможних, що унеможливить поширену в Україні практику ухилення від майнової відповідальності фактичних власників проблемних банків;*

– *обмеження продажу банкам державних цінних паперів (як боргових облігацій уряду, так і сертифікатів НБУ) та істотне зниження їх доходності з метою активізації кредитування банками корпоративних позичальників на тлі активних дій НБУ, уряду щодо стимулювання економічного розвитку базових галузей економіки.*

Висновки. Забезпечення фінансової безпеки держави у банківській сфері в умовах гібридної війни є можливим, через:

забезпечення оптимального стану міжнародних резервів, які протягом року демонструють помірно позитивну динаміку,

завершення процедури оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків, у першу чергу – банків, що не дотримуються затверджених планів рекапіталізації;

забезпечення прибутковості банківської системи та нормативної величини регулятивного капіталу;

збереження монетарного суверенітету банківської системи за рахунок зростання питомої ваги присутності в ній власного капіталу;

зростання довгострокового банківського кредитування за помірними відсотковими ставками, в т.ч. за рахунок коштів від поступового повернення наданого банкам рефінансування через розбудову механізму кредитування та страхування експорту. Даний механізм має сприяти посиленню стабільності банківської системи через підтримку розширення експортних можливостей України та забезпечення фінансової безпеки держави у банківській сфері.

Список використаних джерел

1. «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік » затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.05.2016р.№ 418-р. , [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/418-2016-%D1%80/para6#n6>

2. «Стратегія національної безпеки України», затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287-2015, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

3. Потери украинских банков из-за аннексии Крыма превышают 100млрд.грн. // НАБУ – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylya.net/news/digest/poteri-ukrainskih-bankov-iz-za-anneksii-kryima-prevyishayut-100-mlrd-grn-nabu.html>
4. Крым без банков – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://antikor.com.ua/articles/5203-krym_bez_bankov
5. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / заг. ред. В.П.Горбуліна, О.С.Власюка, Е.М.Лібанової, О.М.Ляшенко. – К.: НІСД, 2015. – с. 151.
6. Бизнесу придется раскрываться. Интервью с Лавренчуком и Пышным – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finance.liga.net/banks/2016/3/22/interview/47506.htm>
7. 45 тысяч банковских служащих в Украине остались без работы — ФГВФЛ – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hvylya.net/news/digest/45-tyisyach-bankovskih-sluzhashhih-v-ukraine-ostalis-bez-rabotyi-fgvfl.html>
8. Украинцы потеряли в неплатежеспособных банках 111 миллиардов – Гонtareва – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economics.unian.net/finance/1385488-ukrainsiyi-poteryali-v-neplatejesposobnyih-bankah-111-milliardov-gontareva.html>

Білик Ростислав Романович,
к.е.н., доцент,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долишнього НАН України»

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Важливою складовою фінансово-економічної політики України є фінансова політика, яка є системою заходів держави у сфері оподаткування та державних витрат шляхом впливу на стан господарської кон'юнктури, перерозподілу національного доходу, нагромадження необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм [2].

Уряд реалізує фінансову політику, тому з часом або за певних умов може змінювати норми видатків та ставки оподаткування аби впливати на відносну стабільність реального ВВП. Міністерство фінансів України розробляє засади фінансової політики країни в цілому і реалізує та координує фінансову політику, складає проект Державного бюджету й забезпечує його виконання. Фінансова політика держави є відображенням спільних дій законодавчої та виконавчої гілок влади. Законодавча влада визначає засади цієї політики, а виконавча, насамперед в особі Міністерства фінансів України, забезпечує її реалізацію.

Фінансову політику ще називають бюджетною, бюджетно-податковою, бюджетно-фінансовою. Серед чисельних завдань фінансової політики є стійке зростання національного доходу, помірні темпи інфляції, повна зайнятість та згладжування циклічних коливань економіки [3]. Основною метою фінансової політики є досягнення макроекономічної стабільності та нормального рівня безробіття на основі розвитку виробництва за допомогою зменшення податків і збільшення державних інвестицій.

Фінансову політику умовно можна поділити за двома напрямками — на податкову та бюджетну.

Податкова політика характеризує діяльність держави у сфері оподаткування — установлення видів та співвідношення податків, визначення платників та підходів до них (уніфікований чи диференційований), установлення ставок оподаткування, надання податкових пільг тощо.

Відповідно, бюджетна політика являє собою діяльність щодо формування бюджету держави, його збалансування, розподіл бюджетних коштів тощо. Залежно від структури бюджетних видатків ця політика може мати соціальне, економічне чи військове спрямування. Крім того, бюджетна політика визначає засади бюджетного устрою країни і побудови її бюджетної системи, а також організацію міжбюджетних відносин.

Дані щодо надходжень та витрат державного та місцевих бюджетів розкривають конкретні проблеми та вказують на перспективи для основних

напрямів державної політики [4]. Згідно Бюджетного кодексу України доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ) [2].

Не менш велике значення має фіскальна політика на регіональному рівні, яку слід розглядати як об'єднання елементів, напрямків і важелів формування та розподілу фінансових ресурсів місцевого самоврядування через механізм реалізації фіскального (бюджетно-податкового) регулювання. Тому в регіональній фіскальній політиці держави треба враховувати специфічні особливості розвитку кожного регіону, історичних та інших умов їхнього формування, сприяти сталості розвитку адміністративно-територіальних одиниць, основними завданнями де є забезпечення економічної незалежності територій, здатності регіональної економіки до саморозвитку. І в цьому виникає загальна потреба організації моніторингу важелів, які характеризують сталість розвитку економіки регіонів. Регіональні важелі – система сукупності кількісних та якісних показників, які засвідчують перманентний та ретроспективний вплив різноманітних факторів на соціально-економічну стабільність регіону. Механізм реалізації регіональної фіскальної політики потребує економічно-правового впровадження як на державному, так і на регіональному рівнях, враховуючи при цьому централізоване та регіональне прогнозування, планування та програмування соціально-економічних процесів [6].

У цьому контексті, важливу роль і значення в розвитку регіонів України мають доходи місцевих бюджетів, які у 2015 р. (без урахування трансфертів) зросли до 120,5 млрд грн., або на 19,1 % більше відповідно показника 2014 р., що слід вважати результатом першого етапу бюджетної децентралізації. За підсумками I півріччя 2016 р. доходи місцевих бюджетів становили 75,8 млрд грн., а отже, до кінця року затверджені планові показники будуть перевиконані. Завдяки прийнятим наприкінці 2014 р. змінам до Бюджетного та Податкового кодексів України органам місцевого самоврядування передані додаткові бюджетні повноваження, за ними закріплені стабільні джерела доходів для їх реалізації. Водночас запропоновано новий механізм бюджетного регулювання – систему тотального збалансування всіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя [1, с. 286-287].

Крім того, слід додати, що змінами до Податкового кодексу України органам місцевого самоврядування розширено права самостійно визначати ставки місцевих податків та зборів і встановлювати пільги з їх сплати, що підвищило їх фіскальну незалежність тощо.

Водночас, не дивлячись на певні позитивні зміни, ми маємо говорити про модернізацію регіональної фіскальної політики України, яка повинна базуватися на ефективному прогнозуванні податкових надходжень, провідною

ідеєю якого виступає економетричне моделювання. Вихідною засадою модернізації фіскальної політики на сучасному етапі має бути бюджетна децентралізація та відповідні реформи, що пов'язані з нею.

Для проведення реформи фіскальної політики необхідністю є розробка ієрархії заходів по вдосконаленню податкового регулювання економічних процесів на регіональному рівні, посилення стимулюючого характеру податків із метою врегулювання міжрегіональних господарських зв'язків, діяльності трансрегіональних корпорацій і підрозділів, структурної перебудови бюджетно-податкового регулювання, широкого розвитку дрібнотоварного виробництва. Тому виконання всіх вищезгаданих питань стане можливим тільки в тому випадку, коли держава передбачить систему заходів фіскального інструментарію, а саме: підтримка вітчизняного товаровиробника; покращення інвестиційного клімату в регіоні, забезпечення ефективності використання позабюджетних коштів на основі залучення як вітчизняного, так і зарубіжного приватного капіталу, створення спеціальних фондів для фінансування регіональних програм на основі як прямого, так і змішаного інвестування; застосування методики диференційованого підходу до територіально-галузевого поділу щодо оподаткування регіонів, галузей і виробництв з урахуванням їхнього фінансово-економічного становища та рівня податкостроможності регіону, підвищення ефективності фіскального інструментарію, вдосконалення міжбюджетних відносин та забезпечення на цій основі збалансування державного та місцевих бюджетів; підвищення ролі місцевого оподаткування завдяки його важливості у розв'язанні багатьох завдань соціально-економічного розвитку [5].

Фіскальна політика в Україні на регіональному рівні потребує стратегічної модернізації з врахуванням засад бюджетної децентралізації. Мова йде про те, що фіскальна регіональна політика з одного боку, виходячи із загальнодержавних інтересів, повинна здійснюватися чітко відпрацьована в законодавчому плані практична діяльність держави в усіх регіонах, а з іншого – кожен регіон має право проводити соціально-економічну політику з урахуванням своїх внутрішніх інтересів, виходячи з потреби реалізації тих чи інших місцевих цілей і завдань, наявності відповідних регіональних ресурсів.

Подальшими кроками формування та реалізації нової моделі фіскальної політики України, орієнтованої на вирішення нагальних суспільних проблем та формування дієвої фінансової основи розвитку регіонів, мають стати:

- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- зниження дефіциту бюджету та забезпечення збалансованості бюджетної системи;
- налагодження дієвого механізму верифікації;
- чітке дотримання фіскального (бюджетно-податкового) законодавства;
- підвищення ефективності фіскальних механізмів стимулювання соціально-економічного розвитку;

- дієва боротьба з корупцією, з контрабандою та митними правопорушеннями;

- активізація шляхів детінізації економіки та бюджетних відносин;

- удосконалення бюджетного прогнозування та планування;

- значне підвищення ефективності державного фінансового контролю тощо.

Значним кроком в та реалізації нової моделі фіскальної політики розвитку регіонів України має бути продовження реформ бюджетної децентралізації. Зокрема, мова йде про: чіткий розподіл повноважень та відповідальності на різних рівнях місцевого самоврядування (громада, місто, район, область); стимулювання процесів об'єднання територіальних громад та підвищення їх спроможності, у тому числі шляхом забезпечення об'єднаним територіальним громадам кращих фінансових умов та можливостей для подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К.: НІСД, 2016. – 688 с.

2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

3. Гузак О. Фіскальна політика як засіб стабілізації економіки [Електронний ресурс] / О. Гузак // Publishing house Education and Science s.r.o. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/77763.doc.htm

4. Державний бюджет: хронічне невиконання плану [Електронний ресурс] // Реальна економіка. – Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/publication/22/43091.html>

5. Кириленко О.П. Досягнення стратегічних орієнтирів вдосконалення міжбюджетних відносин в Україні / О.П. Кириленко // Фінанси України. – 2013. - № 8. – С. 19-28.

6. Кульчицька Н.Є. Фіскальна політика України на регіональному рівні / Н.Є. Кульчицька: дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / Тернопільська академія народного господарства. - Т., 2004. – 187 с.

Вірченко Володимир Віталійович,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОЕКТНЕ КРЕДИТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності як система заходів щодо впровадження результатів інтелектуальної діяльності у господарський оборот з метою створення доданої вартості та генерування додаткового прибутку є важливим фактором конкурентоспроможності підприємства в умовах становлення постіндустріального суспільства та стрімкої глобалізації господарських зв'язків.

Формування основ постіндустріального суспільства кардинально змінює структуру продуктивних сил та систему економічних відносин. В умовах постіндустріальної економіки ключовим фактором конкурентоспроможності підприємства стає інтелектуальний капітал, здатність впроваджувати результати інтелектуальної діяльності у господарський оборот, а також оптимальним чином поєднувати кваліфікований персонал з інвестиціями у об'єкти інтелектуальної власності. Використання об'єктів інтелектуальної власності дозволяє нарощувати та ефективно господарський потенціал підприємства, оптимальним чином керувати його діяльністю, виробляти інноваційну продукцію та утримувати стійкі позиції на ринку. Таким чином, розвиток інтелектуальної діяльності та галузей суспільного виробництва, які безпосередньо пов'язані із комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності, є важливим джерелом економічного зростання.

Усі об'єкти інтелектуальної власності (далі – ІВ) характеризуються рядом особливих рис: вони є нематеріальними за своєю природою, хоча зазвичай і зберігаються на матеріальному носії; внаслідок нематеріального характеру вони є невідчужуваними, тому в рамках розпорядження відчужується не об'єкт, а права на нього; право ІВ обмежене в часі та просторі, тобто захищається протягом визначеного терміну і на визначеній території; переважна частина об'єктів ІВ вимагає державної реєстрації для ефективного захисту майнових прав на них; об'єкти ІВ підлягають вартісній оцінці, хоча точно визначити їх ринкову вартість практично неможливо; один і той же об'єкт ІВ може одночасно використовуватися різними і територіально розосередженими суб'єктами; доволі важко точно оцінити майбутні доходи від використання об'єкту ІВ; об'єкти ІВ характеризуються нижчою ліквідністю у порівнянні з іншими видами активів підприємства, їх цінність зазвичай носить відносно суб'єктивний характер. Завдяки цьому, об'єкти інтелектуальної власності перетворюються на доволі ризикований і специфічний об'єкт інвестування, до якого важко застосувати традиційні методи фінансового менеджменту. У той

же час, зважаючи на визначальний вплив інтелектуального капіталу на фінансово-господарську діяльність підприємства та принципову роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства, проблема фінансування комерціалізації об'єктів ІВ перетворюється на актуальне питання сучасної економіки.

Серед фінансових механізмів комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності слід, на наш погляд, виокремити: проектне кредитування комерціалізації об'єктів ІВ; фінансування комерціалізації об'єктів ІВ за рахунок коштів державного або місцевого бюджету; фінансування комерціалізації об'єктів ІВ за рахунок емісії акцій або облігацій; страхування комерціалізації об'єктів ІВ; лізингове фінансування; франчайзинг; венчурне фінансування комерціалізації об'єктів ІВ [1, с.263].

Потрібно враховувати, що різні фінансові механізми мають свої переваги та недоліки. Зокрема, емісія акцій і облігацій не завжди може бути можливою, оскільки високий ризик, який пов'язується з комерціалізацією ІВ, відлякує інвесторів. Також необхідною умовою використання зазначених механізмів є відмінний фінансовий стан суб'єкта господарювання та стійкі позиції на ринку цінних паперів.

Отримання державного фінансування також може бути проблематичним в умовах дефіциту бюджетних коштів. Залучати його можуть лише стратегічні інноваційні проекти, які входять у сферу державних інтересів. Крім того, як свідчить міжнародна статистика, за останні десять років частка бюджетних коштів у фінансуванні інноваційних проектів у країнах Європи знизилася з 21% до 3%. Лізингове фінансування стане в нагоді лише тим суб'єктам господарювання, які потребують основних засобів та інших необоротних активів для здійснення комерціалізації ІВ. Франчайзинг зазвичай може використовуватися лише у процесі комерціалізації таких об'єктів ІВ, як товарний знак та пов'язані з ним об'єкти промислової власності. Крім того, він може бути ефективно використаний лише щодо тих об'єктів ІВ, які вже відомі на ринку та пов'язані з відповідним клієнтським капіталом. Таки чином, найбільш універсальними фінансовими механізмами комерціалізації об'єктів ІВ, на нашу думку, є венчурне фінансування та проектне кредитування, що передбачають фінансування підприємств реального сектору економіки, які планують реалізовувати інноваційні проекти, знаходяться на різних стадіях розвитку і мають значний потенціал росту [2, с.21].

На жаль, в Україні венчурні фонди хоча й відіграють важливу роль в межах інституційної структури фінансового ринку України, проте у повній мірі не виконують своїх безпосередніх економічних функцій. Вони належним чином не фінансують ризиковані високотехнологічні проекти на ранніх стадіях розвитку, не інвестують у розвиток інтелектуального капіталу. Натомість, вони слугують інструментом консолідації капіталу, управління грошовими потоками, перерозподілу фінансових ресурсів, мінімізації податкових платежів та приховування осіб власників фінансово-промислових груп. На нашу думку,

основними факторами, які зумовили виникнення подібної ситуації, є: індустріальний характер вітчизняної економіки, основою якої є промисловий, а не інтелектуальний капітал; слабкість та низька ефективність інституційної структури національної економіки; обмежені можливості фінансових інститутів у галузі вкладання коштів у венчурні фонди (наприклад пенсійні фонди та інститути спільного інвестування не можуть бути учасниками венчурних фондів); недостатній розвиток фінансового ринку України; низька ефективність вітчизняного законодавства щодо регулювання діяльності інституційних інвесторів.

У цих умовах дієвим інструментом фінансового забезпечення комерціалізації інтелектуальної власності стає проектне кредитування. Порівняно зі звичайним банківським кредитуванням, проектне кредитування характеризується рядом ознак, які повністю узгоджуються з потребами, що виникають під час комерціалізації об'єктів ІВ, а саме: воно носить довгостроковий характер; залучення кредиту не зменшує ліміту кредитного забезпечення потреб в обігових коштах; ризики щодо реалізації проекту комерціалізації об'єктів ІВ розподіляються між банком та позичальником; графік погашення заборгованості по кредиту визначається, насамперед, параметрами фінансованого проекту; можливість фінансування раніше понесених витрат по проекту або для рефінансування наявної в даний момент заборгованості перед іншими кредиторами; можливість отримання фінансових ресурсів на постійних умовах шляхом придбання банком-кредитором частки в статутному капіталі позичальника

Водночас, отримання проектного кредиту вимагає від підприємства, що здійснює комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності, дотримання певних вимог, серед яких виокремлюють: наявність реалістичного та детального бізнес-плану проекту комерціалізації; високий потенціал прибутковості проекту; прогнозованість грошових потоків по проекту; задовільний фінансовий стан позичальника; наявність забезпечення, зокрема у формі майнових прав інтелектуальної власності або активів, що будуть придбані за кредитні кошти; наявність дієвої стратегії управління ризиками комерціалізації інтелектуальної власності; обов'язкова участь позичальника у фінансуванні проекту (зазвичай на рівні 20-50% від загальної вартості проекту); дотримання графіку погашення відсотків по кредиту.

Проведений нами аналіз засвідчує, що проектне кредитування виконує важливі функції у рамках комерціалізації інтелектуальної власності та впровадження результатів інтелектуальної діяльності у суспільне виробництво, зокрема:

Функцію стимулювання. Проектне кредитування забезпечує суб'єктам господарювання широкі альтернативні можливості фінансування власного розширеного відтворення. Перш за все це стосується суб'єктів господарювання, що здійснюють провадження інновацій на основі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Підприємства, які орієнтуються на активне використання людського капіталу й інтелектуальної власності, відзначаються

значним інноваційним потенціалом, який за умов ефективного використання може гарантувати в майбутньому значні прибутки. У зв'язку із цим, банки забезпечують мобілізацію коштів для фінансування інвестицій у потенційно прибуткові і, водночас, високо ризиковані проекти.

Функцію трансформації. Проектне кредитування забезпечує зміну якісних характеристик грошових потоків, що перерозподіляються серед суб'єктів комерціалізації ІВ. У зв'язку з цим можна виділити наступні структурні складові даної функції: трансформація ризиків; трансформація строків; трансформація обсягів; просторова трансформація.

Функцію мінімізації ризиків. Проектне кредитування передбачає можливість диверсифікації ризиків для суб'єктів господарювання, які використовують у власній діяльності об'єктів ІВ.

Функцію контролю. Банки за рахунок утримання у власному штаті професійних фінансових менеджерів і юристів здатні забезпечити постійний моніторинг і контроль управлінських рішень, а також гарантувати стабільну і рентабельну діяльність підприємства-позичальника.

Таким чином, результати дослідження засвідчують важливу роль проектного кредитування у фінансовому забезпеченні процесі комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Тому вітчизняним урядовцям потрібна лише політична воля і стратегічне бачення необхідності модернізації національної економіки для реалізації довгострокової політики підтримки банківського проектного кредитування інноваційних підприємств, що здійснюють комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності. Лише вирішення державою окреслених вище проблем дозволить перетворити вітчизняну фінансову систему у важливий інструмент модернізації національної економіки.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність [текст]: підручник / В.Д. Базилевич. – 3 вид. – К.: Знання, 2014. – 671 с.
2. Введение в венчурный бизнес [текст] / Дж. Сингер [и др.]. – СПб.: РАВИ, 2003. – 356 с.

Грищенко Тетяна Василівна,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Однією зі складових фінансової безпеки держави є митна безпека. В умовах активізації міжнародного економічного співробітництва, розвитку глобалізаційних процесів, ефективне функціонування митної системи є важливим чинником забезпечення як економічної, так і фінансової безпеки країни. Митні органи мають протистояти суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, що порушують митні правила, не сплачують митні платежі, займаються контрабандою та ін., тобто протистояти тим загрозам економічній безпеці країни, що пов'язані із здійсненням експортно-імпортової діяльності. Проблема митної безпеки присвячені праці таких науковців, як І. Бережнюк, А. Войцещук, В. Настюк, П. Пашко, А. Стельмащук та ін. Однак потребують подальшого вивчення та обґрунтування питання чіткого визначення напрямів забезпечення митної безпеки країни в умовах поглиблення інтеграційних процесів та пошуку нових ринків збуту для вітчизняних експортерів.

Згідно з Митним кодексом України в редакції 2012 року митна безпека – це стан захищеності митних інтересів держави. Митні інтереси визначаються як національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи [1]. Митні інтереси можна визначити як сукупність об'єктивних потреб країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування митної системи. Отже, до митних інтересів відносяться наступні: створення умов для розвитку та активізації зовнішньоекономічної діяльності, для підвищення конкурентоспроможності національної економіки, для лібералізації зовнішньої торгівлі; приєднання до міжнародної системи митних взаємовідносин; зменшення впливу адміністративних методів на діяльність суб'єктів ЗЕД; удосконалення митного оподаткування; своєчасне і повне справляння митних платежів; прискорення товарообігу через митний кордон; ефективна боротьба з контрабандою та порушеннями митного законодавства; удосконалення митного законодавства відповідно до міжнародних норм; недопущення ввезення в країну неякісних товарів.

Забезпечення митної безпеки держави передбачає захист її митних інтересів від можливих внутрішніх та зовнішніх загроз, тобто тих деструктивних чинників, що створюють небезпеку як окремим суб'єктам, так і суспільству в цілому. Митними загрозами є чинники, що створюють небезпеку у сфері митної діяльності. До загроз митній безпеці держави належать: надзвичайні ситуації, стихійні лиха; світові економічні кризи, які здійснюють

негативний вплив на національну економіку; протекціоністські заходи торговельних партнерів; високий ступінь залежності від стану міжнародних ринків певних ресурсів або від домінуючого торговельного партнера [4, с.176]. Забезпечення митної безпеки необхідно розглядати як комплекс управлінських, правових, економічних та адміністративних засобів і методів щодо протидії загрозам у сфері митних відносин, досягнення необхідного рівня захищеності та надійності митної служби, сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності та створення системи захисту економічних інтересів держави.

Основними напрямками забезпечення митної безпеки держави в сучасних умовах є:

- удосконалення механізму реалізації митної політики з метою гарантування митної безпеки шляхом покращення адміністрування митних платежів та нетарифних обмежень зовнішньої торгівлі;

- розвиток безпаперової системи митного оформлення з використанням багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», що сприятиме наближенню до світових стандартів здійснення митної справи та спростить оцінку якості виконання митних процедур розрахунково-програмними способами [4, с.179];

- подальше вдосконалення діяльності митних органів у контексті відповідності її міжнародній практиці регулювання міжнародної торгівлі, вимогам Світової організації торгівлі, Всесвітньої митної організації та положенням угоди про зону вільної торгівлі України і ЄС;

- впровадження митного постаудиту, тобто проведення перевірок після факту митного оформлення товарів з метою забезпечення повноти сплати митних платежів до державного бюджету;

- впровадження сучасних методів митного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України, які враховують зростання інтенсивності торговельних операцій між країнами та необхідність підтримання належного балансу між контролем та сприянням торгівлі;

- впровадження системи управління митними ризиками, враховуючи досвід закордонних митних адміністрацій, особливо країн ЄС, США, Китаю, Австралійського Союзу.

Отже, в сучасних умовах митні органи України мають значні резерви щодо покращення своєї діяльності та сприяння підвищенню рівня митної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [<http://rada.gov.ua>]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

2. Митна політика та митна безпека України: монографія; за заг. ред. П.В. Пашка, І.Г. Бережнюка. – Хмельницький.:ПП. Мельник А.А., 2013. – 338 с.

3. Актуальні питання теорії та практики митної справи: монографія; за заг. ред. І.Г.Бережнюка. – Хмельницький.: ПП Мельник А.А., 2013. – 428 с.
4. *Новікова К. І.* Глобалізаційні виклики митній безпеці держави / К. І. Новікова // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2012. - № 4(16). – С. 174-180.

Гудзинська Людмила Юріївна,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

БЮДЖЕТНИЙ РЕСУРС В ПІДВИЩЕННІ ЄМНОСТІ РИНКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ: СТАН ТА ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ

Присутність держави на ринку банківського кредитування реалізується, зокрема, через механізм здешевлення кредитів банків, що надаються суб'єктам господарювання та населенню. У такий спосіб забезпечується підвищення рівня доступності банківських кредитних продуктів для споживачів за рахунок зростання їх платоспроможності.

У сфері використання бюджетних коштів для підтримки кредитоспроможності господарюючих суб'єктів та населення через механізм здешевлення банківських кредитів можна відзначити такі основні тенденції [1]:

зменшення загального обсягу бюджетного фінансування програм для суб'єктів господарювання та населення через механізм компенсації ставок за кредитами банків – на 2017 рік, наприклад, на такі видатки передбачається спрямувати сукупно не більше півмільярда гривень бюджетних коштів, в той час, як, наприклад, у 2011 р. лише на програму «здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» було виділено 531,4 млн. бюджетних коштів, а у 2012 р. було виділено у державному бюджеті 650,0 млн. грн. на програму «здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов»;

зменшення обсягу бюджетного фінансування окремих програм для суб'єктів господарювання та населення через механізм здешевлення кредитів банків – так, за програмою «здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов» таке зменшення за період 2012-2017 (проект) рр. становить 8 разів (з 650,0 до 81,1 млн. грн.); за програмою «часткова компенсація відсоткової стави кредитів комерційних банків молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла» у 2017 р. передбачено виділити з бюджету майже удвічі (61,4 проти 117,8 млн. грн.) менше коштів, ніж у 2010 р.;

звуження диверсифікованої структури напрямів використання бюджетних коштів через механізм компенсації ставок за кредитами банків – у 2017 р., зокрема, через такий механізм передбачається фінансувати лише три напрями – «часткова компенсація відсоткової ставки кредитів комерційних банків молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла», «здешевлення вартості іпотечних

кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов» та «фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів», в той час як, наприклад, у 2011 та 2012 рр. таких напрямів було 6;

зміщення акцентів у спрямованості програм, які фінансуються через механізм здешевлення кредитів банків за рахунок бюджетного фінансування, з підтримки господарюючих суб'єктів в різних галузях економіки до підтримки платоспроможності населення, головним чином у сфері житлового будівництва – якщо, наприклад, у 2011 р. бюджетний ресурс через механізм здешевлення банківських кредитів здебільше спрямовувався на програми підтримки господарюючих суб'єктів в агропромисловому комплексі, вугле- та торфодобувній галузях, машинобудуванні для агропромислового комплексу, авіабудуванні, теплоенергетиці, енергозбереженні, у сфері реалізації інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки, то в наступні роки зазначений напрям був представлений лише агропромисловим комплексом (за виключенням 2013-2014 рр.) та сферою енергозбереження (за виключенням 2015-2016 рр. та проекту на 2017 р.); на 2017 р. же, як зазначалося вище, передбачається у такий спосіб фінансово підтримувати бюджетним коштом лише агропромисловий комплекс (1 програма – хоча й обсягом фінансування, що суттєво перевищує аналогічні видатки у попередні роки, – 300 млн. грн проти 285,0 млн. грн. у 2016 р., 81,9 млн. грн. ц 2015 р., 110,0 млн. грн. у 2011 р.) та населення (2 програми з підтримки житлового будівництва сукупним обсягом біля 150 млн. грн., що знаходиться на рівні 2015-2016 рр., проте є меншим від обсягів, що мали місце у 2014 р. – майже на 20%, у 2013 р. – майже утричі, у 2012 р. – у 4,5 раза.

Дієвість механізму здешевлення банківських кредитів за рахунок бюджетного фінансування залежить від багатьох чинників: розміру процентних ставок за кредитами та рівня їх компенсації, обсягу коштів, що виділяються з бюджету на зазначену мету, вартості об'єкта кредитування тощо.

Як засвідчує, наприклад, практика застосування зазначеного механізму в агропромисловому комплексі, виділена з бюджету одна гривня на часткову компенсацію вартості кредиту банку дозволяє залучити в реальний сектор економіки в різні періоди до 26 грн. кредитних ресурсів з банківської системи. Так, у 2005 р., а також протягом 2007-2012 рр., який охоплює як період економічного зростання (2007-2008 рр.), так і економічного спаду (2009-2011 рр.), показник «обсяги пільгових кредитів по відношенню до бюджетних коштів на пільгове кредитування» в секторі становив відповідно 14,2 (у 2005 р. [2], у 2007 р. – 11,8; у 2008 р. – 11,1; у 2009 р. – 2,1; у 2010 р. – 2,3; у 2011 р. – 9,5; у 2012 р. – 1,2 [3]. Середнє ж значення цього показника, зокрема, в період 2000-2008 рр. становило 16,8 [3]. У 2015 р. цей показник зріс до 6,4 [4], а в 2016 р. його розрахункове значення очікувалося на рівні 26 [5]. З огляду на прогнозований обсяг бюджетного ресурсу на підтримку агропромислового

комплексу через механізм здешевлення кредитів банків у 2017 р., є підстави для припущення, що параметри аналізованого показника збережуться і в наступному бюджетному періоді.

Актуальність механізму бюджетної компенсації вартості кредитних ресурсів банківської системи в сучасних умовах активного реформування останньої оцінюється як висока, особливо з огляду на сформовані прогнозні оцінки параметрів банківського кредитування у поточному році. Такі оцінки, зокрема, передбачають, що «банківське кредитування буде обмеженим протягом 2016 року, незважаючи на те, що ліквідність банківського сектору перебуває на історично найвищому рівні. Ключові ризики, що стримують відновлення кредитування банками: значне боргове навантаження підприємств, досі слабка платоспроможність більшості секторів економіки та високі юридичні ризики. Операційна прибутковість бізнесу та платоспроможність домогосподарств протягом поточного року мають поліпшитися, що дасть змогу банкам протягом наступних кварталів розгорнути кредитування економіки. Проте протягом 2016 року очікується несуттєве зменшення обсягу кредитного портфеля банків (з урахуванням ефекту обмінного курсу)». [6] Аналізований механізм, на нашу думку, покликаний значною мірою знівелювати акцентовані регулятором основні ризики банківського кредитування у поточному (можна припустити також, що й у наступному) році, тим самим сприявши недопущенню різкого спаду ділової активності у відповідних секторах національної економіки. З огляду ж на досить високу ефективність цього механізму (його мультиплікативну дію), який передбачає досягнення значного ефекту при витрачання незначного обсягу ресурсу, вбачається доцільним розширювати сферу його застосування в інших секторах економіки (наприклад, у сферах енергозбереження, реалізації високоокупних інвестиційних та інноваційних проектів тощо).

Список використаних джерел

1. Закони України про Державний бюджет України на 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 рр. Та проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

2. Підприємства АПК України вже залучили у виробництво 3 млрд. грн. пільгових кредитів / 19.07.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agroua.net/news/news_7252.html

3. *Ісаян А.М.* Банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності / А.М.Ісаян // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю «08.00.08 – гроші, фінанси і кредит» (на правах рукопису). – К.: Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ubs.edu.ua/images/2016/PDF/diser_asaian.pdf

4. *Іванова І.* Посівна на фініші: «голодна» осінь скасовується / *І.Іванова* // DAILY. – 28.04.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/posevnaya-finishe-golodnaya-osen-otmenyaetsya-1430239482.html>

5. *Павленко О.* Аграрії отримають 300 мільйонів на здешевлення процентної ставки по кредитах / *О.Павленко* // Урядовий портал. – 07.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2016/04/7/588676/>

6. Звіт про фінансову стабільність / Національний банк України. – Випуск 1. Червень 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=32241744>

Делас Віталіна Анатоліївна,
к.е.н., асистент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО ВАЛЮТНОГО РИНКУ

Сучасний фінансовий світ важко уявити без здійснення різного роду валютних операцій. Глобалізаційні процеси, що не оминули фінансову сферу, поступово стирають кордони між національними валютними ринками перетворюючи їх на єдиний глобальний валютний ринок. На сучасному етапі розвитку телекомунікаційних технологій доступ до валютного ринку отримали всі суб'єкти фінансових відносин, що має вплив на структуру операцій, що на ньому здійснюються.

Для узагальнення та обліку операцій, що здійснюються на світовому валютному ринку кожні три роки Банк міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements BIS) проводить дослідження ринку іноземної валюти та похідних фінансових інструментів («трирічні дослідження»). Дослідження валютного ринку BIS розпочав у квітні 1989 року. В свою чергу аналіз обороту позабіржового сегмента ринку похідних фінансових інструментів проводиться Банком міжнародних розрахунків з 1995 року. Це найбільше глобальне дослідження як готівкового ринку іноземних валют (foreign exchange (FX) так і ринку похідних валютних інструментів (over-the-counter (OTC) derivatives markets)

Останнє таке дослідження було проведено в квітні 2016 року, і є десятим за рахунком офіційним дослідженням валютних операцій глобального валютного ринку. У дослідженні задіяно 52 країни та узагальнено дані близько 1300 провідних банківських та інших фінансових установ.

Відповідно до міжнародних звичаїв та термінології дослідження проводилося за такими операціями:

- спот (spot transactions) – одна пряма угода з обміну двох валют за курсом узгодженим у момент укладання контракту, яка була виконана протягом двох робочих днів;
- форвард (outright forwards) – угода про обмін двох валют за курсом узгодженим в момент укладання угоди, яка буде виконана в майбутньому (більше ніж 2 робочі дні). Сюди також включаються контракти, що не закінчуються реальною поставкою валюти та інші подібні строкові контракти;
- іноземні свопи (foreign exchange swaps) – угода, яка поєднує купівлю-продаж валюти на умовах спот з одночасним продажем (або купівлею) тієї ж валюти на умовах форвард;

- Опціони та інші інструменти (options and other products) – опціонний контракт, що дає право на купівлю або продаж однієї валюти в обмін на іншу за вказаним курсом протягом певного періоду часу. Ця категорія включає в себе і операції з іншими, менш вживаними, фінансовими інструментами.[2]

Зведені дані стосовно валюто обмінних операцій глобального валютного ринку подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Середньоденні обороти глобального валютного ринку

Показники (млрд. дол. США)	Роки						
	1998	2001	2004	2007	2010	2013	2016
<i>Всього</i>	<i>1 527</i>	<i>1 239</i>	<i>1 934</i>	<i>3 324</i>	<i>3 981</i>	<i>5 355</i>	<i>5 088</i>
Спот транзакції	568	386	631	1 005	1 488	2 046	1 654
Форвардні операції	128	130	209	362	475	679	700
Валютні свопи	744	663	975	1 714	1 759	2 239	2 383
Опціони та інші інструменти	87	60	119	212	207	334	254
Операції на біржах*	11	12	25	77	145	145	115
Всього (відповідно до курсів квітня 2016 р.)	1 705	1 381	1 884	3 123	3 665	4 915	5 088

Складено за даними Банку міжнародних розрахунків [3]

*Щомісячні дані було переведено в середньодобові.

Серед головних тенденцій розвитку глобального фінансового ринку за останній трирічний період варто звернути увагу на такі основні тенденції.

Обсяги середньоденних операцій на валютних ринках станом на квітень 2016 року склали 5,1 трильйона доларів США, що на 5,5 % або на 0,3 трлн. доларів США ніж у 2013 році. Таке зниження обсягів операцій спостерігалось після тривалого і стрімкого зростання з 2001 року.

Вперше з 2001 року знизився також і обсяг операцій на спот ринку. На квітень 2016 року оборот за поточними операціями склав 1,7 трлн. доларів проти 2 трлн. доларів у 2013 року. В той же час спостерігається зростання обсягів валютних своп операцій до відмітки у 2,4 трлн. доларів. Таке аналітики пов'язують зі збільшенням обсягів операцій своп з японською єною.

Долар США залишається провідною валютою світу. В доларах США здійснюється 88 % усіх валютних операцій. В той же час знизилися обсяги операцій з такими провідними валютами як євро, єна, австралійський долар. Натомість спостерігається зростання частки операцій з валютами країн, що стрімко розвиваються. Зокрема, китайський юань за три роки подвоїв частку валютних операцій, досягши 4 % світового обігу та посівши 8 місце в загальному рейтингу (таблиця 2).

Таблиця 2

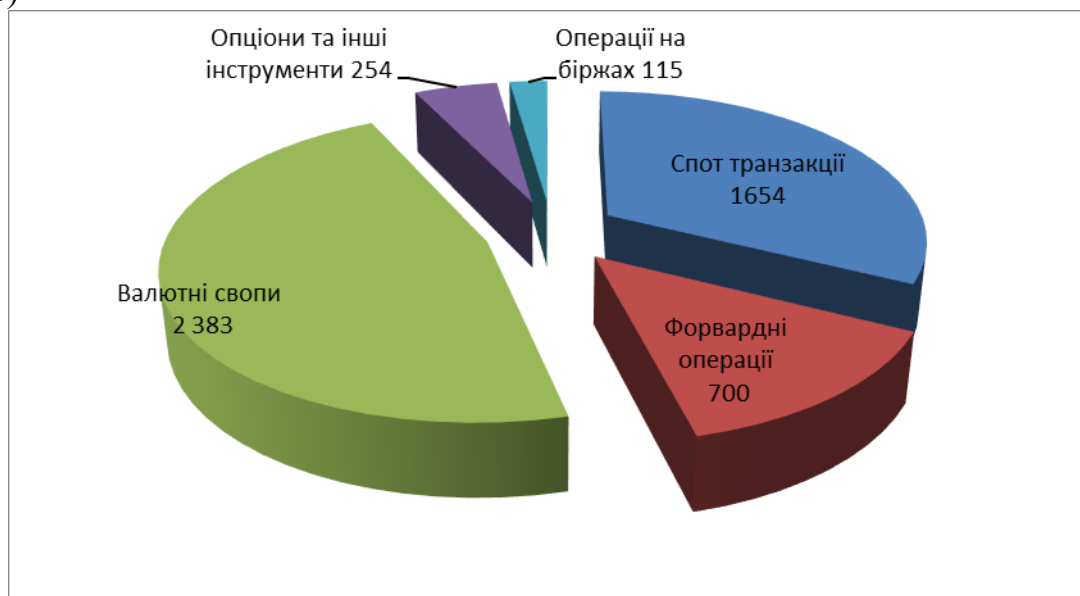
**Середньоденні обороти світового валютного ринку за видами валют,
%**

Валюта	1998	2001	2004	2007	2010	2013	2016
Долар США	86,8	89,9	88,0	85,6	84,9	87,0	87,6
Євро	52,3*	37,9	37,4	37,0	39,1	33,4	31,3
Японська єна	21,7	23,5	20,8	17,2	19,0	23,1	21,6
Фунт стерлінгів	11,0	13,0	16,5	14,9	12,9	11,8	12,8
Австралійський долар	3,0	4,3	6,0	6,6	7,6	8,6	6,9
Канадський долар	3,5	4,5	4,2	4,3	5,3	4,6	5,1
Швейцарський франк	7,1	6,0	6,0	6,8	6,4	5,2	4,8
Китайський юань	0,0	0,0	0,1	0,5	0,9	2,2	4,0
Шведська крона	0,3	2,5	2,2	2,7	2,2	1,8	2,2
Мексиканське песо	0,4	0,8	1,1	1,3	1,5	2,5	2,2
Інші валюти	12,9	17,6	17,7	23,1	20,2	19,8	21,5
Всього	200,0	200,0	200,0	200,0	200,0	200,0	200,0

Складено за даними Банку міжнародних розрахунків[3]

*Сума операцій валютами, які були замінені на євро.

Якщо говорити про структуру операцій, що здійснюються на глобальному валютному ринку, то тут найбільша частка операцій здійснюється на умовах своп, а також значною є частка поточних валютних операцій (див рис. 1)

Рис.1 Структура операцій на глобальному валютному ринку станом на квітень 2016 року [3]

Що стосується структури операцій валютного ринку за інститутами то оборот валютного ринку в квітні 2016 року відображає збереження домінування активності «інших фінансових установ». Ця категорія охоплює фінансові у

станови, що не є банківськими дилерами, тобто хедж-фонди, пенсійні фонди, взаємні фонди, страхові компанії і т.д. та охоплює понад половину усіх операцій з валютою (див. рис. 2). При цьому угоди з фінансовими інститутами продовжують перевищувати операції валютних дилерів на міжбанківському ринку, а частка не фінансових інститутів продовжує скорочуватися.

Рис. 2 Структура операцій на світовому валютному ринку в розрізі фінансових інститутів [3].

Що ж стосується географічних регіонів ми спостерігаємо стійкий географічний розподіл впливів певних фінансових центрів на відповідних континентах – зокрема, в Європі незаперечне лідерство належить Великобританії, на американському континенті – найбільший валютний ринок у США, азійський регіон обслуговують ринки Японії, Сінгапура, Гонконгу. Загалом вказаних 5 регіонів охоплюють 77 % усіх операцій на глобальному валютному ринку. [3]

Отже, величезні обсяги операцій на глобальному валютному ринку зумовлюють як розширення перспектив участі в цих процесах, так і супроводжуються значними ризиками, які не можна не враховувати усім без виключення учасникам глобально фінансового світу.

Список використаних джерел

1. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини: підручник [Текст]. — 5К. : Знання, 2008. — 582с.
2. Боринець С. Я. Сучасні тенденції розвитку світового фінансового ринку / С. Я. Боринець, В. А. Делас // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2012. – Вип. 138. – с. 18;
3. Трирічний огляд ринку іноземних валют та позабіржових ринків похідних інструментів Банку міжнародних розрахунків в Базелі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/rpfx16.htm>

Демиденко Людмила Миколаївна,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Наконечна Юлія Леонідівна,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ АКЦИЗНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

Угода про асоціацію України з ЄС формує порядок денний в багатьох сферах державної політики, зокрема, в сфері підакцизних товарів. В умовах реалізації політики фіскальної політики в розвинених країнах активно використовуються податкові інструменти, серед яких, важливу роль відіграють акцизні податки. Оскільки підакцизні товари підвищення цін на підакцизні товари не зачіпають інтереси широких соціальних верств населення, тому в умовах дефіцитності державних фінансів, уряди цілого ряду європейських країн використовували їх для збалансування бюджету. Україна також не залишилася позаєвропейських тенденцій змін акцизної політики.

Разом з тим, останнім часом активно обговорюються зміни в податковому законодавстві пов'язані з реалізацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що вимагає розгляду і оцінки з позиції формування стратегії і тактики фіскальної політики в Україні. Традиційно, акцизні податки з тютюновою виробів, вироблених на території України, формують найбільшу частину в структурі акцизних надходжень у державному бюджеті України.

В ціну тютюнових виробів в Україні включається акцизний податок, ставка якого, для сигарет з фільтром і сигарет без фільтра є комбінованою, тобто складається з двох складових: специфічної і адвалерної ставок. Специфічна встановлюється в абсолютних величинах на 1000 сигарет, адвалорна- у відсотках до ціни без ПДВ. Згідно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС акцизна ставка повинна піднятися до 90 євро за 1000шт.

Сьогодні цей показник становить близько 16 євро. Україна зможе досягти європейського рівня оподаткування тютюну в 2023 році за умови щорічного підвищення ставки специфічного акцизу на 30%, та адвалорної на 2 процентних пункти.

Ми вважаємо що процес підняття ставок повинен бути чітко розроблений в залежності наявності можливостей посилення контролю за обігом підакцизної продукції, оскільки зростання цін викликає підвищення ризику тіньового обігу такої продукції. Також важливим є врахування рівня зростання доходів населення при встановленні цін на підакцизну продукцію.

Графік імплементації статей Директив ЄС щодо тютюнових виробів, що містять вимоги щодо ставок буде визначатись Радою Асоціації. Разом з тим, можемо констатувати, що структура акцизного податку на тютюн в Україні

вже сьогодні майже повністю відповідає вимогам відповідної Директиви ЄС, але ставки цього податку є меншими, ніж прийняті в ЄС.

Заслуговує на увагу досвід справляння акцизного податку з тютюнових виробів у державах ЄС. Директива Ради 2011/64 / ЄС щодо структури та ставок акцизу на тютюнові вироби передбачає, що кожна держава-член може застосовувати загальний акцизний податок (специфічна складова плюс адвалорна складова без урахування ПДВ), розмір якого повинен становити 57% від середньозваженої роздрібної ціни сигарет, що відпускаються для споживання і не повинен бути нижче 64 євро за 1000 сигарет незалежно від середньозваженої роздрібної ціни. [1] Також, в окремих країнах ЄС акцизи виконують не тільки значну фіскальну функцію, але й впливають на споживання окремих підакцизних товарів [2].

У Верховній Раді України при розробці державного бюджету на 2017 рік зареєстрований законопроект № 5132 «Про внесення змін до Податкового кодексу України», яким, зокрема, пропонується, в частині акцизного податку на тютюнові вироби - на 30% специфічну і на 3 процентних пункти (з 12% до 15%) адвалорну [3].

При формуванні акцизної політики на тютюнові вироби обговорюється питання необхідності встановлення мінімальної ціни на пачку сигарет, порядок справляння і розмір яких повинен визначати Кабінет Міністрів України. Ми вважаємо цей захід можливим, проте він потребує детального обґрунтування та визначення тактичних і стратегічних заходів щодо його реалізації.

Список використаних джерел

1. Доступ до законодавства ЄС.- Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:176:0024:0036:EN:PDF>
2. Демиденко Л. Фінансова криза ЄС: причини та шляхи подолання // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка.-2014.- № 161 DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/160-7/5>
3. <http://www.fpsu.org.ua/news/61-nasha-borotba/10831-proekt-zmin-do-podatkovogo-kodeksu-ukrajini-zadlya-zabezpechennya-zbalansovanosti-byudzhetu-2017-roku>.

Івахненко Ірина Сергіївна,
к.е.н, асистент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СТРОКОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Пошук шляхів мінімізації ризиків цінової та курсової нестабільності на ринках має багатовікову історію. Їх зростання на фінансових ринках внаслідок інтенсифікації операцій на ньому та необхідність забезпечення належної ліквідності стало причиною зародження й швидкого розвитку сучасних інструментів хеджування фінансових ризиків. З другої половини ХХ століття в світі спостерігається широкомасштабне застосування строкових інструментів – деривативів. Розвитку строкового ринку сприяло поглиблення інтеграційних процесів, створення фінансових інституцій, що опосередковують рух капіталів як на внутрішніх, так і міжнародних ринках, прорив у математичному моделюванні процесів ціноутворення та інформаційних технологіях.

Більш прискорений розвиток ринку похідних фінансових інструментів в Україні міг би бути одним з чинників стимулювання товарного й фінансового ринків, що сприяло б формуванню ринкових інструментів управління ризиком та механізмів біржової торгівлі, створенню сучасного ринкового механізму ціноутворення та моніторингу стану фінансового та реального секторів економіки, прозорості процесів інвестування, підвищення інвестиційної привабливості України.

Фінансові кризи кінця 80-х - 90-х років поставили завдання щодо проведення комплексного критичного дослідження функціонування фінансових ринків. Тому актуальними на даний момент залишаються питання організаційної структури, внутрішніх механізмів функціонування біржової торгівлі деривативами та ролі держави у її регулюванні.

Ринки деривативів привертають увагу багатьох теоретиків та практиків. Методологічні основи їх використання відображено у працях відомих економістів Дж. Кейнса, Дж. Хікса, Н. Калдора, Л. Корнеліуса, Ф. Блека, Р. Дж. Маршалла А. Буреніна, В. Галанова, А. Фельдмана, М. Бурмаки, В. Корнесва, В. Опаріна, Л. Примостки, О. Сохацької, В. Шелудько, окремі питання використання деривативів висвітлено в працях О. Кузьміна, В. Міщенко, О. Солодкої, А. Філіпенка, О. Шарова.

Через високий ступінь інтеграції української економіки до світової національний ринок строкових інструментів зазнав суттєвих втрат. До об'єктивних причин слід віднести фактори, що характеризують не готовність економіки України в цілому та її окремих сегментів до використання похідних фінансових інструментів. Протягом всіх років після здобуття незалежності були повільними темпи проведення ринкових реформ та недостатнім рівень розвитку

організованих ринків товарно-матеріальних ресурсів, фінансового та валютного ринків. Не було створено економічних засад для використання таких інструментів хеджування ризиків, якими є деривативи.

До суб'єктивних чинників, що визначають сучасний стан ринку деривативів в Україні можна віднести відсутність розуміння суб'єктами господарювання та державними структурами значення даного ринку. Наслідками чого можна вважати недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування ринку деривативів, відсутність фахівців та відповідної інфраструктури (розрахунково-клірингової, інформаційно-аналітичної), перевагу спекулятивної складової у мотивації участі на строковому ринку.

З урахуванням багатогранності механізму введення біржової торгівлі похідними інструментами на сьогоднішній день існує ряд серйозних проблем, що стоять на шляху цього процесу. Ці проблеми можна умовно розділити на такі групи:

- фактична відсутність в Україні організованого спот-ринку;
- некоректне законодавче регулювання операцій з товарними деривативами;
- недостатня інформованість суб'єктів господарювання про особливості обігу похідних інструментів.

Щодо проблем фондового ринку загалом, що гальмують розвиток строкового ринку, то тут головними є:

- низька активність на ринках базових активів, зокрема на ринку цінних паперів (акцій, облігацій), що не дає підстав впроваджувати нові види інструментів строкового ринку (обсяг торгів на організованому ринку навіть не досягає величини ВВП);
- незначна кількість якісних цінних паперів і, як наслідок, мала кількість крупних учасників ринку, які б забезпечували його ліквідність;
- складність або й відсутність доступу дрібних приватних інвесторів до торгівлі на фондових біржах, які в розвинутих країнах в значній мірі формують ринок;
- низький рівень доходів населення і його недовіра до фондового ринку.

Ключовими проблемами в площині суто строкового ринку слід назвати:

- 1) недосконале, фрагментарне і непослідовне правового поле функціонування строкового ринку і, як наслідок відсутність єдиного трактування, класифікації, порядку обігу та оподаткування похідних цінних паперів: так правовий статус похідних цінних паперів на законодавчому рівні практично не визначений, в той час як на рівні підзаконних актів існує ряд розрізнених і подекуди суперечливих положень щодо окремих аспектів їх обігу.
- 2) відсутність власного досвіду щодо організації торгівлі деривативами, забезпечення надійного захисту інвесторів та проведення розрахунків.
- 3) малий вибір наявних інструментів строкового ринку, що не сприяє зростанню торгівлі і не дозволяє повною мірою задовольнити потреби

інвесторів (поки що на ринку обертається лише три інструменти, які до того ж мають скоріше спекулятивний характер).

4) необізнаність багатьох інвесторів щодо переваг торгівлі на строковому ринку.

Виходячи з окреслених проблем можна запропонувати наступні заходи в напрямку забезпечення подальшого розвитку строкового ринку в Україні, а разом з ним і фондового ринку загалом:

1) системне врегулювання правового статусу похідних цінних паперів в Україні на законодавчому рівні (розробка і прийняття проекту закону «Про похідні цінні папери», який вже декілька років, то відкликається, то відхиляється) та взаємоузгодження суміжних правових актів (оподаткування, облік операцій з деривативами);

2) впорядкування на рівні підзаконних актів НКЦПФР порядку гарантування виконання угод на ринку та проведення клірингу й розрахунків, оскільки при здійсненні біржових торгів похідними інструментами діє інститут центрального контрагента, який виступає покупцем для продавців і продавцем для покупців деривативів та забезпечує виконання контрактів (у вигляді поставки базового активу або проведення кінцевих розрахунків).

3) стимулювання запровадження перспективних фінансових інструментів, зокрема ф'ючерсів та опціонів на валюту, золото, зерно, цукор, інші сировинні товари, в тому числі і з поставкою базових активів, що забезпечить інтеграцію і взаєморозвиток строкового ринку та ринків базових активів.

Так, ще на початку XIX ст. на території України вже був позитивний досвід торгівлі ф'ючерсами на сільгосппродукцію. Відновлення подібної практики забезпечить надійний захист фермерів від ризиків несприятливого руху цін на їх продукцію. З настанням фінансової кризи у 2008 році, коли гривня насправді була відпущена у вільне плавання особливо актуальним постало питання впровадження на біржах валютних деривативів, що значно знизило б ризики зовнішньоекономічної діяльності та кредитних операцій в іноземній валюті.

Задля вирішення виявлених проблем нами запропоновано вжити наступні заходи: розробка та вдосконалення законодавчих, нормативно-правових і податкових передумов; формування ринку похідних цінних паперів та його гармонізація до вимог міжнародного права; розробка довгострокової державної програми розвитку ринку похідних цінних паперів; збільшення ліквідності ринку; підвищення ролі держави на ринку похідних; становлення на світовому ринку похідних фінансових інструментів; розвиток матеріальної бази, технологій торгівлі, регулятивної та інформаційної інфраструктури; інвестування для забезпечення рівномірного розвитку всіх підсистем ринку; зниження ризиків, пов'язаних з інвестуванням у похідні цінні папери; надання певних державних гарантій всім учасникам ринку; створення системи поінформованості населення про можливості ринку похідних цінних паперів.

Отже, строковий ринок в Україні має виступати інститутом, що сприятиме зменшенню ризиків учасників по операціях на ринку базових активів та підвищенню ліквідності і капіталізації вітчизняного фондового ринку. Але це стане можливим лише у випадку правового врегулювання основних аспектів функціонування ринку та розширення спектру похідних фінансових інструментів з одночасною організацією надійної системи гарантування виконання угод, що, без сумніву, зробить ринок значно привабливішим для інвесторів.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Фондовий ринок: підручник : у 2 кн. — Кн. 1 / за ред. В.Д. Базилевича; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К. : Знання, 2015. — 621 с.
2. Про похідні цінні папери: Проект Закону України від 21.12.2000 № 2174-III [Електронний ресурс].—Режим доступу:[http://www.uazakon.com/document /spart36/inx36303.htm](http://www.uazakon.com/document/spart36/inx36303.htm). — Інформаційно-правовий портал Закони України.
3. Про строкові фінансові інструменти: Проект Закону України від 14.05.2002 № 4215 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua/zakon/PR1/4skl/1/0900/0966.htm>. — Законодавство України.
4. Основний Проект Комплексної програми розвитку фінансового ринку України на 2015 - 2020 роки [Ел. ресурс] // НКЦПФР України: [сайт]. — Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/fund/development/cprog>. Назва з екрана.
5. Securities and Exchange Commission. Final rules: Regulation of exchanges and alternative trading systems (Release No. 34-40760, File No. S7-12-98). Retrieved March 3, 2016, from <http://pages.stern.nyu.edu/~jhasbrou/Teaching/SEC/ATS/Reg%20ATS%20Summary.pdf>.

Колдовський Артем Володимирович,
к.е.н., старший викладач,
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Сумського Державного Університету;

Чернега Катерина Віталіївна,
аспірантка,
Навчально-науковий інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського Державного Університету

ТАРГЕТУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ НАПРЯМ МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У сучасних умовах нестабільної економічної ситуації в Україні та у світі у цілому необхідний пошук дієвого режиму грошово-кредитної політики. У даному режимі особливу увагу необхідно приділити тим негативним змінам, які в наш час є найбільш нагальними, а саме це проблеми пов'язані з переходом до плаваючого валютного курсу, зростанням рівня доларизації економіки та загальним погіршенням показників економічного розвитку.

Вже тривалий час у багатьох економічних дослідженнях розглядаються та розробляються пріоритетні цілі грошової політики. Аналізуючи дані дослідження виникає питання про головну ціль – забезпечення максимального рівня зайнятості чи підтримка стабільності рівня цін, а саме низького рівня інфляції. Ось чому, на даному етапі є важливим визначити вірний вектор та обрати необхідний вид режиму таргетування.

Центральний банк в якості проміжної цілі монетарної політики встановлює номінальний обмінний курс і намагається забезпечити його стабільність по відношенню до валюти так званої країни-якоря через зміни процентних ставок і прямі валютні інтервенції, імпортуючи таким чином цінову стабільність з тієї країни, валюта якої обрана за «якір». Підтримання валютного курсу вимагає відповідної економічної політики, яка забезпечує низьку інфляцію проти країни-якоря, достатні обсяги міжнародних резервів, підтримання конкурентоспроможності країни і надійності, включаючи інституційну, законодавчу і політичну стабільність [1, с. 162].

Слід зазначити, що у наші дні розгорнулися запеклі дискусії щодо вибору Національним банком України першочергових орієнтирів монетарної політики, адже в Постанові «Про основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки» від 18.08.2015 р. № 541 [2] було задекларовано перехід до інфляційного таргетування. Досить велика кількість закордонних та вітчизняних фахівців вважає таку зміну цільових орієнтирів дуже невчасною. На нашу думку, думки вчених не безпідставні і обґрунтовані. Також слід зазначити, що у сучасній ситуації даний інструмент є неефективним та недоцільним.

Важливим моментом є визначення проміжної мети перед вибором конкретного режиму таргетування, адже вона безпосередньо пов'язана із бажаним показником і може бути досягнута за допомогою монетарних інструментів [3, с. 74].

Щодо цілей таргетування валютного курсу, то вони є більш зрозумілими для всіх економічних агентів, а ось метою, наприклад інфляційного таргетування є створення визначеності у економічних агентів стосовно майбутніх значень інфляції [4]. Тим самим таргетування валютного курсу відчутно впливає на економічні процеси у країні.

Виходячи з вище зазначеного, можна сказати, що в тих країн, де політичні і грошові інститути особливо слабкі та існує небезпека гіперінфляції, таргетування валютного курсу може виступати єдиним способом зруйнувати стійкість інфляційних очікувань і стабілізувати економіку. Саме в такій ситуації таргетування валютного курсу виступає як останній ресурс стабілізаційної політики країни та кращим способом його здійснення було б встановлення валютного управління, де має місце жорстка фіксація валютного курсу й існування прозорості грошової політики, бо всі функції центрального банку стають автоматичними.

Отже, в Україні до теперішнього часу не здійснюється ліквідація однієї економічної системи і побудови нової, а відбувається всього лише реструктурування, зміна її основ та засад. Ось чому, якщо враховувати тип економічної системи нашої країни, для забезпечення макроекономічної стабілізації варто використовувати режим таргетування валютного курсу, який має якісні переваги перед інфляційним таргетуванням.

Список використаних джерел

1. Стельмах В.С. Монетарна політика Національного банку України : сучасний стан та перспективи змін / В.С. Стельмах// Монографія. – 2009. – с. 162.
2. Основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки: Постанова від 18.08.2015 р. № 541 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0541500-15> - Назва з екрана.
3. Запаранюк Т.В. Проблеми вибору альтернативних режимів таргетування у процесі реалізації грошово-кредитної політики в період фінансової кризи / Т.В. Запаранюк // Фінанси, облік і аудит. – 2012. – № 19. – с. 71–80.
4. Bofinger. P. Monetary Polysi, Goals, Instutions, Strategies, and Instruments. – New York: Oxford University Press, 2001. – 454 p.

Коляда Тетяна Анатоліївна,
к.е.н., доцент,
Університет Державної фіскальної служби України

РОЗВИТОК МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах економічна та фінансова децентралізація характерні для більшості зарубіжних унітарних країн, що зумовило формування нового змішаного виду міжбюджетних відносин, який поєднує в собі принципи як бюджетного унітаризму, так і бюджетного федералізму. Тому в багатьох унітарних країнах у сфері міжбюджетних відносин активно почали застосовувати окремі елементи бюджетного федералізму.

Американський вчений Е. Тоффлер визначаючи основні риси майбутнього розвитку цивілізації наголошував, що зростаюча диференціація суспільства приведе до послаблення ролі національних держав та росту ролі регіонів і навіть окремих міст. Інтереси культурної, екологічної, релігійної і економічної співпраці окремих регіонів відіграватимуть у процесі налагодження міжрегіональних зв'язків значнішу роль, ніж географічна близькість. Країни з ринками, що розвиваються, відмовляться від спроб скопіювати приклад промислово розвинених країн і вироблять свої, радикально нові стратегії розвитку, засновані на їх культурних і релігійних традиціях [1].

На сьогодні в Україні ще й досі залишається гострою та остаточно невирішеною проблема оптимізації взаємовідносин між бюджетами різних рівнів. Вітчизняна система формування доходів місцевих бюджетів, зокрема умови та порядок надання міжбюджетних трансфертів, не стимулює керівників органів місцевого самоврядування підвищувати власні доходи місцевих бюджетів, не сприяє пошуку додаткових резервів та залученню альтернативних джерел формування бюджетних ресурсів, натомість формує в місцевої еліти споживацькі настрої.

Частка офіційних трансфертів у сукупних доходах місцевих бюджетів в Україні перевищила 50% та має тенденцію до збільшення. За 2007-2015 роки вона зросла майже на 13,6% (з 45,5% до 59,1%), а порівняно з показником 2001 року – майже удвічі (з 29,2% до 59,1%). На рівні бюджетів органів місцевого самоврядування (сіл і селищ) частка трансфертів у структурі доходів бюджетів перевищує 90%.

За таких умов не можна вести мову ні про бюджету самостійність, ні про якість надання суспільних послуг на місцевому рівні: держава за рахунок надання міжбюджетних трансфертів гарантує громадянам лише мінімальний законодавчо визначений по країні рівень суспільних благ і послуг. Таким чином позбавляє органи місцевого самоврядування можливості запровадити власні надбавки та/або субсидії населенню територіальної громади і суб'єктам господарювання у зв'язку з відсутністю бюджету власних доходів на такі цілі

та запровадженням процедури вилучення коштів із місцевих бюджетів, отриманих понад затверджений на відповідний бюджетний рік норматив (план). Зазначене також породжує споживацькі настрої в суспільстві та не зацікавлює керівництво місцевих органів влади у збільшенні власних доходів місцевих бюджетів.

У цьому контексті доцільно дослідити структуру офіційних трансфертів від органів державного управління до місцевих бюджетів України та визначити цільове призначення наданих коштів (Табл. 1).

Найбільшу частку в структурі міжбюджетних трансфертів має дотація вирівнювання з державного бюджету (46,3% в 2014 році), котра починаючи з 2007 року зросла майже на 7,4%. Протягом аналізованого періоду вона помітно змінювалася, у 2009 році становила 60,5%. Дотація вирівнювання з державного бюджету надається на виконання органами місцевого самоврядування делегованих повноважень, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист і соціальне забезпечення населення, а її розмір визначається із застосуванням формульного підходу [2]. Така методика розрахунку, з одного боку, забезпечує прозорість і зрозумілість процесу розрахунку сум дотацій для конкретного місцевого бюджету, усуває вплив суб'єктивного (бюрократичного) чинника на ухвалення рішень щодо обсягів надання дотації вирівнювання. Утім, з другого боку, уніфікація розмірів видатків місцевих бюджетів на виконання делегованих повноважень, зокрема соціальних функцій держави, не забезпечує ув'язки обсягів надання суспільних благ і послуг із показниками економічного розвитку конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Таблиця 1

Структура трансфертів до місцевих бюджетів України за 2007-2015 рр., %

Міжбюджетні трансферти	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Офіційні трансферти від органів державного управління	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Дотація вирівнювання з державного бюджету*	38,9	52,6	60,5	60,0	52,9	46,0	48,1	46,3	3,0
Додаткова дотація з державного бюджету на вирівнювання фінансової забезпеченості*	9,7	1,3	1,2	0,2	0,8	2,3	4,3	3,0	1,2
Субвенції на здійснення державних програм соціального захисту	40,9	35,7	37,0	39,2	43,4	36,5	44,6	49,3	92,3
Субвенції на виконання інвестиційних програм (проектів)	3,0	5,9	0,2	0,2	1,7	2,5	2,4	1,2	1,4
Інші додаткові дотації та субвенції	8,2	4,5	1,0	0,3	1,2	12,7	0,6	0,2	2,1

* З 2015 року базова та стабілізаційна дотації відповідно.

Джерело: розраховано авторами за даними Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua>)

У 2015 році відбулися істотні зміни у підходах до надання дотацій і субвенцій місцевим бюджетам та методиці їх розрахунку, що знайшло свій прояв у зміні структури офіційних трансфертів. Так, суттєво зменшилася порівняно з 2014 роком частка дотації вирівнювання з державного бюджету (з 46,3% до 3,0%) та додаткової дотації з державного бюджету на вирівнювання фінансової забезпеченості (з 3,0% до 1,2%), які зараз мають назву базової та стабілізаційної дотації відповідно. Та навпаки відбулося зростання майже вдвічі (на 43%) частки субвенції на здійснення державних програм соціального захисту з 49,3% до 92,3%. Основна причина переорієнтації видів надання трансфертів з державного бюджету до місцевих – з дотації на субвенцію – полягає у цільовому призначенні цих коштів та необхідності їх повернення у разі невиконання відповідних зобов'язань. Так, дотація надається для фінансування поточних витрат органів місцевого самоврядування у разі недостатності коштів місцевих бюджетів на виконання власних повноважень. Що стосується субвенції, то вона надається під конкретний проект та передбачає обов'язкове цільове використання коштів. При будь-яких порушеннях кошти підлягають поверненню до вище стоячого бюджету. Таким чином, можна вести мову про посилення відповідальності органів місцевої влади за цільове використання коштів, наданих з державного бюджету, у вигляді офіційних трансфертів.

Сьогодні жителі будь-якої територіальної громади в Україні отримують однакові гарантовані державою суспільні послуги, незалежно від того, який обсяг виробленої продукції й наданих послуг, прибутку, отриманого суб'єктами господарювання, рівень середньомісячної заробітної плати та безробіття, розмір податкових платежів, сплачених до бюджету, тощо забезпечила їхня адміністративно-територіальна одиниця. В унітарній країні такий підхід є виправданим і цілком логічним, проте в довгостроковій перспективі він породжує напругу в міжбюджетних відносинах, формує споживацькі настрої у суспільстві, зокрема на місцевому рівні, та посилює диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів (територіальних громад), про що свідчить зростання частки дотації вирівнювання з державного бюджету в структурі трансфертів до місцевих бюджетів. При цьому допомога, котрої регіони потребують з державного бюджету, значно більша за його можливості. У цьому полягає одна з головних проблем міжбюджетних відносин, яка ускладнюється множинністю фінансових потоків у обох напрямках (дотації, субвенції, взаємні розрахунки, інвестиційні та кредитні програми та інше).

У результаті неузгодженості та відсутності налагоджених законодавчо визначених комунікацій між учасниками бюджетного процесу регіони (області) намагаються передбачити дії уряду щодо реалізації пріоритетних програм розвитку країни, у свою чергу, органи місцевого самоврядування, намагаються передбачити дії та пріоритети розвитку, які визначаються регіональними органами влади.

Враховуючи, що концепція бюджетного федералізму базується на ідеї, що кожна адміністративно-територіальна одиниця фінансує свої витрати за рахунок власних ресурсів: місцеві витрати фінансуються на регіональному (місцевому) рівні, а національні – на загальнодержавному, то бюджетна децентралізація – це пошук оптимального співвідношення між надання органам місцевої влади максимальної податкової та бюджетної автономії з одночасним запровадженням дієвого державного контролю за прийняттям бюджетних рішень на рівні територіальної громади шляхом створення інституціональних обмежень, які б запобігали виникненню негативних наслідків через нераціональну фіскальну поведінку як жителів конкретного регіону, так і країни загалом.

Таким чином, державна політика майбутнього вимагає розподілу прийняття рішень між державою та регіонами. Необхідно правильне переміщення рішень на той рівень, де вони можуть бути прийняті оптимальним шляхом. Зміна інформаційних потоків дозволяє делегувати багато рішень на низовий рівень. В той же час, потрібні нові наднаціональні інститути для ефективнішого вирішення проблем, що виходять за рамки компетенції центральної влади [1].

Список використаних джерел

1. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер // ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2004. – 331 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України “Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів” від 08.12.2010 року № 1149 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=356283&cat_id=355990

Крупка Ігор Михайлович,
к.е.н., доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

У світлі сьогодення подій в Україні одним із важливих стратегічних напрямів реформ є активізація економічних процесів, збільшення доходів населення та забезпечення сталого розвитку національної економіки. Водночас умовах російської агресії резервні можливості держави майже повністю вичерпані, вітчизняна економіка перебуває під впливом суспільно-політичного напруження в країні, що особливо сильно позначилося на стані фінансової системи, зокрема функціонуванні грошово-кредитного і валютного ринку. Як відомо, визначальною у фінансовій системі України є роль банків з огляду на їхнє вагоме місце у забезпеченні усіх суб'єктів господарювання необхідними ресурсами та послугами без яких неможливий перебіг усіх бізнес-процесів.

Зазначимо, що в умовах глобалізаційних процесів іноземний капітал відіграє важливу роль у розвитку банківської системи та економіки будь-якої країни. За умов дисбалансів у національній економіці, спричинених, переважно, відсутністю стабільного фінансування, функціонування іноземного капіталу в банківській системі України дає змогу залучати необхідні ресурси на зовнішніх фінансових ринках. Динамічне входження іноземного капіталу в банківську систему України, активізація процесів кредитування та нарощення активів банками з іноземним капіталом загострили актуальність вирішення питання розвитку вітчизняних банків та контролю за діяльністю іноземного капіталу в банківській системі України.

У сучасних умовах глобалізації та інтенсифікації євроінтеграційних процесів, відбувається щораз активніший приплив іноземного капіталу в економіку України, передусім – у банківську систему. Процес освоєння іноземними банками фінансового сектору України розпочався 1994 р.: лише за 1 рік було відкрито 12 банків з іноземним капіталом, а на початок 2000 р. їхня кількість досягла 30, у тому числі 100%-м іноземним капіталом – 8. Присутність іноземного капіталу в банківському секторі України різко зросла у 2005-2009 роках, після «Помаранчевої революції». Тоді кількість банків з іноземним капіталом збільшилась більш ніж удвічі і на початок 2009 р. становила 53 банки [4]. Однак, з 2009 р., економіка України разом із рештою країн світу зазнала впливу фінансово-економічної кризи, відтак, у зв'язку з цим, кількість банків з іноземним капіталом дещо зменшилася. Станом на 1 квітня 2016 р. в Україні офіційно зареєстровано 43 банки з іноземним капіталом (38,7% із 111 діючих), у тому числі 17 (15,3%) – зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків встановила

новий рекорд і досягла 48,8%, тобто в Україні практично кожен другий банк – з іноземним капіталом, а кожен шостий – зі стовідсотковим іноземним капіталом.

Утім, з кінця 2013 р. помічаємо відтік іноземного капіталу зі статутного капіталу банків, що можна пов'язати з подіями на Майдані, політичною й економічною нестабільністю в країні та недосконалістю законодавчого регулювання. Проте за підсумками 2015 р. його частка різко зросла, що головним чином спричинено виведенням значної кількості вітчизняних банків з ринку, а не масовим входженням іноземних банків у капітал вітчизняних установ. Навпаки, упродовж останніх кількох років банківський ринок України залишили деякі іноземні банки, зокрема HomeCreditGroup, котрі володіли «Хоум Кредит Банком», російський «РенессансГрупп», що продали банк «Ренесанс Капітал», інвестиційна група Kardan N.V., яка оголосила про продаж 84% акцій «Ві Ей Бі Банку», Bank of Georgia, котрий зберіг за собою частку лише 19,4 % акцій «БГ Банку» та інші. Водночас деякі банки з іноземним капіталом залишили роздрібний ринок в Україні і вирішили зосередити свою діяльність винятково на корпоративному, малому та середньому бізнесі, зокрема СЕБ Банк, Сведбанк, ING, та Кредит Європа Банк, який належить голландській «CreditEuropeGroup NV» [4].

Важливо також проілюструвати географічну структуру іноземного інвестування в банківську сферу України. За останніми оприлюдненими даними НБУ [4], на 01.01.2015 р. іноземний капітал було представлено 26 країнами. В Україні найбільші частки в загальній сумі іноземного капіталу мають: Кіпр – 31,8%, Російська Федерація – 30,7%, Австрія – 12,3%, і майже всі великі європейські фінансові групи присутні на вітчизняному ринку.

Основним фактором привабливості вітчизняної банківської системи для іноземних банків є отримання більшого прибутку за умови прийнятної ризику. Серед інших чинників, що сприяли створенню банків з іноземним капіталом в Україні, можна виділити такі як позитивні структурні зрушення у вітчизняній економіці, активне зростання попиту на банківські послуги з боку населення, розширення зовнішньоекономічних зв'язків українських фірм тощо.

Водночас наголосимо, що існує певна закономірність – чим більшою є сукупна іноземна присутність у банківському секторі країни, тим менш чутливими до внутрішніх економічних збурень і менш проциклічними стають у ньому банки. Крім того, досвід постсоціалістичних країн ЄС свідчить, що якщо збільшення присутності іноземного банківського капіталу належним чином регулюється та контролюється, то структура банківської системи повільно вдосконалюється, банки отримують більше стимулів для виходу на міжнародні фінансові ринки, динамічніше розвиваються місцеві фондові ринки, підвищується ефективність трансмісійного механізму грошово-кредитної політики при одночасному зниженні процентної ставки.

Утім, потрібно зважати й на низку фінансових ризиків, пов'язаних зі швидким зростанням частки іноземного банківського капіталу в Україні. Вони можуть призвести до втрати суверенітету у сфері грошово-кредитної політики,

можливого посилення нестабільності, несподіваних коливань ліквідності банків, імовірного відпливу фінансових ресурсів у разі погіршення економічної ситуації в Україні, що може спричинити глибоку кризу національної економіки, а також зниження конкурентоспроможності вітчизняних банків, якщо ж впровадження нових банківських технологій може виявитись занадто дорогим для них. Відтак, дослідження позитивних сторін, з метою їх підсилення у банківській сфері, і негативних сторін – з метою їх нейтралізації чи мінімізації, дасть змогу краще та ефективніше працювати банкам на території України, не втрачаючи при цьому самостійності в діяльності й розвитку.

Необхідно відзначити, що упродовж 2015 р. девальвація гривні, численні банкрутства і невпевненість населення в надійності вітчизняних банків призвели до суттєвого перерозподілу депозитів у банківській системі на користь фінансових інституцій з іноземними – переважно, європейськими – власниками. Натомість банки з російським державним капіталом зазнали тиску з боку суспільної думки, що спричинило значний відтік вкладів. Зауважимо, що іноземні банки на українському ринку істотно відрізняються за бізнес-моделями та обсягами контрольованих активів. З п'ятірки лідерів рейтингу банків бізнес-видання Forbes. Україна-2015 [5], з фізичними особами працюють лише два французькі банки, в той час як німецький, шведський та американський банки сфокусували свою діяльність на інвестиційному та корпоративному банкінгу. Лідерами за сумою активів серед банків з іноземним капіталом в Україні є Укрсоцбанк – понад 48 млрд грн, Райффайзен банк Аваль – майже 47 млрд грн, та Сбербанк Росії – близько 47 млрд грн.

Упродовж кількох останніх років значні відрахування до резервів українських дочірніх банків довелося здійснити усім материнським компаніям. Формування резервів під активні операції призвело до збитків і щоб вижити в кризових умовах, вони були змушені зменшити кількість українського персоналу [6]. У будь-якому разі, важливо враховувати, що навіть аутсайтери рейтингу банків з іноземним капіталом залишаються серед групи найкращих, адже чимало банків із вітчизняним капіталом перебувають у значно важчому становищі. Відзначимо також, що, на думку вітчизняних експертів, іноземні материнські компанії, не можуть будувати жодних довготермінових планів діяльності через волатильність і непередбачуваність таких зовнішніх чинників як війна на Сході України та значне знецінення національної валюти. Однак, опитування, проведене у 2016 р., серед іноземних компаній показало, що на першому місці є корупція, потім недовіра до суду, і лише на третьому місці агресія РФ. Відтак, прогнози щодо подальшої їхньої діяльності на вітчизняному фінансовому ринку у разі сповільнення реформ будувати складно. Хоча загалом простежується тенденція до виходу нерезидентів з вітчизняного фінансового ринку. Так, одні намагаються розділити ризики з міжнародними фінансовими організаціями – Райффайзен банк Аваль та УкрСиббанк продали частину акцій ЄБРР, інші шукають приватних інвесторів – ЮніКредитбанк продав 100% акцій

Альфа-Банку. Водночас декілька російських банків теж оголосили про продаж своїх українських активів, але поки що знайти інвесторів їм не вдалося [2].

Отже, можемо констатувати, що події в країні нанесли серйозний удар банківській інфраструктурі, що спричинило зниження ефективності функціонування більшості банків. Однак, важливо підкреслити, що ті з них, у статутному капіталі яких є суттєва частка іноземного капіталу, отримавши підтримку закордонного інвестора, змогли не лише втримати, а й зміцнити власні позиції. Натомість, банки без іноземного капіталу здебільшого потребують серйозної докапіталізації. Таким чином, іноземні інвестори не лише вкладають власний капітал у національну економіку України, а й сприяють використанню успішного закордонного досвіду ведення банківського бізнесу, встановленню ефективних економічних відносин з іноземними партнерами на вітчизняному фінансовому ринку.

Список використаних джерел

1. *Белінська Я.* Щодо впливу зростання присутності іноземного капіталу на банківську систему України / *Белінська Я., Жаліло Я.*: [Електронний ресурс]. – <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Jul2009/01.htm>;
2. *Богута Н.* Рейтинг банків-2016 // Гроші. – 2016. – № 10 - С. 12-22.
3. *Владичин У. В.* Державне регулювання іноземного банківництва в Україні: монографія / *У. В. Владичин.* – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 594 с.
4. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
5. Рейтинг материнських іноземних банків – 2015 [Електронний ресурс] // Forbes.Україна. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/business/1392899-rejting-materinskih-inozemnih-bankiv-2015>
6. Bank BNP Paribas Official Website. – <http://www.bnpparibas.com/en>
7. *Clarke, George, Robert Cull, Maria S. M. Peria, Susana M. Sanchez* (2003), "Foreign Bank Entry: experience, Implications for Developing Economies, and Agenda for Future Research," *World Bank Research Observer*, vol.18, no.1, Spring 2003, pp.25-59.
8. Effects of Foreign Capital Entry into the Banking Industry on the Domestic Economy. – <http://www.rieti.go.jp/users/peng-xu/project/asia/pdf/kang.pdf>

Мацук Зоряна Андріївна,
к. е. н., доцент,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ В ТЕОРІЇ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Процес становлення ринку цінних паперів супроводжувався складними трансформаційними змінами, які зачепили економічну, суспільну та політичну сфери життя, а досвід проведених реформ засвідчив про наявні труднощі його формування в ринкових умовах через відсутність адекватної перехідному періоду економічної теорії. Застосування неокласичних підходів призвели до трансформаційної та фінансово-економічної криз, а становлення фундаментальних основ ринкової економіки, не зважаючи на позитивні сподівання, - до провалу процесу приватизації та втрати ряду важливих державних об'єктів стратегічного значення. Рекомендації, яким слідувала Україна, застосування принципів Вашингтонського консенсусу (лібералізація, приватизація та фінансова стабілізація [1, с. 75-91] не відповідали її інституціональним умовам, тому їх практична реалізація призвела до неочікуваних економічних наслідків [2, с. 46]. Руйнування командно-адміністративних форм господарювання за умови відсутності розуміння дії ринкового механізму, призвело до інституціонального вакууму та появи опортуністичної поведінки серед учасників ринку цінних паперів. Не зважаючи на численну кількість прийнятих нормативно-правових актів в процесі приватизації, інституційні трансформації не змогли сформувати інститут ефективного власника та підірвали довіру населення до будь-яких подальших спроб держави сформувати дієвий ринок цінних паперів.

Проблема формування ринку цінних паперів в Україні ще й полягала в тому, що її еволюційний шлях розвитку ринкового інституційного середовища був революційно перерваний командно-адміністративним періодом господарювання, а реформи після здобуття нею незалежності мали шоковий характер. За короткий проміжок часу було сформовано ринок цінних паперів, прийнято безліч законів, указів та постанов, які часто не лише суперечили один одному, а й неформальним нормам та принципам ефективного побудови ринку цінних паперів. Через це формальні інститути не були адекватно сприйняті учасниками ринку, що на практиці дозволило їм інтерпретувати наявні суперечності у власних інтересах, оскільки процес запозичення інститутів, які розвинулись в національному інституційному середовищі не мав основного параметра сумісності - відповідності ментальності народу [3, с. 5].

Механічно перенесена на вітчизняні реалії теорія неокласики не змогла цілісно та ґрунтовно пояснити явища перехідної економіки, а "фундаментальні економічні теорії, які протягом багатьох десятиліть були орієнтирами для економічних та фінансових систем не створили відповідного понятійно-

категоріального апарату, а також інструментів для розуміння логіки розвитку кризових подій" [4]. На думку проф. Дж. Гелбрейта "жодна країна досі не мала досвіду навігації в такому марші, який проходять нині країни недавнього соціалістичного табору" [5, с. 46]. Основою стратегії формування та розвитку національного ринку цінних паперів "має бути не безглузде копіювання чужого, а наполегливий пошук оптимальних рішень ..., її реально існуючих конкурентних переваг, реалізація точкових (індивідуальних) проектів у цих питаннях. Інструментами стандартних матриць вирішити накопичені у нас надскладні проблеми неможливо" [6]. Тоді як досвід більшості країн свідчить, що найефективніше процес трансформації пройшов за умови побудови інституціональної структури ринкової економіки на основі адаптації до економічних реалій, історичних традицій, норм та правил суспільного життя. Неefективна побудова ринку цінних паперів, відсутність дієвих інститутів її регулювання потребують переходу від запозичених та неадаптованих до вітчизняних реалій концепцій та формування новітніх підходів в дослідженні ринку цінних паперів, особливо в умовах кризи; від класичної та неокласичної теорій до інституціонального напрямку, що акцентує увагу дослідження не лише на економічних, а й на суспільних відносинах, дозволяє повністю розкрити особливості відносин між учасниками ринку цінних паперів в умовах наявного ризику, невизначеності та асиметрії інформації.

Таким чином, дослідження ринку цінних паперів вимагає не лише систематизації напрацювань а певній галузі дослідження, а наявності відповідного теоретико-методологічного базису, покликаного дати відповідь на питання: яким чином здійснюється побудова та функціонування ринку цінних паперів, які фактори на нього впливають, чи можна оптимізувати вплив даних факторів, спрогнозувати тенденції його розвитку тощо. Постійні трансформації на ринку цінних паперів є локомотивом пошуку новітніх теоретико-методологічних підходів в процесі його дослідження.

Теоретико-методологічний фундамент фінансів як науки був закладений ще у працях Жана Бодена, Томаса Мена, Антуана Монкретьєна, Француа Кене, Жана Кольбера, Анн Робера Жака Тюрго [7, с. 9]. Окремо проблематика ринку цінних паперів ученими не досліджувалась, так як навіть фінанси розглядались в межах загальнодержавної економічної доктрини, а питанням фінансових послуг у працях зазначених дослідників увага не приділялась.

Основою розвитку теорії та методології ринку цінних паперів стали радикальні зрушення в розвитку суспільства та фінансово-економічні кризи. Економічна наука почала трансформуватись під впливом фінансових потрясінь, які актуалізували пошук нових або модифікації існуючих уявлень про ринок. Стало очевидним, що наявні на той момент наукові знання зводяться виключно до надбань різних шкіл, яким надають перевагу учені на окремих етапах історичного розвитку ринку цінних паперів. І якщо, про реальні економічні процеси в кількісному вираженні можна було б говорити, то в частині джерел

та причин формування тих же кількісних показників спостерігався плюралізм думок.

Починаючи із середини XIX ст., увага дослідників зосереджується на ролі та місця поведінки учасників ринку, формальних та неформальних правилах тощо. Актуалізується проблема недосконалості методологічного інструментарію для досягнення оптимуму у фінансових відносинах на ринку цінних паперів та необхідності синтезу надбань не лише економічних теорій, а й соціології, психології, філософії. Сучасна методологія дослідження ринку цінних паперів повинна поєднувати найкращі досягнення різних економічних теорій, що може забезпечити інституціональний підхід.

Список використаних джерел:

1. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции / Дж. Стиглиц. - Москва: Мысль, 2003. - 300 с.
2. Григорьев Л. Второй старт трансформации украинской экономики? / Л. Григорьев, Е. Бурк, А. Голяшев // Вопросы экономики. - Москва, 2014. - №9. - С.30-52
3. Comparative Economic Systems: Model and Cases / ed. by Morris Bornstein. - 6-th ed. - Homewood; Boston: 1989. - 499 p.
4. Єфименко Т. І. Актуальні проблеми трансформації економічних теорій в умовах глобальних змін / Т. і. Єфименко // Фінанси України. - 2013. - №5. - С.7-18
5. Galbraith, J. C. Economic in the Century Ahead / J. C. Galbraith // Economics Journal. - 1991. - Vol. 404. - P.41-46
6. Гальчинський А. ЄС - за межами тупої апологетики [Електронний ресурс] / А. Гальчинський // Дзеркало тижня. Україна. - 2015. - №33. - 11 верес. - Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/macrolevel/yes-za-mezhami-tupoyi-apologetiki_.html – Назва з екрана.
7. Інновації у фінансовій сфері: монографія [В. М. Опарін, Т. В. Паєнтко, В. М. Федосов та ін.] ; за заг. ред. В. М. Опаріна. - К.: КНЕУ, 2013. - 444 с.

Мельник Валентина Анатоліївна,
к.е.н., доцент,
Національна академія статистики,
бухгалтерського обліку та аудиту

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

Сьогодні однією з важливих завдань практично кожної країни світу є розширення національного експорту. Багатство країн в двадцять першому столітті все більше оцінюються не запасами корисних копалин, а можливостями національних компаній створювати та реалізовувати на світових ринках товари, які б відповідали сучасним технологічним та споживчим вимогам. Конкуренція світових виробників за нові та існуючі ринки все більше загострюється. Вихід на ці ринки нових конкурентів, якими потенційно можуть бути українські компанії, можливий лише за умов підтримки держави, розроблення та впровадження адекватної національної програми підтримки експортерів. Для підтримки експортної діяльності практика сучасного господарювання виробила достатньо широкий набір рішень, як зі сторони держави, так і виходячи з особливостей та сфер діяльності експортно-орієнтованих компаній. Очевидно, що лише фінансових можливостей компаній для вирішення такого завдання недостатньо, і питання стимулювання експорту це, перш за все, питання розвитку відповідних інструментів державного регулювання.

До таких інструментів, насамперед, відносяться податкові пільги, включаючи податковий кредит компаніям, які й у кризових умовах здійснюють достатньо активну інноваційну та інвестиційну політику, та, як наслідок, розширюють свої експортні можливості. На жаль, кількість таких компаній в нашій країні незначна. І для збільшення їх кількості доцільно розробляти більш гнучкі форми підтримки експорту, такі як цільові державні кредити, субсидії, субвенції компаніям, які здійснюють експортну діяльність. В ситуації що склалася, найбільш дієвим механізмом підтримки діяльності компаній може бути звільнення від зобов'язань щодо сплати окремих податків та зборів на певний період при визначених умовах, наприклад, збільшення експортної виручки протягом певного періоду, реалізація інвестиційного проекту. Насамперед це має стосуватися середніх компаній, які навіть в складних умовах сучасної політичної та економічної кризи в країні, продовжують експортну діяльність, і які потребують негайної державної підтримки своєї діяльності.

З точки зору автора, в нинішніх умовах доцільно стимулювати адресну кредитну політику банків щодо надання кредитів компаніям - експортерам та вирівнювання відсоткових ставок за кредитами. Така діяльність має здійснюватись, насамперед, державними банками в межах окремих проектів/банківських продуктів. Фінансування таких продуктів може

здійснюватись в рамках окремих кредитних програм (ліній) НБУ. Практика діяльності міжнародних фінансових організацій може бути широко використана для розроблення вимог щодо відбору як компаній, які можуть претендувати на отримання таких кредитів, так і видів та сфер їх діяльності, а також вимог щодо моніторингу діяльності позичальників в рамках таких державних програм. При цьому можуть бути розроблені як короткострокові так і довгострокові кредитні лінії стимулювання експорту банками за підтримки держави. При цьому сферою регулювання можуть бути не лише надані грошові кошти, але й рівень відсоткових ставок за кредитами експортерам. З цією метою держава може також впроваджувати цільові програми щодо зменшення відсоткових ставок кінцевим позичальникам, виплачуючи компенсацію комерційним банкам, які кредитують експортерів.

Фактично на сьогодні українські банки призупинили програми як довгострокового, так і поточного кредитування діяльності компаній саме виходячи з високої вартості кредитних ресурсів та невідповідності позичальників кредитним вимогам. А враховуючи, що в докризовий період, більшість компаній для розвитку своєї діяльності, активно використовували банківське фінансування, то його відсутність привела, в тому числі, до різкого зменшення поточних обсягів виробництва, і як наслідок, вплинула на зменшення обсягів експорту. Фактично компанії, в тому числі і експортно-орієнтовані, знаходяться в стані постійного пошуку джерел дешевих грошових коштів не стільки на розвиток, а на підтримку власного бізнесу.

В цьому аспекті доцільно звернути увагу на різні можливості отримання дешевих кредитів в рамках кредитних програм міжнародних фінансових організацій, а також використання для оплати зовнішньоекономічних контрактів схем торгового фінансування. Однак при цьому важливо розуміти, в більшості випадків партнерами міжнародних фінансових організацій та міжнародних банків, при формуванні програм торгового фінансування, є українські комерційні банки. Враховуючи значні зміни в структурі комерційних банків протягом 2014-2016 років, значну кількість банкрутств комерційних банків, збереження високого рівня корупції в країні, багато іноземних інвесторів розглядають українські банки як ненадійних бізнес-партнерів, і як наслідок, частка українських компаній, які можуть отримати фінансування на зовнішніх ринках, незначна.

Світовий досвід показує, що ефективним способом фінансової підтримки експортерів є створення та діяльність спеціалізованих експортних кредитних агенцій (ЕКА). Метою діяльності таких агенцій є надання підтримки національним компаніям, в різних формах, для їх просування на зовнішні ринки. ЕКА використовуються як інструмент державної підтримки як звичайної, так і високотехнологічної продукції. Відповідні установи з підтримки експорту діють майже у всіх розвинутих країнах, найбільш відомими є Euler Hermes (Німеччина), COFACE (Франція), Atradius (Нідерланди), CESCE (Іспанія), KYKE (Польща), Eximbank (США) та інші.

У світовій практиці існують різні набори видів діяльності, які здійснюють подібні установи, і кожна країна самостійно, виходячи із своєї поточної ситуації визначається, які саме види послуг вона надаватиме через такі агенції. Агенції можуть бути побудовані по різному принципу, можуть функціонувати під повним контролем держави або ж поєднувати в своїй діяльності державний та приватний капітал. Насамперед в сферу інтересів агенцій включена експортна діяльність малого та середнього бізнесу, що не виключає також підтримку великих корпорацій, в залежності від завдань та цілей, які реалізує держава, створюючи та підтримуючи експортні кредитні агенції. В більшості випадків, оцінюючи продукти ЕКА, економісти та практики найбільше звертають увагу на такі з них, як страхування кредитів для виробництва експортних товарів та надання гарантій. Однак при цьому завданнями ЕКА можуть бути також підтримка участі національних компаній в міжнародних виставках та ярмарках, надання інформаційних послуг щодо ринків окремих країн чи товарів, сприяння в пошуку іноземних партнерів. Тобто, через діяльність експортної кредитної агенції можна реалізовувати принцип «єдиного вікна» для компаній, які або вже є учасниками зовнішньоекономічної діяльності, або ж лише планують вихід на зовнішні ринки. Створення такої агенції в нашій країні, незважаючи на розуміння необхідності функціонування такої структури, затримується вже багато років. Основна причина – відсутність коштів для фінансування діяльності такої структури. Враховуючи політичну нестабільність в країні, існувати ЕКА має як окрема ринкова інституція, незалежна від зміни політичної влади в країні, діяльність її має бути максимально незалежною. По оцінках економістів, розмір статутного капіталу, від якого залежить обсяг страхування, визначається обсягами експорту країни й може складати від 10 млн. дол. в Болгарії до 1 млрд. дол. в Китаї [1]. Згідно дослідженню Д. Гіантурко, для окупності адміністративних витрат ЕКА мінімальний обсяг промислового експорту має складати не менше 100 млн. дол. в рік. [2].

Ще в 2011 році українським урядом планувалось створення ЕКА з мінімальним уставним капіталом в 50 млн. грн. (або 6 млн. дол. по існуючому на той момент курсу). При цьому ЕКА могла б страхувати експортні операції всього на 60 млн. дол., що є мізерним при існуючому рівні потреб вітчизняних експортерів. Незважаючи на різні точки зору щодо доцільності створення такої інституції в нашій країні в поточних умовах та явну відсутність бюджетних коштів для формування статуту такої організації, практична потреба компаній в такій державній підтримці є надзвичайно великою.

Таким чином, оцінюючі різні інструменти підтримки експортної діяльності українських компаній можна зробити висновок, що кожен з них може мати позитивні стимулюючі наслідки для діяльності компаній. Однак такі результати можна отримати, скоріше всього, в довгостроковій перспективі, при активній державній діяльності в цьому напрямку. Однак в короткостроковому періоді використання кожного із зазначених інструментів

пов'язане із значними витрати (як з недоотриманням податкових надходжень в зв'язку із зменшенням рівня оподаткування, так і з витратами на створення ЕКА). Вирішення цих питань лежить в площині розробки послідовної довгострокової державної програми стимулюванні експорту.

Список використаних джерел

1. Щотижневик "Ділова столиця" від 23 березня 2015 року (№12/722) .
– Режим доступу: <http://www.dsnews.ua/politics/yatsenyuk-hochet-pomoch-eksporteram-kak-azarov-25032015061100>.
2. Gianturco D. Export Credit Agencies: The Unsung Giants of International Trade. Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2001. – 234 p.

Медведкова Наталія Сергіївна,
к.е.н., асистент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

На сьогодні основним чинником, що стримує прихід іноземних інвесторів в Україну, є серед іншого несприятливий фіскальний простір. Згідно з результатами досліджень Європейської Бізнес Асоціації, податковий індекс в Україні, що побудований на оцінюванні перешкод, з якими зіштовхується бізнес, за сприятливістю системи оподаткування оцінено у 2,43 бали за п'ятибальною шкалою. Більш за все підприємці незадоволені постійними змінами, суперечливими та неоднозначними нормами, складністю законодавства та кількістю необхідної документації та звітності. Більшість змін до податкового законодавства оцінюють як суто технічні та такі, що не враховують інтереси бізнесу та держави [1].

Політика активізації прямого іноземного інвестування відіграє значну роль у формуванні інвестиційної стратегії держави. Створення сприятливих умов з метою залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в національну економіку повинно враховувати два найважливіші завдання. Перше стосується продовження процесу вдосконалення фіскального механізму для залучення інвестицій, а друге завдання полягає в створенні умов для ефективного функціонування цього механізму.

Одним із найдієвіших механізмів стимулювання інноваційної діяльності є податкові пільги, зокрема *Інвестиційна податкова знижка (ІПЗ)*, *Інвестиційний податковий кредит (ІПК)* і *Дослідний податковий кредит (ДПК)*. Сенс перелічених податкових стимулів полягає в наданні підприємству непрямої фінансової підтримки для реалізації інноваційно-інвестиційних проектів шляхом зменшення або відтермінування сплати нарахованого податку. Ці стимули мають цільовий характер і ресурси, вивільнені в результаті їх застосування, повинні спрямовуватись на конкретно визначені цілі.

Застосування цих податкових важелів є вигідним і для підприємства, і для держави. Для держави переваги застосування цих механізмів полягають у такому:

- вони сприяють інвестуванню для забезпечення довгострокового економічного зростання;
- забезпечують зростання конкурентоспроможності країни, оскільки податкове стимулювання НДДКР може зробити країну більш привабливим місцем для інвестування, ніж у країн-конкурентів;
- збільшення майбутніх податкових надходжень відбуватиметься за рахунок розширення податкової бази та матиме багатократний характер, рівень

надходжень може бути набагато вищим, ніж очікувалося, зокрема за рахунок впровадження у процес новітніх технологій.

Податкова знижка на інвестиції в науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) передбачає право на зменшення бази оподаткування на певні витрати підприємства, які визнані як такі, що спрямовані на інвестиції та НДДКР. ІПК і ДПК за своїм змістом є податковою знижкою, та її особливість полягає в тому, що її величина вираховується із суми нарахованого податку, а не із суми оподаткованого прибутку. Таким чином, ці пільги, зрештою, зменшують розмір податків, що підприємство (індивідуальний підприємець) має сплатити за умови спрямування вивільнених ресурсів на НДДКР чи інвестиції.

Податкові канікули як один із видів податкових пільг за сучасних умов застосовуються з метою створення умов для залучення інвестицій, зокрема, прямих іноземних інвестицій. Але на практиці такий вид податкового важелю як податкові канікули складніше підлягає контролю та призводить до істотних втрат бюджету.

Разом з тим, ефективність того чи іншого фінансового важелю є суперечливою. Зокрема, дослідники з Міжнародного Валютного Фонду Александер Клем та Стефан Ван Паріс дійшли висновку, що інвестиційний кредит та інвестиційна знижка значно менш ефективні в залученні іноземних інвестицій, ніж податкові канікули [2]. Тому питання пошуку оптимального фіскального механізму залучення інвестицій потребує здійснення подальших досліджень.

Вагомий внесок у цьому напрямку зробили вчені Віто Танці і Хауелл Х. Зі, які запропонували новий податковий важіль - *Рахунок податкового кредиту (РПК)*, який містить ознаки як ІПК, так і податкових канікул.

Спільне з податковими канікулами полягає в існуванні періоду звільнення від оподаткування, а відмінне – що РПК прив'язаний до обсягу податків, що сплачуються з отриманого прибутку (наприклад, пільга діє для перших 100 тис. дол. США прибутку, що оподатковується). Це має дві важливі переваги: по-перше, обсяг пільги для уряду приймаючої країни є визначеним, по-друге, відсутні значні переваги для інвестування, яке робить швидкий прибуток. Спільне з ІПК полягає в тому, що сума кредиту є фіксованою, а відмінне те, що обсяг кредиту не визначається обсягом інвестицій. Отже, ця пільга не передбачає переваги для капіталомістких інвестицій [3].

На практиці механізм РПК діє наступним чином. Припустимо, можливе звільнення зі сплати податку на прибуток складає 500 тис. дол. США. Інвестор буде зобов'язаний подавати податкові декларації так само, як і будь-який інший платник податків. Якщо інвестор визначає податкове зобов'язання в обсязі 60 тис. дол. США протягом одного року, він не буде сплачувати ніяких податків, але сума на податковому рахунку на майбутні податкові періоди буде знижена до 440 тис. дол. США. Слід зазначити, що РПК має перевагу забезпечення прозорості та визначеності як для інвестора, так і для уряду.

В Україні були спроби застосувати ІПК. Згідно з п. 1.11.4 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» ІПК передбачав зміну терміну сплати податку на прибуток. Через те, що механізм ІПК в Україні був не до кінця визначеним та відпрацьованим, цей податковий важіль практично не застосовувався.

У серпні 2016 року був зареєстрований законопроект, що містить в собі аналогічний попередньому механізм, а саме перенесення строків сплати податкових зобов'язань шляхом надання платникам податку ІПК. Цю податкову пільгу передбачається надавати на строк від 1 до 5 років з наступних видів податків і зборів: податок на прибуток, податок на майно, єдиний податок, туристичний збір, збір за місця для паркування транспортних засобів. Крім того будуть визначатися суми відсотків, які необхідно буде сплачувати платнику за користування ІПК. На сьогодні триває процес вдосконалення порядку надання податкових пільг та розробки критеріїв їх надання, а також узгодження норм цього законопроекту з нормами ПКУ.

Світовий досвід свідчить про те, що з метою отримання податкових пільг трапляються випадки існування порушень режимів податкового стимулювання (фіктивні інвестиції, надмірна оцінка податкового кредиту), що може загрожувати фінансовій безпеці країни. Тому постійний моніторинг інвестицій необхідний не лише для забезпечення постійного дотримання відповідних умов, а й також для виявлення ухилення від сплати податків.

Отже, створення умов для ефективного функціонування цього механізму повинно базуватися на принципах ОЕСР, що передбачають підвищення прозорості та покращення управління податковими пільгами для залучення інвестицій в країни, що розвиваються:

- оприлюднення звітності про всі податкові пільги, а також цілей їх надання в рамках керуючої структури;
  - запровадження податкових пільг лише через податкове законодавство;
  - обчислення суми недоотриманого доходу від надання податкових пільг;
- оприлюднення звіту про податкові витрати;
- проведення періодичного огляду існуючих податкових пільг та оцінювання ступеню відповідності поставленим завданням;
  - виділення найбільших одержувачів податкових пільг в регулярному звіті про податкові витрати;
  - систематичний збір даних для формування звітності про податкові витрати і контроль за ефективністю окремих податкових пільг;
  - розширення регіонального співробітництва з метою запобігання згубної податкової конкуренції.

Запропоновані заходи дозволять покращити фіскальний простір України, що буде сприяти збільшенню притоку іноземних інвестицій в Україну. Разом з тим, завдання держави сформував пакет стимулів, які дозволять «перетягнути» в Україну стратегічних інвесторів з країн регіону, тобто покращити позиції держави у податковій конкуренції за капітал в регіоні.

Список використаних джерел

1. Офіційний Інтернет-сайт: Європейська Бізнес Асоціація. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/uk/press-and-media/press-room/indices>
2. Alexander Klemm and Stefan Van Parys, “Empirical Evidence on the Effects of Tax Incentives,” International Monetary Fund (Washington, D.C.: IMF, 2009).
3. Vito Tanzi and Howell H. Zee, “Tax Policy for Emerging Markets: Developing Countries,” International Monetary Fund (Washington, D.C.: IMF, 2000).

Момот Олександр Михайлович,
к.е.н., доцент,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Глобалізація є результатом фінансової революції, що призвела до розширення діяльності міжнародних фінансових інститутів, міжнародної фінансової інтеграції та інтенсифікації розвитку фінансових інновацій, активізації міжнародних фінансових трансакцій [1]. Розвиток фінансової глобалізації стимулюється нерівномірністю економічного розвитку країн, розподілу фінансових ресурсів, неврівноваженістю поточних платіжних балансів, провадженням сучасних електронних технологій, що дозволяють проводити операції в режимі реального часу, тощо. Міжнародна банківська діяльність як результат процесу глобалізації, поступово також перетворилася в один з основних факторів її подальшого розвитку.

Фінансова глобалізація стала однією з причин формування деяких особливостей діяльності банківських установ. Так, банківський сектор демонструє наступні тенденції розвитку в умовах глобалізаційних процесів:

по-перше, зниження бар'єрів між сегментами фінансового ринку та універсалізація фінансового бізнесу, що веде до посилення міжбанківської конкуренції;

по-друге, консолідація фінансового бізнесу через злиття та поглинання компаній, внаслідок чого відбувається консолідація банківського капіталу;

по-третє, зміни в структурі ринків фінансових послуг, зокрема, диверсифікація банківської діяльності, скорочення частки традиційних банківських операцій, зростання інвестиційної та інноваційної активності банків, використання похідних фінансових інструментів;

по-четверте, зміни в способах надання послуг, обумовлені розвитком інформаційних технологій;

по-п'яте, розвиток стратегічного партнерства інтернет-порталів (America Online, Yahoo!) і провідних телекомунікаційних корпорацій (Deutsche Telecom, Telefonica) з фінансовими компаніями і банками (наприклад, (Bank of East Asia і Yahoo!, Telefonica і Lycos) [2];

по-шосте, ускладнення регулювання національних ринків, розробка єдиних стандартів з метою уніфікації банківської діяльності, збільшення ролі міжнародних фінансових організацій і наднаціональних фінансових інститутів;

по-сьоме, інтернаціоналізація та транснаціоналізація банківської діяльності.

Інтернаціоналізація банківської діяльності проявляється через здійснення прямих іноземних інвестицій національних банків за кордон: створення філій,

придбання істотної частки в іноземних банках, міжнародні злиття, поглинання і створення банківських холдингів з іноземними банками за кордоном, а також зростання взаємодія банків на міжнародних кредитних, валютних і фінансових ринках.

Транснаціоналізація банківської діяльності передбачає масштабну концентрацію і централізацію капіталу, зростання числа злиттів і поглинань великих промислових і фінансових компаній.

Варто відмітити, що саме транснаціональні банківські установи суттєво активізують рух процесів глобалізації економіки. Зазначені банки постійно збільшують свої конкурентні переваги, привносять інноваційні рішення та продукти не лише в економіку, а й і в соціальну та економічну сфери країн дислокації. Маючи в своєму розпорядженні потужні фінансові потоки, такі банки мають визначальний вплив на розвиток світової економіки та модифікацію міжнародних економічних відносин, приймають участь як в дисбалансі, так і в оптимізації глобального світового господарства.

Позитивними проявами впливу глобалізації на діяльність банківських установ є: посилення конкуренції між банками; зростання прибутковості банківського сектору при меншій маржі; передача передових технологій; підвищення продуктивності праці; диверсифікація джерел фінансування; підвищення стійкості в періоди криз; зростання кредитування національної економіки.

Водночас, фінансова глобалізація несе в собі ряд загроз для стабільності банківських систем. Внаслідок фінансової глобалізації в останні десятиліття фінансова система спричинює все більш помітний вплив на економічну ситуацію в кожній окремій країні та у світі в цілому. Взаємопов'язані потоки фінансових активів транснаціональних банків обумовлюють процеси росту або рецесії економічних систем країн світу.

Негативними напрями впливу глобалізаційних процесів на банківську діяльність є: можливість кризового «інфікування» країни та небезпека розповсюдження кризових явищ на банківську систему країни; порушення стабільності банківської системи; зміни умов функціонування місцевих банків через жорстку конкуренцію з боку транснаціональних банків; погіршення якості кредитних портфелів місцевих банків; захоплення іноземними банками найбільш перспективних сегментів ринку банківських послуг.

Ступінь охоплення процесами глобалізації банківського сектору конкретної країни залежить від багатьох чинників: рівня розвитку національної економіки та її банківської системи; політики держави щодо залучення іноземного капіталу; ступеня впливу іноземного капіталу на конкурентоспроможність національної банківської системи; виконання вимог, прийнятих в рамках міждержавних угод; забезпечення національної економічної безпеки країни, тощо.

Вітчизняним банківським установам необхідно використовувати переваги, що пропонує фінансова глобалізація, зокрема можливості зарубіжних

ринків, у тому числі фінансових, для диверсифікації ризиків і отримання додаткового доходу. Слід також підвищувати конкурентоспроможність національних фінансово-банківських інститутів в міжнародному масштабі, що є невід'ємною умовою економічної безпеки національної економіки. Заходами в даному напрямі можуть стати [3]: розширення набору банківських послуг і подальше підвищення якості обслуговування клієнтів; впровадження новітніх банківських технологій з використанням інтегрованої дистриб'юторської мережі; відкриття закордонних філій, представництв, дочірніх організацій; вдосконалення контролю і нагляду за банками; адаптація банківського законодавства до сучасних умов, враховуючи глобалізацію економіки; вдосконалення інститутів, механізмів та інструментів регулювання міжнародної банківської діяльності; посилення захисту інтересів міжнародних вкладників; підвищення ефективності валютного регулювання і валютного контролю, боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, нелегальним вивезенням капіталу; уніфікація правил ділової етики для банків та інших учасників фінансового ринку.

Також слід розуміти, що конкурентні переваги у глобальному просторі мають фінансово стійкі банківські установи, оскільки це дає їм можливість залучення додаткових фінансових ресурсів, розширення сфери інвестування, освоєння нових технологій, тому менеджменту банку слід зосередити зусилля на підвищенні якості активів, управлінні пасивними операціями та підвищенні дохідності банківської діяльності.

Список використаних джерел

1. Козьменко С.М., Горіна С.О. Глобалізація банківської діяльності та регіональні інтереси / С.М. Козьменко, С.О. Горіна // Фінанси України. – 2006. - №5. – С. 141-147.
2. Любкіна О.В. Фінансові ринки в контексті глобалізації / О.В. Любкіна // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 122-128.
3. Брітченко І. Г. Підвищення конкурентоспроможності банків на ринку банківських послуг України / І. Г. Брітченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2015. – Вип. 1(1). – С. 176-179.

Мороз Павло Андрійович,
к.е.н.,
помічник-консультант
народного депутата України

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В 2017 РОЦІ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВІДНОВЛЕННЯ ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

За останні роки фінансова політика України характеризувалася переважно ситуаційними рішеннями центральних органів виконавчої влади, що відповідальні за її реалізацію, спрямованими на подолання насамперед поточних фінансових дисбалансів – реструктуризацію валютних зобов'язань держави з одночасним посиленням податкового навантаження на суб'єктів господарювання та домогосподарства з метою недопущення розширення бюджетного дефіциту. Все це відбувалося в умовах спаду вітчизняного виробництва, глибокої девальвації національної грошової одиниці та знецінення доходів економічних суб'єктів.

Найчастіше сам процес підготовки та прийняття ключових законодавчих актів, що визначають напрями розвитку національної економіки відбувався з грубим порушенням нормативно закріплених процедур. Все це свідчить про відсутність чіткої стратегії фінансової політики України.

У тому числі й до вищенаведених висновків та узагальнень у своїх актуальних наукових дослідженнях прийшли й провідні вітчизняні вчені, серед яких: Вожжов А.П., Геєць В.М., Ковальчук Т.Т., Лютий І.О., Мазаракі А.А. тощо.

На початку осені поточного року Кабінет Міністрів України в особі Міністерства фінансів України, вперше за останні роки, дотримуючись принципу стабільності податкового законодавства [2], представив два визначальних для формування фінансової політики України законопроекти – щодо змін до Податкового кодексу України, які наберуть чинності з 1 січня 2017 року [3], та проект Бюджету на 2017 рік [4].

Тому, актуальним завданням наразі є вивчення особливостей представлених документів, з точки зору формування фінансової політики в 2017 році та можливостей відновлення позитивної динаміки розвитку національної економіки.

У контексті податкових змін, варто відразу надати узагальнюючу характеристику запропонованого урядом проекту – фінансова політика України й надалі буде реалізовуватися в умовах значного фіскального навантаження на суб'єктів господарювання та домогосподарства. Більше того, підвищено ставки на деякі непрямі податки та змінено підходи до їх адміністрування.

Згідно пояснювальної записки до проекту змін до Податкового кодексу України, вітчизняний уряд має на меті створити умови для збільшення

надходжень до бюджету та забезпечення збалансованості бюджету 2017 року за рахунок:

1) податку на додану вартість:

- скасування спеціального режиму оподаткування податком на додану вартість для сільськогосподарських товаровиробників;

- єдиний публічний реєстр відшкодування податку на додану вартість для експортерів сільськогосподарської продукції;

2) акцизного податку:

- збільшити ставки акцизного податку на алкогольні напої (тенденція декількох останніх років);

- запровадити єдину ставку акцизного податку на дизельне паливо 125,5 євро за 1000 л замість диференційованої ставки 125,5 євро та 95 євро в залежності від вмісту сірки;

3) підвищити ставку рентної плати за користування радіочастотним ресурсом та за транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України.

Тобто, як бачимо, вітчизняний уряд знову намагатиметься сформувати дохідну частину бюджету-2017 з непрямих податків, що свідчить насамперед про рецесійний характер розвитку національної економіки, не дивлячись на позитивні темпи економічного зростання, що фіксувалися в першому та другому кварталі 2016 року – 0,1% та 1,4% до відповідних кварталів 2015 року. Очевидно, що приріст ВВП став результатом низької порівняльної бази, аніж стимулюючого ефекту податкових реформ останніх років.

У підтвердження цього, частка непрямих податків, зокрема податку на додану вартість та акцизного податку, в структурі доходів державного бюджету за останні роки складає близько половини. На 2017 рік у структурі доходів державного бюджету заплановано частку ПДВ та акцизу на рівні 55,4% (рис. 1).

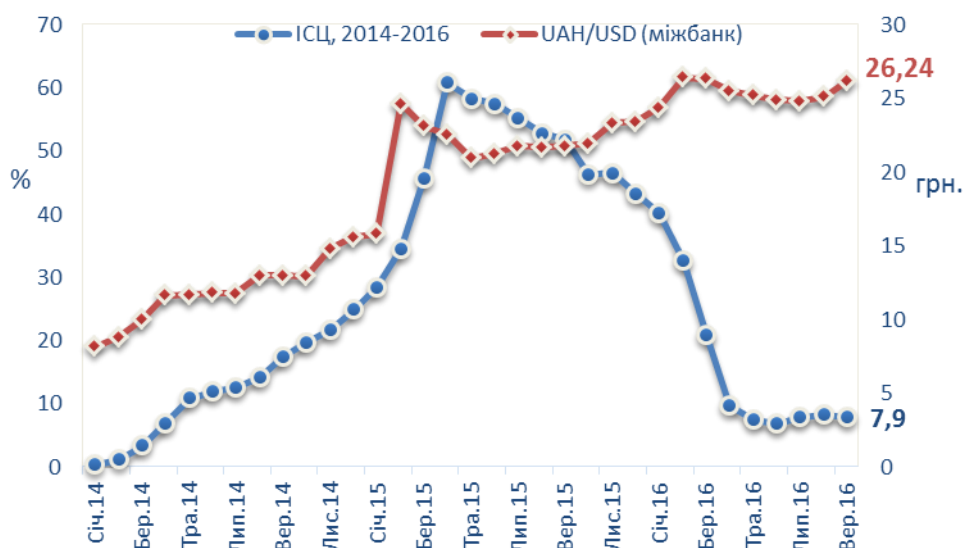

Рис. 1. Частка податку на додану вартість та акцизного податку в структурі доходів державного бюджету.

Джерело: Національний банк України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>

Таким чином, економічного підґрунтя для пожвавлення економічного зростання не закладено у представлених законопроектах, що є фундаментальними для відновлення економічного зростання. Тому, прогнозований урядом приріст ВВП у 2017 році на рівні 3% є скоріше очікуваним наслідком низької порівняльної бази 2016 року. Іншими словами, національна економіка – в стані депресії.

Тим часом, на фоні рецесії реального сектору та зжаття ліквідності банківської системи, внаслідок недоступності кредитування та відтоку депозитів, грошово-кредитна політика України в останні роки продемонструвала ситуаційну ефективність, що стало наслідком декларованої Національним банком України політики «інфляційного таргетування» (рис. 2). Це дозволило поступово лібералізувати грошово-кредитний ринок та послабити валютне регулювання. Облікова ставка НБУ протягом 2015-2016 рр. декілька разів знижувалася й наразі становить 15% (для порівняння, на початку 2015 року вона становила 30%), тоді як індекс споживчих цін, динаміка якого в 2014 – на початку 2015 року значною мірою визначалася темпами девальвації гривні, знизився в вересні 2016 року до 7,9% у порівнянні з відповідним періодом минулого року.

Рис. 2. Взаємозв'язок індексу споживчих цін та середньозваженого курсу на міжбанківському валютному ринку.

Джерело: Національний банк України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>

Таким чином, для відновлення економічного зростання в Україні склалося двояке підґрунтя.

З одного боку, досягнуто стану макрофінансової стабільності на фоні значної зарегульованості економічних відносин, а з іншого боку, ключові фінансові показники відновили позитивну динаміку, що “де-факто” підвищує інвестиційну привабливість національної економіки.

У наступному році найважливішим завданням є створення передумов розвитку економіки, шляхом подальшого вдосконалення вітчизняного законодавства, зокрема:

- посилення державного фінансового контролю за цільовим використанням коштів, особливо що стосується ресурсів, залучених від міжнародних донорів (кредитів, безповоротної фінансової допомоги, грантів тощо);

- подальше вдосконалення механізмів адміністрування податків та зборів із подальшим реформування відповідних органів виконавчої влади;

- реалізація законодавчих ініціатив, спрямованих на залучення інвестицій у провідні галузі національної економіки: діяльність технопарків, машинобудування, відновлювальна енергетика, сільське господарство;

- підтримка стабільності грошово-кредитного ринку та відновлення кредитування реального сектору економіки;

- забезпечення передбачуваності динаміки валютного курсу та поліпшення інвестиційного клімату тощо.

Список використаних джерел

1. Національний банк України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>

2. Податковий кодекс України : Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України : Верховна Рада України, Проект Закону №5132 від 15.09.2016 [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035

4. Про Державний бюджет України на 2017 рік : Верховна Рада України, Проект Закону № 5000 від 15.09.2016 [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032

Носова Євгенія Анатоліївна,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ТА ЙОГО АДМІНІСТРУВАННЯ НА РІВНІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНИ

Забезпечення екологічної безпеки країни, стимулювання суб'єктів господарювання зменшувати обсяги утворених відходів та викидів в атмосферне повітря вимагає запровадження екологічного оподаткування разом зі створенням системи соціальної відповідальності виробника. Ідея запровадження екологічного податку вперше була озвучена А.Пігу у першій половині ХХ століття і ґрунтувалась на принципі стягнення відповідної плати з виробників негативних зовнішніх ефектів з одночасним наданням преференцій тим, хто знижує рівень негативного впливу на навколишнє середовище.

Необхідність запровадження екологічного оподаткування в Україні та вдосконалення процесу його адміністрування пояснюється необхідністю покращення екологічної ситуації, яка з кожним роком стає все більш загрозливою, чого можна досягти шляхом зменшення викидів та скорочення обсягів відходів, що утворюються в процесі виробництва та споживання продукції. Актуальність цієї проблеми обумовлюється особливостями економіки України, у якій превалюють підприємства гірничодобувної, металургійної, та хімічної промисловості, а також паливно-енергетичного комплексу, функціонування яких призводить до забруднення навколишнього середовища та погіршення рівня життя людей.

Відповідно до п. 1.14.57 Податкового кодексу України екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року [1].

Запровадження екологічного оподаткування має сприяти виконанню наступних функцій:

- стимулюючої – запровадження нових технологій та оновлення основних засобів з метою зменшення шкоди для довкілля завдяки скороченню викидів, використанню відновлюваних джерел енергії та економії ресурсів;
- компенсуючої – покриття шкоди, нанесеної довкіллю;
- фіскальної – наповнення доходної частини бюджету.

Виходячи з цього, ставки екологічного податку мають бути встановлені на такому рівні, який буде стимулом для підприємств зменшувати об'єкт

оподаткування. В Україні повною мірою не виконується жодна із зазначених вище функцій, оскільки ставки податку є недостатньо великими, щоб стимулювати підприємства зменшувати негативний вплив на екологію шляхом техніко-технологічного переозброєння, перш за все, промислових підприємств. Надходження екологічного податку до бюджету не дозволяють усунути негативні наслідки забруднення та спричинену шкоду довкіллю. Крім того, надходження у вигляді податків не мають цільового призначення та можуть бути використані для покриття будь-яких інших видатків бюджету. У Податковому кодексі України не передбачені санкції або підвищуючі коефіцієнти за умови перевищення лімітів викидів, що не стимулює підприємства зменшувати фактичні обсяги викидів.

Основним призначенням екологічного податку має бути зменшення обсягу викидів та відходів, що в майбутніх періодах призведе до скорочення податкової бази. Отже, за природою екологічний податок не може бути бюджетоутворюючим і його використання у довгостроковій перспективі має призвести до переозброєння економіки та стимулювати підприємства займатись природоохоронною діяльністю. Розрахунки свідчать, що надходження від екологічного податку складають менше 0,5% податкових надходжень доходної частини зведеного бюджету України [2].

Законодавством щодо екологічного податку не передбачено використання податкових пільг, які можуть надаватись підприємствам, що запроваджують природоохоронні системи. Наприклад, у вигляді звільнення від оподаткування прибутку за мови його спрямування на здійснення природоохоронних заходів. Такий механізм стимулював би підприємства здійснювати інвестиції в екологічні проекти, але створює загрозу зловживань з метою мінімізації податкового навантаження, а тому вимагає розробки прозорого механізму контролю за наданням таких пільг, а також зменшення корупційної та бюрократичної складової податкової системи. За існуючих сьогодні ставок екологічного податку підприємствам вигідніше сплачувати екологічний податок навіть за умови накладення штрафних санкцій, ніж здійснювати інвестиції в новітні технології.

Відповідно до стандартів бухгалтерського обліку (ПСБО16 «Витрати», МСБО 1 «Подання фінансової звітності») екологічний податок відноситься до витрат підприємства, а отже приймає участь у формуванні собівартості та зменшує прибуток до оподаткування. Таким чином, підприємство зацікавлено у його зменшенні, що дозволить зменшити витрати на виробництва, підвищити рентабельність, а також впливати на ціну реалізації. Але, з іншого боку, оскільки цей податок включається в собівартість продукції, його сплату можна перенести на кінцевого споживача при встановленні ціни.

Одним з недоліків механізму екологічного оподаткування в Україні є складність адміністрування податку, оскільки відповідально до п. 250.12 ПКУ для перевірки правильності визначення платниками податку фактичних обсягів викидів стаціонарними джерелами забруднення, скидів та розміщення відходів

органи ДФСУ мають залучати працівників органу виконавчої влади АР Крим з питань охорони навколишнього природного середовища та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища. Отже, перевірка правильності нарахування екологічного податку не може бути проведена без залучення фахівця-еколога з Департаменту екології та природних ресурсів (далі – ДЕПР), що вимагає взаємодії та узгодження дій між двома відомствами. Саме ДЕПР має ресурси та повноваження щодо визначення викидів та відходів, які виникають при виробництві певного виду продукції, питомих викидів у розрахунку на тону продукції, а також уповноважений здійснювати контроль за дотримання встановлених норм. Працівники ДФСУ можуть виключно перевірити правильність використання ставки податку, коригуючих коефіцієнтів, арифметичні розрахунки, дотримання законодавства при заповненні Декларацій з екологічного податку, а також своєчасність та повноту сплати податку.

Крім того, підприємства, які здійснюють викиди в атмосферне повітря, мають отримати дозвіл, який видається ДЕПР, що знаходяться у складі обласних державних адміністрацій, терміном на 5 років. До функцій ДЕПР відноситься розрахунок фонових концентрацій забруднюючих речовин, але з цією метою також можуть залучатись підприємства, що мають відповідну ліцензію. Недостатньо врегульований процес видачі дозволів та відсутність нормативного забезпечення для надання фонових концентрацій часто призводить до того, що підприємства несвоєчасно отримують дозвіл або взагалі працюють без нього, а це, своєю чергою, тягне за собою накладення штрафних санкцій органами Міністерства екології та природних ресурсів та природоохоронною прокуратурою.

Розглянемо адміністрування екологічного податку на прикладі екологічного податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення. Розмір цього податку залежить від розміру фактичних викидів, а ставка визначається відповідно до виду речовини, рівня небезпечності або орієнтовно безпечного рівня впливу.

Клас небезпечності викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами визначається відповідно до п. 58 Додатку 1 «Гігієнічні нормативи допустимого вмісту хімічних і біологічних речовин в атмосферному повітрі населених місць» до Наказу Міністерства охорони здоров'я України №201 від 09.07.97 «Державні санітарні правила охорони атмосферного повітря населених місць (від забрудненні хімічними та біологічними речовинами)»

Підприємства фактичні викиди розраховують як добуток обсягу випущеної продукції (можуть фіксуватись у актах споживання енергоресурсів за місяць за нормами витрат або у іншому внутрішньому документі підприємства) на норму викидів забруднюючих речовин (зазначена у Звіті про інвентаризацію викидів забруднюючих речовин, який розробляється відповідно

до Інструкції про зміст та порядок складання звіту проведення інвентаризації викидів забруднюючих речовин на підприємстві [3]). Фактичні викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення також використовуються для заповнення форми державного статистичного спостереження №2-ТП (повітря).

Виходячи з аналізу ставок екологічного податку, які діють в Україні, адміністрування цього податку на рівні суб'єкта господарювання вимагає значних витрат часу та грошей, а суми податку до сплати є незначними порівняно з вартістю інвестицій, які потрібно здійснити для зменшення викидів та обсягів утворених відходів, що не стимулює підприємства покращувати свою технологічну базу.

Прийняття Податкового кодексу України призвело до спрощення з 2011 року розрахунку екологічного податку завдяки скасуванню коригуючих коефіцієнтів, що, з одного боку, спростило його адміністрування, а, з іншого, призвело до підвищення ставок та урівняло у сплаті екологічного податку різні за рівнем екологічного забруднення регіони.

Оскільки за своєю природою екологічний податок не може бути фіскально ефективним, збільшити ефект від його використання можна шляхом:

- розробки механізму координації дій між екологічними та фіскальними органами, що дозволить спростити процедуру отримання дозволів, визначення питомих викидів, розрахунку та сплати податку суб'єктами господарювання та контролю за цим процесом з боку контролюючих органів;

- надання пільг суб'єктам господарювання, які здійснюють інвестиції у природоохоронні об'єкти та використовують технології, що забезпечують менші викиди забруднюючих речовин;

- запровадження прогресивної шкали оподаткування залежно від обсягу викидів, що стимулюватиме підприємства ретельніше контролювати обсяг фактичних викидів та не перевищувати встановлені ліміти.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (в редакції станом на 01.08.2016) [Електронний ресурс] // Верховна рада України: [сайт].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>

2. Звіт про виконання Зведеного бюджету України за 2015 рік [Електронний ресурс] // Державна казначейська служба України: [сайт].– Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=311513>

3. Інструкція про зміст та порядок складання звіту проведення інвентаризації викидів забруднюючих речовин на підприємстві, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та

ядерної безпеки України від 10.02.1995 № 7 [Електронний ресурс] // Верховна рада України: [сайт].– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0061-95>

4. Литвинчук А.О. Гармонізація системи ресурсно-екологічних податків України з нормами ЄС та їх роль у розвитку економіки // Наукові праці НДФІ. – 2015. - №4(73). – с. 120-128.

5. Метеленко Н.Г. Проблеми адміністрування ресурсних платежів та техніко-технологічного забезпечення платників екологічних податків у промисловості / Н. Г. Метеленко, А. О. Попова // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. - 2014. - № 4. - С. 34-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2014_4_7

Онищенко Світлана Володимирівна,
к.е.н., доцент,
Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ІНДИКАТОРІВ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Фінансова глобалізація як складний об'єктивний процес, який є результатом поглиблення фінансових зв'язків країн, лібералізація цін й інвестиційних потоків, створення транснаціональних фінансових груп. Враховуючи, що процес фінансової глобалізації спричиняє подвійний вплив на розвиток світової фінансової системи, більшість країн не сприйняли до уваги потенційні загрози бюджетній безпеці, які стрімко переросли в реальні.

Сучасний стан економіки не відповідає вимогам як фінансової безпеки України так і бюджетної зокрема й знаходиться в зоні значної небезпеки. Процес глобалізації відіграє особливу роль в активізації забезпечення бюджетної безпеки України і зумовлюють необхідність оцінювання рівня бюджетної безпеки держави відповідно до змін внутрішнього і зовнішнього середовища. За цих умов необхідним є наукове обґрунтування методів відбору відповідних показників (індикаторів) та визначення їх нормативних значень, що має забезпечити достовірний розрахунок про поточний і прогнозований рівень бюджетної безпеки держави.

Рівень бюджетної безпеки розраховується згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013[9], що ґрунтується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки держави. Як зазначалося вище, нею визначено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також порядок розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки, що дає можливість оцінити рівень економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави [3].

Дана методика офіційно використовується Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності з метою виявлення потенційно можливих загроз економічній безпеці України [5].

На сьогодні розрахунок рівня бюджетної безпеки держави характеризуватися лише чотирма показниками, а саме: відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %; дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП; рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %; відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, % і не враховує показників, які суттєво впливають на рівень бюджетної безпеки. Тому важливим завданням

є обґрунтування достатнього для аналізу кола показників, що характеризують реальний рівень безпеки або небезпеки.

Показники, які характеризують рівень бюджетної безпеки, перебували як у безпечній так і небезпечній зонах. Проте вже у 2013 р внаслідок посилення економічної, політичної та фінансової кризи ситуація значно погіршується. Після нетривалого покращення у 2011 році, а саме 67,2 динаміка інтегрального індексу свідчить про різке погіршення стану бюджетної безпеки України в 2015 році. Так, інтегральний індекс бюджетної безпеки у 2015 р знизився на -14,1% до небезпечного рівня і становив 54,1 порівняно з 2014 р 68,2. У небезпечній зоні також перебувають відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету (рис.1).

Крім динаміки інтегрального індексу, важливим є ступінь його наближення до центру безпеки, який визначається межами оптимальних значень, а також рівень впливу окремих індикаторів на величину інтегрального індексу бюджетної безпеки [1].

Рис. 1. Динаміка інтегрального індексу бюджетної безпеки України протягом 2000-2015 рр

Джерело: розрахунки автора

Суттєвим чинником, що породжує проблеми в сфері державних фінансів і здійснює вплив на бюджетну безпеку, є значне накопичення суми державного боргу. Державний борг можна розглядати з двох позицій: з одного боку, державне запозичення сприяє економічному зростанню країни, а з іншого –

борг збільшує навантаження на державний бюджет. Тому необхідно знайти оптимальне співвідношення між інвестиціями, економічним зростанням і внутрішніми та зовнішніми запозиченнями. Умови залучення нових позик мають оцінюватися з урахуванням здатності країни їх обслуговувати та ефективно використовувати[4].

Індикатори бюджетної безпеки також характеризують ступінь прояву реальних і потенційних загроз. Наприклад, зростання рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет свідчить про перевищення темпів зростання доходів бюджету над темпами збільшення ВВП, тобто про посилення загрози зростання заборгованості держави.

Масштаби виявлених загроз вимагають першочергового вирішення проблеми забезпечення бюджетної безпеки на національному рівні. Зневажання бюджетною безпекою може привести до катастрофічних наслідків: втрата платоспроможності, дестабілізація фінансової системи, занепаду економіки та підриву системи життєзабезпечення нації з подальшою втратою суверенітету країни. Самостійною та незалежною державою вважається така, що здатна забезпечити безпеку на всіх рівнях[5].

Отже, актуальність даної проблеми полягає в необхідності обґрунтувати методологічні підходи до комплексного оцінювання її рівня й системи індикаторів бюджетної безпеки з урахуванням ступеню тінізації економіки, інфляційних процесів боргового навантаження на бюджет та впливу глобалізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Бабець І.Г. Методичні підходи до оцінювання бюджетної безпеки України / І. Г. Бабець / Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – №23.1.
2. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення: [монографія] / З. С. Варналій, Т. В. Бугай, С. В. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 271с.
3. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження [монографія] / С. В. Онищенко, О. А. Пугач. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 337 с.
4. Onishchenko S.V. Analysis of the existing system in Ukraine indicators of security budget / S.V. Onishchenko // International Collection of scientific proceedings «European Cooperation», 2 (9) – 2016. - In consideration of editorial board. P. 48-60.
5. Варналій З. С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Механізм попередження загроз економічній безпеці України / Економічний часопис – XXI. – 2016. – № 159(5-6). – С. 20 – 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V159-04>.
6. Луцик-Дубова Т.О. Проблеми бюджетної безпеки держави / Т.О. Луцик-Дубова / Економетричний аналіз. – 2013. – №13.

7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. –Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
8. Про Державний бюджет України на 2014 рік: Закон України від 16.01.2014 № 719-VII // – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
9. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII // – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738

Петленко Юлія Володимирівна,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ФІНАНСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В УМОВАХ НЕРОЗВИНЕНОГО РИНКУ КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

Інтенсивний розвиток інтегрованих корпоративних структур (ІКС) в економіці України позначився на розвитку теорії фінансів і організації фінансів великого бізнесу, що зумовлено трансформацією радянської моделі промислової організації у сучасні корпоративні структури, які функціонують на принципах інтеграції майна без емісії та обігу цінних паперів.

В даній роботі інтегровані корпоративні структури, розглядаються, як ринкові сурогатні об'єднання, що у своєму розвитку емітують діяльність корпорації, проте формально ними не являються, оскільки не відбувається «роздвоєння капіталу на капітал - власність і капітал – функцію»[1, с. 508-513], що означає одночасний поділ капіталу на реальний капітал і фіктивний капітал, кожен з яких має власні закономірності руху. Цю особливість руху ринкової вартості капіталу дослідив Р. Гільфердінг у відомій праці «Фінансовий капітал» [2], де феномен фінансового капіталу, послідовно простежується у своїй еволюції: гроші - кредит - акціонерний капітал - біржі і банки - фінансовий капітал.

Саме еволюційний підхід до дослідження руху ринкової вартості капіталу в ІКС дозволяє виявити специфіку застосування теорії фінансів, моделей фінансового аналізу та управління для умов нерозвиненого ринку капіталу. Особливо це стосується використання: теорії структури капіталу, теорії дивідендів, теорії оцінки фінансових активів, теорії портфеля, гіпотези ефективності ринку капіталу, теорії асиметричної інформації, теорії агентських відносин, теорії ціноутворення опціонів і ін.

В умовах сучасного нерозвиненого ринку фінансового капіталу України виникла необхідність стрімкого розвитку ІКС, які в значній мірі модифікують діяльність фінансових ринків і фінансових інститутів, ефективно використовуючи цю модифікацію для реалізації переваг великого бізнесу. Така перевага досягається за рахунок поєднання вертикальної і горизонтальної інтеграції у формі конгломерату, який оперуючи одночасно на декількох ринках, отримує ряд переваг перед іншими фірмами. Вплив ІКС на структуру ринку реального капіталу посилюється завдяки можливостям вертикальної інтеграції в окремих галузях та/або диверсифікації в суміжні галузі за рахунок внутрішнього перерозподілу і концентрації фінансових ресурсів. До того ж, саме такий підхід забезпечує розвиток умов для створення нових фінансових інновацій, що забезпечують продукування нових фінансових інструментів.

Завдяки діяльності ІКС, і, розривам у обігу реального і фіктивного капіталу, в фінансах розвиваються нові теоретичні напрямки, такі як фінансова інженерія, корпоративна реструктуризація, міжнародна фінансова диверсифікація, що забезпечують перманентний характер створення нових фінансових інструментів. В результаті функціонування ІКС модифікується стратегія фінансової присутності держави на фінансових ринках.

Недосконалість та непрозорість системи власності в Україні породжують особливий управлінський феномен, який відомий російський вчений Г. Клейнер назвав «економікою фізичних осіб» [4]. Суть даного феномену полягає в тому, що в умовах загальної нестабільності макроекономічного середовища і незахищеності прав власності, власниками фіктивного капіталу (акціонерами) стали, здебільшого, посадові особи, що контролювали процеси приватизації та керівники державних підприємств. Це спричинило розбалансування внутрішнього і зовнішнього інституційного середовища реального сектору, сприяло розмиванню меж підприємств, виведенню фінансових потоків і розмежуванню інтересів між різними групами внутрішніх агентів. Як наслідок, сформувалося потужне інституціональне поле ІКС, в якому фінансовий центр – основа корпоративної структури. Така фінансова система корпорації не може обійтися без чіткої й адекватної фінансової стратегії.

Разом з тим, розвиток фінансових інструментів ІКС ускладнюється застарілими проблемами формування корпоративних відносин. Справа в тому, що основним типом ІКС, що втілює в собі трансформаційні особливості сучасної економіки України є холдингові структури, які склалися в результаті перерозподілу прав власності і функціонують на м'яких, контрактних, зв'язках. В основі побудови даних холдингових структур покладено принцип акумуляції доходів. Такий підхід є достатньо новим і суперечливим для фінансової сфері оскільки, з одного боку, акумульовані доходи відірвані від відтворювальних циклів проте інтегровані у глобальний фінансовий простір, а з іншого боку, вони наповнюють новим змістом процеси обміну вартості. Саме через це в Україні ще не затребувана повноцінна корпоративна форма організації фінансових відносин, яка володіє подвійним характером взаємодії між реальним і фіктивним капіталом.

Аналізуючи різні аспекти фінансів ІКС, ми підійшли до головного висновку, що полягає в необхідності виділяти два види процесів:

- 1) відтворювальний, що передбачає забезпечення потреби розвитку реального і фіктивного капіталу;
- 2) еволюційний, що забезпечує перехід до нової якості взаємодії між реальним і фіктивним капіталом.

Саме еволюційні процеси повинні стимулювати прозорість розвитку внутрішнього фінансового простору ІКС та дозволять перейти до нової системи твердих корпоративних відносин - у формі публічних корпорацій.

Однак, наявність фінансових ресурсів на ринку і потенційних інвесторів, які бажають ефективно інвестувати кошти в цінні папери інтегрованої

структури, ще нічого не говорить про можливість поєднання даних ресурсів з реальними потребами корпорації в рамках її інвестиційного процесу. Наявність джерел фінансування є лише передумовою управління фінансами. Головним у цьому управлінні є вміння інвестувати кошти в проекти, пов'язані з розвитком компанії, з її майбутнім. З одного боку, така система повинна забезпечувати високий рівень економічної доданої вартості EVA (economic value added) а з іншого забезпечувати зростання ринкової доданої вартості MVA (market value added) . При цьому ефективність функціонування фінансової системи корпорації залежить від збалансованості і пропорційності обох сторін; розриви між ними обумовлюють загрози, кризи і навіть можуть спричинити повне руйнування даної системи.

Список використаних джерел

1. Маркс К. Полное собрание сочинений / К. Маркс, Ф. Энгельс – Москва: Издательство политической литературы, 1974. – (Издание второе). – (Т.25, Ч.1.). – С. 508–513.
2. Гильфердинг Р. Финансовый капитал / Рудольф Гильфердинг. – Москва: Госиздат, 1924. – 481 с.
3. Гэлбрэйт Д. К. Экономические теории и цели общества / Джон Кеннет Гэлбрэйт. – Москва: Прогресс, 1976. – 406 с.
4. Клейнер Г. Б. Институциональная структура предприятия и стратегическое планирование [Электронный ресурс] / Георгий Борисович Клейнер // Москва : Государственный университет управления. – 2004. – Режим доступа до ресурсу: <http://kleiner.ru/wp-content/uploads/2014/12/in-st-pr-20041.pdf>.

Рак Роман Володимирович,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

НАПРЯМКИ ОПТИМІЗАЦІЇ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ ЗОВНІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНІ

Проблема зовнішнього державного боргу повина бути окремим питанням у дослідженні економічної ситуації в нашій державі. Важливе значення має, зокрема, питання прогнозування зовнішнього державного боргу на коротко- та довгостроковий періоди, а також розробка моделей щодо управління зовнішнім державним боргом.

Різні аспекти аналізу проблеми зовнішнього державного боргу розкриті у роботах українських вчених, зокрема, у працях Барановського О.І., Вахненко Т.П., Кучер Г.В., Лютого І.О., Федосова В.М. та ін.

Принциповим моментом, який понен бути присутній під час розробки стратегії управління боргом, є визначення чіткої максимальної межі щодо частки зовнішнього та внутрішнього боргу і витрат на їх обслуговування в структурі державних видатків, подальше зниження вартості обслуговування боргу та розширення кредитів, поєднання ринкових та інституційних механізмів управління зовнішнім державним боргом, використовуючи міжнародний досвід управління державною заборгованістю.

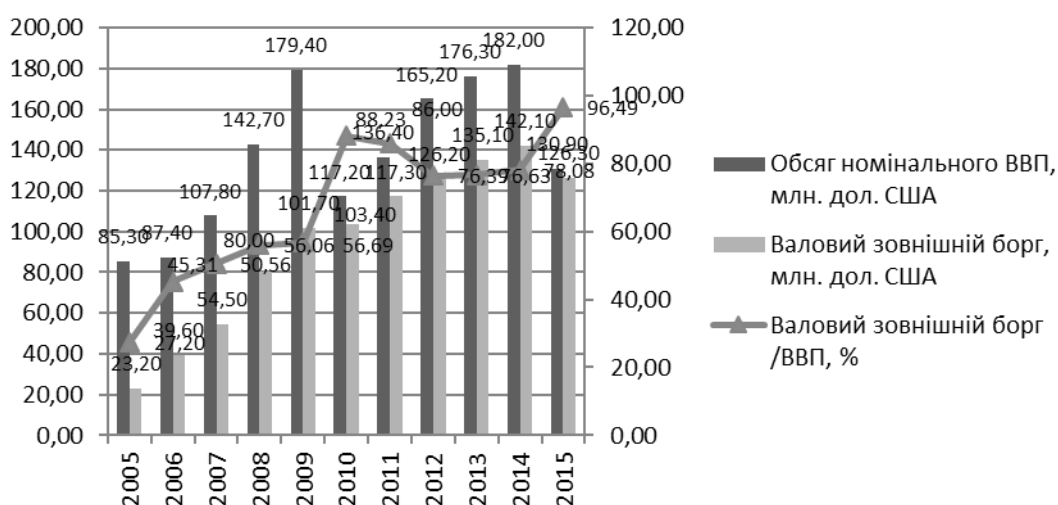
Комплексний підхід до реалізації стратегії управління зовнішнім державним боргом має проявлятися у зміцненні координації боргової політики з бюджетно-фінансовою та грошово-кредитною політиками, з метою підвищення ефективності управління активами та пасивами держави.

Важливою характеристикою нових запозичень на міжнародних ринках капіталу є їхній «довгостроковий» характер, що дає змогу використовувати їх для довготермінових інноваційно-інвестиційних проектів. Тому нагальним питанням має стати розробка механізмів спрямування залучених коштів у бік пріоритетних напрямів наукомісткого розвитку.

В цілому, боргова політика при вмілому використанні являє собою досить потужний інструмент макроекономічної політики. Для ефективного застосування цього інструменту необхідно створити струнку систему боргового управління, важливими елементами якої є належний облік та оцінка власних зобов'язань. Існуюча в Україні система управління боргами дозволяє вирішувати поточні завдання по реструктуризації зобов'язань, але її ефективність в якості повноцінного інструменту макроекономічного управління залишається низькою. Останні роки уряд концентрували всі зусилля в межах боргової політики на проведення реструктуризації, а робота в межах структурної перебудови всієї системи управління держборгом обмежилася розробкою проекту концепції.

Розглядаючи витрати на обслуговування і погашення держборгу у перспективі за період 2017-2020 рр., необхідно підкреслити, що в структурі витрат по обслуговуванню боргу поступово буде збільшуватися частка виплат з обслуговування внутрішнього боргу, що пов'язано з погашенням та виплатою доходів за ОВДП, випущених в 2010-2013 рр.

В 2015 році на обслуговування та погашення державного боргу було витрачено 125,5 млрд. грн., що відповідає 8% ВВП за результатом року. Всі виплати було здійснено в строк та в повному обсязі. В 2015 році співвідношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП країни склало 96%. Динаміку показника за останні десять років наведено на рис. 1 [1].

Рис. 1. Динаміка обсягів валового зовнішнього боргу та ВВП України протягом 2005 – 2015 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано автором на основі даних [1].

Таким чином, можна побачити, що номінальний ВВП України різко знижується у 2014 році, а відношення валового зовнішнього боргу до ВВП у 2014 році досяг критичного значення – 96,49%, що є дуже небезпечною ситуацією і знижує економічну безпеку України.

Забезпечення стабільного розвитку держави має базуватися на системі заходів спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію, та ліквідацію загроз фінансовій безпеці держави, а саме: запровадження жорсткого режиму економії щодо витрачання бюджетних коштів, передусім на управління, оборону, фінансування збиткових і низькорентабельних виробництв, різні види дотацій; визначення доцільності фінансування деяких соціальних видатків; зменшення обсягів фінансових запозичень для покриття дефіциту державного бюджету; вдосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих накопичень населення; оптимізація рівня податкових надходжень до бюджету [2, с. 408-412].

Також, при побудові перспектив щодо ефективної політики управління державним боргом важливим є встановлення твердого контролю за часткою

кредитів із плаваючою процентною ставкою, а також кредитів, залучених на термін до одного року та встановлення лімітів за даними показниками, у випадку перевищення яких необхідно здійснювати рефінансування державного боргу за рахунок нових запозичень на більш прийнятних відсоткових умовах, що дозволяють пролонгувати частину заборгованості, скоротивши боргове навантаження на бюджет у короткостроковій перспективі [3].

В Україні потрібно створити таку боргову стратегію, яка була б спрямована на стабільне економічне зростання, забезпечення необхідних темпів приросту ВВП та повної природної зайнятості, стримування інфляційних процесів, забезпечення фінансування соціальних програм, формування достатніх обсягів кредитних ресурсів для розвитку підприємницької діяльності, залучення необхідних обсягів іноземних інвестицій. Ця стратегія як в широкому, так і у вузькому розумінні, потребує від держави системного підходу і визначає багатоплановий характер управління (регулювання) державної заборгованості.

Вдосконалення боргової політики України потребує розробки та впровадження цілісної стратегії, яка поєднуватиме завдання оптимізації нормативно-правового та інституційного забезпечення боргової політики, коротко- та середньострокові орієнтири управління зовнішнім державним боргом, інструменти радикального підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків та стратегічні завдання переорієнтації боргової політики, зменшення боргового тягаря та розвитку альтернативних, непозичкових інструментів фінансування бюджетних видатків.

Борговим парадоксом є грубе споживання запозичених коштів, замість їх ефективного використання. Неінвестиційне споживання призвело до поглиблення економічної нестабільності в Україні, розбалансування економіки: виплата відсотків за боргом у надмірному обсязі зменшує суспільні ресурси, призначені для покриття виробничого попиту, отже, призводить до скорочення виробництва.

Таким чином, проблема обслуговування боргу набрала критичного характеру і відбивається на всіх соціально-економічних процесах в Україні. Державі вкрай необхідно підвищити ефективність використання запозичених коштів, перенести акцент з зовнішніх запозичень на внутрішні, починати збільшувати частку запозичень у фізичних осіб. Державні боргові запозичення, здатні реально вплинути на всю економіку країни, тільки якщо вони спрямовані на капітальні інвестиційні проекти розвитку країни. Важливими критеріями, яким необхідно дотримуватися в майбутньому є:

- зменшення частки зовнішніх запозичень;
- удосконалення нормативно-правової бази, яка б враховувала передові досягнення боргової теорії та практики здійснення боргової політики;
- вдосконалення боргової політики;
- підвищення ефективності управління боргом;
- можливість створення нових інститутів по управлінню боргом за

прикладом зарубіжних країн;

– інвестиційна спрямованість запозичень.

Список використаних джерел

1. Матеріали сайту Міністерства фінансів України: – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493

2. Федосов В.М. Вплив державного боргу на фінансову безпеку України / В.М. Федосов //Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. - № 1. – С. 408-412.

3. Щодо оптимізації боргової політики держави. Аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/783>. – Назва з екрану.

Рожко Олександр Дмитрович,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ З МЕХАНІЗМОМ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

Вплив фінансового механізму на різні аспекти розвитку суспільства проявляється кількісно та якісно. Кількісно вплив фінансового механізму визначається сумою фінансових ресурсів, акумульованих та виділених на різні цілі, а якісно – в способах формування фінансових ресурсів, каналах і формах їх руху, умовах виділення. Різні аспекти розвитку фінансового механізму обумовлюють його внутрішню структуру, що включає дві підсистеми – фінансове забезпечення і фінансове регулювання.

Фінансове регулювання як підсистема фінансового механізму ґрунтується на правовому регламентування розподільних відносин на мікро-, мезо- і макроекономічному рівні і включає:

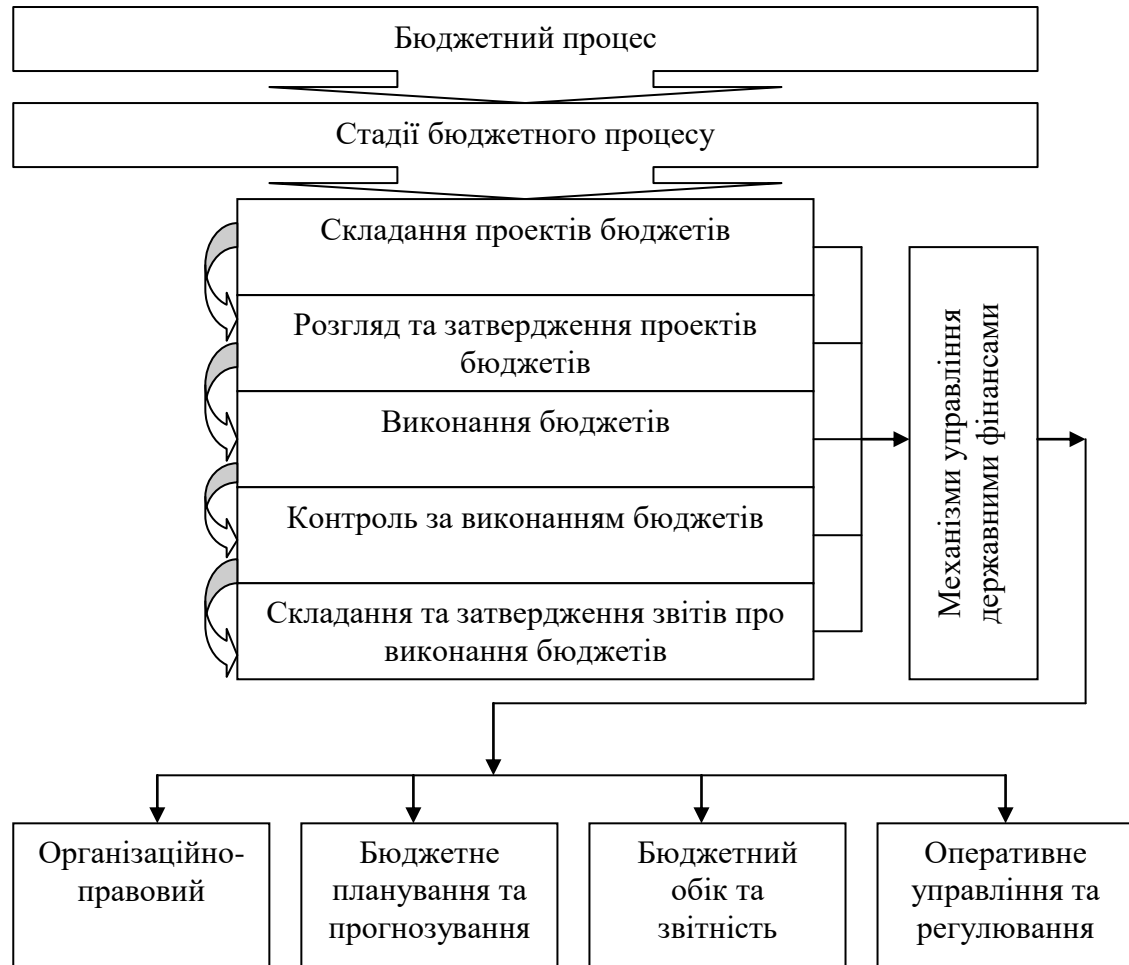
1. Методи розподілу фінансових ресурсів – нормативний і сальдовий. Так як фінанси виконують розподільчу функцію, то зміст фінансових методів регулювання полягає в тому, що вони, по суті, є методами розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів.

2. Фінансові інструменти, за допомогою яких здійснюється вплив на різні сторони суспільного розвитку, включають: фінансові норми і нормативи, фінансові ліміти і резерви. Чим ширше втручання держави у фінансову діяльність суб'єктів економічної системи, тим більше набір необхідних інструментів, та навпаки.

3. Фінансові важелі, що представляють собою прийоми впливу фінансових інструментів, що діють в їх межах. У свою чергу, фінансові важелі включають фінансові стимули та фінансові санкції.

Основою системи управління державними фінансами є бюджетний процес – сукупність послідовних етапів (стадій) формування та виконання бюджетів, починаючи зі складання їх проектів і закінчуючи затвердженням звітів про їх виконання, підпорядкованих цілям створення централізованих фондів грошових коштів та їх використання для фінансового забезпечення функцій і завдань держави і органів місцевого самоврядування (рис. 1).

Загальні правові основи організації бюджетного процесу закріплені насамперед у їх конституціях, де визначені головні учасники цього процесу (парламент, президент, уряд, міністерство фінансів) та їх основні повноваження. Крім того, бюджетний процес регламентують спеціальні законодавчі та правові нормативні акти: наприклад, бюджетна резолюція уряду, Бюджетний кодекс, відповідні закони, правові акти місцевого самоврядування та ін.

Рис. 1. Структурно-логічна схема взаємозв'язку бюджетного процесу з механізмом управління державними фінансами

Джерело: складено автором

Як свідчать дані рисунку 1, структура бюджетного процесу та елементи його організації включають [1, с. 121]:

- менеджмент доходів бюджетів (державний податковий менеджмент, менеджмент неподаткових доходів, менеджмент державних фінансових резервів);
- менеджмент бюджетних витрат (бюджетний менеджмент);
- менеджмент міжбюджетних відносин;
- менеджмент державної і муніципальної власності;
- державний інвестиційний менеджмент (управління державними інвестиціями);
- боргової менеджмент (управління державними і муніципальними запозиченнями);
- ризик-менеджмент (управління бюджетними ризиками);
- антикризовий фінансовий менеджмент [2].

Процес управління державними фінансами включає фінансове прогнозування та планування, оперативне управління та фінансовий контроль [3, с. 162]:

- фінансовий аналіз – формування інформації та її аналіз, необхідний для прийняття управлінських рішень в галузі фінансів, виходячи з конкретної ситуації, що склалася, тенденцій і виявлених проблем;

- фінансове прогнозування – виявлення тенденцій фінансових процесів та можливих варіанти здійснення фінансової політики держави;

- планування фінансової діяльності – визначення параметрів майбутнього стану фінансової системи держави та, перш за все, ступінь відповідності надходжень і витрат на основі прийняття бюджетів різних рівнів і цільових програм соціально-економічного розвитку;

- формулювання і оцінка бюджету за доходами та поточними і капітальними видатками, а також детальна розробка і подання бюджету в парламент;

- виконання бюджету та контроль за центральними державними операціями, а також моніторинг операцій позабюджетних фондів і місцевих органів влади;

- проведення фінансових операцій, пов'язаних з виконанням бюджету: управління грошовими коштами, підтримка в реєстрації державних активів, випуску державних цінних паперів і гарантій, управління внутрішнім і зовнішнім державним боргом, управління іноземною фінансовою допомогою;

- оперативне регулювання фінансами – прийняття поточних рішень з метою коригування бюджетів, перерозподілу фінансових ресурсів як реакція на виправлення негативних проблем в економіці;

- облік фінансових ресурсів – виявлення динаміки їх зміни, облік і розвиток фінансових інформаційних систем: облік за операціями центрального уряду так само, як і контроль за розвитком урядового обліку та фінансово-інформаційних систем;

- контроль і нагляд за фінансовою діяльністю як зворотний зв'язок у ланцюзі управління з метою надання державним органам управління інформації про дотримання законів, інших нормативних правових актів, виконання бюджетів та ін.;

- аудит і оцінка відповідності виконання бюджету із затвердженим бюджетом та іншим положеннями законодавства, а також аналіз ефективності використання державних ресурсів.

Є й інші функції адміністративного та регулюючого характеру, які також виконуються Міністерством фінансів: підготовка фінансового законодавства; моніторинг і контроль за небанківськими фінансовими установами; фінансовий моніторинг і контроль за державними підприємствами; регулювання заробітними платами і умовами праці державних службовців.

Значимість мотивації в секторі державного управління набуває особливого значення, оскільки відмінності в людських активах як ключова

характеристика установ, що створюють громадські послуги, проявляються саме в якісних параметрах результативності, за якими оцінюється як діяльність самих установ, так і досягнення стратегічних цілей певного виду діяльності.

Контролю в системі державного управління приділяється значна увага, оскільки більшість громадських послуг надаються в неконкурентному середовищі, де точна їх оцінка споживачем на основі порівняння з іншими аналогічними послугами утруднена, а нерідко – неможлива. При цьому установи, що працюють в одній сфері, але з різною якістю, можуть отримувати однаковий обсяг фінансування від держави.

У державному контролі найбільше значення відводиться попередньому фінансовому контролю. Законність використання бюджетних коштів є наріжним каменем фінансового контролю, покликаною захистити економічні інтереси держави і суспільства. Але в даний час все більше значення має приділятися внутрішньому контролю в державних установах, який націлений на забезпечення правильного функціонування кожного окремого елемента і всієї системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Аветисян И.А. Бюджетный процесс как инструмент управления государственными и муниципальными финансами / И.А. Аветисян // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2012. – №1(19). – С. 121-135.
2. Коротина Н.Ю. Теоретические основы государственного и муниципального финансового менеджмента / Н.Ю. Коротина // Социум и власть. – 2014. – № 5. – С. 86-90.
3. Ткебучава Е.Б. Состояние системы государственного управления финансами / Е.Б. Ткебучава // Бизнес в законе: Экономико-юридический журнал. – 2013. – №2. – С. 160-163.

Слатвінська Марина Олександрівна,
к.е.н, доцент,
Одеський національний економічний університет

МОДЕРНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПЕРЕДУМОВИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Останнім часом проблема модернізації фінансової системи України набуває все більшої актуальності, що обумовлюється посиленням глобалізаційних процесів і взаємодією національних економік між собою безпосередньо через фінансовий сектор. Останній, в свою чергу, здійснює суттєвий вплив на рівень економічного добробуту в країні. Проблема поглиблюється зниженням економічної активності, наявністю фіскальних дисбалансів, повільним втіленням структурних реформ, а також внутрішніми конфліктами які ускладнюють соціально-економічний стан в країні.

Притаманні фінансовій системі України недоліки створюють перешкоди для економічного зростання та підвищення добробуту населення. Визначальними є недосконалий механізм формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, висока залежність фінансової системи від зовнішніх запозичень, нерозвиненість фінансового і страхового ринків, зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та створення значного тіньового сектору.

З метою вирішення окреслених проблем актуалізується необхідність переорієнтації економіки до інноваційної моделі розвитку, в тому числі через модернізацію фінансової системи.

Термін «модернізація» в перекладі з англійського означає осучаснення і обумовлюється наявністю ряду характеристик, притаманних сучасному суспільству [1].

Модернізація, як зазначає Н. Валінкевич, – це рушійна сила нового розвитку суспільства та держави[2, с.133].

З метою створення стабільної та раціональної фінансової системи її осучаснення має відбуватися в рамках вектору модернізації економіки, оскільки фінансова система є елементом економічної системи.

Науковцями під модернізацією економіки розуміється такий стан її функціонування, який передбачає нарощування економічного потенціалу країни, створення умов для розвитку окремих суб'єктів господарювання, оновлення їх матеріально-технічної бази, впровадження новітніх виробничих технологій, бізнес-процесів для можливості впровадження інноваційної продукції, конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках; розвиток наукоємних галузей виробництва та стимулювання інвестиційного процесу[3].

Фінансова система України потребує модернізації як з точки зору її самостійних і взаємопов'язаних сфер і ланок, так і з точки зору органів та інститутів фінансової системи.

В цьому контексті Миленький В.М., робить акцент на тому, що модернізація повинна одночасно охоплювати техніко-технологічні, організаційні та соціально-економічні структури суспільства, а також інституційне середовище, в якій ці структури формуються і функціонують [4].

Необхідність модернізації та перетворення суспільства з такого, що живе за рахунок різного роду трансферів та пілґ, на суспільство, яке утримує себе за рахунок високоефективної праці йдеться в Проекті «Модернізація України: визначення пріоритетів реформ», де увага зосереджується на доцільності інвестицій у розвиток людей та зміні умов їхнього життя.[5]

Процес модернізації може відбуватись за різними типами. Для фінансової системи України прийнятним є «наздоганяюча модернізація» при якій зміни починаються, перш за все, в економіці та політиці і є реакцією на виклики зовнішнього світу.

Перспективними напрямками розвитку фінансової системи в процесі модернізації повинні стати заходи які сприятимуть:

- сталому економічному зростанню при забезпеченні інтегрального поєднання соціальної справедливості, економічної ефективності, ресурсної збалансованості та екологічної безпеки;
- стійкості та ефективності фінансової системи;
- посиленню інноваційної складової економіки України;
- стимулюванню модернізації економіки вцілому;
- конкурентоздатності фінансової системи України в глобальній фінансовій системі.

Модернізація фінансової системи має сформувати умови для стимулювання розвитку національної інноваційної системи й створення сприятливого інвестиційного клімату, що дозволить вивести економіку України на якісно новий рівень розвитку.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія інвестора [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://investments.academic.ru/1177/Модернизация#sel=> . - Назва з екрана.

2. Валінкевич Н. В. Управління потенціалом та розвитком підприємств на основі модернізації / Н.В. Валінкевич // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту ту. – 2012. – №1(45). – С. 128–134.

3. Петрович Й. М. Сутнісна характеристика поняття модернізації підприємства в системі економічних категорій [Електронний ресурс] / Й.М. Петрович, Н.С. Луцак // Національний університет “Львівська політехніка”. - Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23232/1/30-199-206.pdf>. – Назва з екрана.

4. Миленький В. М. Теоретичні підходи до модернізації регіональної економіки [Електронний ресурс] / В. М. Миленький. - Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/5791/C.%20322.pdf?sequence=1>. – Назва з екрана.

5. Модернізація України: визначення пріоритетів реформ: Проект до обговорення / І. Коліушко, І. Бураковський, О. Сушко, Є. Бистрицький, Є. Захаров та ін. // К., 2009. [Електронний ресурс] / Режим доступу: parlament.org.ua/upload/docs/Modernization.pdf . – Назва з екрана.

Солодка Ольга Олегівна,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГУ УГОД CDO

Ефективне управління портфелемоблігацій, забезпечених борговими зобов'язаннями (Collateralized Debt Obligation – CDO) визначається максимізацією сукупного доходу при одночасному зниженні волатильності, регулярним моніторингом відповідності критеріям оцінки надлишкового забезпечення. У зв'язку з цим, актуальності набувають критерії визначення рейтингу угод CDO.

При визначенні рейтингу угоди CDO рейтингові агентства вивчають ступінь диверсифікованості активів. Відповідно існують критерії визначення ступеню диверсифікованості активів, які називають критеріями якості. Керуючий активами не може укласти угоду з CDO, яка призведе до порушення хоча б одного з критеріїв якості. До критеріїв якості відносять: мінімальний ступінь диверсифікованості активів; мінімальний середньозважений рейтинг; обмеження на термін погашення; обмеження на концентрацію облігацій у певних країнах і географічних регіонах у випадку, якщо забезпечення складається з облігацій ринків, що розвиваються.

Ступінь диверсифікованості активів являє собою показник, за допомогою якого оцінюється різноманітність активів забезпечення. Даний показник розроблено агентством Moody's. Ступінь диверсифікованості розраховується при кожній зміні складу портфелю. Для одержання певного рейтингу необхідно, щоб забезпечення відповідало показнику мінімального ступеню диверсифікованості активів.

Середньозважений рейтинг є необхідним для оцінки кредитної якості активів забезпечення. З одного боку, можна описати розподіл кредитних рейтингів у портфелі як процентну частку активів забезпечення в кожному кредитному рейтингу. Однак, з іншого боку, для визначення критеріїв встановлення мінімального кредитного рейтингу такого показника недостатньо. Необхідним є єдиний показник, що показує розподіл рейтингу в цілому.

Такий показник розроблено агентствами Moody's і Fitch, його зазвичай називають середньозваженим рейтинговим фактором (WARF) за активами забезпечення. У цьому випадку для кожного рейтингу встановлюється кількісне значення, що має назву «рейтинговий фактор». Так, наприклад, агентство Moody's цінним паперам рейтингу AAA привласнює рейтинговий фактор зі значенням 1 і масштабує його до 10000 для цінних паперів рейтингу Ca. Для кожного випуску портфеля забезпечення його поточна номінальна вартість множиться на відповідний йому рейтинговий фактор. Сума таких добутків дає показник WARF, а значення WARF відповідає рейтингу портфеля забезпечення

[2]. Метою управління активами в цьому випадку є збереження мінімального середнього балу рейтингу.

Критерії покриття дозволяють визначити наскільки забезпечення здатне покрити потреби у виплатах за різними траншами. Розрізняють два типи критеріїв покриття: критерії оцінки номінальної вартості і критерії оцінки процентного покриття. Слід зауважити, що при недотриманні критеріїв покриття дохід від забезпечення спрямовується на погашення заборгованості за старшими траншами. Для кожної облігації з рейтингом в угоді з CDO використовується окремий критерій оцінки номінальної вартості. Критерій оцінки номінальної вартості встановлює, що номінальна вартість портфеля забезпечення повинна становити не менше певного відсотка від зобов'язань перед власниками облігацій [1; 2; 3]. Отже, критерій оцінки номінальної вартості вказує, що номінальна вартість забезпечення повинна становити визначений відсоток від номінальної вартості старших траншів. По суті, даний критерій є критерієм оцінки надлишкового забезпечення для облігацій з рейтингом, оскільки він визначає ступінь захищеності зобов'язань відносно власників облігацій, яку забезпечують активи, з погляду номінальної вартості.

Процентне значення критерію оцінки номінальної вартості називається тригером, і визначається по-різному для кожної окремої облігації з рейтингом. Зокрема, значення тригера зменшується при зниженні рейтингу. Обсяг надлишкового забезпечення відносно номінальної вартості зменшується зі зниженням рейтингу облігацій, випущених в угоді CDO.

Зауважимо, що критерії оцінки номінальної вартості базуються на співвідношенні ринкової вартості забезпечення та номінальної вартості випущених облігацій. Водночас, критерії оцінки процентного покриття дозволяють визначити можливість своєчасного здійснення процентних виплат. Таким чином, ефективність операцій грошового потоку залежить від можливості забезпечення генерувати поточний грошовий потік, достатній для виплати відсотків і погашення основної суми боргу за траншами CDO з рейтингом. Рейтинги визначаються виходячи із впливу потенційно можливих дефолтів та відшкодування боргів за забезпеченням на своєчасність виплат за відсотками і основною сумою боргу. Отже, ефективність управління портфелем CDO залежить від систематичності контролю над виконанням зобов'язань і відшкодуванням боргів.

Список використаних джерел

1. Anson M.J. Credit Derivatives: Instruments, Applications, and Pricing / M.J. Anson, F.J. Fabozzi, M. Chudhry, R.-R. Chen. – New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2004. – 354p.
2. Fabozzi F. Financial instruments / F. Fabozzi. – Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2002. – 862p.
3. Hull J.C. Options, Futures, and Other Derivatives. Global Edition / J.C. Hull. – London: Pearson Education Limited, 2014. – 892p.

Спасів Наталія Ярославівна,
к.е.н., доцент,
Тернопільський національний економічний університет;

Надал Сергій Віталійович,
магістр з фінансів,
Міський голова м. Тернополя

ІНДИКАТОРИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ

У посткризовий період економіка України так і не позбавилася глибоких структурних деформацій і значно відстає від розвинених країн світу за усіма макропоказниками, що негативно позначається на рівні економічного розвитку. Це пов'язано із нестабільністю політичної ситуації, перманентними кризовими процесами, що супроводжують національну економіку, геополітичним конфліктом із Російською Федерацією, військовими діями на сході, низьким рівнем добробуту населення, прогалинами у чинному законодавстві, відсутністю належного інституційного забезпечення фінансового ринку та його інструментів, а також непродуманою макрофінансовою політикою. Саме остання є домінантою посткризових дисбалансів, нестабільності вітчизняної економіки та її залежності від іноземних впливів і міжнародної допомоги.

В сучасних умовах, коли глобальна економіка пережила рецесію, інвестиційна активність в Україні досягла критичної межі. Так, станом на 01.01.2016 р. обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених у вітчизняну економіку не перевищує 51196 млн. дол. США, що на 5861 млн. дол. США менше, ніж у 2013 р. [2]. Така ситуація є закономірною та дозволяє констатувати, що іноземні інвестори поки не готові вкладати кошти в державу, яка перебуває у зтяжньому геополітичному конфлікті із Російською Федерацією, залежить від зовнішньої ринкової кон'юнктури, характеризується відсталою структурою економіки, вузькістю внутрішнього ринку та значними обсягами боргових зобов'язань (див. табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що негативні тенденції вітчизняної фінансової кризи та реакція світової спільноти на події в Україні зумовлюють макроекономічні та фінансові диспропорції, та призводять до зниження інвестиційної активності іноземних інвесторів (у 1,1 рази в 2015 р. порівняно із 2013 р.), нарощування державного боргу (в 1,2 рази в 2015 р. у порівнянні із 2013 р.) на тлі значного падіння ВВП - у 2,2 раза за відповідний період.

Таблиця 1

Динаміка обсягів ВВП, прямих іноземних інвестицій та зовнішнього державного боргу в Україні впродовж 2012-2015 рр. [3; 4]

Показники		2012	2013	2014	2015
1	ВВП, млн. дол. США	175781	183310	131805	82477
2	Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн. дол. США	54462	57056	45916	51196
3	Зовнішній державний борг, млн. дол. США	37536,0	38792,2	46480,9	43428,2

Варто зазначити, що порівняння здійснюється із 2013 р., оскільки він був переломним в економічному та суспільному житті країни. Така ситуація є неприпустимою, оскільки політика щодо державного боргу має бути виваженою та забезпечити утримання його обсягу на економічно безпечному рівні з метою недопущення стрімкого падіння ВВП і зниження інвестиційної привабливості в цілому в державі.

До того ж в Україні спостерігається щорічне зменшення темпів росту та обсягу прямих іноземних інвестицій – у 2014 р. на 11,2 млрд. дол. США, що зумовлено відтоком іноземного капіталу та зміною його вартості в результаті валютних коливань. Однак 2015 р. характеризується частковим відновленням інтересу іноземних інвесторів – незначне зростання у 1,1 рази порівняно із 2014 р., проте про відновлення довіри іноземних інвесторів до реципієнта України констатувати не доводиться. Хоча саме прямі іноземні інвестиції посилюють міжнародну інвестиційну позицію України та запобігають нарощуванню боргових зобов'язань.

Зазначимо, що лідером серед країн-інвесторів є Кіпр – 22,5% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, Німеччина – 16,5%, Нідерланди – 9,6%, РФ – 7%, Австрія – 6,3%, Віргінські острови – 3,4%, тобто найбільша частка інвестицій в реальний сектор надходить з офшорів – відбувається повернення раніше виведеного вітчизняного капіталу, що з одного боку є позитивним аспектом в контексті інвестиційної активності, а з іншого – негативною тенденцією, оскільки «перелив» коштів вимагає додаткових ресурсів, які за сприятливого інвестиційного клімату «працювали б» в Україні [2].

Перманентне нарощування зовнішнього державного боргу в частині залучення коштів у вигляді кредитів іноземних банків та міжнародних фінансових організацій, а також розміщення на міжнародних ринках державних цінних паперів, у 1,2 рази в 2014 р. порівняно із 2013 р. та у 1,2 рази у 2015 р. дестабілізує національну економіку та створює велику «боргову яму», що негативно відбивається на макростабільності та призводить до глибоких структурних деформацій й асиметрій у соціальному-економічному житті держави.

Враховуючи визначені індикатори вітчизняної інвестиційної активності та тенденції 2015 року, необхідно зазначити, що вітчизняні реалії на перспективу ілюструють низьку інвестиційну активність, оскільки зростання

зовнішніх боргових зобов'язань навіть на тлі незначного нарощування ВВП і часткового відновлення вливання іноземного капіталу не зможе забезпечити іноземного інвестора та створити передбачувані умови у бізнес-середовищі, переформатувати макрофінансову політику, ліквідувавши надмірне держрегулювання, корупційну складову, недобросовісну конкуренцію, лобізм і монополізм.

Список використаних джерел

1. Спасів Н.Я. Домінанти доларизації вітчизняної економіки / І.В. Турський, Н.Я. Спасів/ Збірник матеріалів 5 – ої міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми трансформаційних економік в умовах глобалізації" (Тернопіль, 25 квітня 2013 р.). – Тернопіль: ТКІ. – 2013. – С. 123-126.
2. Кузик В. Капітальне марево / В. Кузик // Український тиждень. – 2011. – № 3. – С. 22-23.
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>
4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу із <http://www.treasury.gov.ua>

Ткачук Ірина Ярославівна,
к.е.н.,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

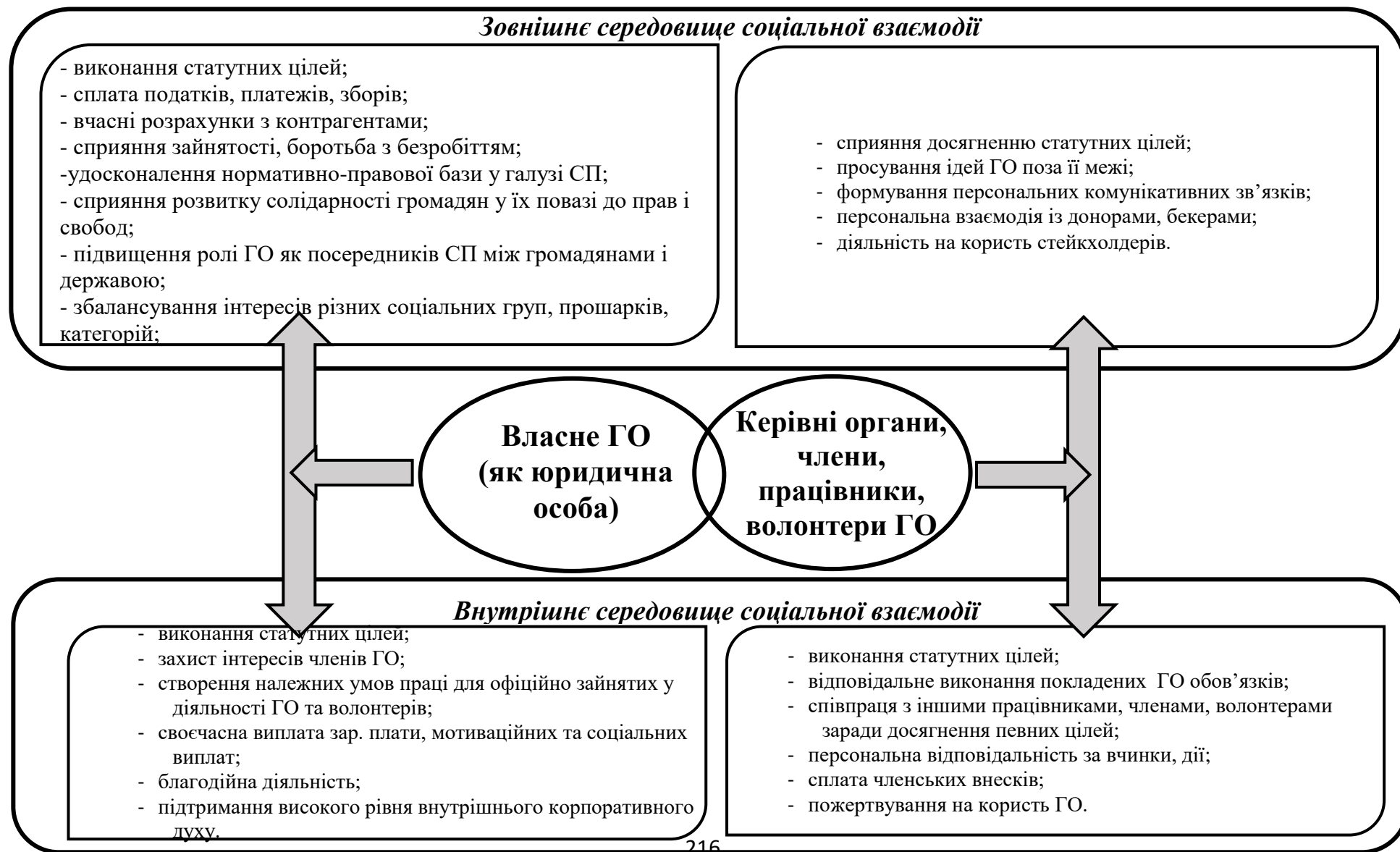
ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

Сучасні умови функціонування національних економік призводять до посилення ролі інститутів громадянського суспільства як елемента зв'язку між державою, підприємницькими структурами та домогосподарствами. Нова соціальна модель ґрунтується на діалозі, взаємодії та тісному співробітництві цих елементів. Ряд науковців називають її «суспільством взаємодії» [1], у якому кожен з суб'єктів соціальної діяльності несе відповідальність за взаємодію із навколишнім середовищем і суспільством. Саме тому останнім часом у науковому світі все частіше піднімаються дискусії з приводу місця громадських організацій (як найчисельнішої інституційної одиниці громадянського суспільства) у системі соціальної відповідальності.

Соціальна відповідальність громадських організацій є складним і динамічним явищем, елементи якого слід розглядати цілісно та у тісному взаємозв'язку. Загально систему соціальної відповідальності громадських організацій зображено на рис. 1.

Варто зазначити, що, зважаючи на особливості діяльності громадських організацій, не всі елементи вибудованої моделі соціальної відповідальності, зображеної на рис. 1., будуть притаманні всім громадським організаціям. Проте для всіх них важливим є усвідомлювати фінансові аспекти соціальної відповідальності. Ці аспекти не завжди є очевидними, однак, тим не менше, є важливими для існування громадських організацій та суттєво визначають результати їх діяльності.

Ефективність діяльності громадських організацій та рівень їх соціальної відповідальності можна оцінити, аналізуючи напрями використання тих коштів, що знаходяться у їх розпорядженні.

Рис. 1. Система соціальної відповідальності громадських організацій*
 * Розроблена автором на підставі [1. 2. 3. 4]

Лева частка наявних фінансових ресурсів (більше третини) протягом багатьох років спрямовується громадськими організаціями на оплату праці найманих працівників та на сплату податків [4]. Однак громадські організації у відносинах з найманими працівниками та державою є соціально відповідальними лише частково: з одного боку вони першочергово виплачують заробітну плату працівникам і вчасно сплачують податки й інші обов'язкові платежі на користь держави. Проте, з іншого боку, заробітна плата зайнятих у діяльності третього сектору складає всього лиш близько 60% середньої заробітної плати в державі [4], а здійснення ефективної соціальної діяльності та виконання делегованих державою завдань є неможливим, зважаючи на низький рівень фінансового забезпечення діяльності громадських організацій України (рівень фінансування вітчизняних громадських організацій є вдесятеро меншим за аналогічний показник у розвинених економічно країнах світу (50-60 тис. грн. на противагу 560-640 тис. грн. у розрахунку на одну громадську організацію [5])). У той же час на виконання статутних цілей та здійснення відповідальної соціальної діяльності як власне громадськими організаціями, так і її членами спрямовується значно менше коштів.

Таким чином існує замкнуте коло: соціальна відповідальність громадських організацій України знаходиться на низькому рівні, оскільки критично не вистачає коштів на її фінансування, внаслідок чого рівень довіри до діяльності громадських організацій є мізерним (всього 28% населення України вважає діяльність громадських організацій корисною і довіряє їм [6]), що, у свою чергу, є причиною недоотримання коштів громадськими організаціями для подальшого ведення ефективної та відповідальної соціальної діяльності.

У цьому контексті виникає необхідність розірвання цього кола, що можливо тільки шляхом суттєвого збільшення рівня фінансування громадських організацій, оскільки без наявності достатніх фінансових ресурсів носії соціальної відповідальності (навіть при граничній самовіддачі) володіють обмеженими можливостями.

Очевидно, що традиційних джерел для фінансування ефективної та соціально відповідальної діяльності громадських організацій України є недостатньо, тому в сучасних умовах важливим є створення та використання якісно нових джерел (для українських неурядових організацій). До таких джерел можна віднести відкриття ендавментів на користь громадських організацій, використання краудфандингових платформ, участь у проектах державно-приватного партнерства тощо.

Збільшення рівня фінансування інститутів громадянського суспільства призведе до пропорційного збільшення частки коштів, що спрямовуватимуться громадськими організаціями на виконання статутних цілей, здійснення результативної та соціально відповідальної діяльності, що у свою чергу матиме суттєвий вплив на розвиток соціально-економічного середовища, в якому вони функціонують.

Список використаних джерел

1. *Vidal P., Torres D.*, 2005, The Social Responsibility of Non-Profit Organisations. A Conceptual Approach and Development of SRO model. Retrieved from: http://www.observatoritercersector.org/pdf/publicacions/03_rso_en.pdf
2. *Save the Children India*, 2016, Role of NGO in Corporate Social Responsibility Activities Retrieved from: http://www.observatoritercersector.org/pdf/publicacions/03_rso_en.pdf
3. TCSR (Corporate Social Responsibility) Companies and Divestment Campaigns in Europe – An Overview. Retrieved from: http://www.ngo-monitor.org/reports/csr_corporate_social_responsibility_companies_and_divestment_campaigns_in_europe_an_overview/
4. *Державна служба статистики України*, офіційні матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_go_bl.htm
5. Дослідження існуючого досвіду та законодавства України у сфері фінансування громадських організацій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та приватним сектором [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/76891?download=true>
6. *Красносільська, А.* Гроші громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/blog/nartext/read/43568/Groshi_gromadanskogo_suspilstva

Ушеренко Світлана Василівна,
к.е.н., доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вихід України на траєкторія сталого розвитку к 2020 року, що задекларовано в програмному документі реформ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна 2020», визначається результативністю реалізації 62 системних реформ і 2-х державних програм, серед яких 4-те місце за вектором «Гордість» посідає Програма розвитку інновацій. Порівняння «Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» з програмою реформ в Євросоюзі «Europe 2020 : Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive growth» (переклад з англ.: «Європа 2020 : Стратегія Розумного, Сталого і Всеосяжного зростання»), де в назві та за змістом Стратегії визначені та розкриті три взаємопов'язані магістральні напрями стратегії реформ, серед яких провідне місце посідає «Розумне зростання», яке є основою для досягнення сталого і всеосяжного зростання і розкривається через розвиток науки, інновацій, освіти і розбудову цифрового суспільства [1,2].

Враховуючи обраний Україною стратегічний курс державної політики на інтеграцію з Євросоюзом, то поступ на шляху інтеграції з ЄС залежить від результативності утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки. Виміром якого має стати широкомасштабна генерація та поширення інноваційних процесів в усіх секторах національної економіки і викликані ними прогресивні структурні зміни для досягнення конкурентоспроможності національної економіки на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях, а також на рівні окремих підприємств, які мають стати точками економічного зростання в галузі чи регіоні завдяки їх переоснащенню на передовій технологічній базі [3]. У цьому контексті формуються імперативи активізації інноваційної діяльності в національній економіці, насамперед, суб'єктів підприємницької діяльності, що зараз є незадовільним. Так за статистичними даними, інноваційною діяльністю у період 2000 – 2015 роки займалися лише від 16% від 12% промислових підприємств від загальної кількості обстежених підприємств, що у 2-3 рази менш ніж в країнах-членах ЄС. Це пояснюється тим, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств залишаються їх власні кошти і водночас край низкою є частка фінансової підтримки за рахунок державного і місцевих бюджетів.

Крім прямої бюджетної підтримки генезису інноваційних процесів існують непрямі економічні стимули їх активізації, які базуються на запровадженні фінансових, кредитних, податкових, митних інструментів і які можна розглядати як фінансово-кредитні важелі державної підтримки інноваційних процесів. Дія цих інструментів пов'язана з формуванням правового пільгового режиму реалізації інноваційних процесів, що включає: податкове стимулювання,

фінансово-кредитну підтримку, надання гарантій худе. Зміст цих інструментів загальновідомий і постає лише питання їх закріплення в законодавстві, а також їх ефективного застосування. Водночас ці інструменти не існують автономно, їх дія має бути скерована певними інституціями, що разом із задіянням людського чиннику формують інституціональні механізми підтримки генезису та масштабного поширення інноваційних процесів. Враховуючи системний характер інноваційних процесів, перебігом яких є комплемент поєднані сфера наукової та науково-технічної діяльності, сфера виробництва і сегмент ринкового споживання інноваційних продуктів, а також вплив зовнішнього середовища інституцій (інноваційна інфраструктура), що здійснюють підтримку інноваційних процесів через фінансово - кредитні встанови, інноваційні та венчурні фонди, технопарки та промислові парки, інформаційні центри, ВНЗ, та інші структури, то управління інноваційними процесами через застосування фінансово -кредитних важелів має бути також системним. Відповідно до принципу різноманітності У. Ешбі: керуюча система повинна мати більшу складність (різноманітність) ніж керована система. Такою системою для управління інноваційними процесами має стати національна інноваційна система (далі - НІС). У контексті системної парадигми НІС є самоузгодженою цілісною сукупністю державних органів, інституцій фінансового, економічного, правового та соціально характеру, а також організацій, установ, підприємств, інноваційної інфраструктури, які взаємопов'язані різноманітними економічними, фінансово-кредитними, регулятивними, логістичними механізмами і є суб'єктами інноваційних процесів на будь якій їх фазі або сприяють їх генезису та поширенню. Звідси для ефективного застосування фінансово -кредитних інструментів (важелів) державної підтримки інноваційних процесів, їх запровадження має розглядатися у форматі НІС і пристосованого до певного елемента її структури. Тобто, наприклад, позика на пільгових умовах має розглядатися у зв'язці з інноваційним фондом чи спеціалізованою фінансово-кредитною установою, які є структурними елементами НІС. За таким методологічним підходом маємо розглядати не феноменологію певного фінансово-кредитного інструменту, а дію більш змістовного інституціонального механізму підтримки інноваційної діяльності. Водночас, запровадження будь-яких фінансово-кредитних інструментів підтримки інноваційної діяльності недоцільно, якщо не має сегменту ринкового попиту на інноваційну продукцію, який за теперішніх умов є звуженим. Тому розширення ринку інноваційної продукції, зокрема, формування його через механізм державного замовлення на цю продукцію має стати пріоритетним завданням державної інноваційної політики.

Список використаних джерел

1. Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020", схвалено Указом Президента України від 12.01.2015р. №5/2015.

2. European Commission «Europe 2020» - A strategy for Smart, Sustainable and Inclusive growth", Brussels, 2010: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : eunec.vlor.be/detail_bestanden/doc014%20Europe%2020.pdf

3. Гусєв В.О. Державна інноваційна політика : методологія формування та впровадження : монографія / В. О. Гусєв. — Донецьк : Юго-Восток, 2011. — 624 с.

Черкашина Катерина Федорівна,
к. е. н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

НОВІ БАНКІВСЬКІ ПРОДУКТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ АНТИКРИЗОВИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ

Говорячи про те, що переважна більшість банків в Україні позиціонували себе як універсальні, слід зазначити, що населення вони в першу чергу розглядали як основне джерело залучення ресурсів. Звичайно, можна виділити певні банки, такі як Приват банк, Альфа-банк, які займалися активним наданням споживчих кредитів для населення у докризовий період. Слід зауважити, що на сьогодні для банківського сектору України не притаманні такі явища як: швидке зростання продажів банківських послуг приватним особам та їхня висока рентабельність. Така ситуація зумовлена, в першу чергу нестабільною економічною та політичною ситуаціями в Україні. Банки зникають з фінансового сектору України, вкладники втрачають частину своїх коштів, у населення відсутня можливість покращувати свій добробут за рахунок позичок, також наслідком спаду економіки є збільшення рівня безробіття. Все вище зазначене вимагає від банківської системи України глибокого та всебічного вивчення потреб населення в фінансових послугах, глибшій орієнтації послуг на потреби конкретних груп клієнтів та досягнення завдяки цьому загальної ефективності даного напрямку банківської діяльності. Що в кінцевому результаті дасть змогу банкам розвивати високорентабельні напрями своєї діяльності, а також вирішувати сучасні соціально-економічні проблеми населення в Україні.

Різноманітним аспекти банківського кредитування присвячені праці багатьох вітчизняних та закордонних учених. Економічний зміст, особливості та класифікації банківського кредитування висвітлюються в працях С. Буковинського, В. Крилової, В. Міщенко, С. Науменкової, А. Харченка та інших. Економічній природі кредитного ризику, ознакам його класифікації та основним ризикоутворюючим чинникам присвячені дослідження В. Коваленко, В. Міщенко, С. Міщенко, С. Науменкової, Л. Примостки, Н. Ткаченко та інших [2-5].

Протягом певного періоду активи банків мали тенденцію до зростання, так, з 599,4 млрд. грн. на 01.01.2008 року до 1316,9 млрд. грн. на 01.01.2015 року. Виключенням є лише 2009 рік, за наслідками якого спостерігалось падіння величини чистих активів з 926,1 млрд. грн до 880,3 млрд. грн., що насамперед обумовлено наслідками фінансово- економічної кризи [1]. Отже, можна стверджувати, що соціально-економічна значущість кредитування фізичних осіб в Україні є на низькому рівні, оскільки, банківські установи переважно надають позики юридичним особам, які є постачальниками товарів і послуг, а не населенню, що є кінцевим споживачем. У структурі кредитування фізичних осіб найбільшу питому вагу займають споживчі кредити.

Слід зазначити, що динаміка структури банківських споживчих кредитів за строками має тенденцію до скорочення термінів кредитування – до 1 року, зокрема у 2014 році питома вага таких позичок становила 38,3%. Зниження строків кредитування свідчить про наявність ризиків у кредитора, а також проблем у нього з ліквідними коштами. З метою диверсифікації валютних ризиків більшість позик (у 2014 році – 70,9%), видається у національній валюті. Оскільки, як свідчить вітчизняний досвід, у результаті різкої девальвації гривні, значна кількість позичальників не можуть відповідати за взятими на себе зобов'язаннями, що в свою чергу призводить до значних втрат в банківській системі.

Проведений аналіз свідчує, що серед позик фізичним особам найбільша питома вага належить незабезпеченим споживчим кредитам та овердрафтам за кредитними картками. Більшість банківських установ звужують коло своїх кредитних продуктів для клієнтів, а також зменшують загальні обсяги наданих коштів. До таких видів кредитування потрапив і такий вид банківського кредитування фізичних осіб як видача позичок на освіту. Ретроспективний аналіз дозволяє зробити висновок, що хоча даний вид кредитування був не досить популярним в Україні, але все-таки певні банківські установи пропонували позики на освіту. У відносно стабільний період, майже до 2015 року освітні позики пропонували деякі банки, серед яких були: «ПриватБанк», «Київська Русь», «Енергобанк» та «Імекс банку»[6].

Певні банківські продукти, розраховані на студентів, були у «ПриватБанку». Взагалі, вирішити проблему готівкових грошей можна шляхом оформлення кредитної картки, де є пільговий період повернення коштів без комісії. Що стосується спеціальних програм, то було розроблено такі продукти. Так, кредитна картка «Кредит на навчання» дозволяла отримати позику в розмірі до 50 тис. гривень на досить тривалий термін (до 15 років), тому щомісячні виплати були досить доступні. Під час навчання погашаються тільки відсотки, а тіло кредиту – після отримання диплома[6].

Що стосується освітньої пропозиції «Енергобанку», то тут можна отримати кредит на навчання за МВА або за кордоном. При цьому, річна відсоткова ставка не зазначена в даному банківському продукті, так як розраховується індивідуально, виходячи з «початкового внеску, рівня підтверджених доходів та інших факторів»[6].

На перший погляд складається враження, що є з чого вибрати майбутньому студенту, але досить прикрим фактом є те, що всі банки, за винятком «ПриватБанку», визнано неплатоспроможними та виведені з фінансового сектору України. При цьому держава не стоїть осторонь даної проблеми та пропонує державну фінансову підтримку. Так, Постановою № 916 від 16 червня 2003 р. «Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти» зазначено, що цільовий пільговий державний кредит для здобуття вищої освіти за денною, вечірньою та заочною формою навчання у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності можуть одержати

молоді громадяни України віком до 28 років, які успішно склали вступні іспити або навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу[7].

Аналізуючи даний вид пільгової позики, можна відмітити певні позитивні моменти, а саме: низьку відсоткову ставку, достатньо довгий період кредитування, а також умови, за яких держава компенсує погашення даної позики. Але, при цьому слід зазначити, що кошти, які виділено під цю програму, є досить обмеженими, а також є обмеження стосовно віку позичальника, а також кількості спеціальностей.

Отже, з метою отримання позитивного синергетичного ефекту, можна запропонувати наступну схему реалізації спільного проекту «Освіта без обмежень», у якому прийму участь наступні сторони:

1. Позичальник – особа, що бажає взяти позику на отримання вищої освіти в Україні. При цьому вік позичальника від 18 років до 50 років. Також не має різниці, яку освіту бажає отримати особа: першу чи другу.

2. Кредитор – банківська установа. При цьому банк може бути як з іноземним капіталом, так і суто з українським.

3. Учбовий заклад, у якому буде здійснюватися навчання. При чому він може бути як державним так і приватним.

4. Роботодавець – юридична особа, яка зацікавлена у підготовці певного фахівця. Після закінчення вищого учбового закладу дана юридична особа забезпечує випускника роботою. При цьому спеціальність, яку бажає отримати позичальник, має бути пов'язаною з реальним сектором економіки або з пріоритетної галуззю у даний час, тобто мати високий попит на ринку праці у майбутній перспективі.

5. Страхова компанія, яка здійснює страхування життя позичальника, а також можливе страхування фінансових ризиків.

Стосовно механізму реалізації надання позики: позичальнику відкривається кредитна лінія, на початку кожного семестру видається черговий транш, погашення позики починається з того моменту коли позичальник починає працювати. Відсоток за користування позикою може бути плаваючим та залежати від наступних факторів:

1. Категорії Вищого навчального закладу (державний чи приватний): для отримання освіти у державному відсоток має бути нижчим.

2. Успішності студента (чим вищі бали отримує позичальник, тим відповідно меншим є відсоток). Різницю у відсотках буде компенсувати майбутній роботодавець, оскільки він зацікавлений у висококваліфікованому працівникові.

3. Попиту на дану спеціальність на українському ринку праці.

4. Наявності депозиту, кредитних карток та інших інструментів позичальника у даному банку.

Проведення даного виду банківського продукту вимагає внесення відповідних доповнень у вітчизняне банківське законодавство.

Список використаних джерел

1. Основні показники діяльності банків України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
2. Банківська система України на шляху євроінтеграції: монографія /авт. кол.; за ред. С. А. Буковинського / Національний банк України. Центр наукових досліджень. – К.: УБС НБУ, 2015. – 496 с.
3. Міщенко В.І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків / В.І. Міщенко, С.В. Науменкова/ Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір– 2014. – №105. – С. 186-196.
4. Науменкова С.В. Роль державних банків у забезпеченні стабільності фінансової системи/ С.В. Науменкова, С.В. Міщенко, / Economics, management, law: problems and prospects. Collection of scientific articles. Volume 2: Agenda Publishing House, United Kingdom– 2015. – №2. – С.83 – 86.
5. Умови надання кредитів на здобуття освіти молоддю банками України/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/student/studying/articles/6.html>
6. Порядок надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти: Постанова КМУ від 16 червня 2003 р. N 916 Київ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/916-2003-%D0%BF>

КОНЦЕПТ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

В Україні відбувається реформування державних підприємств, націлене на оптимізацію їх кількості та якості системи управління. За даними Фонду державного майна України, станом на 01.07.2016 налічувалось 536 суб'єктів господарювання з корпоративними правами держави[7]. Дані підприємства потребують налагодженого управління з метою підвищення інвестиційної привабливості (у разі передбаченої приватизації) та забезпечення прибутковості (надходження до бюджету у вигляді податків та дивідендів) шляхом ефективного управління фінансовими ресурсами.

Вітчизняними науковцями акцентовано, що чимало питань у царині теорії та методології формування корпоративних структур досі залишаються ґрунтовно невизначеними, зокрема в частин наукового апарату [5; 6]. Саме корпоративний сектор є основним джерелом ресурсів для функціонування публічних та особистих фінансів, зазначає О.О.Терещенко, та відносить корпоративні фінанси до наукової категорії, яка має чітко визначений зміст, функції та методологічний каркас [4, с. 10].

Розкриттю змістового наповнення корпоративних фінансів передуює розуміння поняття «корпорація», дослідженнями якого, з точки зору фінансової науки, займалась низка вчених [1; 2; 5; 6]. Аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів дозволяє зробити висновок, що під корпорацією сьогодні розуміють юридичну особу, яка перебуває у власності декількох осіб або однієї особи (квазікорпорації), створена з метою виготовлення продукції (товарів, робіт, послуг) і отримання прибутку, здатна брати зобов'язання, приймати управлінські рішення, володіти й розпоряджатись майном. На підставі Класифікації інституційних секторів економіки України, підприємства державного нефінансового сектору економіки поділяють на корпорації, коли держава виступає співвласником та квазікорпорації, коли держава є єдиним власником (унітарні державні підприємства), яким притаманні ключові риси корпорацій – можливість руху фінансових потоків й капіталу в усталеній системі відносин.

Категорія «корпоративні фінанси» на різних етапах економічного розвитку країн світу набувала дещо різного значення, характеризуючи фінансові відносини макрорівня, відносини структур макрорівня з макрорівнем й відносини всередині корпорацій та з іншими корпораціями. Терещенко О.О. розглядає корпоративні фінанси, як відносини, що ґрунтуються на таких теоріях:

класичній – дескриптивний (описовий) підхід, проектне фінансування, фінансове планування;

неокласичній – побудована на гіпотезі досконалого ринку, досліджуються переважно фінансові інтереси та мотивації інвесторів та кредиторів

біхевіористичній– досліджує вплив інформації на поведінку учасників ринку капіталів за різних рамок умов з метою прогнозування та управління поведінкою учасників фінансових відносин[2].

У вітчизняній науці дослідженням сутності корпоративних фінансів займалися не багато вчених (таблиця 1, не вичерпний перелік), проте на сьогодні вже досягнуто суттєвих результатів у вирішенні цього питання.

Таблиця 1

Формулювання сутності корпоративних фінансів вченими

№ з.п.	Автор, джерело	Визначення
1	Бабіченко В.В. [1]	юридично оформлені економічні відносини між корпорацією та іншими агентами ринку, а також відносини всередині корпорації, з приводу формування капіталу корпорації та його розподілу з метою досягнення певних економічних та соціальних цілей.
2	Терещенко О. О. Вартісно-орієнтований контролінг– інноваційний ресурс управління корпоративними фінансами / О. О. Терещенко, Д. Г. Савчук // Фінанси України. – 2011. - № 12. – С. 77-88.	поняття «корпоративні фінанси» (corporatefinance) характеризує сферу фінансових відносин у корпоративному секторі, тобто на рівні компаній, що організовані у формі господарських товариств. Управління корпоративними фінансами сконцентроване на оптимізації структури капіталу та дивідендної політики, плануванні й оцінці інвестицій, мінімізації фінансово-інвестиційних ризиків та ціни залучення капіталу.
3	Кудряшов В.П. Курс фінансів: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 431 с.	комплекс фінансових операцій, пов'язаних з формуванням грошових потоків, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів підприємництва у процесі проведення господарської діяльності.
4	Грідчина М. В. Корпоративні фінанси (зарубіжний досвід і вітчизняна практика) : навч. посіб. / М. В. Грідчина. – К. : МАУП, 2002. – 232 с.	система принципів, методів, засобів і форм організації відносин щодо формування, використання та розподілу грошових фондів і доходів АТ.
5	Рязанова Н.С. Теоретичні аспекти корпоративних фінансів: нові підходи / Н. Рязанова // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 1-2. – С. 3-10. ,с. 4	система економічних відносин корпорації як з іншими суб'єктами господарювання, так і всередині самої корпорації у ході формування, розподілу та використання її фінансових ресурсів з метою принесення її власнику (власникам) вигоди (збільшення ринкової вартості активів).
6	Суторміна В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій : підруч. / В. М. Суторміна. – К. : КНЕУ, 2004. – 566 с.	юридично оформлені грошові відносини між корпорацією та іншими агентами ринку з приводу формування капіталу корпорації та його розподілу з метою поліпшення добробуту акціонерів Такі відносини формуються в характерних для ринкової економіки умовах невизначеності та ризику.

Таким чином, в найбільш узагальненому вигляді, під корпоративними фінансами прийнято розуміти фінансові відносини щодо формування, використання та розподілу фінансових ресурсів з метою досягнення певних цілей у сфері забезпечення доходу (зростання капіталу). У наукових дослідженнях сутність корпоративних фінансів розкривають через такі категорії:

фінансові ресурси [2; 5; 6];

капітал [3, с.15; 4; Суторміна В. М.; Рязанова Н.С.];

корпорації;

фінанси підприємств [5];

доходи [1, с.122; Господарський кодекс України];

ризиків [Господарський кодекс України, зарубіжні дослідники].

У зв'язку з тим, що зазначені вище характеристики корпоративних фінансів притаманні (здебільшого) підприємствам недержавної і державної власності, це дає підстави визначати у фінансовій науці зміст фінансів підприємств державного нефінансового сектору економіки через категорію «корпоративні фінанси». Отже, як економічна категорія, корпоративні фінанси державного сектору уособлюють сукупність операцій, які забезпечують рух фінансових ресурсів в системі економіко-правових відносин, спрямований на формування і використання капіталу для отримання економічного ефекту від здійснення всіх видів діяльності підприємств з корпоративними правами держави (частка, повністю).

Список використаних джерел

1. Бабіченко В.В. До питання категорій корпоративних фінансів в сучасній економіці / В.В. Бабіченко // Вісник Одеського національного університету. – 2015. – Т. 20, вип. 1/1. – С. 120-123. – (Серія: Економіка).

2. Зимовець В.В. Корпоративні фінанси як домінанта фінансової науки/В.В.Зимовець, О.О. Терещенко //Фінанси України. – 2015. – № 9. – С. 78-95.

3. Крисоватий А. І.Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки / А. І. Крисоватий, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 7-27.

4. Терещенко О.О. Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку [Електронний ресурс] : Зб. матеріалів I Всеукр. Наук.-практ. конференції. – К. : КНЕУ, 2016. – 367 с.

5. Уманців Ю. Інституціональні засади формування корпоративних структур [Електронний ресурс] / Ю. Уманців //Ринок цінних паперів України №1-2. – 2014. – С. 37-46

6. Федосов В. Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів [Електронний ресурс]/ В.Федосов, Н.Рязанова // Ринок цінних паперів України. – №3-4, 2013. – С. 39-55

7. Фонд державного майна України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] /Режимдоступу: <http://www.spfu.gov.ua/ua/content/spf-stateproperty-info.html>

Шевченко Володимир Юліанович,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНІ ЧИННИКИ КРИЗИ ТА СТАБІЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Світова економіка зараз знаходиться в стані стагнації темпів зростання та міжнародної торгівлі, низької інфляції, мінімальних процентних ставок та депресії банків в розвинутих країнах. Попри несприятливі зовнішні умови та військовий конфлікт на Сході, в сучасних умовах в Україні відбувається перехід від кризи в економіці, фінансах та банківській системі до стабілізації та відновлення розвитку.

Перехід до стійкого економічного розвитку потребує стабілізації банківської системи та ефективного постачання фінансів.

Корпорації та банківська система в сучасних умовах фактично втратили доступ до міжнародних ринкових джерел фінансування. В результаті стрімкої девальвації гривні економіка отримує певні конкурентні переваги, але звичайно подібний ефект не є довгостроковим. Економічний стан країни зараз залежить від міжнародної макрофінансової допомоги, стабілізації банків та залучення іноземних інвестицій. Ключове значення належить подоланню кризи банківської системи та ефективному кредитуванню економіки.

Зарубіжні дослідження свідчать про періодичність системних банківських криз у різних країнах за останні роки, їх негативний вплив на економічний розвиток [3]. Основними ознаками системних банківських криз у добре документованому дослідженні Л.Лавен та Е.Валенсії визначено такі:

1) ознаки дистресу в банківській системі (значний відтік депозитів, збитки в банківській системі, ліквідація банків);

2) значні заходи інтервенції банківської політики у відповідь на збитки банківської системи. [2, р.4]

Основними заходами інтервенції банківської політики у відповідь на кризу вони вважають: інтенсивна підтримка ліквідності в обсязі еквівалентному більше 5% депозитів та вимог від нерезидентів; загальні витрати на реструктуризацію банків щонайменше 3% ВВП; значна націоналізація банків (придбання державою значної частки акціонерного капіталу); значне адання державних гарантій; значний викуп фінансових активів в обсязі не менше 5% ВВП; заморожування депозитів або призупинення діяльності банків. [2, р.4]

Заходи інтервенції банківської політики Л.Лавен та Ф.Валенсія вважають ознакою системної банківської кризи тому, що без таких заходів банківська система не в стані підтримувати нормальне функціонування.

Банківські кризи в Україні відбувалися у 2008-2009 та 2014-2015 роках одночасно з валютною та фінансовою кризами під впливом однотипних зовнішніх факторів – глобальної фінансової кризи, різкого погіршення світової

кон'юнктури, дефіциту платіжного балансу та падіння іноземних інвестицій. Ринкова нестабільність, розвиток та ризики фінансових систем досліджувалась у наукових працях українських вчених В.Базилевича, І.Лютого, С.Науменкової та інших. Аналіз особливостей банківських криз в Україні досліджувалися в роботах Н.Герасименко, Н.Стукало, Я.Жаліло та ін.

Актуальною є потреба у визначенні зовнішніх чинників банківської кризи та міжнародних умов стабілізації банківської системи України в умовах сучасної глобальної нестабільності.

Криза в Україні має подібні та особливі риси в порівнянні з банківськими кризами минулого в інших країнах [2,3] за причинами (переважно зовнішні фактори), значною швидкістю розгортання, більшою глибиною та впливом на економіку. Банківська криза в Україні 2014-2015 рр. була генерована переважно зовнішніми чинниками:

- скорочення експорту та імпорту у 2014-2016 роках, негативне сальдо зовнішньої торгівлі;
- значна девальвація гривні в 2014-2015 рр. та збереження девальваційної тенденції у 2016 році;
- зростання зовнішнього боргу та його співвідношення до ВВП, складності його обслуговування, зменшення можливостей зовнішніх запозичень;
- зменшення притоку та відтік іноземного капіталу, погіршення інвестиційного клімату в країні.

На банківську кризу та можливості стабілізації також впливають внутрішні шоки:

- втрата частини економічного потенціалу в результаті зовнішньої агресії;
- падіння ВВП, промислового виробництва, та економічного потенціалу;
- зниження споживання в результаті скорочення реальних доходів населення,
- висока інфляція;
- бюджетний дефіцит в результаті значного зростання витрат на оборону та національну безпеку.

Основними рисами банківської нестабільності в Україні можна визначити:

- збитки від захоплення філій банків у Криму та окупованій частині Донбасу;
- зменшення вартості капіталу банків, недостатня капіталізація банків в результаті впливу інфляції та девальвації гривні;
- падіння довіри до банків та відток депозитів в силу економічної депресії, інфляції та девальвації;
- зменшення ліквідності та збитковості банків в результаті зростання прострочених кредитів, рівень яких в кінці 2014 року досягнув 28% всіх активів, а в окремих банках доходять до 40% [1], в силу чого банки понесли великі витрати на збільшення резервів та погашення втрат.

Стабілізація банківської системи України залежить в першу чергу від макроекономічних тенденцій, відновлення економічного зростання, нарощування

експорту, бюджетного збалансування та прогнозованості курсу гривні. Зовнішніми умовами стабілізації повинні стати: збалансування зовнішньої торгівлі та імпортозаміщення, досягнення позитивного сальдо платіжного балансу, створення умов для прямих іноземних інвестицій,

Стабілізація банківської системи повинна сприяти покращенню умов кредитування та інвестування. Основні заходи щодо стабілізації банківської системи, на наш погляд, повинні носити системний характер:

- завершення рекапіталізації банків з урахуванням результатів стресс-тестів;
- оздоровлення системи шляхом ліквідації неліквідних та проблемних банків;
- поліпшення якості пруденційного нагляду за банками з боку НБУ;
- поетапне скасування обмежень на використання депозитів та підвищення довіри до банків;
- запровадження заходів щодо стимулювання заощаджень населення та їх інвестування у банки;
- запровадження гармонізованих з міжнародними стандартами форматів управління валютними та фінансовими ризиками банків.

Таблиця 1

Основні показники банків з іноземним капіталом в Україні

		01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.02. 2016
1.	Кількість діючих банків	182	176	176	176	180	163	117	116
2.	З них: банки з іноземним капіталом	51	55	53	53	49	51	41	41
3.	Банки зі 100% іноземним капіталом	18	20	22	22	19	19	17	17
4.	Частка іноз.капіталу у загальному капіталі банків	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0	32.5	43.3	42.8

Джерело: складено та розраховано за даними [1].

Стабілізація банківської системи включає також процеси підвищення стійкості банків з іноземним капіталом та їх ролі:

- збільшення частки активів банків з іноземним капіталом;
- реструктуризація частини банків з іноземним капіталом шляхом продажу або злиття;
- випереджаюча рекапіталізація за рахунок переваг доступу до капіталу;

- менша залежність від коливань валютного курсу та достатність валютних активів;
- посилення стійкості шляхом виконання міжнародних стандартів достатності капіталу та ефективного управління;
- більша довіра населення до банків з іноземним капіталом в силу достатності їх ресурсів та якості управління.

Підвищення ролі банків у відновлення економічного зростання значною мірою залежить від стабілізації світової та національної економіки, досягнення макроекономічної та фіскальної збалансованості, проведення структурних реформ, поліпшення умов ведення бізнесу та зменшення системних ризиків. поширення сучасних інформаційних та виробничих технологій, відновлення інвестиційного клімату, забезпечення конкурентоспроможності підприємств та зростання продуктивності праці.

Список використаних джерел

1. Основні показники діяльності банків України. - Національний банк України, лютий 2016 р. [Електронний ресурс] Національний банк України: [сайт]. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66374> – Назва з екрана.
2. *Laeven L., Valencia E.* Systemic banking Crisis Database: An Update. IMF Working Papers WP/12/163 – Washington, International Monetary Fund, 2012, 33 p.
3. *Reinhart, C., and Rogoff, K.* This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly.- Princeton, Princeton University Press, 2009, 512 p.

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ НЕРІВНОМІРНІСТЬ

На сучасному етапі важливою частиною фінансів в Україні стають місцеві фінанси та їх найбільша складова – місцеві бюджети. Поточний стан формування місцевих бюджетів засвідчує поступове становлення системи фінансово спроможних територіальних громад, що є наслідком процесів інтенсивної децентралізації, яка почалася у 2014 р. Зміни до Бюджетного та Податкового кодексів у тому ж 2014 р. дозволили сформувати місцеві бюджети на нових принципах – за рахунок зміни принципів нарахування трансфертів, зміни переліку трансфертів – і поступово створювати нову систему місцевих податків і зборів, яка була б спроможною забезпечити у повній мірі надходження до місцевих бюджетів і потреби розвитку територіальних громад. Децентралізація змінила і становище самих місцевих бюджетів, значення яких має зростати; з'явилася нова категорія – «бюджети об'єднаних територіальних громад», яких у бюджетному процесі 2016 р. бере участь 159 одиниць, а за планом на наступний рік їх має бути більше 200.

Формування місцевих бюджетів на нових засадах показало переваги та недоліки цього процесу і окреслило напрямки реформування системи місцевих бюджетів для досягнення декількох цілей: по-перше, посилити фінансову спроможність громад, а по-друге, сприяти зменшенню територіальної нерівномірності серед регіонів. Переваги і позитивні здобутки нової системи формування місцевих бюджетів чітко прослідковується у результатах виконання місцевих бюджетів та у бюджетному процесі. Зокрема, у січні-березні 2016 р. до місцевих бюджетів надійшло 79,7 млрд. грн., що на 26,5% більше за показник січня-березня 2015 р., а без урахування трансфертів – 35,1 млрд. грн. (на 26,4 % більше). Частка податку на доходи фізичних осіб зросла на 6,1 в.п., місцевих податків і зборів – на 5,0 в.п., акцизного податку – на 2,3 в.п. Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів складала 25,7% (основний податок – плата за землю) [1, с.47-55]. До недоліків бюджетної системи на місцевому рівні можна віднести ті, що спричинені самим перебігом бюджетного процесу та постійним намаганням передати на рівень громад перелік повноважень, що не забезпечений достатнім обсягом фінансових ресурсів. Так, у проекті Державного бюджету на 2017 р. [2] планується передати на рівень громад (для фінансування з місцевих бюджетів) видатки закладів освіти, крім видатків на оплату праці педагогічних працівників, та видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв для закладів охорони здоров'я, а крім цього, ще низку видатків по фінансуванню соціальної інфраструктури та соціальних видатків. Це може призвести до того, що органи місцевого самоврядування для забезпечення вказаних видатків будуть змушені скорочувати фінансування таких сфер, як

ремонт та будівництва доріг, модернізація житлово-комунального господарства, фінансування дошкільної та позашкільної освіти. Вказані та інші пропозиції щодо видаткової частини місцеві бюджетів, за оцінкою фахівців Асоціації міст України [3], передбачають додаткове навантаження на місцеві бюджети у розмірі 32,2 млрд. грн., яке поки що не має джерел наповнення. Крім того, у переліку доходних джерел так і не відбулося структурних критичних змін, оскільки головним доходним джерелом залишається загальнодержавний податок на доходи фізичних осіб (із часткою 45,9 %).

До позитивних рис нової системи формування місцевих бюджетів можна віднести поділ трансфертів на базову дотацію, реверсну дотацію, спеціальні дотації, що значно спрощує систему надання чи вилучення трансфертів і усуває можливості суб'єктивного впливу на рішення про надання трансфертів, за винятком окремих специфічних проектів. Бюджети об'єднаних територіальних громад мають прямі відносини з Державним бюджетом, що реалізується в системі трансфертів.

Проектом Державного бюджету на 2017 р. передбачено збільшення фінансового ресурсу місцевих бюджетів. Так, доходи місцевих бюджетів у 2016 р. мають складати 330,7 млрд. грн., у 2017 р. – 395,1 млрд. грн. (збільшення на 19,47 %). З урахуванням реверсної дотації доходи місцевих бюджетів мають складати відповідно 147,4 і 170,7 млрд. грн. (збільшення на 19,47%). Обсяг міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету місцевим бюджетам має складати 183,3 і 224,5 млрд. грн. відповідно (збільшення на 122,47%); тобто, доходи місцевих бюджетів зростуть меншою мірою, ніж трансферти (19,57% проти 122,47%). Такі дані свідчать про збереження значної залежності місцевих бюджетів від дотацій, однак необхідність виділення трансфертів обумовлюється потребою у фінансуванні видатків, тим більше умовах нерозвиненості системи власних податкових і неподаткових надходжень. Всього, на 2016 р. частка доходів місцевих бюджетів з реверсною дотацією складає 44,58%, трансфертів – 55,42%, а на 2017 р. частка доходів місцевих бюджетів з реверсною дотацією має складати 43,19%, трансферти – 56,81% – тобто, співвідношення «доходи місцевих бюджетів – трансферти» майже не змінилося.

Аналіз даних показує, що зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів відбувається, однак повільно і незначною мірою. Вирішенням проблеми може стати зміна переліку місцевих податків і зборів та віднесення до категорії місцевих податків і зборів тих, які спроможні забезпечити постійний характер і значні обсяги надходжень. Також, для зміцнення фінансової спроможності місцеві ради можуть діяти у декількох напрямках: використовувати аутсорсингову систему для виконання певних робіт та надання послуг (при будівництві доріг, утилізації сміття, постачанні води, тобто у великих капітальних проектах); надавати часткові гарантії та пільги для інвесторів – знижену норму амортизації, нижчу ставку податків, певні привілеї під час розподілу земельних ділянок); оптимізувати витрати місцевих бюджетів відповідно до повноважень і наявних фінансових ресурсів за рахунок приділення більшої уваги зовнішнім запозиченням – муніципальним цінним паперам. Ринок муніципальних цінних

паперів (облігацій) залишається слаборозвиненим сегментом фондового ринку України. Так, у 2015 р. не зареєстровано жодного випуску облігацій місцевих позик. На кінець 2015 р. кількість випусків облігацій місцевих позик, що перебувають в обігу на фондовому ринку, становила 68, з них 5,88 % допущено до торгів на фондових біржах. У 2015 р. обсяг торгів облігаціями місцевих позик становив 2,43 млрд. грн., що на 40,88% менше за 2014 р. У 2014 р. кількість випусків облігацій місцевих позик, які допущено до торгів на фондових біржах, була найнижчою за 5 років. У загальній структурі торгів на ринку цінних паперів у 2015 р. частка обсягу торгів облігаціями місцевих позик становила: 0,08% у 2011 р., 0,30% у 2012 р., 0,21% у 2013 р., 0,18 % у 2014 р., 0,11 % у 2015 р. [4]. Вочевидь, інструмент муніципальних цінних паперів на сьогодні не є широко розповсюдженим в Україні.

Крім власне функції фінансового забезпечення територіальних громад та їх зміцнення, місцеві бюджети, як зазначалось вище, виконують роль регулюючого інструменту для регіонального розвитку. Такий факт означає, що через зміцнення місцевих бюджетів і фінансової спроможності громад можна досягти зменшення територіальної нерівномірності у сенсі покращення показників соціально-економічного розвитку територіальної одиниці та всього регіону (у першу чергу показників соціальної сфери). Фінансово спроможна громада володіє достатнім ресурсом для реалізації капітальних проектів місцевого значення, що означає створення робочих місць, зростання заробітної плати, залучення інвестицій, збільшення обсягів будівельних робіт, покращення показників сфери виробництва і торгівлі, загалом покращення показників соціально-економічного розвитку громади. Відповідно, це означає можливості для зростання валового регіонального продукту. Вочевидь, регіональна політика під час децентралізації має здійснюватися на таких засадах: регіональна консолідація (формування відкритого суспільства і відновлення економічного зростання), збереження спільного економічного простору і підтримка коопераційних зв'язків «джерело ресурсів – виробництво – продаж» серед вітчизняних підприємств, збереження діючих інвестиційних проектів, започаткування спільних міжрегіональних інфраструктурних проектів по відновленню господарства. У процесі децентралізації змінюється і роль регіональної політики, реалізація якої тепер можлива за напрямками: підтримка точок зростання регіональних економік, стимулювання місцевого розвитку, структурна диверсифікація економіки, використання прихованого економічного потенціалу регіонів.

Внаслідок зростання значення місцевих бюджетів у процесі децентралізації змінюється і їх роль. Бюджети є уособленням і сконцентрованим виразом всього регіонального розвитку, його недоліків, зокрема територіальної нерівномірності. Місцеві бюджети стають інструментом впливу на регіональний розвиток і на регіональну нерівномірність. За рахунок появи проектів «бюджету участі», коли громадяни мають змогу брати участь у формуванні бюджету, бюджет стає більше спрямованим на вирішення проблем громади. З'являється і новий об'єкт фінансової системи – бюджет об'єднаної територіальної громади, відповідно змінюється система фінансів. Внаслідок зростання значення місцевих бюджетів

таких громад зростає і значення регіональної політики та регулювання регіональної нерівномірності.

Список використаних джерел

1. За даними Державного казначейства України. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень-березень 2016 року / [В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID.-К.: 2016.-С.47-55.

2. Проект Закону про Державний бюджет України на 2017 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032.

3. Аналіз проекту Держбюджету на 2017 рік в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин / Аналітична довідка Асоціації міст України [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://auc.org.ua/sites/default/files/analiz_db_2017_amu.pdf.

4. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Ринок цінних паперів України: повне перезавантаження» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1467898067.pdf.

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Євроінтеграційний вектор державної політики України вимагає перейти до європейських стандартів надання суспільних послуг та розвитку об'єктів транспортної інфраструктури. Транспортний сектор економіки країни належить до стратегічно важливих елементів розвитку країни, що включає забезпечення розширеного доступу до суспільних послуг населення відділених регіонів, реалізацію транзитного та туристичного потенціалу країни.

Так, з метою стабілізації економіки і відновлення сталого економічного зростання країни закладається підґрунтя для проведення реформ, формування та впровадження необхідної законодавчої бази.

Указом Президента України від 12 січня 2015 року за № 5/2015 [1] було схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», у якій визначено мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України.

Однією із необхідних реформ за вектором розвитку для досягнення мети вказаної Стратегії - впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі, передбачена реформа транспортної інфраструктури.

Географічне розташування України за умови інтеграції вітчизняної транспортної інфраструктури в європейську дасть змогу в майбутньому отримувати щороку від транзитних міжнародних перевезень автомобільним транспортом та туристичних поїздок значні надходження до державного бюджету.

З метою визначення оптимальних шляхів реформування системи державного управління автомобільними дорогами загального користування (далі - автомобільні дороги) на основі гармонійного поєднання принципів централізованого управління автомобільними дорогами, розширення повноважень і посилення відповідальності місцевих органів виконавчої влади за управління автомобільними дорогами місцевого значення Кабінетом Міністрів України було схвалено у новій редакції Концепцію реформування системи державного управління автомобільними дорогами загального користування [2].

Критеріями реформування системи державного управління автомобільними дорогами Урядом України визначено збереження та забезпечення ефективного функціонування автомобільних доріг, їх розбудова для забезпечення транзитних перевезень і безпеки дорожнього руху.

Серед основних завдань, які спрямовані на розв'язання проблем у дорожній галузі вказаною Концепцією визначені, зокрема:

- удосконалення систем державного управління та утримання автомобільних доріг з урахуванням їх лінійного та регіонального принципу обслуговування, визначення прозорих критеріїв планування дорожніх робіт на відповідний рік та на довгострокову перспективу;

- створення захищеного державного дорожнього фонду та внесення змін до законодавства щодо оптимального розподілу обсягів фінансування нового будівництва, реконструкції, капітального, поточного ремонту та утримання автомобільних доріг державного і місцевого значення;

- розроблення та забезпечення здійснення заходів щодо контролю надходжень коштів для потреб дорожнього господарства;

- удосконалення механізму співпраці з міжнародними фінансовими організаціями.

Вперше у Законі України від 25.12.2015 № 928-VIII «Про Державний бюджет України на 2016 рік» [3] передбачені видатки на фінансування державних інвестиційних проектів в «нових» умовах забезпечення їх відбору та фінансування.

Серед державних інвестиційних проектів, які фінансуються в 2016 році за рахунок коштів державного бюджету - проект «Покращення стану автомобільних доріг загального користування у Львівській області», який передбачає проведення робіт з реконструкції окремих ділянок автомобільних доріг загального користування державного значення у Львівській області.

Зазначений державний інвестиційний проект включений до фінансування з державного бюджету поточного року на підставі результатів відбору Міжвідомчою комісією з питань державних інвестиційних проектів, який було проведено у грудні 2015 року у Порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 № 571 «Деякі питання управління державними інвестиціями» [4].

Відбір державних інвестиційних проектів було проведено після внесених Законом України від 07.04.2015 № 288-VIII [5] змін до Бюджетного кодексу України що стосуються процедури визначення та розподілу державних капітальних вкладень на розроблення та реалізацію державних інвестиційних проектів *(крім тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, а також із коштів державного фонду регіонального розвитку)*.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» для реалізації зазначеного державного інвестиційного проекту передбачена окрема бюджетна програма за головним розпорядником бюджетних коштів – Укравтодор – «Реалізація державного інвестиційного проекту «Покращення стану автомобільних доріг загального користування у Львівській області» із загальним обсягом річних бюджетних призначень - 232 077,93 тис. гривень.

Порядок використання коштів зазначеної бюджетної програми, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 533 [6], передбачає спрямування у 2016 році кошти, зокрема, на виконання будівельних

робіт (капітальний ремонт) автомобільних доріг загального користування державного значення у Львівській області, у тому числі:

- Р-40 Рава-Руська - Яворів - Судова Вишня на ділянці км 55 + 000 - км 60 + 100 (передбачається ввести у експлуатацію у 2016 році ділянку, довжиною 5,1 км);

- Т-14-16 Львів - Пустомити - Медичні на ділянці км 8 + 020 - км 17 + 050 (передбачається ввести у експлуатацію у 2016 році ділянку, довжиною 9,03 км);

- Т-14-25 Миколаїв - Городок - Жовква - Кам'янка-Бузька - Бібрка на ділянці км 12 + 000 - км 21 + 900 (передбачається ввести у експлуатацію у 2017 році ділянку, довжиною 9,9 км).

Реалізація державного інвестиційного проекту реконструкції доріг у Львівській області дозволить, зокрема, забезпечити розвиток транспортної інфраструктури у цьому регіоні та якісне транспортне сполучення до окремих міжнародних пунктів західної частини країни.

З урахуванням зазначених видатків на реалізацію державного інвестиційного проекту (232,1 млн. грн.) загальний обсяг видатків державного та місцевих бюджетів на розвиток дорожнього господарства в поточному році складає 30,9 млрд. грн., з них:

- 20,5 млрд.грн. – безпосередні видатки на розвиток автомобільних доріг;
- 10,4 млрд.грн. – погашення кредитів, що залучались на розвиток автомобільних доріг.

В розрізі бюджетних програм видатки з державного бюджету в поточному році на розвиток дорожнього господарства наступні:

✓ 8 073,7 млн. грн. – за основною бюджетною програмою Укравтодору «Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування» (КПКВК 3111020);

✓ 4 749,9 млн. грн. – залишок кредитних коштів, залучених Укравтодором під державні гарантії у 2012-2013 роках (обліковується на окремому реєстраційному рахунку Укравтодору за спеціальним фондом державного бюджету за КПКВК 3111020);

✓ 232,1 млн. грн. – за бюджетною програмою Укравтодору на реалізацію інвестиційного проекту «Реалізація державного інвестиційного проекту «Покращення стану автомобільних доріг загального користування у Львівській області» (КПКВК 3111800);

✓ 4 384,6 млн. грн. – за бюджетною програмою Укравтодору «Розвиток автомагістралей та реформа дорожнього сектору» (КПКВК 3111600) за рахунок кредитних коштів міжнародних фінансових організацій;

✓ 10 445,2 млн. грн. – виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, залученими державою або під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг загального користування (КПКВ 3111030);

✓ 489,5 млн. грн. – за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку;

✓ 2 547,3 млн. грн. – кошти місцевих бюджетів (інформація Укравтодору), з них 1839,1 млн. грн. - 50% перевиконання загального обсягу щомісячних індикативних показників надходжень митних платежів.

Проектом Державного бюджету України на 2017 рік, який зареєстровано у Верховній Раді України 15 вересня 2016 року за номером 5000 [7] на розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування плануються спрямовувати кошти міжнародних донорів та кошти «дорожнього фонду», джерелом якого плануються у тому числі 26,75% надходжень, які на сьогодні зараховуються до загального фонду держбюджету, зокрема:

- акцизний податку з вироблених в Україні та з ввезених на митну територію України нафтопродуктів і транспортних засобів;

- ввізне мита на нафтопродукти і транспортні засоби та шини до них;

- плата за проїзд великовагових/великогабаритних транспортних засобів.

На функціонування Державного дорожнього фонду передбачається спрямувати за спеціальним фондом державного бюджету видатки у розмірі 14 169,9 млн. грн., в тому числі:

6 591,0 млн. грн. – за основною бюджетною програмою Укравтодору «Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування» (КПКВК 3111020);

7 328,9 млн. грн. – виконання боргових зобов'язань за запозиченнями, залученими державою або під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг загального користування (КПКВ 3111030);

250,0 млн. грн. – за бюджетною програмою Укравтодору на реалізацію інвестиційного проекту «Реалізація державного інвестиційного проекту «Покращення стану автомобільних доріг загального користування у Львівській області» (КПКВК 3111800).

Крім зазначених видатків державного бюджету в 2017 році на дорожнє господарство планується залучити кошти міжнародних донорів.

Висновки. І в Україні, і в ЄС здійснюється державне фінансування розвитку транспортної інфраструктури, проте суттєва різниця полягає в тому, що в ЄС активно залучаються кошти приватних інвесторів (на умовах ДПП) та міжнародних донорів, у той же час в Україні підтримка транспортної інфраструктури відбувається переважно за державні або кредитні кошти (під державні гарантії). Існуюча система дорожньо-транспортного господарства є сукупністю державних підприємств, які фактично не оформлені в єдиний виробничий комплекс та неадаптоване до сучасних вимог законодавча база щодо ДПП створюють у край низьку привабливість для інвесторів і, як показала практика, не дозволяє без державної гарантії залучати необхідні інвестиції в реалізацію державних інвестиційних проектів. Тому доцільним є застосування досвіду країн ЄС щодо фінансування транспортної інфраструктури з метою зменшення навантаження на бюджет країни.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>
2. Про Концепцію реформування системи державного управління автомобільними дорогами загального користування : розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 № 432-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/432-2015-%D1%80>
3. Про Державний бюджет України на 2016 рік : Закон України від 25.12.2015 № 928-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/928-19>
4. Про Порядок відбору державних інвестиційних проєктів : постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2015 № 571 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/571-2015-%D0%BF>
5. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо державних інвестиційних проєктів : Закон України від 07.04.2015 № 288-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/288-19>
6. Про Порядок використання коштів державного бюджету, призначених для реалізації державного інвестиційного проєкту «Покращення стану автомобільних доріг загального користування у Львівській області» : постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 533 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/533-2016-%D0%BF>
7. Про проєкт Державного бюджету України на 2017 рік : проєкт Закону України від 15.09.2016 за реєстраційним номером 5000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МАКРОЕКОНОМІЧНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА» ТА «МІКРОЕКОНОМІЧНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА»

Фінансова політика являє собою напрям діяльності держави в сфері формування, розподілу, перерозподілу та використання фондів фінансових ресурсів, а також управління фінансовими потоками, що спрямовуються державою на реалізацію стратегічних і тактичних цілей та завдань соціального, економічного, політичного та духовного розвитку суспільства, та передбачає вжиття заходів із досягнення запланованих результатів із застосуванням сукупності інструментів, з урахуванням поточного стану фінансової системи та механізму її функціонування, а також внутрішніх і зовнішніх факторів, які можуть вплинути на процес її розробки та здійснення. Це самостійна сфера діяльності держави в області фінансових відносин, що виступає в якості найважливішого засобу реалізації державної політики в будь-якій області громадського життя, тому фінансова політика є основоположним елементом в системі управління фінансами. У зв'язку з цим важливо систематизувати множину видів фінансової політики та з'ясувати які є особливості реалізації фінансової політики кожного виду.

Вважаємо, що структурними компонентами фінансової політики є наступні. По-перше, політика в сфері грошового обігу та кредиту. Головними індикаторами грошової політики є: обсяг емісії, монетизація, реальний, номінальний і ефективний курс національної валюти, рівень ризиків у банківській системі, тощо.

По-друге, бюджетна політика. Дана політика виражається в системі заходів, що проводяться державою стосовно бюджетних доходів і видатків, у галузі регулювання розміру бюджетного дефіциту і джерел його фінансування, в принципах побудови бюджетних відносин тощо.

По-третє, боргова політика. Основною метою боргової політики є заміщення зовнішнього боргу внутрішніми державними запозиченнями. Домінування боргу, номінованого в іноземній валюті, є серйозним фактором ризику, що ставить управління боргом у залежність від валютної політики й стану платіжного балансу. Макроекономічна боргова політика багато в чому визначає політику позиціонування приватних компаній на міжнародних фінансових ринках, обумовлює їх інвестиційну привабливість, дозволяє диверсифікувати кредитні ресурси, знизити їх вартість, а отже, безпосередньо впливає на корпоративну політику запозичень та інвестиційну політику.

По-четверте, податкова політика. Рівень оподаткування в країні визначає масштаб тіньових операцій, ступінь легалізації фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання та їх фінансову прозорість (транспарентність). При прийнятному податковому навантаженні тіньові операції мінімізуються, а позитивні фінансові результати стають дієвим фінансовим

аргументом в позиціонуванні компанії на ринку, обумовлюють високий корпоративний рейтинг, інвестиційну привабливість і кредитоспроможність.

По-п'яте, тарифна політика. Така політика регулює послуги інфраструктурних монополій і є чинником, що визначає рівень собівартості продукції, робіт і послуг, а отже, вона обумовлює особливості в політиці управління витратами.

Макроекономічна фінансова політика багато в чому обумовлюється інституційною, структурною, конкурентною, кон'юнктурною політиками держави.

А.А. Макаренко [1] акцентує увагу на тому, що фінансова політика може бути макроекономічною та мікроекономічною. Взаємозв'язок між цими двома політиками представлений у таблиці 1.

Таблиця 1

**Вплив макроекономічної фінансової політики
на мікроекономічну фінансову політику**

Макроекономічна фінансова політика	Мікроекономічна фінансова політика
Монетарна політика (нестача грошової маси, перебої в грошовому обігу)	Політика взаєморозрахунків з покупцями та постачальниками (розповсюдження бартерних операцій, неможливість використання розстрочки платежу)
Курсова політика (нестійкість національної валюти, її знецінення). Резервна політика (забезпечення національної валюти)	Політика взаєморозрахунків з покупцями та постачальниками (розповсюдження взаєморозрахунків у іноземній валюті). Цінова політика (мінливість цін). Часовий горизонт фінансової політики (переважання короткострокових періодів)
Бюджетна політика (рівень вилучень та бюджетних витрат). Антиінфляційна політика (знецінення національної валюти)	Фінансова прозорість (ступінь легалізації діяльності). Політика капіталізації (знецінення капіталізованої вартості). Інвестиційна політика (мінімізація в силу короткострокових часових горизонтів)
Кредитна політика (норми обов'язкового резервування, процентні ставки, регулювання кредитної маси)	Інвестиційна політика (мінімізація в силу обмеженості та високої вартості кредитних ресурсів). Політика запозичень (надання переваги залученим джерелам фінансування короткострокового характеру)
Боргова політика (рівень країнового кредитного рейтингу)	Інвестиційна політика (залучення іноземних інвестицій). Політика запозичень (доступ до дешевих кредитних ресурсів). Позиціонування на міжнародних ринках.
Податкова політика (рівень податкового тиску)	Фінансова прозорість (ступінь легалізації діяльності). Податковий менеджмент (оптимізація оподаткування).

Джерело: [1]

Фінансова політика на макрорівні покликана забезпечити фінансування загальнодержавних потреб країни. При цьому виділяються три головних напрями

впливу фінансової політики на процеси суспільного розвитку: по-перше, фінансове забезпечення потреб розширеного відтворення; по-друге, фінансове регулювання економічних і соціальних процесів; по-третє, фінансове стимулювання кращих результатів діяльності [2].

Для підвищення ефективності макроекономічної фінансової політики необхідні наступні заходи: відновлення економічного зростання, що дозволить перерозподіляти більшу частку фінансових ресурсів на підвищення реальних доходів населення; удосконалення створення податкової системи, що дасть змогу знизити податкове навантаження; підвищення ефективності державних витрат, скорочення співвідношення дефіциту бюджету по відношенню до ВВП; концентрація бюджетних коштів з метою реалізації найважливіших національних проектів і програм, оптимізація і вдосконалення управління державним боргом.

На мікрорівні фінансова політика спрямована на формування достатнього обсягу фінансових ресурсів для функціонування суб'єкта господарювання, вдосконалення механізму управління фінансовими ресурсами, забезпечення фінансової стійкості суб'єкта господарювання та ін. [3]. Недооцінка значимості мікроекономічної фінансової політики веде до зниження ефективності фінансового менеджменту, погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання, що негативно проявляється як у масштабах основних галузей економіки, так і на рівні національного виробництва в цілому.

Підводячи підсумки, зазначимо, що фінансова політика специфічна для різних економічних систем і багато в чому індивідуальна для кожного об'єкта управління. Тому не може бути єдиних рекомендацій щодо формування фінансової політики на різних рівнях економічної діяльності. Звідси, необхідне створення науково-методичні основ для вдосконалення фінансової політики і підвищення на цій основі ефективності управління фінансами.

Список використаних джерел

1. Макаренко А.А. Факторы, определяющие макроекономическую финансовую политику, и их влияние на финансовую политику микроуровня / А.А. Макаренко // Сервис в России и за рубежом. – 2009. – № 1. – С. 145-154.
2. Сіташ Д.Т. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика / Д.Т. Сіташ // Академічний огляд. – 2015. – № 1(42). – С. 29-34.
3. Корнєєв М.В. Напрями розвитку фінансової політики окремих суб'єктів фінансової сфери / М.В. Корнєєв // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Випуск 2. – Том 1. – С. 367-374.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Мале підприємництво є важливим джерелом зайнятості і зростання в економіці провідних західних країн. У цій сфері виробляється значна частина ВВП, забезпечується зайнятість більшості працюючого населення, створюється більше половини всіх інновацій. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (далі - ОЕСР), мікропідприємства разом з малими підприємствами забезпечують більшу частину зайнятості- не менше 30 % від загальної зайнятості серед усіх країн, за винятком Індії та більш ніж 50 % в Естонії, Японії і Новій Зеландії [1, с.21].

В Європейському Союзі, до факторів, які визначають приналежність до малого підприємництва відносять відповідність критерію кількості працівників та критерію обороту, або критерію кількості працівників та критерію вартості активів [2].

Схематично це зображено на рис.1

Рис.1 Критерії визначення малого підприємництва в Європейському союзі.

З 2012 року в Україні на законодавчому рівні було прийнято критерії щодо групування суб'єктів підприємницької діяльності згідно норм, що застосовуються в Європейському Союзі. (табл. 1.).

Отже, малими підприємствами на сьогоднішній день є підприємствами, у яких чисельність найманих працівників не перевищує 50 осіб та річний оборот не перевищує близько 300 млн. грн., в тому числі мікропідприємства з кількістю працюючих до 10 осіб та біля 6 млн. гривень оборот.

Таблиця 1
Критерії групування підприємств відповідно до європейських стандартів [3, с.17]

Тип / критерії	Кількість найманих працівників	Річний оборот	Вартість активів
Мікропідприємство	≤ 10 осіб	≤ 2 млн євро	≤ 2 млн євро
Мале підприємство	≤ 50 осіб	≤ 10 млн євро	≤ 10 млн євро
Середнє підприємство	≤ 250 осіб	≤ 50 млн євро	≤ 43 млн євро

Малий бізнес представляє собою найбільший прошарок дрібних власників, які визначають соціально-економічний рівень розвитку країни. В країнах ЄС функціонує більше 20 мільйонів підприємств малого і середнього бізнесу, які виробляють більше половини загального обсягу ВВП, а число зайнятого населення на підприємствах малого бізнесу становить близько 70 % від всього зайнятого населення ЄС. У Євросоюзі малі та середні підприємства становлять 99 % усіх підприємств та забезпечують 65 млн. людей робочими місцями.

Досвід податкових системи країн-учасниць ОЕСР дозволяє визначити певний перелік засобів за допомогою яких є можливість вплинути на створення і розвиток малих і середніх підприємств.

В сфері оподаткування в переважній більшості країн світу малі підприємства користуються певними преференціями, такими як:

–можливість застосування спрощеної системи оподаткування (Україна, Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Киргизстан, Казахстан);

–надання певних пільг щодо оподаткування та обліку діяльності (Бельгія, Великобританія, Канада, Польща, США, Угорщина, Франція, Японія).

Майже аналогічна вітчизняній моделі функціонує спрощена система оподаткування в Азербайджанській Республіці. Спрощений податок підраховується з суми коштів (обсягу валової виручки), отриманого від надання товарів, виконання робіт, надання послуг платниками цього податку, і з позареалізаційних доходів. Ставки єдиного податку диференціюються по містам: Баку - 4%, по інших містах і районах, Нахічеванської Автономній Республіці - 2 відсотки.

Платниками податків визнаються організації та індивідуальні підприємці, які перейшли на спрощену систему оподаткування і застосовують її в порядку, встановленому Податковим кодексом АР.

Організації і індивідуальні платники подають заяву про перехід на спрощену систему оподаткування в період з 1 жовтня по 30 листопада. Щойно створені підприємства подають заяву протягом 5 днів з моменту реєстрації їх в податковому органі. Окремий порядок використання спрощеної системи в Азербайджанській республіці передбачено для підприємств, які займаються пасажирськими та вантажними перевезеннями.

Кількість працівників включає зайнятих повний робочий день, із частковою зайнятістю, сезонних працівників:

–працівники;

–особи, що працюють в компанії, яка підпорядковані даній і

–розглядаються як працівники відповідно до національного закону;

–власники-директори;

–партнери, які зайняті в регулярній діяльності на підприємств та отримують фінансові виплати від нього.

Кількість працівників не включає учнів та студентів, які беруть участь в професійній підготовці (стажуванні). Кількість працівників визначається як річна кількість робочих одиниць (тобто кількість працівників в еквіваленті повної зайнятості). Особа, яка працює повний робочий день протягом року, рахується як

одна робоча одиниця. Особи, зайняті частково або на сезонних роботах, рахуються як частка робочої одиниці [4].

Проблема підтримки розвитку малого і середнього бізнесу набула особливої актуальності з огляду на наслідки «Великої рецесії», яка загострила проблеми нерівності, чому присвячені роботи відомого економіста, лауреата Нобелівської премії Дж. Стігліца. Він зазначає « За період рецесії, з 2007 по 2010 рік середній дохід представника середнього класу знизився на 40 % і досяг рівня початку 1990 років» разом з тим « у 2009 році , година праці кожного з 400 найбагатших американців коштував 97 тисяч доларів – тобто починаючи з 1992 року , вона стала більш ніж вдвічі дорожча» [5, с.13].

Отже, накопичено значний міжнародний досвід щодо податкового регулювання малого підприємництва, який потребує переосмислення виходячи з реалій вітчизняної економіки і адаптації до умов господарювання в Україні.

Список використаних джерел

1. OECD (2016), *Tax Policy Reforms in the OECD 2016*, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264260399-en>

2. Доступ до законодавства ЄС.- Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:124:0036:0041:en:PDF>

3. Демиденко В.І. Роль малого підприємництва в умовах імплементації угоди про асоціацію з ЄС / В.І. Демиденко // Збірник наукових праць «Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції». Випуск XXI №3 – 2015. – с.14-25.

4. Налоговый кодекс Азербайджанской Республики от 11 июля 2000 г. №–905-IQ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.taxes.gov.az/modul.php?name=qanun&cat=>

5. Цит. Дж. Стиглиц Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему: [перевод с английского] / Д. Е. Стиглиц. – Москва: Эксмо, 2015. – 512 с.

ВБУДОВАНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Податок на доходи фізичних осіб є важливим елементом податкової системи України. Він являється одним з основних бюджетоутворюючих податків та інструментом податкової політики держави в частині забезпечення соціальної рівності населення.

Виходячи з його функціональної характеристики, важливим аспектом в дослідженні ефективності функціонування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) є визначення чинників, які впливають на фінансовий та регулюючий потенціал даного податку.

В контексті виявлення факторного впливу на ефективність функціонування ПДФО слід відзначити макроекономічні показники, які виступають основними індикаторами національного розвитку, а саме: рівень ВВП, рівень інфляції, тінізації економіки та безробіття. Крім того, доцільно виокремити групу чинників, які безпосередньо закладені в механізм оподаткування ПДФО (у відповідності до ПКУ). Мова йде про об'єкт, ставку, пільги, які розглядаються як вбудовані детермінанти фінансового та регулюючого потенціалу ПДФО, адже вони визначають ефективність його функціонування.

В даному дослідженні під фінансовим потенціалом ПДФО розуміється потенційно можливий рівень надходжень даного податку до дохідної частини Зведеного бюджету України в залежності від впливу чинників, які безпосередньо закладені в механізм оподаткування доходів, а під регулюючим потенціалом – потенційно можливий ефект від впливу податкових інструментів вбудованих в методику оподаткування ПДФО на рівень чистого доходу фізичної особи.

Основним вбудованим детермінантом фінансового та регулюючого потенціалу ПДФО виступають безпосередньо доходи фізичних осіб, а саме регламентований ПКУ перелік доходів, які включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу платника податку. У відповідності до ПКУ також виділяється група доходів, які не включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу платника податку, переважно це соціальні трансферти. Останнім часом досить дискусійним є питання доцільності оподаткування пенсійних виплат. У відповідності до чинного податкового законодавства України, пенсії в окремих випадках виступають об'єктом оподаткування[1]. Теоретично, оподаткування пенсійних виплат відповідає практиці зарубіжних країн, однак суттєва різниця полягає в тому, що в Європейських країнах оподаткуванню підлягає лише дохідна складова пенсії. Разом з тим в багатьох країнах Європи система пенсійного забезпечення є недержавною, пенсійні фонди і страхові компанії, отримуючи пенсійні внески і акумулюючи їх, мають повноваження використовувати отримані кошти для отримання прибутку – здійснювати операції

з цінними паперами, акціями, облігаціями тощо. Таким чином, в залежності від того які доходи формують об'єкт оподаткування ПДФО, визначається фіскальний та регулюючий потенціал даного податку.

До того ж при визначеному об'єкті оподаткування ефективність податку залежить від обраної моделі оподаткування. Застосування пропорційної системи оподаткування сприяє активізації фіскальної складової ефективності справляння даного податку, а регулюючий потенціал забезпечується переважно з застосуванням прогресивної шкали оподаткування. Отже, визначальним чинником вбудованим в методику справляння ПДФО є ставка податку. Проаналізувавши зміни до ПКУ щодо ставки ПДФО, ми робимо висновок про перехід від прогресивної до пропорційної системи оподаткування доходів фізичних осіб, що свідчить про фіскальну спрямованість сучасної системи оподаткування та зниження регулюючого потенціалу даного податку[2].

В світовій практиці оподаткування доходів фізичних осіб широко застосовується такий інструмент податкового регулювання, який передбачає вирахування з бази оподаткування, в Україні цей інструмент представлений податковою соціальною пільгою (ПСП)[2]. Застосування ПСП в Україні дещо послаблює податковий тиск на малозабезпечені категорії населення, однак даний інструмент не відповідає світовим тенденціям соціальної та фіскальної політики, зокрема країн Європи і Америки, які передбачають оподаткування «чистого доходу» шляхом звільнення від оподаткування мінімального розміру доходу, що забезпечує базові потреби особи на підтримання життєдіяльності.

Вважаємо, що надання ПСП повинно базуватись на «податковій платоспроможності» особи. Виходячи з визначення податку як обов'язкового платежу, під податковою платоспроможністю ми розуміємо фінансову спроможність особи щодо виконання податкового обов'язку за умови задоволення особистих мінімальних потреб.

Незважаючи на те, що застосування ПСП призводить до втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування, великого значення набуває регулювання рівня доходів малозабезпечених верств населення шляхом підвищення рівня наявних реальних доходів.

Таким чином, ПСП виступають визначальним вбудованим детермінантом прямого впливу на регулюючий, та оберненого впливу на фіскальний потенціал ПДФО.

Податок на доходи фізичних осіб, як і сучасна податкова система України взагалі, характеризується переважно фіскальною спрямованістю з незначним використанням інструментів податкового регулювання, однак саме вони виступають визначальними чинниками формування векторів державної політики щодо оподаткування доходів фізичних осіб.

Отже, на основі проведеного аналізу можемо зробити висновок про нагальну проблему сучасної системи оподаткування доходів фізичних осіб в частині превалюючого впливу вбудованих детермінантів податку на доходи фізичних осіб переважно на фіскальний потенціал даного податку з нівелюванням

регулюючого потенціалу. Для вирішення даного питання пропонуємо акцентувати увагу саме на вбудованих детермінантах ПДФО.

По-перше, стосовно об'єкту оподаткування–вирішити питання доцільності оподаткування пенсійних виплат; по-друге, стосовно ставки оподаткування – запровадити диференційовану систему ставок для окремих груп доходів; по-третє, стосовно податкової соціальної пільги – внести зміни до методики її розрахунку шляхом щорічного коригування прожиткового мінімуму з урахуванням інфляційного фактору, а також запровадити надання податкової соціальної пільги у повному обсязі за критерієм «податкової платоспроможності» фізичної особи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування пенсій» Верховна Рада України; Закон від 02.06.2016 № 1411-VIII, - електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1411-19>

2. Податковий кодекс України - Верховна Рада України. Редакція від від 01.01.2016 № 2755-VI, - електронний ресурс. Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja-14.htm

ОПТИМІЗАЦІЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ І ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Обмеженість фінансових ресурсів держави та суб'єктів господарювання останніми роками являє собою дуже серйозну проблему. Критичний фінансовий стан держави, регіонів і підприємств потребує заходів щодо їхнього укріплення та покращення. Все це можливо лише на підставі стабільного розвитку вітчизняної економіки та господарюючих суб'єктів.

Необхідність пошуку менш затратних, але при цьому ефективних шляхів укріплення ринкового становища, конкурентоспроможності та фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання змушує дослідників та практиків звертати увагу на вдосконалення їх бізнес-процесів та ресурси (в тому числі фінансові), які вивільняються на цей підставі. До складу вчених, які вивчають шляхи вдосконалення бізнес-процесів підприємств, виробничу кооперацію і аутсорсинг як засоби їх реалізації відносяться Б.Андерсен, Н.Ю.Брюховецька, З.С.Варналій, В.П.Вишневецький, Л.А.Збаразська, Н.Я.Янковський [1-5] та інші вітчизняні та зарубіжні дослідники.

Саме за рахунок оптимізації бізнес-процесів можливо практично без зайвих затрат досягти значного покращення результатів господарсько-фінансової діяльності.

Світова практика переконливо показала, що одним із дієвих засобів вдосконалення діяльності підприємств є використання можливостей виробничої кооперації та аутсорсингу зокрема. Відмова підприємства від виконання другорядних функцій або бізнес-процесів та виконання їх іншими особами на підставі аутсорсингу дає можливість скоротити витрати грошей, часу, спростити управлінську структуру, зменшити кількість бюрократичних процедур. У результаті вивільнені матеріальні, фінансові та людські ресурси спрямовуються на пріоритетні напрями власного розвитку.

Кризові явища, які останніми роками мають місце в Україні, вимагають негайних мір для їх подолання. Індекс промислової продукції у 2015 р. до 2014 р. склав 86,6%, у січні-серпні 2016 р. до січня-серпня 2015 р. – 102,2%. Великий бізнес, який в Україні є основою економіки, щорічно знижував обсяги реалізації продукції з 1761086,0 млн. грн. у 2012 році до 1742507,9 млн. грн. у 2014 році. Лише у 2015 році відбулось зростання обсягів продукції, реалізованої великими підприємствами, до 2053189,5 млн. грн. Фінансові показники діяльності підприємств також демонструють негативні тенденції. Загальний фінансовий результат по Україні у 2012 році склав 101884,7 млн. грн. прибутку, у 2014 році – 564376,8 млн. грн. збитків, у 2015 році – 340126,6 млн. грн. [6].

У галузевій структурі промислового виробництва протягом останніх років склалася тенденція скорочення питомої ваги переробної промисловості, що всіма

вченими трактується як негативне економічне явище. Також ведучими економістами звертається увага на погіршення показників продуктивності праці на вітчизняних підприємствах. «Так, у промисловості України в 2010-2013 рр. показники продуктивності праці мали тенденцію до погіршення. Згідно з оцінками Всесвітнього банку за показником доданої вартості в розрахунку на одного зайнятого у промисловості Україна значно відстає від показників промислового гіганта – Китаю, а також сусідніх Білорусі та РФ, і на порядок – від показників країн-членів ЄС. При цьому рівень продуктивності праці в промисловості майже не зростає, що відображає стан слабкої модернізації промисловості, упровадження нових технологій та відсутність стимулів у підприємців до нововведень» [7].

Для досягнення мети укріплення стану підприємств, відродження вітчизняного промислового виробництва, покращення його структури та підвищення конкурентоспроможності промислової продукції на світових ринках, для пошуку додаткових фінансових джерел не останню роль відіграє використання потенціалу, який міститься в процесах виробничої кооперації. Завдяки коопераційним зв'язкам вдосконалюється спеціалізація суб'єктів господарювання, концентруються зусилля на важливіших напрямках діяльності товаровиробників, зменшується кількість виробничих функцій, бізнес-процесів, спрощується організаційна структура та система управління підрозділами великих підприємств. Довгостроковий характер відносин партнерів з виробничої кооперації оказує позитивний вплив на їх діяльність, тому що кожний з учасників кооперації має підстави для планування та прогнозування діяльності, стабільного отримання необхідних матеріалів (напівфабрикатів, деталей, вузлів, агрегатів) або послуг, що дозволяє стабільно працювати та виконувати виробничі завдання.

У розвинутих країнах виробнича кооперація набула значного поширення. Виробнича кооперація великого і малого бізнесу сприймається владою, суспільством і суб'єктами господарювання як форма раціоналізації виробництва, підтримки необхідних макроекономічних пропорцій, способу рішення соціальних завдань і засобом укріплення господарських зв'язків та довіри. Різноманітність сфер виробничої кооперації, спеціалізації господарюючих суб'єктів, організаційно-правових форм функціонування підприємств передбачає наявність різних форм виробничої кооперації.

Основними формами виробничої кооперації між великим і малим бізнесом, які були сформовані світовою практикою господарювання, спеціалізації та кооперування, є наступні: аутсорсинг, субконтрактинг, лізинг, франчайзинг, бізнес-інкубування, промислові кластери та інші.

З наведених вище форм кооперації слід виділити аутсорсинг, який є водночас і управлінською технологією, яка дозволяє підприємствам позбутися «зайвих» функцій (бізнес-процесів), не потребуючи значних фінансових ресурсів для впровадження. Тому саме ця форма виробничої кооперації сьогодні є найбільш актуальною та доцільною. Вона може бути впроваджена на вітчизняних підприємствах у короткий строк та сприяти покращенню господарської та фінансової діяльності її учасників.

Крім вдосконалення бізнес-процесів на підприємствах також оптимізуються фінансові потоки, пов'язані з цілим рядом розрахунків. Зменшується кількість платежів, скорочуються витрати на утримання персоналу та соціальні відрахування, спрощуються розрахунки з виконавцями-аутсорсерами (оскільки співпраця носить довгостроковий характер, то можливо здійснювати розрахунки не за кожну виконану операцію, а щомісячно), у підприємств акумулюються так звані «стійки пасиви» - які є додатковим джерелом залучених (фактично на безоплатній основі) фінансових ресурсів. За висновками експертів, в результаті впровадження аутсорсингу досягається скорочення витрат на 35% та підвищення доходності капіталу на 6% в середньому [5].

Таким чином, розвиток процесів виробничої кооперації у сучасних умовах є дієвим і ефективним засобом, за допомогою якого підприємства-учасники кооперації без додаткових фінансових витрат мають можливість оптимізувати власні бізнес-процеси, вивільнити власні кошти для їх раціонального використання у господарчому обігу, вдосконалити фінансові потоки, залучити додаткові кошти у господарську діяльність, що позитивно впливає на фінансовий стан підприємств, регіонів і держави у цілому.

Список використаних джерел

1. Андерсен Б. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования / Б.Андерсен – М.: РИА «Стандарты и качество», 2003. – 272 с.
2. Брюховецкая Н.Е. Некоторые аспекты экотомического сотрудничества крупного и малого бизнеса/Н.Е.Брюховецкая, К.Ю.Егиазарова// Бизнес-Информ. – 2011. - №7(2). – С.18-20.
3. Варналій З.С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення/ З.С.Варналій, О.П.Гармашова – К.: Знання України, 2014. – 387 с.
4. Вишневский В.П. К вопросу о концепции общегосударственной целевой программы развития промышленности Украины/ В.П.Вишневский, Л.А.Збаразская// Економіка промисловості. – 2013. - №1-2. – С.101-122.
5. Янковский Н.Я. Правовые основы функционирования коммунального хозяйства в европейских странах / Н.Я.Янковский – Владивосток: Сфера ЖКХ, 2007. – 340 с.
6. Державний комітет статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
7. Промисловість і промислова політика України 2013: Актуальні тренди, виклики, можливості. Науково-аналітична доповідь НАН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iep.donetsk.ua/publish/mono/Dopovid_prom.pdf

Зенюк Людмила Александровна,
старший преподаватель,
Учреждение образования Федерации профсоюзов Беларуси
«Международный университет «МИТСО»
(Республика Беларусь);

Вострокрылова Иулиания Игоревна,
студентка 3 курса,
Учреждение образования Федерации профсоюзов Беларуси
«Международный университет «МИТСО»
(Республика Беларусь)

ИНВЕСТИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Понятие инвестирования в научно-техническую сферу представляет собой относительно новое явление для всех современных экономик промышленно развитых стран постиндустриального периода, что обуславливает проявляемый в мировой экономической литературе интерес к вопросам инвестиционных и инновационных процессов.

Сегодня происходит переход к информационному обществу и экономике, основанной на знаниях. В связи с этим, необходимым условием обеспечения конкурентоспособности национальной экономики является наиболее полное и рациональное использование научно-технического потенциала общества, направленное на его привлечение на службу интересам ускорения научно-технического прогресса, с целью повышения уровня жизни и общественного благосостояния [1, с. 161].

Рассмотрим ряд показателей, комплексно характеризующих развитие экономики страны в контексте научно-технического прогресса. За период 2013-2015 гг. наблюдаются незначительные изменения показателя, характеризующего долю высокотехнологичных (включая среднетехнологичные (высокого уровня)) и наукоемких отраслей экономики в ВВП: в 2013 г. значение данного показателя составило 35,8%, в 2014 г. снизилось на 1,5% - 34,3%, 2015 г. характеризуется незначительным его ростом на 0,7%, доля составила 35,0%.

Однако следует отметить, что за исследуемый период увеличилась доля высокотехнологических производств в добавленной стоимости обрабатывающей промышленности: в 2013 г. значение показателя составило 4,0%, в 2014 г. – 4,4%, в 2015 г. – 4,7%.

Показатель наукоемкости ВВП характеризовался отрицательной тенденцией в 2014 г., его значение составило 0,52% к ВВП, то есть наблюдалось снижение на 0,15% по сравнению с 2013 г. (0,67% к ВВП). В 2015 г. изменений не наблюдалось, значение показателя осталось на прежнем уровне – 0,52% к ВВП.

Снижается объем отгруженной инновационной продукции. В 2015 г. значение показателя составляло 82,9 трлн. руб., в 2014 г. – снизилось на 15,4% и составило 70,1 трлн. руб., в 2015 г. наблюдался незначительный рост – 75,6 трлн. руб.

Отрицательная тенденция наблюдается и в отношении показателя, характеризующего удельный вес отгруженной инновационной продукции (работ, услуг) в общем объеме отгруженной продукции предприятиями промышленности: в 2013 г. – 17,8%, в 2014 г. – 13,9%, в 2015 г. – 13,1%. Также наблюдается снижение уровня инновационной активности организаций промышленности. В 2013 г. значение показателя составило 24,4%, в 2014 г. – 22,8%, в 2015 г. – 21,1% [2].

Данные вопросы нашли свое отражение в Национальной стратегии социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 г., одобренной на заседании Президиума Совета Министров Республики Беларусь 10 февраля 2015 г. Стратегической целью социальной политики является обеспечение достойного качества жизни и высоких стандартов благосостояния белорусских граждан. Также приоритетными направлениями определены научно-технологическое и инновационное развитие, развитие постиндустриальных технологий и формирование высших технологических укладов, повышение наукоемкости ВВП.

В соответствии с НСУР, к 2030 г. планируется увеличить финансирование затрат на научные исследования и разработки до 2,5% от ВВП, сформировать эффективную систему мотивации научной и инновационной деятельности, в том числе получение гарантированных доходов от использования интеллектуальной собственности, а также обеспечить интеграцию в мировую систему научных исследований и разработок, развитие передовых форм региональной и глобальной научной кооперации [3].

Резюмируя вышесказанное, можно сделать вывод о том, что на современном этапе Республика Беларусь находится только на начале пути к инновационной экономике, сегодняшний научно-технический потенциал является недостаточным. В связи с этим, необходима реализация мер НСУР, направленных на сохранение и развитие научно-технического потенциала, обновление материально-технической базы науки и образования, как своего рода фундамента для создания наукоемкой экономики.

Список использованных источников

1. Пищулин, О. В. Особенности инвестиционной деятельности в инновационной сфере / О. В. Пищулин // Экономика образования, 2014. - №2. – с. 159-163.

2. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/mezhdunarodnye-sravneniya/operativnaya-informatsiya/respublika-belarus-v-mezhdunarodnom-reitinge-po-indeksu-chelovecheskogo-razvitiya/>. – Дата доступа: 28.09.2016.

3. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 г. [Электронный ресурс] / Министерство экономики Респ. Беларусь. – Режим доступа: http://www.economy.gov.by/dadvfiles/001251_55175_NSUR.pdf. – Дата доступа: 25.09.2016.

Нагиев Руфат,
директор департамента внутреннего аудита EXPRESSBANK
(Азербайджанская Республика)

ОСОБЕННОСТИ РИСК-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В БАНКАХ

Современные экономические, политические и социальные условия оказывают существенное влияние на бизнес кредитных организаций, их стратегию, уровень рисков, которые они принимают.

Новые кредитные риски и угрозы, с которыми сталкиваются кредитные организации, требуют от собственника и менеджмента пересмотра подходов к риску-менеджменту, системам внутреннего контроля, корпоративного управления.

Одновременно растет значения внутреннего аудита как «третьей линией» защиты, то есть функция, осуществляющий независимую оценку качества управления рисками и контрольной среды Кредитной Организации (далее Банк) на всех уровнях ее организационной структуры и бизнес процессов.

Внутренний аудит как сфера хозяйственной деятельности активно развивается. Топ-менеджеры крупнейших организаций активно используют результаты деятельности структурных подразделений внутреннего аудита при принятии различных управленческих решений.

Сегодня уже ни у кого не вызывает сомнений, что создание системы внутреннего контроля, организация эффективной деятельности внутреннего аудита в учреждениях, организациях, компаниях, холдинговых структурах являются важнейшей составной частью как системы корпоративного управления, так и элементом государственного регулирования и контроля, особенно в сфере использования бюджетных средств и управления госкорпорациями и компаниями[1].

Главной функцией внутреннего аудита в современных условиях является оценка эффективности систем корпоративного управления компании, внутреннего контроля организации, управления рисками, а также осуществление функции текущего мониторинга за надежностью их функционирования [2].

Стоит отметить, что в Азербайджанской Республике действует закон «О внутреннем аудите» [3]. Этот закон дает определение внутреннего аудита как «объективная, гарантирующая и консультирующая деятельность, способствующая хозяйствующему субъекту в достижении своих целей при системном подходе к управлению рисками, оценке контроля и эффективности управления, направленная на увеличение деятельности и повышения эффективности хозяйствующего субъекта» [3].

Указанный закон распространяет свое действие на все хозяйствующие субъекты, осуществляющие деятельность на территории Азербайджанской Республики и являющиеся объектом обязательного аудита, вне зависимости от формы собственности и организационно - правовой формы. Но также положения

настоящего Закона могут применяться другими хозяйствующими субъектами на основании принципа добровольности.

Особую важность приобретает именно риск-ориентированный подход, применимый Службой Внутреннего Аудита (Далее СВА), который позволяет сконцентрировать усилия и внимания внутреннего аудита на приоритетных направлениях деятельности Банка, областях и процессах, подтверждённых высоким риском. Риск-ориентированный подход применяется на всех этапах аудиторского цикла.

Внутренний контроль – это организованная система, целью которой является улучшения эффективности деятельности внутри Банка. Система внутреннего контроля позволяет Банкам предвидеть потенциальные проблемы которые могут послужить причиной финансовых потерь, и таким образом предотвратить или минимизировать убытки.

Применительно к банковской сфере основным международным законодателем в области организации системы внутреннего контроля является Базельский комитет по банковскому надзору (БКБН).

В соответствии с БКБН «Система внутреннего контроля: основы организации» дает следующие определение внутреннего контроля: внутренний контроль – это процесс, осуществляемый Советом директоров, Менеджментом и Сотрудниками всех уровней. Совет директоров и Менеджмент несут ответственность за формирования культуры, облегчающий эффективное осуществление внутреннего контроля, и за мониторинг его эффективности на постоянной основе.

Взаимоотношения между банковскими бизнес-единицами и подразделениями внутреннего аудита могут описаны, в соответствии с принятой концепцией организации системы внутреннего контроля по модели «Три линии защиты». Где бизнес подразделения являются первой «линией защиты» - они принимают все виды рисков в пределах установленных лимитов подверженности риску, являясь ответственным за идентификацию, оценку и контроль своих бизнес рисков (контроль транзакций на постоянной основе). Вторая «линия защиты» включает в себя поддерживающие подразделения, такие как: риск-менеджмент, комплаенс, юридическая служба, управления персоналом, финансовые подразделения, операционные подразделения и IT поддержка. Каждое из этих подразделений с помощью тесных взаимоотношений с бизнес подразделениями обеспечивает идентификацию и управления рисками в бизнес процессах (риск-ориентированный подход на постоянной или периодической основе). Где служба внутреннего аудита является органом третьей «линии защиты», а именно осуществляет мониторинг системы внутреннего контроля первой и второй «линии защиты», и обеспечивает выполнения этих процессов (Риск-ориентированный подход на периодической основе).

В соответствии с БКБН, СВА является как часть непрекращающегося мониторинга системы внутреннего контроля Банка и его внутренней процедуры оценки капитала, поскольку внутренний аудит обеспечивает независимую оценку адекватности и соблюдения методик и процедур Банка. В этом качестве СВА

содействует Менеджменту старшего звена и Совету директоров в эффективности и действенном исполнении ими своих обязанностей.

Цели, полномочия и ответственность СВА должны быть определены во внутреннем документе Банка (Положении о внутреннем аудите), соответствующем Определению внутреннего аудита, Кодексу этики и Международным Стандартам.

Деятельность СВА должна быть независимым, а внутренние аудиторы должны быть объективными при выполнении своих обязанностей. Руководитель СВА функционально подчиняется органу управления такого уровня, который позволил бы службе внутреннего аудита выполнять свои обязанности, следуя принципам независимости, где в основном случае является Совет директоров. Руководитель СВА поддерживает отношения и напрямую взаимодействует с Советом Директоров. Внутренние аудиторы должны быть беспристрастны и непредвзяты в своей работе и избегать конфликта интересов любого рода. Предоставление объективных и компетентных заключений по результатам проверок, способствует повышению эффективности и результативности корпоративного управления, управления рисками и процессов контроля.

Внутренним аудиторам следует обладать знаниями, навыками и другими компетенциями, необходимыми для выполнения своих должностных обязанностей. Для выполнения стоящих перед СВА задач, сотрудники подразделения должны коллективно обладать необходимыми знаниями, навыками и другими компетенциями или получить их.

СВА составляется риск-ориентированный план, определяющий приоритеты внутреннего аудита в соответствии с целями Банка. План работы внутреннего аудита основывается на формализованной оценке рисков, которая осуществляется по крайней мере один раз в год. При составлении плана учитывается мнение Менеджмента высшего звена и Совета директоров. Принятые к исполнению задания включаются в годовой план аудиторских проверок. Руководство СВА представляет на рассмотрение и утверждение Менеджменту высшего звена и Совета директоров планы работы внутреннего аудита с указанием ресурсов, необходимых для их выполнения, а также информацию о существенных изменениях планов в течение отчетного периода.

Список использованных источников

1. Демидов А.Ю., Иванов О.Б., Мовчан С.Н. Система стандартов внутреннего аудита - основа его эффективного функционирования / А.Ю. Демидов, О.Б. Иванов, С.Н. Мовчан // Аудиторские ведомости. – 2015. – № 1. – С. 42-54.

2. Иванов О.Б., Лаврова Т.В. Роль внутреннего аудита в обеспечении эффективного функционирования системы управления рисками компании / О.Б. Иванов, Т.В. Лаврова // Аудиторские ведомости. – 2014. – № 10. – С. 61-72.

3. О внутреннем аудите: Закон Азербайджанской Республики от 22 мая 2007 года № 332-IIIQ // online.zakon.kz/Document/?doc_id=30619090

Підчоса Людмила Василівна,
аспірантка,
Державний науков-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

ПЕРСПЕКТИВИ ПРОВАДЖЕННЯ БЮДЖЕТУВАННЯ, ОРІЄНТОВАНОГО НА РЕЗУЛЬТАТ

Останнім часом в багатьох країнах світу проведено низку інституціональних реформ, основною метою яких було досягнення макрофінансової стабільності. Головною стратегією зазначених реформ була реструктуризація бюджетної системи, в основу якої покладено відновлення та захист економіки, забезпечення доцільного розподілення грошових потоків, поновлення «підприємницького духу», тобто створення необхідних умов задля відновлення економічного зростання [3, с.184].

Реструктуризація бюджетної системи потребує трансформації стандартів бюджетного фінансування в залежності від результатів реалізації програм та проектів. Основна суть реструктуризації бюджетної системи – забезпечити перехід від управління бюджетними ресурсами до управління результатами.

Програмно – цільове бюджетування виходить із необхідності розподілення бюджетних коштів для досягнення суспільно – значущих та кількісно вимірюваних результатів з постійним моніторингом та контролем за досягненням поставлених цілей та результатів.

Однією із найголовніших особливостей бюджетування, орієнтованого на результат, є можливість не тільки спостерігати за ситуацією, але й впливати на її наслідки, де ключовим поняттям є програма на яку виділяються кошти [2, с.2-3, 4].

Даний метод бюджетування, орієнтованого на результат, використовується і при розробці та реалізації регіональних програм, особливо в контексті децентралізації. При їх розробці та реалізації, необхідно брати до уваги як комплексні програми (які включають в себе всі сфери територіального господарства) так і галузеві (які створені під окрему галузь). Крім того, існують програми, які присвячені проблемам певної групи галузей (наприклад, галузям соціальної інфраструктури), а також певні програми, які спрямовані на вирішення внутрішньорегіональних проблем. Звісно, в контексті реструктуризації бюджетної системи та децентралізації, повинна існувати певна регіональна політика, яка буде визначати ступінь необхідності та ієрархію певних цільових програм, які будуть фінансуватися з бюджету [5].

Як зазначав Гельмут фон Мольтке Старший, (1800 - 1891): «Стратегія – це більш ніж наука: це застосування отриманих знань у повсякденному житті, розвиток мислення, який здатен змінити початкову рушійну ідею в залежності від динамічних, постійно мінливих ситуацій; це мистецтво діяти під тиском найскладніших обставин» [1, с.143]. Вибір правильної стратегії, а особливо в

контексті досягнення макрофінансової стабільності - це запорука успіху. Поєднуючи історичний та глобальний економічний аналіз провідних країн світу (США, Норвегія, Швеція, Швейцарія та інші), які застосували у своїй практиці бюджетування, орієнтоване на результат, можна прийти до висновку, що за допомогою вказаного методу бюджетування стає можливим: посилити конкурентоспроможність економіки та держави в цілому, підтримати інноваційну складову економіки, оновити економіку країни, досягти макрофінансової стабільності та створити успішне майбутнє держави.

Список використаних джерел

1. Hammond, Grant T. *The Mind of War: John Boyd and American Security*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 2001;
2. Hatry Н. Р. Results-based budgeting //Performance management and budgeting: How governments can learn from experience. – 2007. – С. 293-318.
3. Joseph E. Stiglitz / *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future* / Published April 8th 2013 by W. W. Norton & Company / 560 pages;
4. Van Schalkwyk A. Results based budgeting //IMFO: Official Journal of the Institute of Municipal Finance Officers. – 2012. – Т. 12. – №. 3. – С. 8-10;
5. Децентралізація влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua>.

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Глобальна фінансова криза знову гостро поставила проблему ефективного поєднання ринкових механізмів та державного регулювання економіки. В першу чергу наукові дискусії зосередились на питанні оптимального розміру державних витрат. Пануючий в економічній науці напрям – неолібералізм – виступає за скорочення державних видатків, твердячи ніби ринок є саморегульованим і таким чином він оптимізує економічний розвиток, а державне втручання є негативним явищем. Критики ринку говорять, що останній має багато недоліків, породжує багато загроз для соціально-економічного розвитку і тому потребує втручання з боку держави.

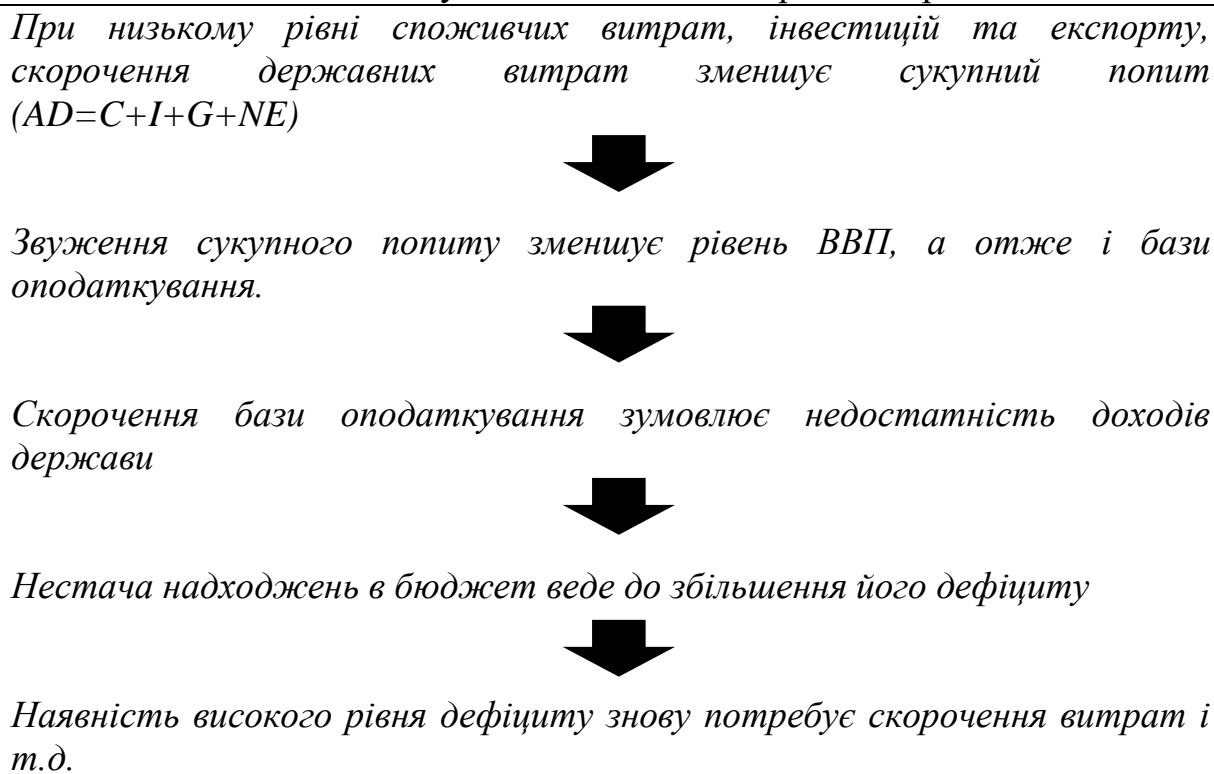
В останні роки значну частину уваги науковців займали питання щодо дефіциту бюджету та державного боргу. В контексті вирішення даних проблем більшість вчених виступала за скорочення витрат держави усіма можливими способами і це почало реалізовуватися в багатьох європейських країнах (в Україні також). Таке управління економікою було названо «політикою суворої економії». Як зазначав нобелівський лауреат в галузі економіки Пол Кругман, неолібералізм рекомендує зменшувати розмір видатків та збільшувати рівень податкового тиску. Таким чином, зазначає вчений, на думку багатьох економістів (сам Кругман є критиком політики суворої економії), створюється довіра (серед інвесторів, зокрема) на рахунок платоспроможності держав і це, в свою чергу, повинно стимулювати економічний розвиток країни [3].

Зокрема, МВФ продовжує активно пропагувати політику суворої економії в Україні, вимагаючи скорочення видатків для забезпечення бюджетної консолідації. У цьому нема нічого дивного, адже, МВФ як і будь який інший кредитор бажає, щоб його позичальник був платоспроможним (залишимо поза увагою можливі заперечення з боку прихильників теорій змови розвинених країн, гегемонії ТНК, світового уряду тощо). Логіка більш ніж проста і не варто мати вищої освіти, щоб сказати, що для зменшення дефіциту потрібно зменшити витрати та/або збільшити надходження. Насправді соціально-економічна реальність набагато складніша і неможна собі дозволяти мислити так прямолінійно. Жодні розповіді про важливість довіри інвесторів не можуть виправдати ту загрозу, яку політика суворої економії створила для країн, що її практикують.

В сучасних умовах низького рівня платоспроможності населення, падіння попиту на вітчизняні експортні товари та слабкої інвестиційної активності приватного сектору застосування політики суворої економії стримує економічне зростання України. Україна взяла курс на скорочення витрат держави і згідно з даними WorldEconomic Outlook (2016) частка загальних державних витрат у ВВП

у 2012 становила 49 %, а у 2016 – лише 42 % [2]. В той же час Пол Кругман зазначає, що «...у 2008 році ми несподівано з'ясували, що живемо у кейнсіанському світі.....ми зіштовхнулися з нестачею попиту, який став головною економічною проблемою... Для ефективної боротьби з кризою нам потрібна була більш активна політика держави у формі тимчасового збільшення бюджетних видатків, щоб боротися з безробіттям, а також зусиль із скорочення надмірної іпотечної заборгованості» [4, с. 137]. Той же МВФ, що пропагує сувору економію, на прикладі Греції, провівши відповідні розрахунки, підтвердив, що їх скорочення на 1 євро призводить до втрати зростання ВВП на 1,5 євро. Згідно з підрахунками Єврокомісії, політика жорсткої економії у 2011–2013 рр. зменшила промислове виробництво в Греції майже на 15% від рівня 2010 р.; для Іспанії ця цифра становить 9,7%, Італії – 7,7%, Ірландії – 5,7%, Франції – 1,6% [5].

В результаті застосування політики суворої економії може скластися ситуація показана на рисунку 1. Не в усіх випадках політика суворої економії призводитиме до спаду ВВП, однак вона точно стримує економічне зростання, якого так не вистачає Україні для її наближення до провідних країн. *Забезпечити високі темпи економічного розвитку є важливішим завданням для України, ніж консолідація бюджету.* Циклічно зважений баланс бюджету України в 2016 році становить 2,4 % від потенційного ВВП (2015 – 2,2 %, 2014 – 3,3 %) [1]. Показник є достатньо малими і проблема полягає у значному розриві між реальним та потенційним ВВП України, а тому набагато важливіше для України не прагнути консолідувати бюджет, а стимулювати економічне зростання. *Саме державні витрати у напрямках з високою віддачею можуть стати драйвером економічного розвитку України, враховуючи низький рівень споживчих витрат, приватних інвестицій та попиту на вітчизняні експортні товари.*

Рис. 1. Негативний вплив скорочення державних витрат в умовах кризи

Поряд із проблемою дефіциту бюджету адепти неолібералізму, критикуючи розширення витрат держави, зазначають, що вони збільшують державний борг. Однак, *якщо вкладати запозичені кошти ефективно, тоді можна стимулювати довгостроковий розвиток на такому рівні, що зростання обсягу податкових зборів буде більшим, ніж обслуговування боргу.* При цьому необхідно щоб, *по-перше*, стимульовані ними економічне зростання і, відповідно, зростання доходів бюджету перевищували збільшення витрат з обслуговування цих позик та, *по-друге*, строки надходження необхідних коштів від зростання відповідали строкам виплат по зобов'язаннях[6].

Таким чином, для стимулювання економіки України, скорочення рівня державного боргу та мінімізації дефіциту бюджету в довгостроковому періоді потрібно збільшувати державні витрати в напрямках з високою віддачою від вкладень. Обов'язковою вимогою є наявність прозорості, відсутність корупції та інших зловживань. Також, враховуючи національну специфіку та конкурентні переваги країни, потрібно вибрати пріоритетні напрямки розвитку, що можуть стати драйверами економічного розвитку, однак залишимо ці питання за межами даного дослідження. Загально визнано, що для забезпечення процвітання в майбутньому та довгострокового стимулювання економіки найбільшу ефективність мають кошти, що вкладені в інфраструктуру, освіту, НДДКР, інновації тощо.

Державне фінансування проектів щодо створення та оновлення інфраструктури, *по-перше*, збільшує сукупний попит та, *по-друге*, зменшує час та вартість комунікацій та транспортування в економіці. В сучасному інформаційному світі, щоб розвиватися та бути серед передових держав, дуже важливо здійснювати НДДКР та впроваджувати інновації. Враховуючи сучасний кризовий стан та «ренто-збиральницький» характер вітчизняного підприємництва, ринок самостійно не забезпечить належний рівень фінансування. Держава повинна стратегічно та тактично вести неперервний процес модернізації як шляхом створення сприятливих умов та пільг для приватного сектору, так і через безпосереднє фінансування. Історія має багато прикладів, коли державні витрати на модернізацію ставали драйвером стрімкого соціально-економічного прогресу країн. Потрібно зазначити, що *у країнах, що розвиваються (в тому числі Україні), віддача від інвестування в інфраструктуру, НДДКР, освіту та інновації є значно вищою, ніж у розвинутому світі. Якщо держава не почне виділяти достатньо коштів в даних напрямках, тоді не варто чекати процвітаючого майбутнього країни.*

Також через витрати держави реалізується дуже важлива її функція – соціально-гуманітарна, що в умовах соціальної кризи останніх двох десятиліть та ведення воєнних дій на сході України ще більше актуалізується. *В ідеалі держава повинна створювати робочі місця та інші умови для високодохідної трудової діяльності населення, на що їй також потрібно здійснювати витрати, проте банального перерозподілу доходів не уникнути.* Аргументів для виправдання витрат держави на соціально-гуманітарні цілі є достатньо. *По-перше*, чим вищим є добробут якомога більшої частини населення країни, тим меншою є соціальна

напруга, злочинність та загальний моральний стан людей. *По-друге*, віддача від використання 1000 гривень бідною людиною, що витрачає на товари першої необхідності (як правило вітчизняні), є значно більшою ніж витрати 1000 гривень багатю людиною десь на відпочинку закордоном або на імпортовий товар розкоші. *Для стимулювання зростання важливо саме зростання доходів бідних та середнього класу.* *По-третє*, створюючи рівні стартові умови для людей, витрати держави повинні розірвати замкнуте коло: бідні не можуть інвестувати в освіту, не маючи освіти вони не можуть збільшити доходів.

Таким чином, політика суворої економії стримує соціально-економічний розвиток України. Навпаки, державні витрати потрібно збільшувати в напрямках, що мають велику віддачу, стимулюють довгостроковий економічний розвиток та забезпечують соціальний захист населення.

Список використаних джерел

1. IMF (2016), “FiscalMonitor”, available at: <http://knoema.ru/IMFFM2015/imf-fiscal-monitor-addressing-fiscal-challenges-to-reduce-economic-risks-2015> (Accessed 9 June 2016)
2. IMF (2016), “WorldEconomic Outlook”, available at: <http://knoema.ru/IMFWEO2016Apr/imf-world-economic-outlook-weo-april-2016> (Accessed 9 June 2016)
3. Krugman, P. (2015), “TheAusterityDelusion”, [Online], available at: <http://www.theguardian.com/business/ng-interactive/2015/apr/29/the-austerity-delusion>
4. Кругман П. Выходизкризисаесть!; [пер. с англ. Ю. Гольдберга]. – М.: Азбука Бизнес, Азбука-Аттикус, 2013. – 320 с.
5. Рязанов В. Економічна політика після кризи: чи стане вона знову кейнсіанською? / В. Т. Рязанов // Економіка України. - 2014. - № 5. - С. 4-27.
6. Унковська Т. Є. Чи можливе економічне диво в Україні? / Т. Є. Унковська, Н. І. Демчук // Економіка України. - 2013. - № 12. - С. 4–21.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ГРОМАДЯН: КОНЦЕПТУАЛЬНЕ БАЧЕННЯ

Система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні потребує модернізації. Напрями такої модернізації є предметом широких дискусій в суспільстві, що свідчить про високу актуальність проблеми та її вагому теоретичну та практичну спрямованість.

Аналіз чинної системи оподаткування доходів громадян, особливо в контексті порівняння з відповідними зарубіжними системами, дозволяє виявити її основні недоліки, зокрема:

відносно низька бюджетоутворююча функція податку з точки зору формування абсолютних обсягів доходів місцевих бюджетів – не дивлячись на те, що надходження від цього податку займають домінуюче (у відносному вимірі) положення в структурі доходів місцевих бюджетів (без врахування трансфертів з держбюджету) – у 2015 р. – 45.6% [1], його бюджетоутворююча функція (в абсолютному значенні) залишається досить незначною (враховуючи сукупні, тобто з урахуванням централізованих, ресурси місцевих бюджетів). Як зазначає Ю.Ганущак, «обсяг коштів від головного джерела їх фінансування – податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), що закріплюється за доходами місцевих бюджетів, є досить невисоким». [2] За такого підходу частка надходжень від цього податку в такій ресурсній базі місцевих бюджетів в період 2011-2015 рр. не перевищувала третину і мала тенденцію до зниження (до 18,7% у 2015 р. [1]), що свідчить про обмежені потенційні можливості податку щодо нарощування власного бюджетоутворюючого потенціалу;

недосконалість чинного порядку зарахування податку до місцевих бюджетів територіальних громад – 1) такий порядок є різним в залежності від того, є територіальні громади суб'єктами об'єднаних територіальних громад, чи ні, адже до бюджетів останніх зараховується 60% податку, що справляється на відповідній території, в той час як територіальні громади, які не є суб'єктами об'єднаних територіальних громад, незалежно від їх розміру, параметрів спроможності тощо, позбавлені можливості включати таке джерело у власну доходну базу, що закладає певні ознаки дискримінації між територіальними громадами. Відтак щодо таких територіальних громад повною мірою можна говорити про повну втрату податком на доходи фізичних осіб бюджетоутворюючої функції, а також ставити питання щодо запровадження дієвих компенсаторів втрат доходів бюджетів таких громад; 2) про бюджетоутворюючу функцію податку на доходи фізичних осіб як таку можна говорити стосовно територіальних громад з більш розвиненою сферою прикладання праці, адже зазначений податок зараховується до місцевих бюджетів за місцезнаходженням чи податковою адресою податкового

агента, які не завжди співпадають з місцем проживання (реєстрації) платника податку, внаслідок чого значна частина бюджетів місцевого самоврядування потерпає від недоотримання частини коштів, які певною мірою обмежені в можливостях щодо фінансового забезпечення надання відповідних послуг такому платникові;

низький рівень реалізації податком на доходи фізичних осіб стимулюючої функції – значною мірою через обмежений асортимент податкових преференцій, їх загальну низьку дієвість в контексті забезпечення зростання платоспроможності фінансів домогосподарств, як в частині здійснення поточних видатків, так і видатків довгострокового, передусім, інвестиційного, характеру, недосконалість законодавчих норм, які регулюють види податкових преференцій та порядок їх застосування тощо.

Перспективними напрямками удосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб виглядають наступні:

в основу зміни порядку зарахування надходжень від податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів варто покласти критерій підвищення спроможності громад (в тому числі незалежно від того, є вони суб'єктами об'єднаних територіальних громад, чи ні) щодо нарощування податкової бази, забезпечення доступу до різноманітних послуг. З метою належного врахування параметрів такої спроможності територіальних громад, вбачається доцільним використовувати бюджетну типологію;

запроваджені компенсатори втрат доходів місцевих бюджетів від зміни порядку адміністрування податку на доходи громадян мають бути прогнозованими (чого не можна сказати про нещодавно запроваджений податок на нерухоме майно) та мати значний бюджетоутворюючий потенціал (який, знову ж таки в частині майнового податку, може бути «нульовим» або ж незначним в населених пунктах, які є економічно відсталими, в яких об'єктивно відсутня або звужена податкова база);

підвищення стимулюючої функції податку на доходи фізичних осіб вбачається можливим шляхом удосконалення системи податкових преференцій. Першочергова увага при цьому, як на нашу думку, має приділятися тим видам преференцій, які забезпечують зростання платоспроможності громадян в частині видатків на підвищення людського капіталу (освіта), здійснення заощаджень, приріст капітальних активів та покращання їх якості. У цьому плані виглядає доцільним, зокрема, в частині підвищення платоспроможності громадян у сфері: 1) фінансування витрат на освіту, підвищення рівня кваліфікації – застосування єдиного підходу при віднесенні до доходів, які не включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу, суми, сплаченої на користь навчальних закладів за фізичну особу, незалежно від того, хто сплачує таку суму за навчання чи підвищення кваліфікації, чи перебуває особа, яка навчається, у трудових відносинах з особою, яка оплачує послуги з навчання, та чи бере вона на себе зобов'язання відпрацювати певний період у такого роботодавця після закінчення навчання; зняття обмеження розміру суми коштів на оплату навчання, яка не включається до сукупного оподаткованого доходу особи, яка навчається;

встановлення певної граничної суми коштів, сплачених відповідним платником податку на користь закладів освіти для компенсації вартості здобуття освіти тією чи іншою особою, на яку може зменшуватися оподатковуваний доход; 2) інвестування коштів у житлове будівництво – застосування при включенні до податкової знижки у зменшення оподаткованого доходу платника податку за наслідками звітного податкового року частини суми процентів, сплачених таким платником податку за користування іпотечним житловим кредитом, корегуючих (у бік збільшення) коефіцієнтів до коефіцієнта, що враховує мінімальну площу житла для визначення податкової знижки, в залежності від складу сім'ї платника податку (базовим коефіцієнтом при цьому має бути, наприклад, сім'я, яка складається з понад як 3 осіб); виключення частини витрат на житлове будівництво з оподаткованого доходу (може застосовуватися щодо платників податку, сукупний оподатковуваний доход домогосподарств яких в розрахунку на одного члена такого домогосподарства не перевищує певну суму); 3) фінансування витрат інвестиційного характеру, пов'язаних з житловим будівництвом – розширення переліку витрат, на суму яких може зменшуватися оподатковуваний доход, та/або застосування понижуючих коефіцієнтів до основної ставки податку у разі здійснення платником податку таких витрат: оплата послуг за приєднання до систем енергопостачання; фінансування капіталомістких інфраструктурних проектів, таких, як асфальтування вулиць, прокладання центральних мереж електро-, газо-, водопостачання та водовідведення (при застосуванні відповідної податкової преференції вбачається доцільним, з огляду на розмір понесених витрат, також проведення взаємозаліку між понесеними платником податку відповідними витратами та нарахованою йому сумою податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Якщо ж проведення зазначеного взаємозаліку неможливе з причини, зокрема, невстановлення у відповідному населеному пункті податку на нерухоме майно доцільно передбачати пряму компенсацію такому платнику податку понесених ним відповідних витрат за рахунок бюджетних коштів); 4) здійснення заощаджень, в тому числі шляхом інвестування в різноманітні фінансові інструменти, розміщення коштів у вигляді депозитних вкладів у фінансових корпораціях – повернення до оподаткування пасивних доходів за заниженою ставкою (наприклад, 5%); 5) фінансування коштів у проекти з енергозбереження – зняття обмежень щодо кола суб'єктів, при наданні відповідної фінансової допомоги з боку яких на реалізацію проектів з енергозбереження сума такої допомоги може бути віднесена до доходів, які не включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу; віднесення до таких витрат суми процентів при користуванні кредитом фінансової установи, наданого на реалізацію такого проекту (застосування таких преференцій у повному обсязі вбачається можливим і доцільним після формування належної законодавчої бази у сфері енергоефективності будівель. У такому разі видається можливим і доцільним застосування диференційованих понижуючих коефіцієнтів в залежності від типу проекту енергозбереження, який реалізує платник податку);

перехід від жорсткої прив'язки системи оподаткування та системи податкових преференцій до фізичної особи до нового суб'єкта оподаткування – домогосподарства з диференціацією рівня оподаткування їх доходів в залежності від стадій життєвого циклу домогосподарства; запровадження прогресивної шкали оподаткування з одночасним встановленням неоподаткованого мінімуму, прив'язаного до фактичного (розрахункового, а не законодавчо встановленого) прожиткового мінімуму; опрацювання моделі оподаткування доходів домогосподарства з урахуванням сукупного фіскального (в частині прямих податків) навантаження (йдеться про комплексну оцінку податкового навантаження на домогосподарство за рахунок застосування різноманітних податків – прибуткового, включаючи оподаткування пенсій, майнового тощо).

Список використаних джерел

1. Бюджет України – 2013 / Статистичний збірник // К., Міністерство фінансів України. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/bjudzhet-ukraini-2013?category=bjudzhet&subcategory=2013-budget>
2. *Ганушак Ю.* Реформа територіальної організації влади / [Ю. Ганушак – К.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2013. – 160 с.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Підприємництво відіграє вагомую роль у розвитку економіки кожної держави, оскільки виконує ряд функцій, як економічного, так і соціального характеру. Серед основних причин, що викликають труднощі в діяльності малих і середніх підприємств, на перший план виступають нестача власних оборотних коштів і труднощі з доступом підприємців до джерел фінансування.

У цілому, розвиток системи кредитування малого бізнесу з боку банківських установ в нашій країні стикається з багатьма проблемами, серед яких: великі відсоткові ставки по кредитах; недостатність стартового капіталу у підприємців; відсутність необхідного заставного забезпечення у малих підприємств; дуже короткі строки погашення кредиту; непрозора звітність й низька фінансова грамотність керівників малих підприємств; відсутність якісних бізнес-планів; низька частка у підприємців власного капіталу в бізнесі; відсутність кредитної історії для підприємців-початківців (старт-апів); невідповідність фінансової звітності підприємців, які працювали за спрощеною системою оподаткування, вимогам банків; неплатоспроможність деяких підприємців; законодавча неврегульованість на ринку мікрофінансування.

Слід відзначити відносно активну участь у фінансовій підтримці вітчизняного малого і середнього підприємництва міжнародних фінансових організацій. Однак, обсяг кредитних ресурсів міжнародних інститутів і фондів, як правило, обмежений через високі валютні й країнові ризики, і як слідство, більш жорсткі вимоги до ведення бізнесу потенційних позичальників, оцінки його кредитоспроможності й застави. Крім того, досить вузьке коло банків, які беруть участь у таких проектах, а також дуже обмежені види діяльності підприємств, які могли б розраховувати на одержання таких кредитів.

Такі джерела як лізинг, факторинг, форфейтинг, поширені, як правило, у фінансуванні малого та середнього бізнесу у розвинених країнах, українськими підприємствами не використовуються або використовують обмежено. Держава на сьогодні хоч і приймає участь у підтримці розвитку малого підприємництва, але заходи поки не носять комплексного і системного характеру [1].

Одним з найбільш ефективних інноваційних інструментів, в першу чергу орієнтованих на малий і середній бізнес з великим потенціалом зростання є венчурне фінансування. Привабливість полягає в тому, що венчурний інвестор може фінансувати підприємство без надання будь-якої застави, а також без умов повернення грошових коштів через заздалегідь встановлений термін і без виплати відсотків. До основних недоліків венчурного фінансування, що стосуються насамперед малих підприємств, можна віднести те, що підприємець частково втрачає незалежність і деякі венчурні інвестори пред'являють компаніям

достатньо жорсткі вимоги. Це пояснюється тим, що, беручи на себе високий ризик за проектом, інвестор, чекає підвищених доходів. Отже, венчурне фінансування має більш високий рівень ризику через відсутність гарантій стійкого зростання починаючої компанії, проте успішні нові технології можуть окупити витрати на їх розробку в багато разів.

Альтернативою банкам в кредитуванні малих і середніх підприємств за умов розумної підтримки держави могли б стати кредитні кооперативи, які є більш гнучкими, ніж банки, в частині видачі позик. Але якщо кооператив збанкрутує, то його учасники не отримують компенсації, на відміну від банківських вкладників, тому дана форма фінансування поки не отримала поширення.

Щодо лізингового кредиту, то перевагою є те, що при його отриманні не вимагається застави, і процентна ставка є нижчою, ніж банківського кредиту. Вартість лізингового майна не включається в податкову базу, і до нього застосовна прискорена амортизація, що зменшує оподатковуваний прибуток. Підприємства, зменшуючи власні витрати на придбання лізингової техніки, мають можливість більше ресурсів направляти в оборотні кошти. Але при цьому лізингоотримувач не є власником своїх основних засобів і не має можливості використовувати їх як заставу при отриманні позики, крім того він приймає на себе відповідальність за стан лізингового об'єкта.

Франчайзинг являє собою змішану форму великого і малого підприємництва, де великі компанії (франчайзери) надають право малим підприємствам (франчайзі) діяти на ринку збуту від імені перших. Головна привабливість франчайзингу в тому, що мале підприємство не потрібно створювати з нуля. Використання франчайзингу дозволяє малим підприємствам володіти невеликою фірмою з управлінською майстерністю великого бізнесу, який за фіксовану плату надає допомогу: в стратегії маркетингу з акцентом на рекламу; у початковому навчанні кадрів; в оформленні дизайну та закупівлі обладнання; в закупівлі за ринковими цінами та ін. Тим часом франчайзі, крім втрати частини доходів, доведеться змиритися з обмеженням самостійності і постійним контролем з боку франчайзера. Незважаючи на всі свої переваги і недоліки, франчайзинг являє собою найкращу можливість організувати власний бізнес для починаючого підприємця або навіть людини, що не займалася раніше підприємницькою діяльністю.

Джерела фінансування розвитку малого та середнього бізнесу доцільно змінювати у залежності від етапів його розвитку. На етапі створення основними джерелами розвитку є самофінансування та залучення ресурсів приватного ринку запозичень. На етапі становлення найоптимальнішим джерелом є банки та інші фінансово-кредитні інституції. При активному розвитку потрібно виходити на фондовий ринок. На етапі стабілізації частки на ринку можна диференціювати джерела фінансування у залежності від конкретних потреб.

В Європі політика підтримки малого бізнесу здійснюється через діяльність держав і через спеціальні програми, які реалізуються під егідою ЄС. Фінансування заходів із підтримки малого бізнесу здійснюється зі Структурних

фондів Євросоюзу, зокрема з Фонду регіонального розвитку, Соціального фонду. Підтримка від Євросоюзу надходить, в основному, не прямим інвестуванням, а у вигляді дофінансування через субвенції і субсидії. Ця допомога передбачає розвиток інфраструктури, розвиток східних регіонів, підтримку інновацій, технічну підтримку.

На рівні держав фінансова допомога забезпечується значними податковими пільгами в перші роки функціонування, кредитами на пільгових умовах суб'єктам, орієнтованим на інноваційну діяльність, охорону довкілля і екологічні проекти, функціонуючим у відсталих регіонах, підприємствам з високою соціальною значимістю. Слід відзначити значний вклад уряду країн у фінансову підтримку організацій, фондів, що допомагають розвитку малого підприємництва. Ці фонди поділяють на товариства спільного інвестування й товариства спільного гарантування. Активну роль у фінансовому розвитку малого та середнього бізнесу також відіграють національні торгівельно-промислові палати, асоціації малого бізнесу.

Серед механізмів підтримки розвитку малого та середнього бізнесу найбільш ефективними є саме непрямі, оскільки прямі (компенсація ставок, надання гарантій, пряма фінансова допомога) не стимулює фірми до нарощення конкурентних переваг, а завдяки економії витрат дозволяє втримувати нижчі ціни на товари та послуги. Однак, запорукою довгострокової конкурентоспроможності та ефективного розвитку є впровадження інноваційної продукції, а не втримання нижчого рівня цін.

Для розширення можливостей доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів, першочерговими заходами повинні стати: 1) здешевлення банківських кредитів, що можливо при проведенні грамотного регулювання ставок рефінансування і мінімізації вартості кредитів з боку центрального банку; 2) розвиток альтернативних способів забезпечення кредиту. Зокрема, розвиток страхування фінансових ризиків, заснування гарантійних фондів або надання державних гарантій за кредитами малих підприємств, що сприятиме збільшенню обсягів кредитування, не вимагаючи від держави значних бюджетних витрат; 3) стимулювання залучення коштів фінансово-кредитних установ та суб'єктів малого підприємництва до венчурних фондів; 4) розширення альтернатив кредитування, зокрема лізингу, при якому малі підприємства не повинні надавати заставу; 5) збільшення податкового кредиту малим підприємствам, який дозволить малим підприємствам наростити обігові кошти без додаткових витрат з боку держави і, крім того, буде сприяти підвищенню легальності малого бізнесу; 6) підвищення інформованості суб'єктів малого бізнесу з приводу умов економічно ї діяльності малих підприємств, підвищення їх кредитної культури.

Визнаючи важливу роль малого і середнього підприємництва у сучасній економіці України, слід констатувати, що його структура фінансування неоптимальна: переважною формою фінансування є самофінансування, в той час як саме залучені джерела повинні забезпечувати ефективний розвиток малого та середнього бізнесу. Доступність цих джерел для малого та середнього бізнесу на

сучасному етапі обмежена в результаті відсутності ефективної державної регуляторної політики та інфраструктури фінансової підтримки. Відповідно, реалізація комплексної системи заходів щодо удосконалення системи державної підтримки малого підприємництва дозволить удосконалити механізми фінансування останнього, що, у свою чергу, розширить джерела фінансування, підвищить ефективність використання фінансових ресурсів, активізує розвиток малого та середнього бізнесу в цілому. Це підвищує роль таких альтернативних джерел фінансового розвитку, як лізинг, форфейтинг, венчурне фінансування.

Список використаних джерел

1. Боцьора Л.О. Фінансовий механізм розвитку малого підприємництва в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2015.

Чекановський Віталій Петрович,
аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

На сьогоднішній день, актуальним є питання реформування міжбюджетних відносин в умовах децентралізації бюджетної системи. Саме в умовах децентралізації фінансових ресурсів спостерігається процес збільшення фінансового забезпечення територіальних громад. Слід зазначити, що вже розроблено і схвалено „Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні”, що є основним нормативним фундаментом проведення реформи децентралізації в Україні.

Питання розвитку міжбюджетних відносин в умовах децентралізації бюджетної системи досліджено в працях провідних українських вчених-економістів Боринець С.Я., Варналій З.С., Василик О.Д., Гальчинський А.С., Лютий І.О., Наконечна Ю.Л., Пасічник Ю.В., В.І. Кравченко, Рожко О.Д., Опарін В.М., Чеберяко О.В., Чугунов І.Я., Юрій С.І. та інші. Однак незважаючи на велику кількість публікацій по даній темі, яка з'явилася останнім часом, все ще залишається недостатньо досліджене питання розподіл міжбюджетних відносин між новоствореними територіальними громадами в умовах децентралізації.

Головним фактором розвитку демократичної країни є наявність в ній місцевого самоврядування, яке мусить забезпечити ефективне функціонування територіальних громад. В свою чергу, на це потрібно певне фінансове забезпечення та дотримання принципу децентралізації влади.

Головна ознака фінансової незалежності місцевих бюджетів – це володіння й самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, розмір яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на органи місцевого самоврядування [3, С. 4].

На сьогодні одним із основних завдань місцевих бюджетів є створення соціально-економічної програми розвитку регіонів та формування міжбюджетних відносин з метою підвищення фінансової незалежності, шляхом децентралізації бюджетних ресурсів.

Міжбюджетні відносини є важливим інструментом удосконалення фінансових відносин між центральними та місцевими органами влади, що відіграє важливу роль у розвитку економічного і політичного вектору України.

На початку 90-х років для бюджетної системи України був характерний високий рівень централізації бюджетних ресурсів, що свідчило про зосередження основних владних повноважень на рівні центрального уряду. Це в свою чергу вплинуло на фінансову залежність місцевого самоврядування і слабкість її фінансової основи. За останні роки, незважаючи на ухвалення низки програмних документів і нормативних актів, спрямованих на зміцнення фінансової

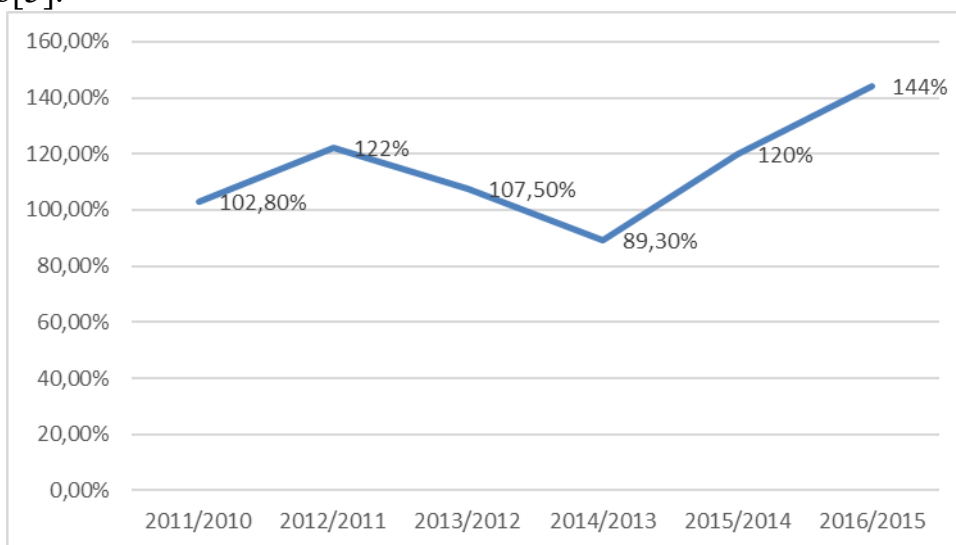
незалежності місцевого самоврядування, централізація бюджетної системи залишається на досить високому рівні.

3 жовтня 2016 року Президент України підписав Закон України №1509-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування окремих адміністративних зборів до місцевих бюджетів».

В рамках децентралізації передбачаються зміни до Бюджетного кодексу України та зазначають функції та повноваження органів місцевого самоврядування громад, які об'єдналися в рамках децентралізації.

Відтепер до доходів загального фонду бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, зараховуватимуться окремі види плати за надання адміністративних послуг:

- Адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень;
- Адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних і фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;
- плату за скорочення термінів надання послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, а також плати за надання інших платних послуг, пов'язаних з такою державною реєстрацією[5].

Рис.1 Динаміка темпу доходів місцевих бюджетів за липень 2011-2016 рік.

Джерело: Складено автором на основі даних [4].

З Рис.1 можна побачити позитивну тенденцію збільшення доходів місцевих бюджетів. Уряд намагається прискорити процес децентралізації фінансових ресурсів у 2017 році. В законопроекті 2017 року планується надати місцевим бюджетам трансферти на суму 224 млрд 445,7 млн грн, що на 18,8 відс., більше ніж у 2016 рік. Пропонується також надати шістнадцять субвенцій на суму

201 млрд 590,3 млн грн, або 89,8 відс. Загального обсягу трансфертів, і чотири дотації на суму 22 млрд 855,4 млн гривень[6].

Розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи як основа міжбюджетних відносин, проведене відповідно до розподілу повноважень органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Проте розмежування доходів, здійснене на єдиних засадах для бюджетів відповідного рівня, не дає можливості збалансувати бюджети через значні відмінності у формуванні доходів, а також у складі та обсягах видатків бюджетів територіальних одиниць, що має об'єктивний характер і зумовлено:

- ✓ різним рівнем економічного розвитку господарських комплексів адміністративно-територіальних одиниць та їх спеціалізацією;
- ✓ різним екологічним станом територій;
- ✓ особливостями розташування населених пунктів, зокрема адміністративних центрів;
- ✓ насиченістю шляхами сполучення;
- ✓ кількістю населення, його віковим складом;

За допомогою бюджетного регулювання досягається остаточне збалансування бюджетів одного рівня, яке неможливо провести лише шляхом розмежування їх доходів та видатків, тобто перерозподільних процесів у межах бюджетної системи шляхом надання фінансових ресурсів територіям обмежених фінансовими ресурсами у вигляді відрахувань із загальнодержавних доходів, міжбюджетних трансфертів та вилучення коштів у фінансово забезпечених територій у формі податків, обов'язкових платежів та передачі коштів з відповідних бюджетів до державного бюджету.

Необхідність застосування міжбюджетних трансфертів впливає з того, що у державних фінансах, за даного розподілу податків та функцій між рівнями держави, виникають вертикальний та горизонтальний дисбаланси, які можуть бути подолані лише передачею коштів у вигляді міжбюджетних трансфертів від державного бюджету до бюджетів нижчого рівня[1].

Міжбюджетні трансферти є головним інструментом організації міжбюджетних відносин в Україні. Вони безоплатно та безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.[2]

Аналізуючи фінансову політику України за роки незалежності, не можна не помітити її спрямування до бюджетної децентралізації. Це закріплено в Конституції України та Європейській хартії про місцеве самоврядування. Але механізм адаптації нової моделі з наданням більшої самостійності місцевим бюджетам дуже тяжкий та потребує заміни старої нормативно-правової бази на нову, стратегічних змін у бюджетній та податковій політиці. Головним завданням уряду має стати розробка дієвого механізму передачі місцевим органам самоврядування повноважень, які б дали можливість більш самостійно наповнювати дохідну частину місцевого бюджету та сформувати ефективну видаткову частину.

В свою чергу, це має стати визначальним фактором соціально-економічного розвитку регіонів, а головне має підвищити рівень соціальних

стандартів, адже місцеві бюджети першочергово спрямовані на виконання соціальних цілей, тому питання бюджетної реформи є нагальним та невідкладним.

Отже з вищезазначеного можна зробити висновки, що система міжбюджетних відносин, яка діє сьогодні в Україні, потребує вдосконалення у проведенні регіональної політики. І тому існує необхідність в реформуванні системи міжбюджетних відносин та побудові сучасної моделі, яка дала б змогу максимально використовувати конкурентні переваги кожного регіону, спрямовувала міжбюджетні трансферти на фінансування іноваційного розвитку регіонів та сприяла гармонізації інтересів тих економічних суб'єктів, які користуються суспільними благами з тими, хто приймає рішення про їх надання.

Список використаних джерел

1. Місцеві фінанси: Підручник / За ред. О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
2. Слухай С.В. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах від теорії до реалій. Монографія. – К: «Артек», 2002. – 288 с.
3. Пріоритети реформування та напрями перспективного розвитку міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації в Україні. - К.:НІДС, 2015 – 80 с.
4. Щомісячний моніторинг основних індикаторів бюджетної системи України станом на 01.08.2016 р. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу:http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitoring%20Monthly%202016/2016_07_budget_new_ukr.pdf
5. Реформа децентралізації влади[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/>
6. Рахункова палата України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Найважливішою сферою державного регулювання у кожній країні є використання та обіг іноземної валюти. На сучасному етапі в умовах глобалізації процесів світового господарства проблема валютного регулювання та контролю досягла чималої гостроти. Ось чому в таких умовах ці проблеми можуть суттєво подіяти на економічне становище країн і регіонів.

Дослідження і наукові розробки щодо валютного регулювання не носили комплексного й системного характеру. Питання валютного регулювання розглядалося у працях таких провідних українських учених, як: Алісової Є.О., Василика О.Д., Гальчинського А.С., Філіпенка А.С., Міщенко В.І., Ющенко А.В., Чухна А.А. та ін. Спільністю підходів вчених до валютної політики є те, що саме на її основі держава визначає своє відношення до валютного регулювання і його виділення як важливого елемента валютної політики [1, с. 178].

Проаналізувавши наукову літературу щодо валютного регулювання, можемо зробити висновок, що валютне регулювання – це система взаємопов'язаних механізмів ринкового та державного регулювання курсу валюти, а також руху валютних цінностей на національному та міжнародному рівнях [2].

Взагалі сутність валютного регулювання виступає у взаємозв'язку національної економіки зі світовою. Заходи валютного регулювання напряду пов'язані із забезпеченням економічної безпеки держави, за допомогою яких створюються умови щодо підтримання стабільності національної валюти та збалансованості платіжного балансу. А також валютне регулювання забезпечує підтримку стабільної купівельної спроможності національної валюти стосовно товарів та послуг, які обертаються на внутрішньому та світовому ринку, та виступає у якості цінного інструмента забезпечення стабільного економічного зростання. Отже, при проведенні політики дерегулювання на макроекономічному рівні заходи валютного регулювання можуть стати одними з ключових.

Процес валютного регулювання можна розглядати у вигляді послідовності певних етапів, а саме: визначення цілей та завдань системи валютного регулювання; реалізація системи валютного регулювання; здійснення контролю за реалізацією системи валютного регулювання та коригування системи валютного регулювання.

Під механізмом валютного регулювання розуміють сукупність спеціальних інститутів, органів, осіб, що беруть участь у процесі відносин валютного регулювання (суб'єктивна складова), а також набір форм і методів їх діяльності (функціональна складова) [3, с. 198].

Однією з найважливіших сфер валютного регулювання виділяють введення обмежень на вивіз капіталу для підтримання задовільного стану платіжного балансу, та все більша кількість дослідників вважають ці заходи неефективними, що безпосередньо підтверджується багатьма прикладами [4].

Отже, можна зробити висновок, що валютне регулювання можливо використовуватися для захисту фінансової галузі, яка розвивається, за аналогією з протекційними заходами у зовнішній торгівлі. Тому, уряд може обмежити доступ резидентів на іноземні фінансові ринки, а також входження на місцевий ринок іноземних фінансових інститутів.

Існують підтвердження на користь захисту фінансової галузі в Україні, а саме: українські банки не можуть повністю конкурувати з іноземними банками, оскільки відстають за розмірами статутних капіталів та за можливістю охоплення клієнтської бази з достатнім ступенем надійності. Також українські фінансові організації не мають достатнього досвіду та репутації, яка отримується тільки протягом тривалого періоду, тому потребують державного захисту. Ось чому валютне регулювання є спробою для зниження рівня системного ризику країни. Заходи валютного регулювання обмежують можливість зберігання активів та фіксації зобов'язань економічних суб'єктів у іноземній валюті. Тому, ці заходи покликані захистити господарюючих суб'єктів від різких коливань курсу національної валюти і, таким чином, знизити загальний ризик фінансової системи.

Список використаних джерел

1. Андронов О. Розвиток системи валютного регулювання в Україні і/ О.Андронов // Закон і бізнес. - 2002. - № 42-43. - С. 46-47
2. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: Учебник / Под ред. Л. Н. Красавиной. - М.: Финансы и статистика, 1994. - 592 с.
3. Михайлів З.В., Гаталяк З.П., Горбаль Н.І. Міжнародні кредитно-розрахункові відносини та валютні операції: Навч. посібник. – Львів: Вид-во Нац. Універс. “Львівська політехніка”, 2004. – 244 с.
4. Johnston R.B., Ryan C. The Impact of Controls on Capital Movements on the Private Capital Accounts of Countries' Balance of Payments: Empirical Estimates and Policy. – Washington D.C.: International Monetary Fund, 1994.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Бюджетна безпека є однією з основних складових фінансової безпеки, оскільки бюджет є одним із найважливіших інститутів економічного суверенітету держави. Тому ефективне управління бюджетною безпекою є особливо необхідною умовою забезпечення позитивних зрушень у структурі національної економіки, підвищенні соціального захисту населення, розвитку усіх сфер життєдіяльності суспільства.

Питання, пов'язані з бюджетною безпекою, є досить актуальними для нашої країни. Особливо вони проявляються під час певних негативних процесів, що відбуваються в державі і безпосередньо впливають на стан забезпеченості коштами бюджетів усіх рівнів. Діючи бюджетна безпека повинна враховувати вплив різноманітних факторів на бюджетну систему країни і, відповідно, забезпечувати виконання покладених на державу соціально-економічних завдань. Бюджетна безпека є своєрідним індикатором і критерієм ефективності її бюджетної політики та організації бюджетного процесу.

З економічного погляду бюджетна безпека виражає здатність держави за допомогою бюджету виконувати властиві їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків і одержувачів бюджетних коштів з урахуванням суспільних інтересів. Відтак, забезпечення бюджетної безпеки держави є одним із ключових завдань під час реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів [4].

Вивчення сутності бюджетної безпеки науковцями, практиками, експертами сфокусоване на проблемах збалансування доходів і видатків державного, місцевих бюджетів, законності та доцільності використання бюджетних коштів, забезпечення пріоритетів національної системи безпеки.

Серед українських і російських дослідників значний внесок у розвиток сучасної теорії бюджетної політики та бюджетної безпеки як складової національної, економічної та фінансової безпеки внесли: В.Базилевич, О. Барановський, О. Білорус, З.Варналій, В. Геєць, В. Горбулін, В. Дем'янишин, Т. Єфіменко, Я. Жаліло, О. Кириленко, І.Лютий, Ю.Наконечна, В.Опарін, С. Пирожков, О.Рожко, В. Федосов, С. Юрій.

Важливу роль у розкритті сутності бюджетної безпеки відіграють наукові праці зарубіжних вчених: Ж. Абена, Ш. Бланкарта, Дж. Бренана, Дж. Б'юкенена, Ж. Голдена, К. Ерроу, Р. Келлі, Л. Коженювські, Л. Олвея, А. Ротфельда, В. Парето, Р. Дорнбуша, Дж. Стігліца, С. Фішера та ін.

Бюджетна безпека – це спроможність бюджетної системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективне використання нею бюджетних коштів у процесі виконання функцій соціального захисту, державного управління

та міжнародної діяльності, фінансування науки, освіти, культури та охорони здоров'я, забезпечення національної безпеки й оборони, реалізації інвестиційної та екологічної політики [3, с.356].

Основними причинами порушення бюджетної безпеки є:

- нецільове та неефективне використання бюджетних коштів;
- корумпованість законодавчих та виконавчих органів влади;
- несвоєчасне виконання договірних зобов'язань суб'єктами бюджетних відносин;
- нерівномірність витрачання бюджетних коштів;
- неякісний контроль в частині використання бюджетних коштів;
- неналежне виконання посадовими особами своїх обов'язків тощо.

Бюджетна безпека держави полягає у захищеності від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз бюджетній системі, що досягається за рахунок здатності органів державної влади формувати в достатньому обсязі бюджетні ресурси для виконання своїх функцій, забезпечувати стійкість основних параметрів платіжно-розрахункової системи, найбільш оптимально залучати та використовувати позикові кошти для фінансування бюджетних видатків, попереджати порушення бюджетного законодавства з метою сприяння стійкому соціально-економічному розвитку держави [8, с.96].

Основними потенційними загрозами бюджетній безпеці є : бюджетна розбалансованість; структурна недосконалість бюджетної системи; обмеженість і недієвість державного контролю над бюджетом; недоліки в системі обліку і касового виконання бюджету; недосконалість нормативно-правової бази; відсутність дієвої стратегії соціально-економічного розвитку держави та довгострокової бюджетної політики.

Основними цілями при здійсненні ефективного управління бюджетною безпекою мають бути [5, с.85]:

- забезпечення повного та постійного виконання фінансових зобов'язань держави;
- відносне зниження видатків на функціонування держави та скорочення (поступове усунення) дефіцитності бюджету;
- зменшення боргового навантаження на національну економіку.

Досягнення цілей управління бюджетною безпекою передбачає виконання низки завдань, зокрема [8, с.92]:

- скорочення державних зобов'язань, що потребують необґрунтованих і неефективних бюджетних видатків, скасування видаткових зобов'язань, не забезпечених достатнім рівнем фінансування;
- підвищення стійкості бюджетної системи, зниження її залежності від зовнішньоекономічної кон'юнктури;
- посилення ролі податково-бюджетної політики як інструменту, спрямованого на стимулювання інвестиційної активності;
- забезпечення прозорості процедур розробки та реалізації бюджетної політики, в тому числі й у сфері забезпечення бюджетної безпеки;

- забезпечення єдності і взаємозв'язку бюджетного процесу та бюджетних процедур на всіх рівнях бюджетної системи;

- підвищення якості планування, виконання бюджету та забезпечення їх відповідності зобов'язанням, прийнятим на всіх рівнях бюджетної системи.

Отже, стратегічними напрямками забезпечення бюджетної безпеки в умовах постійного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз є:

✓ удосконалення інституційного середовища функціонування бюджетної системи;

✓ дотримання збалансованості та стійкості бюджетної системи на підставі розробки бюджетної стратегії на довгостроковій основі;

✓ підвищення ефективності здійснення бюджетних видатків (у тому числі за рахунок переорієнтації бюджетних асигнувань) з урахуванням зовнішніх і внутрішніх макроекономічних процесів;

✓ використання бюджетних ресурсів як одного з найважливіших інструментів забезпечення диверсифікації та комплексного розвитку національної економіки;

✓ вирівнювання умов соціально-економічного розвитку регіонів при одночасній підтримці регіонів-донорів, збереження єдиного економічного простору;

✓ виявлення бюджетних резервів, кількісне розширення та якісне оновлення фінансових інструментів з метою бюджетної підтримки модернізації економіки і розвитку інноваційної сфери;

✓ підвищення бюджетної дисципліни за рахунок реформування податкової системи, посилення контролю за використанням бюджетних коштів на державному та місцевому рівні;

✓ запровадити бюджетну децентралізацію та забезпечити місцеві бюджети фінансовим ресурсом у вирішенні гострих соціально - економічних проблем;

✓ посилити контроль за використанням бюджетних коштів на державному та місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія] / Барановський О. І. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

2. Економічна безпека України: внутрішні і зовнішні чинники: навч. посібник / [Я. Й. Малик, С. Д. Гелей, М. Д. Лесечко та ін.]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 256 с.

3. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.

4. Кишакевич, Б.Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації [Текст] / Б.Ю. Кишакевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 205

5. Онищенко С.В. Засади формування ефективної державної політики, орієнтованої на забезпечення бюджетної безпеки /С.В.Онищенко// Економіка. – 2015. – с. 81-85

6. Ревак І.О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економіка. – 2015. – С.1-10.

7. Луцик-Дубова Т. Управління бюджетною безпекою України /Т.Луцик-Дубова// Галицький економічний вісник. — 2013. — №3(42). — с.17-23

8. Фролов С.М., Козьменко О.В., Бойко А.О. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів [Текст] : навч. посіб. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України” [С. М. Фролов, О. В.Козьменко, А. О. Бойко та ін.]; за заг. ред. С. М. Фролова - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2015. - 334 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ НА ГРАНИЧНИХ РИНКАХ КАПІТАЛУ

Оцінювання вартості компанії складний, багатоетапний процес, результативність якого значною мірою визначається ринковою ефективністю, ліквідністю; доступністю, достовірністю та якістю інформації; макроекономічним середовищем, професійними якостями оцінювача. Частина показників при визначенні вартості компанії оцінюється суб'єктивно, на основі їх власного, індивідуального досвіду.

Ефективність оціночної діяльності визначалась на основі точності прогнозів аналітиків. Тобто було здійснено порівняння оціненої фінансовими аналітиками ціни акцій компаній та ціни акцій, що склалася на ринку на прогнозну дату, тобто через 12 місяців, та на кінець року виходу інвестиційного звіту.

На основі випадкового відбору сформовано вибірку з 41 рекомендації (оцінок вартості публічних компаній) 8 інвестиційних компаній. Майже всі рекомендації (88 %), що містяться у вибірці, було здійснено в період з 2010 р. до середини 2012 р.

Розглянемо особливості застосування методики оцінки вартості фінансових активів на граничних ринках. Розвинені економіки більше користуються порівняльними методами, оскільки вони володіють 50-річною базою інформації для підтримки даного виду оцінки, інша справа для країн, що розвиваються. За словами А. Дамодарана, у процесі використання порівняльного підходу на ринках, що розвиваються, в оцінюванні компанії виникає дві проблеми. По-перше, може бути дуже мало порівнюваних фірм, особливо якщо за базу порівняння беруться компанії співставні як з погляду сфери, так і з позиції країни діяльності. По-друге, наявність значних відмінностей у фінансових і операційних характеристиках компаній: ризиках, грошових потоках та темпах росту. Результативність методу мультиплікаторів ще більше знижується, якщо розширюється вибірка та для порівняння застосовуються мультиплікатори компаній з інших ринків [1].

Компанії на граничних ринках переважно перебувають на початковій стадії життєвого циклу в порівнянні з компаніями, що працюють на розвинених ринках, і мають більший потенціал до росту, обумовлений загальним зростанням національної економіки[2]. Застосування методу DCF в країнах, що розвиваються, порушує його теоретичні основи. Крім того, наявність специфічних умов ускладнює загальну методологію для кожного кроку процесу оцінки. А втім, він є найкращим практичним методом оцінки, використовуваним у країнах, що розвиваються [3].

Особливістю ринків, що розвиваються, є важливість технічного аналізу порівняно з фундаментальним аналізом, оскільки існує багато інших, не фундаментальних факторів, що впливають на оцінки. Часто вартість акцій компаній на таких ринках є надто високою або нижчою вартості активів чи вартості заміщення, що не відображає будь-який фундаментальний аналіз. Причиною виступають: низький рівень капіталізації ринків, що робить їх чутливими до раптової зміни ліквідності; кореляція зі змінами на фондових ринках інших країн; нестабільна політична ситуація; інсайдерська інформація.

Оцінкою вартості українських публічних компаній займаються такі міжнародні та українські інвестиційні компанії (банки), як Deutsche Bank, Citigroup, Goldman Sachs, J.P. Morgan, Art Capital, Alfa-Bank, Dragon Capital, Concorde Capital, Dom Inwestycyjny BRE Banku S.A., Eavex Capital, Erste Bank, Foyil Securities, ING, Investment Capital Ukraine, Millennium Capital, Phoenix Capital, Renaissance Capital, Sortis, Troika Dialog, Iropema, UFC Capital, UniCredit, Morgan Stanley, Bank of America Merrill Lynch та ін.

Аналіз вибіркового спостереження аналітичних звітів, що покривають українські компанії, показує, що домінуючим підходом оцінки є дохідний метод, а саме метод дисконтованого грошового потоку. Нижче наведено зведені дані вибірки, що була сформована простим випадковим відбором і містить 35 аналітичних оцінок 8 інвестиційних компаній (табл. 1). Розподіл елементів вибірки за оцінювачем зміщено в бік українських компаній.

Таблиця 1

Методи оцінки, що використовують інвестиційні компанії

Оцінювач	DCF	SOTP (DCF)	Мульти-плікатори	DCF, і мульти-плікатори	Модель Гордона	Усього
BG Capital	5	3		4	1	13
Concorde Capital	10					10
Dragon Capital				6		6
Eavex Capital				1		1
Erste Group	1					1
JPMorgan			1			1
Renaissance Capital	1		1			2
Troika Dialog				1		1
Усього	17	3	2	12	1	35

Джерело: складено на основі: Capital IQ: Financial data (investment researches, financial statements, stock market price etc.) [Електронний ресурс]/ S&P Capital IQ platform: [сайт]. - Режим доступу: <https://www.capitaliq.com/home.aspx> – Назва з екрана.

Зазначимо, що 48 % усіх відібраних оцінок було здійснено лише на основі DCF-методу. Водночас у звітах були представлені оцінки ціни акцій з

використанням методу мультиплікаторів, але їхню вагу було визнано в 0 % при обрахунку цільового значення вартості. Використання лише методу мультиплікаторів скоріше є винятком для українського ринку.

Розподіл рекомендацій за вибіркоким спостереженням показує, що найбільше число акцій компаній має рекомендацію “купувати” – 76 % (31 звіт з 41), 19 % акцій отримали рекомендацію “тримати”, решта 4 % (2 звіти) – “продавати”. Більшість рекомендацій була сформована на основі попередньої тенденції траєкторії руху ціни акцій (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл рекомендацій аналітиків

	Купувати	Продавати	Тримати	Усього
BG Capital	12	1	4	17
Concorde Capital	1	-	1	2
Dragon Capital	14	-	2	16
Eavex Capital	1	-	-	1
Erste Group	-		1	1
ING Bank	-	1	-	1
Renaissance Capital	2	-	-	2
Troika Dialog	1	-	-	1
Всього	31	2	8	41

Джерело: складено на основі: Capital IQ: Financial data (investment researches, financial statements, stock market price etc.) [Електронний ресурс]/ S&P Capital IQ platform: [сайт]. – Режим доступу: <https://www.capitaliq.com/home.aspx> – Назва з екрана.

Таким чином, за прогнозами аналітиків, ринкова ціна акцій в середньому має зростати на 58 % за наступні 12 місяців після прогнозу. Якщо обраховувати середнє значення за винятком інтервалу, що більше 100 %, тобто для 88 % усіх рекомендацій, то ціна має зростати на 44 %.

Наступним кроком є дослідження точності прогнозів аналітиків. Аналіз проведемо на основі двох відхилень прогнозної ціни: (1) від дійсної, що скалася на ринку через 12 місяців від дати прогнозу; (2) від дійсної ціни, що склалася на ринку на кінець року, в якому здійснювались прогнози. Визначення ефективності на основі другого припущення є необхідним, оскільки воно може скоригувати оцінку ефективності та враховує той факт, що деякі аналітичні рекомендації мають уточнюючий характер та здійснені в середині календарного року.

Зауважимо, що інвестиційні аналітики значно переоцінювали компанії. Так, у середньому відхилення їхньої оцінки від дійсної ринкової ціни через 12 місяців становило 241 %. Тобто ціна акцій на ринку була більш як у три рази нижчою, ніж це прогнозували аналітики. Для випадку 2 середнє відхилення є дещо меншим та становить 178 % .

З усієї вибіркової сукупності лише 15 рекомендацій мали ту ж саму прогнозу цінову динаміку, що склалася на ринку. Тож ефективними можна

вважати 37 % звітів. Якщо аналізувати окремо ефективність визначення оцінок для ринкових цін, що склалися через 12 місяців та на кінець року, то в першому випадку аналітики правильно спрогнозували тенденцію руху ціни у 13 випадках (32 %). У другому випадку – якість є дещо вищою на один прогноз, тобто 14 рекомендації (34 %) з аналітичних звітів могли принести прибутки інвесторам.

За оцінкою аналітиків, вартість компаній мала зростати, а от ринкові тенденції показують, що ціна акцій через 12 місяців від дати прогнозу в середньому падала на 21 %. У 9 випадках ціна на акції зростала, а у 30 – падала. На кінець року прогнозу дані дещо відрізняються на користь тенденції росту цін (11 випадків зростання з 39).

Отже, аналітики в Україні приблизно в 37 % випадків надають вірні рекомендації, що деякою мірою співставно з міжнародними розрахунками. Більшість звітів базувалися на “бичачому тренді” (76 %), у той час як на ринку складався “медвежий”. Похибки оцінок вартості компанії можна пояснити валютним ризиком, інформаційним дефіцитом, асиметричністю інформації, недостатнім врахуванням ризиків, притаманних компанії, переоцінкою її потенціалу, незалежними від аналітика зовнішніми факторами тощо.

Підсумовуючи розгляд особливостей формування інвестиційних рішень на граничних ринках фінансових активів, зазначимо, що основними поведінковими обмеженнями для розвитку цих ринків виступають: низький рівень фінансової грамотності і довіри до фінансових ринків, недостатня схильність до заощаджень інерційність поведінки, низька толерантність до ризику при одночасній схильності недооцінювати ризик, схильність до наслідування. Усе це дозволяє визначати граничні ринки фінансових активів як когерентні, схильні до викривлень вартості фінансових активів у певному напрямку.

Теоретичні передумови вирішення вищевикладеної проблеми описуються в рамках досліджень ірраціональності споживачів: якщо економіка і економічні агенти лише обмежено раціональні, то ситуація радикально змінюється – до звичного переліку “відмов” ринку додається ще і “поведінковий” збій. За цих умов окремі дослідники висувають концепцію так званого “асиметричного патерналізму” [6] або “м’якого патерналізму” [7]. Зміст цієї концепції полягає в обґрунтуванні “коригування” поведінкових орієнтирів економічних суб’єктів, щоб сформувати вірні біхевіористичні установки, навколо яких буде розвиватись екосистема ринку фінансових активів.

У цьому ключі, слід підкреслити роль формування і сприйняття ринковими суб’єктами професійної етики як особливої функціонально значущої сфери діяльності на ринку фінансових активів, зміст якої полягає у цілеспрямованому, організованому регулюванні соціальних відносин, що здійснюється зацікавленими суб’єктами та має на меті формування стійкої збалансованої екосистеми ринку фінансових активів.

Список використаних джерел:

1. Moritz David Gimpel Valuation in Emerging Markets [текст] / Moritz David Gimpel// Copenhagen Business School, 2010. – 88 p.
2. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: инструменты и методы оценки любых активов / А. Дамодаран; пер. с англ. – 3 изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 1324 с.
3. Damodaran A. Volatility Rules: Valuing Emerging Market Companies [Электронный ресурс] / Aswath Damodaran, September 2009 – Режим доступа: <http://people.stern.nyu.edu/adamodar/pdfiles/papers/emergmkts.pdf> – Назва з екрана.
4. Rady A. Valuation Methodologies Used In Emerging Markets versus Developed Markets [текст] / Alaa Rady and Laura Núñez // World Journal of Social Sciences. – May 2012. – Vol. 2. – № 3. – P. 103–119.
5. Ramkumar R. Rajesh, Selvam. M., Vanitha S., Gayathri J., Karpagam V. Analysis of Market Efficiency in Sectoral Indices: A Study with a Special Reference to Bombay Stock Exchange in India / [Rajesh Ramkumar R., Selvam M, Vanitha, S, Gayathri, J and Karpagam V. // European Journal of Scientific Research. – January 2012. – Vol. 69, №2. – P. 290–297.
6. Camerer C., Issacharoff S., Loewenstein G., O’Donoghue T., Rabin M. Regulation for Conservatives: Behavioral Economics and The Case for “Asymmetric Paternalism” // University of Pennsylvania Law Review. 2003. Vol. 151. No. 1. P. 1211–1254
7. Loewenstein G., Haisley E. The Economist as Therapist: Methodological Ramifications of ‘Light’ Paternalism / ed. by A. Caplin, A. Schotter. Perspectives on the Future of Economics: Positive and Normative Foundations. The Handbook of Economic Methodologies. Vol. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006

Наукове видання

**Світові тенденції та перспективи розвитку
фінансової системи України**

**Матеріали
XIII Міжнародної науково-практичної конференції
27-28 жовтня 2016 р.**

Відповідальний за випуск:
Яфінович О.Б.

Формування та комп'ютерна верстка:
Медведкова Н.С.,
Ювженко Н.М.

*Кафедра фінансів
Економічний факультет
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, вул. Васильківська 90-а*